



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ : ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ»**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία:

**Εκπαίδευση παιδιών με προσφυγική προέλευση : η ένταξη, οι προκλήσεις της παρεχόμενης
εκπαίδευσης και ο δημόσιος λόγος**

Ιωάννα Σακκά

ΑΜ: 155

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ιωάννινα, 2023

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Παπασταθόπουλος Ευστάθιος

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ζάγκος Χρήστος

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Μίχου Αικατερίνη

Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους, όσους συνέβαλλαν στην εκπόνησή της. Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέπων καθηγητή μου, κ. Στάθη Παπασταθόπουλο, για την επιστημονική και συμβουλευτική καθοδήγηση, που μου προσέφερε σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας και την πολύτιμη συμβολή του στην ολοκλήρωσή της. Τον ευχαριστώ για την υπομονή που έδειξε, το υλικό που μοιράστηκε και τις πολύτιμες υποδείξεις του, που έκαναν τη διαδικασία συγγραφής της εργασίας ακόμη πιο ενδιαφέρουσα.

Στο ίδιο πλαίσιο ευγνωμοσύνης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες του Τμήματος Φιλοσοφίας, οι οποίοι στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος με βοήθησαν να διευρύνω τις γνώσεις μου στα θεματικά πεδία που διδάσκουν με κατάρτιση και συνέπεια.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τα υπόλοιπα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, τον κ. Ζάγκο Χρήστο και την κα. Μίχου Αικατερίνη για τον χρόνο τους και τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση αυτού του κύκλου.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου, τον σύζυγό μου και την κόρη μας για όλη τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	10
-------------------------	----

ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ Ή ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

1.1 Εισαγωγή	10
1.2 Το προσφυγικό φαινόμενο και η έννοια του «πρόσφυγα»	10
1.3 Εννοιολογικοί προσδιορισμοί	13
1.4 α. Οι μετακινήσεις προσφυγικών πληθυσμών στην Ευρώπη και την Ελλάδα το έτος 2015.....	15
β. Η μεταναστευτική πολιτικής της Ε.Ε. και η πορεία προς την «Ευρώπη-Φρούριο».....	17
1.5 Κρίση κοινωνική, οικονομική, ή προσφυγική;	20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	24
-------------------------	----

ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Εισαγωγή	23
2.2 Παιδιά-πρόσφυγες σε αριθμούς	23
2.3 α. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση	25
β Πολυπολιτισμικότητα στην εκπαίδευση: τα μοντέλα διαχείρισής της	26
γ. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα	28
δ. Παιδιά με προσφυγικό υπόβαθρο και διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα	30
2.4 Παρουσία ΜΚΟ στην εκπαίδευση.....	40
2.5 Από το τραύμα στην «εκπαιδευτική ίαση»	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	48
ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ/ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΛΟΓΟ: η κινητοποίηση του ρατσιστικού λόγου ή του λόγου αλληλεγγύης	
3.1 Εισαγωγή	48
3.2 Ιδεολογικός ρόλος των ΜΜΕ	48
3.3 Αναγωγή στο προσφυγικό ζήτημα	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	63
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	
4.1 Σκοπός της έρευνας	63
4.2 Ερευνητικά ερωτήματα	63
4.3 Μέθοδος ανάλυσης	64
4.4 Ερευνητικό υλικό και τρόπος μελέτης	64
4.5 Περιορισμοί και οριοθετήσεις της έρευνας	65
4.6 Θεματική Ανάλυση και τρόποι διεξαγωγής της	70
4.7 Πρακτική σημασία της έρευνας	75

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	77
ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	
5.1 Πρώτη Θεματική Ενότητα	
Οι αναπαραστάσεις των παιδιών με προσφυγική προέλευση στον Τύπο και οι λόγοι που κινητοποιούνται	77
5.2 Δεύτερη Θεματική Ενότητα	
Πως παρουσιάζεται στον Τύπο ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός και οι νομοθετικές πρωτοβουλίες του ΥΠΕΠΘ αναφορικά με την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση	94

5.3 Τρίτη θεματική ενότητα	
Εμπόδια στην ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση	105
5.4 Τέταρτη θεματική ενότητα	
Πως παρουσιάζεται στον τύπο η πρόσληψη των νομοθετικών σχεδιασμών του ΥΠΕΠΘ από τους φορείς της εκπαιδευτικής κοινότητας (γονείς, μαθητές, εκπαιδευτικοί) και ποιες οι αντιδράσεις που αυτοί προκαλούν.....	115
5.5 Πέμπτη θεματική ενότητα	
Πως αποτυπώνεται στον Τύπο η εμπλοκή και ο ρόλος των ΜΚΟ στη διαδικασία ένταξης των παιδιών με προσφυγή προέλευση στην τυπική εκπαίδευση	128
5.6 Έκτη θεματική ενότητα	
Κριτική στο έργο του ΥΠΕΠΘ	134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	143
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ	143
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	153
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	167

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Επιστήμες της Αγωγής: Συγκριτική και Διαπολιτισμική Παιδαγωγική» του τμήματος της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με σκοπό τη διερεύνηση του δημοσίου λόγου, που αρθρώθηκε στο σύνολο των δημοσιευμάτων στις ημερήσιες εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας αναφορικά με την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εθνικό σύστημα εκπαίδευσης.

Το 2015, στο πλαίσιο της επονομαζόμενης «προσφυγικής κρίσης», αναδύθηκε το σημαντικό ζήτημα της πρόσβασης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση. Η ομαλή και ακώλυτη ένταξη αυτών όφειλε να αποτελέσει πρωτεύοντα στόχο της εκπαιδευτικής πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθώς η συμπερίληψη μαθητών, που προέρχονται από διαφορετικά εθνοπολιτισμικά περιβάλλοντα στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, θα παρήγαγε τη γόνιμη αλληλεπίδραση των γηγενών και των αλλόφωνων μαθητών, θα προήγαγε την ενσωμάτωση αυτών στην ελληνική σχολική και κοινωνική πραγματικότητα στη βάση της ισότητας των ευκαιριών και της αλληλεγγύης και θα απέτρεπε να χαθεί μια ακόμη «κατατρεγμένη» γενιά.

Η εθνική πρωτοβουλία ένταξης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εκπαιδευτικό σύστημα στα πλαίσια προειλημμένων ευρωπαϊκών και ευρύτερων διεθνών πολιτικών αποφάσεων, οι νομοθετικές πρωτοβουλίες και ο εν γένει εκπαιδευτικός σχεδιασμός του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις στην ελληνική κοινωνία. Η διαπραγμάτευσή τους στον δημόσιο λόγο, παρήγαγε σωρεία άρθρων που ασχολήθηκαν επισταμένως με το καίριο ζήτημα της ένταξης, άλλοτε μέσα από θετικές προσεγγίσεις (στο γενικότερο κλίμα συμπαράστασης και αλληλεγγύης των προσφύγων) και άλλοτε μέσα από αρνητικές (στη λογική των «κενών» και των «ελλείψεων» της εκπαιδευτικής πολιτικής του αρμόδιου Υπουργείου και των έντονων αντιδράσεων που πυροδότησαν ξενοφοβικά/ρατσιστικά περιστατικά). Τα σημεία αυτά ευελπιστεί να καταδείξει η παρούσα εργασία μέσω της θεματικής ανάλυσης του περιεχομένου των 123 άρθρων, που αξιολογήθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν υπηρετώντας τον σκοπό της.

(Λέξεις κλειδιά: παιδί με προσφυγική προέλευση, δημόσιος λόγος, ένταξη, τυπική εκπαίδευση, αλληλεγγύη, ρατσισμός)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έτος 2015 η Ευρωπαϊκή Ένωση έρχεται αντιμέτωπη με μια συνθήκη, που προσδιορίστηκε ως η μεγαλύτερη μεταναστευτική πρόκληση από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Οι μαζικές μετακινήσεις προσφυγικών και μεταναστευτικών πληθυσμών κατέδειξαν τις ανεπάρκειες του συστήματος ασύλου και της εν γένει ευρωπαϊκής πολιτικής. Η Ελλάδα έχοντας αντιμετωπίσει και στο παρελθόν το μεταναστευτικό ζήτημα (μετά την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη το 1989 με μετανάστες κυρίως από την Αλβανία, τη Ρουμανία και την Βουλγαρία) και αποτελώντας μια χώρα τράνζιτ (transit), διέλευσης δηλαδή με τελικό προορισμό την κεντρική Ευρώπη, βιώνει εκ νέου μεγάλη συσσώρευση πλήθους μεταναστών και προσφύγων. Πιο συχνά από ποτέ ακούγονται τον τελευταίο καιρό από τους γηγενείς φράσεις όπως: *«η Ελλάδα μας έχει στην κουλτούρα της την μετανάστευση και την προσφυγιά»*. Από την άλλη, γράφονται σχεδόν καθημερινά άρθρα με τίτλους παρόμοιους με αυτούς : *«ο ελληνικός πολιτισμός αλλοιώνεται από τους μετανάστες και τους πρόσφυγες»*, *«η Ελλάδα υποδέχεται μόνο ‘κακής ποιότητας’ πληθυσμούς»*, *«οι πρόσφυγες αποτελούν τεράστια απειλή για τη δημόσια υγεία»* ή *«η (συν)ύπαρξη προσφυγόπουλων στις σχολικές τάξεις μειώνει την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και τα Ελληνόπουλα υποεκπαιδούνται»*, καθώς το πολιτισμικό φορτίο των προσφύγων και μεταναστών φέρει διαφορετικό πρόσημο στα «εθνικά» μας μάτια.

Η κοινωνία του σήμερα, μια κοινωνία ισχυρών – όσο ποτέ άλλοτε- αντιθέσεων χρήζει μιας πολυπρισματικής ματιάς. Η έλευση προσφύγων και μεταναστών τα τελευταία χρόνια, έδωσε μια νέα διάσταση στην υφιστάμενη πολυπολιτισμικότητα που χαρακτηρίζει τόσο τα ευρωπαϊκά κράτη όσο και την ελληνική κοινωνία. Πληθώρα ανθρώπων, ακόμη και σήμερα, αφήνει πίσω μια γνωστή και οικεία κοινωνία, έναν πολιτισμό με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και μεταβαίνει (αυτοβούλως ή έχοντας λόγους δίωξης σύμφωνα με τον Νόμο 3989/1959 άρθρο 1, παρ. 2 της Σύμβασης της Γενεύης) σε μια νέα και διαφορετική κοινωνία, σε έναν άλλο πολιτισμό, μεταφέροντας παράλληλα την ήδη υπάρχουσα κουλτούρα τους (βιώματα, αξίες, νοοτροπία, ήθη και έθιμα κ.α.). Όπως γράφει ο Braudel (2010) στο έργο του «Γραμματική των πολιτισμών» : *«[...] ενότητα και ποικιλία άλλο δεν κάνουν παρά να συγκρούονται μεταξύ τους, και να συνυπάρχουν [...] ένας πολιτισμός συνεχώς δανείζεται από τους γειτονικούς του στοιχεία, τα οποία επεξεργάζεται, αφομοιώνει [...] ενδέχεται ένας*

πολιτισμός να απορρίψει πεισματικά κάποιο εξωτερικό στοιχείο που τείνει να εισχωρήσει σ' αυτόν [...] ανασυνθέτει ένα πρόσωπο που δεν είναι ποτέ τελείως νέο, αλλά και ποτέ το ίδιο». Με την αλλαγή των χαρακτηριστικών της πολιτισμικής σύνθεσης, κάποιες ομάδες αποκτούν πλέον ορατότητα, κάποιες (ήδη «ενταγμένες» στην κοινωνία υποδοχής) αποκτούν μεγαλύτερη ορατότητα και στοχεύονται διαφορετικά από την κρατική πολιτική και το δημόσιο λόγο.

Η εμμονή με την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα -με όρους και πρακτικές πλήρους αφομοίωσης και όχι διαπολιτισμικής προσέγγισης- επισκίασε την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, άμβλυσε τις ήδη υφιστάμενες κοινωνικές ανισότητες, κατέδειξε τα ενδογενή συστημικά προβλήματα του σχολείου και καθάγιασε τις πολιτικές διάκρισης που εισηγήθηκε και ακολούθησε το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων . Η διαπραγμάτευσή τους στον δημόσιο λόγο, ως μέρος του συνολικότερου ζητήματος υποδοχής και διαχείρισης προσφύγων και μεταναστών, θα αποτελέσει τον σκοπό της παρούσας εργασίας.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ Ή ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ;

1.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο ακολουθεί μια συνοπτική ανασκόπηση του προσφυγικού φαινομένου σε παγκόσμιο επίπεδο, αφού πρώτα γίνει ο απαραίτητος εννοιολογικός προσδιορισμός καίριων όρων, όπως αυτών του πρόσφυγα και των διωκτικών λόγων που τον εξαναγκάζουν να αποχωρήσει από τη χώρα καταγωγής του καθώς και των σημείων εκείνων που τον διακρίνουν -ή και όχι- από τον μετανάστη. Ξεκινά έπειτα μια σύντομη χαρτογράφηση των προσφυγικών πληθυσμών, που φτάνουν στα ευρωπαϊκά και εγχώρια εδάφη περί τα τέλη του 2015- αρχές του 2016, προκειμένου θα γίνουν κατανοητοί οι πολιτικοί προσανατολισμοί και οι κοινωνικές πολιτικές, που συνθέτουν τη μεταναστευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης την υπό εξέταση περίοδο. Υπό το πρίσμα της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας και του οικονομοκεντρικού μοντέλου ανάπτυξης, γίνεται προσπάθεια να αναλυθεί η αντικοινωνική πορεία της Ε.Ε. προς την οικοδόμηση μιας «Ευρώπης-Φρούριο». Μια πορεία που πραγματώνεται με την άσκηση υπολειμματικών κοινωνικών πολιτικών, εντατικότερων μέσων φύλαξης και ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της κοινότητας και όχι μέσω αποτελεσματικότερων διαδικασιών απόδοσης ασύλου και αποδοτικότερου σχεδιασμού κοινωνικής ένταξης του προσφυγικού πληθυσμού, όπως ήταν αναμενόμενο στην πάλαι ποτέ «Ευρώπη των Αξιών».

1.2 Το προσφυγικό φαινόμενο και η έννοια του «πρόσφυγα»

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται σημαντική αύξηση του αριθμού μετακινούμενων πληθυσμών σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε όλον τον κόσμο, τουλάχιστον 79,5 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται περίπου 26 εκατομμύρια πρόσφυγες. Ανάμεσά τους τα μισά είναι παιδιά (UNCHR, χ.χ.). Το προσφυγικό φαινόμενο, πάντοτε επίκαιρο και άκρως δυναμικό, καλύπτει το σύνολο των μετακινήσεων ανθρώπων με αιτίες που σχετίζονται με φυλετικές, θρησκευτικές,

εθνοτικές και πολιτικές διώξεις, ενώ πολύ συχνά οι ξεριζωμοί προκύπτουν από πολέμους και ένοπλες συρράξεις. Αυτοί είναι και οι λόγοι που οδηγούν το διωκόμενο άτομο στη δηλωτικού χαρακτήρα αναγνώριση του προσφυγικού καθεστώτος στο πρόσωπό του. Εν προκειμένω, σύμφωνα με το Νόμο 3989/1959 άρθρο 1, παρ. 2 της Σύμβασης της Γενεύης : *«πρόσφυγας είναι ένα άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή του τόπου κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου αδυνατεί ή δε επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής τη χώρας».*

Σε όλα τα ιστορικά παραδείγματα προσφυγικών μετακινήσεων που ακολουθούν (Κόντης κ. συν, 2005) ενυπάρχουν ένας ή περισσότεροι λόγοι δίωξης από τους προαναφερόμενους, με διόλου απίθανη την περίπτωση να μην είναι ευδιάκριτο πολλές φορές το αίτιο δίωξης.

Αναφορικά με τις διώξεις για φυλετικούς λόγους μπορούν να αναφερθούν ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα από τον 20ό αιώνα. Στη ναζιστική Γερμανία καταγράφηκαν ομαδικές διώξεις και εκκαθαρίσεις των Εβραίων και άλλων κοινωνικών ομάδων. Ακόμη, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου 120.000 Τσέχοι και Σλοβάκοι μετακινήθηκαν προς την πατρίδα τους από την Αυστρία, με βάση το κριτήριο της φυλής και της γλώσσας. Άλλη μια περίπτωση δίωξης για φυλετικούς λόγους αφορά τη σύγκρουση των Χούτου με τους Τούτσι στη Ρουάντα.

Διαχρονικές είναι οι διώξεις για θρησκευτικούς λόγους, όπως θα φανεί από τα παραδείγματα που ακολουθούν. Πολύ χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Εβραίων. Οι Εβραίοι μετακινήθηκαν εξαιτίας διώξεων προς τη Μεσόγειο και την Ευρώπη και αργότερα την Αμερική. Άλλα παραδείγματα δίωξης ατόμων για θρησκευτικούς λόγους είναι των χριστιανών από τους Ρωμαίους και αργότερα των ειδωλολατρών από τους χριστιανούς Ρωμαίους, η σταδιακή υποχώρηση των μουσουλμάνων από την ιβηρική χερσόνησο και η μετακίνηση των Ουγενότων (προτεσταντών) από τη Γαλλία. Συστηματικές εθνοκαθάρσεις καταγράφονται τη νεότερη περίοδο για εθνοτικούς λόγους. Ως παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν η γενοκτονία των Αρμενίων από τους Νεότουρκους, οι εκτοπίσεις εθνοτικών μειονοτήτων από το σταλινικό καθεστώς, όπως η μεταφορά πολιτών των βαλτικών χωρών και της Πολωνίας σε στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας. Πιο πρόσφατες πράξεις γενοκτονίας διαπιστώθηκαν από διεθνή δικαστήρια στη Ρουάντα και στην

πρώην Γιουγκοσλαβία, ενώ διώξεις υπέστησαν οι Κούρδοι από το Ιράκ και την Τουρκία.

Οι διώξεις για *πολιτικούς λόγους* παρουσιάζουν διαχρονικό χαρακτήρα. Μπορούν να αναφερθούν χαρακτηριστικά οι εξοστρακισμοί στην αρχαία Αθήνα και στους νεότερους χρόνους οι πολιτικές διώξεις κατά τη Γαλλική Επανάσταση. Ακόμη, τον 20ό αιώνα διάφορα καθεστώτα εξανάγκασαν εκατομμύρια άτομα να γίνουν πρόσφυγες, όπως η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία, τα φασιστικά καθεστώτα σε Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία, οι δικτατορίες σε διάφορες χώρες με ενδεικτικά παραδείγματα τη Χιλή, την Αργεντινή, το Ιράκ, το Ιράν κ.ά. Τέλος, μεγάλα προσφυγικά ρεύματα προκύπτουν μετά από πολέμους, όπως η ελληνοτουρκική Ανταλλαγή Πληθυσμών, η εκδίωξη Γερμανών από την Ανατολική Ευρώπη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, οι πόλεμοι στην πρώην Γιουγκοσλαβία, στον Καύκασο, στη Ρουάντα, στο Κέρας της Αφρικής, στο Αφγανιστάν, στην Κεντρική Αμερική.

Στη Σύμβαση της Γενεύης η παροχή προστασίας περιοριζόταν στους Ευρωπαίους Πρόσφυγες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης το 1967, αφαιρώντας τους γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς, που εκείνη έθετε, διεύρυνε την εντολή της Ύπατης Αρμοστείας, καθώς το πρόβλημα των εκτοπισμένων εξαπλωνόταν σε όλον τον κόσμο. Η προαναφερόμενη Σύμβαση απαριθμεί τα δικαιώματα που πρέπει να απολαμβάνει ο πρόσφυγας: δικαίωμα ίσης μεταχείρισης, ελευθερία της θρησκείας και της κυκλοφορίας, δικαίωμα στη στέγαση και την εκπαίδευση, στην κατοχή ταξιδιωτικών εγγράφων, δυνατότητα εργασίας, ενώ ορίζει ως υποχρέωση των χωρών υποδοχής, που δεσμεύονται από αυτή, τη μη επαναπροώθηση του πρόσφυγα όπου υπάρχει φόβος δίωξής του (Νόμος 1989/1959)

Το προσφυγικό φαινόμενο αποτελεί προϊόν μιας σειράς γεωπολιτικών ανακατατάξεων στον παγκόσμιο χάρτη. Δομείται στη γραμμική πορεία των εννοιών της «εξόδου» από την χώρα καταγωγής, της «μετακίνησης» και εν τέλει της «υποδοχής» εκτοπισμένων πληθυσμών σε νέα επικράτεια (ή στην περίπτωση των εσωτερικά εκτοπισμένων σε άλλα μέρη της ίδιας χώρας). Ως μια δυναμική διαδικασία χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και έντονη μεταβλητότητα, καθώς οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που το πλαισιώνουν, δομούν κάθε φορά μια νέα πραγματικότητα για τους προσφυγικούς πληθυσμούς. Εκείνοι με τη σειρά τους θα χρειαστούν χρόνο, για να ισορροπήσουν από τον βίαιο ξεριζωμό και τα τραυματικά βιώματα καθώς και την πρέπουσα υποστήριξη και ασφάλεια από την κοινωνία υποδοχής, προκειμένου να ανασυγκροτηθούν, κατακτώντας εκ νέου την αίσθηση μιας

κάποιας κανονικότητας στις ζωές τους. Ως εκ τούτου, το προσφυγικό πρέπει να εκληφθεί ως ένα ζήτημα που επιβάλλει και προϋποθέτει τη συνεργασία όλων των επιπέδων σχεδιασμού και άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Πρόκειται για ένα πεδίο σύζευξης διεθνών, ευρωπαϊκών, εθνικών, υπο-εθνικών και μη κυβερνητικών κοινωνικών πολιτικών. Πολιτικών, οι οποίες επιδιώκουν να διαχειριστούν ένα ζήτημα παγκόσμιων διαστάσεων (Κουραχάνης, 2019). Δυστυχώς, όπως διαπιστώνεται τις περισσότερες φορές, οι πρόσφυγες βιώνουν ακόμη πιο δύσκολες καταστάσεις φτάνοντας στο κράτος υποδοχής, καθώς από τη μία η προσωρινότητα και η προχειρότητα των λύσεων στέγασης και από την άλλη οι κρατικές αγκυλώσεις και τα γραφειοκρατικά προσκόμματα στις διαδικασίες εξέτασης του ασύλου και απόδοσης προσφυγικού καθεστώτος, οξύνουν την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια, που ήδη έχει προκαλέσει ο εκτοπισμός τους από τις χώρες προέλευσής τους.

1.3 Εννοιολογικοί προσδιορισμοί

Τόσο στην παγκόσμια βιβλιογραφία όσο και στον λόγο (πολιτικό, ειδησεογραφικό, καθημερινό κ.α.) παρατηρείται συχνά μια σύγχυση στη χρήση των όρων «*πρόσφυγας*» και «*μετανάστης*». Στο σημείο αυτό, θα ήταν αρκετά χρήσιμο να προσδιορίσουμε τις δύο αυτές έννοιες, επισημαίνοντας τα σημεία εκείνα που τις διαφοροποιούν ή -και- τις τέμνουν. Υπεραπλουστευμένος λόγος διάκρισης που προκύπτει από εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι πως ο πρόσφυγας, στερούμενος της εθνικής προστασίας, που οφείλει η χώρα καταγωγής του να του εξασφαλίζει, αναγκάζεται να την εγκαταλείψει αναζητώντας την κάπου αλλού, ενώ ο μετανάστης κινείται με μεγαλύτερη ευελιξία και εμφανίζει σχετική αυτενέργεια, καθώς η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης είναι το κύριο κίνητρο εξόδου από τη χώρα του. Έτσι η προσφυγιά, ως φαινόμενο, είναι συνασμένο με τη βιαιότητα και τον εξαναγκασμό σε ξεριζωμό, ενώ η μετανάστευση εμφανίζει έναν πιο οικειοθελή χαρακτήρα και δε συνδέεται αιτιακά με το νομικό status του μετανάστη.

Η λέξη πρόσφυγας στην αγγλική μετάφραση (refugee) προέρχεται από τη λέξη καταφύγιο (refuge), δηλαδή μια κατάσταση η οποία σημαίνει σε γενικές γραμμές την προστασία που παρέχεται σε κάποιον ή σε έναν πληθυσμό από κάποια μορφή κινδύνου όπως η φυσική καταστροφή, ή οποιαδήποτε απειλή κατά της ζωής, η οικονομική καταστροφή, η πείνα κ.λπ. Ο όρος «*πρόσφυγας*» ισχύει για κάθε πρόσωπο που βιώνει τον εδραιωμένο φόβο δίωξης για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, λόγω

της ιδιότητας του ως μέλους μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ή πολιτικής ομάδας και που καταφεύγει σε μια άλλη χώρα προκειμένου να προστατευτεί και να επιβιώσει. Είναι πολύ σημαντικό πως οι πρόσφυγες δεν είναι οι κοσμοπολίτες που συλλέγουν εξωτικές εμπειρίες από νέες ηπείρους, ούτε οι περίφημοι τουρίστες της παγκοσμιοποίησης (Ζάγκος κ. συν, 2019).

Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων ορίζει «*το βάσιμο φόβο διώξης*» ως κριτήριο διαφοροποίησης ανάμεσα σε πρόσφυγες και μετανάστες. Ο σαφής προσδιορισμός σηματοδοτεί και την υπαγωγή τους στα ειδικά διεθνή και εθνικά νομικά πλαίσια (Κοτζαμάνης κ. συν, 2005). Ενώ, λοιπόν, η ιδιότητα του πρόσφυγα προσδιορίζεται με μια σχετική σαφήνεια, λόγω της θεσμικής της συγκρότησης (ο πρόσφυγας ως υποκείμενο - φορέας προστασίας και δικαιωμάτων), για τη μετανάστευση (και την αντίστοιχη ιδιότητα του μετανάστη) δεν υφίσταται ένας ανάλογος, κοινά αποδεκτός σε διεθνές επίπεδο, ορισμός και η διαδικασία υποδοχής των μεταναστών ορίζεται στο πλαίσιο εθνικών πολιτικών (Συμβούλιο της Ευρώπης, Γλωσσική υποστήριξη για ενήλικες πρόσφυγες, 2018). Σε αντίθεση με τον εξαναγκαστικό χαρακτήρα της μετακίνησης των προσφύγων, η έννοια της μετανάστευσης έχει ταυτιστεί -όχι απαραίτητως ορθά- με την ελεύθερη βούληση μετακίνησης του κοινωνικού δρώντος που αναζητά καλύτερες προοπτικές διαβίωσης. Αυτό δε σημαίνει πως κάθε απόφαση για μετανάστευση λαμβάνεται πάντα εκούσια. Φυσικές και οικονομικές καταστροφές ή ο αποκλεισμός από ορισμένα δικαιώματα και ευκαιρίες (στην απασχόληση, την εκπαίδευση, την υγεία), αλλά και η προοπτική της οικογενειακής επανένωσης με συγγενικά πρόσωπα που ζουν σε άλλη χώρα, μπορεί να οδηγούν άτομα και ομάδες να μετακινηθούν σε άλλους τόπους, παρότι δεν υφίσταται άμεση δίωξη, φόβος δίωξης ή κίνδυνος από πολεμικές συρράξεις στη χώρα τους, όπως συμβαίνει με τους πρόσφυγες (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019).

Παρά την οποιαδήποτε αξιολογή προσπάθεια διάκρισης, οι έννοιες της προσφυγιάς και της μετανάστευσης θεωρούνται αλληλένδετες. Διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Ερυθρός Σταυρός, χρησιμοποιούν τον όρο «*μετανάστης*» ως μια κατηγορία-ομπρέλα, δηλαδή ως μια ευρύτερη-υπερκείμενη κατηγορία που περιλαμβάνει ως υποκατηγορίες τους αιτούντες άσυλο, τους πρόσφυγες, τους εσωτερικά εκτοπισμένους που συγκροτούν τη λεγόμενη «*ακούσια*» ή «*αναγκαστική*» μετανάστευση (Ερυθρός Σταυρός, 2019). Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (2009) ορίζει επίσης την μετανάστευση ως «*διαδικασία της μετακίνησης είτε διαμέσου των διεθνών συνόρων είτε εντός ενός κράτους. Πρόκειται για την μετακίνηση πληθυσμού με σκοπό την*

εγκατάσταση, περικλείοντας κάθε είδος μετακίνησης ανθρώπων. Αφορά τη μετανάστευση προσφύγων, εκτοπισμένων προσώπων και οικονομικών μεταναστών».

Ο όρος «μικτές ροές» , που έχει επικρατήσει τα τελευταία χρόνια, έχει αμβλύνει κατά πολύ αυτή την κατηγορική δύνη. Οι λόγοι και τα ακριβή αίτια που κάποιος αναγκάζεται ή αποφασίζει να αφήσει τον τόπο του είναι πολύπλοκοι και πρέπει να εξετάζονται ad hoc, προκειμένου να καταστεί δυνατή η αποσαφήνιση του νομικού του status.

1.4α Οι μετακινήσεις προσφυγικών πληθυσμών στην Ευρώπη και την Ελλάδα το έτος 2015

Οι σύγχρονες μεταναστευτικές μετακινήσεις συντελούνται σε κλίμα συνεχόμενων γεωγραφικών αναταραχών και γεωπολιτικών ανακατατάξεων με έντονη την εθνικιστική αντίληψη για την έννοια του εθνικού κράτους. Μετακινούμενοι πληθυσμοί, προκειμένου να αποφύγουν πολεμικές συρράξεις, καθεστώτα γενικευμένου φόβου και τρομοκρατίας, την οικονομική ένδεια και τις άθλιες συνθήκες στις χώρες καταγωγής τους, καταφθάνουν στην Ευρώπη (κυρίως την Κεντρική), στη γη των κεκτημένων δικαιωμάτων και των ευκαιριών. Περισσότεροι από ένα εκατομμύριο άνθρωποι έφτασαν στην Ευρώπη το 2015 κυρίως από την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη και πιεστικότερη προσφυγική έξοδο προς ευρωπαϊκό έδαφος από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Σπυροπούλου & Χριστόπουλος, 2016). Οι μετανάστες και οι πρόσφυγες που εισέρχονται στην Ευρώπη από την Αφρική, τη Μέση Ανατολή και τη Νότια Ασία θέτουν στους ευρωπαίους ηγέτες και τους υπεύθυνους χάραξης της μεταναστευτικής πολιτικής, τη μεγαλύτερη πρόκληση από την κρίση του χρέους. Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης θεωρεί την Ευρώπη ως τον πιο επιθυμητό προορισμό στον κόσμο για το κύμα της «παράτυπης» μετανάστευσης, αλλά ταυτόχρονα και τη Μεσόγειο ως τον πιο επικίνδυνο δρόμο διέλευσης των συνόρων στον κόσμο (International Organization for Migration, 2015). Εκτιμά δε ότι περισσότεροι από 464.000 μετανάστες έχουν διασχίσει την Ευρώπη δια θαλάσσης για τους πρώτους εννέα μήνες του 2015. Οι Σύριοι που διέφυγαν από τον εμφύλιο πόλεμο αποτελούσαν τη μεγαλύτερη ομάδα (39%). Οι Αφγανοί προσπαθούν να ξεφύγουν από τον συνεχιζόμενο πόλεμο με τους αντάρτες των Ταλιμπάν (11%), και οι Ερυθραίοι που εγκαταλείπουν την

καταναγκαστική εργασία (7%) αποτελούν τη δεύτερη και την τρίτη μεγαλύτερη ομάδα μεταναστών αντίστοιχα. Η επιδείνωση των συνθηκών ασφάλειας και η όξυνση της φτώχειας στο Ιράκ, τη Νιγηρία, το Πακιστάν, τη Σομαλία και το Σουδάν συνέβαλαν επίσης στην εισροή των μεταναστών.

Περισσότεροι από 800.000 πρόσφυγες και μετανάστες διέσχισαν το Αιγαίο από την Τουρκία για να φθάσουν στην Ελλάδα, αριθμώντας το 80% του συνόλου των ανθρώπων που έφθασαν το έτος 2015 «παράτυπα» στην Ευρώπη από θαλάσσης. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, συμβάλει στην εύκολη πρόσβαση μεταναστών ή/και προσφύγων δια θαλάσσης και ξηράς από τα σύνορα της χώρας, διότι αποτελεί σημείο διάβασης για να οδηγηθεί ο μετανάστης στην τελική χώρα προορισμού (Triandafyllidou et al., 2009). Το ίδιο διάστημα, μικρότερος αλλά αρκετά σημαντικός ήταν ο αριθμός των ανθρώπων που διασχίζει τη Μεσόγειο από τις ακτές της Βόρειας Αφρικής με προορισμό την Ιταλία. Τα κράτη μέλη της ΕΕ που πλήττονται περισσότερο από την οικονομική κρίση, όπως η Ελλάδα και η Ιταλία, χρησίμευσαν και χρησιμεύουν, ως τα κύρια σημεία εισόδου των μεταναστών και των προσφύγων λόγω της εγγύτητάς τους στη λεκάνη της Μεσογείου.

Η Ελλάδα αναλαμβάνει ρόλο ευρωπαϊκής εμπροσθοφυλακής στην διαχείριση των «ροών» και μάλιστα υπό ιδιόμορφες και αντίξοες συνθήκες. Μέγιστη αναστάτωση στα ως τότε δεδομένα προκαλεί το κλείσιμο των συνόρων μεταξύ χωρών με πρώτη την Ουγγαρία, η οποία έδρασε άμεσα και ενεργοποίησε την απόφαση της με το χτίσιμο περίφραξης συρματοπλέγματος μήκους 175 χλμ κατά μήκος των συνόρων της με την Σερβία τον Σεπτέμβρη του 2015 και με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων (Σερβία και FYROM) να ακολουθούν σφραγίζοντας τον «Βαλκανικό Διάδρομο» και εγκλωβίζοντας χιλιάδες πρόσφυγες στην Ειδομένη και στο Τσαμπάνοβτσε στα τέλη Φεβρουαρίου του 2015.

Στις 7 Μαρτίου 2016 η Τουρκία συμφώνησε να επιστραφούν ταχέως όλοι οι μετανάστες που δεν χρήζουν διεθνούς προστασίας και μεταβαίνουν από την Τουρκία στην Ελλάδα, να κάνει δεκτούς στο έδαφός της όλους τους «παράτυπους» μετανάστες που συλλαμβάνονται σε τουρκικά ύδατα καθώς και στο πρόσθετο σημείο δράσης που εξασφάλιζε πως για κάθε επιστροφή Σύρου στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύρος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων τρωτότητας του ΟΗΕ. Η Τουρκία και η ΕΕ συμφωνούν επίσης να αναβαθμίσουν τα μέτρα κατά των διακινητών μεταναστών και αναγνωρίζουν ότι απαιτούνται περαιτέρω ταχείες και αποφασιστικές προσπάθειες (Ευρωπαϊκό

Συμβούλιο-Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2016).

Το κλείσιμο του βαλκανικού περάσματος και η Συμφωνία Ε.Ε- Τουρκίας έφεραν αισθητή μείωση στις προσφυγικές «ροές» του επόμενου διαστήματος. Εγκλώβισε όμως πάνω από 60.000 πρόσφυγες και μετανάστες στην Ελλάδα. Η χώρα έπρεπε να κινητοποιήσει άμεσα τους μηχανισμούς της κοινωνικής πολιτικής, ώστε να τεθούν τάχιστα οι νεοαφιχθέντες σε τροχιά ενσωμάτωσης, μειώνοντας τα σενάρια περιχαράκωσης και εσωστρέφειας του εν λόγω πληθυσμού.

1.4β Η μεταναστευτική πολιτικής της Ε.Ε. και η πορεία προς την «Ευρώπη-Φρούριο»

Η σταδιακή και ολοένα αυξανόμενη τάση για μετακίνηση πληθυσμών καθώς και οι αλλαγές στην ίδια τη μορφή της μετανάστευσης, οδήγησαν τις περισσότερες τουλάχιστον ευρωπαϊκές χώρες στην αναθεώρηση της πολιτικής της μηδενικής μετανάστευσης, που εφήρμοζαν για καιρό. Στο πνεύμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στην προοπτική διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα κράτη μέλη της προέβησαν στη διενέργεια Συμβουλίων και στην υπογραφή μιας σειράς Συνθηκών, προκειμένου να διαμορφώσουν το θεσμικό και νομικό της πλαίσιο. Και ενώ ως τη δεκαετία του '90, η άσκηση μεταναστευτικής πολιτικής ανήκε στη σφαίρα της εθνικής κυριαρχίας, οι χώρες της Ε.Ε., φέροντας διαφορετικές νομοθετικές παραδόσεις η κάθε μία, αρχίζουν να δεσμεύονται από ευρωπαϊκές και ευρύτερες διεθνείς πολιτικές αποφάσεις με στόχο τη δημιουργία ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Μεταναστευτικού Δικαίου. Με τη θέσπιση ενός εσωτερικού χώρου ελεύθερης μετακίνησης εντός των ευρωπαϊκών χωρών με την Συνθήκη Σένγκεν (1985) και τη δημιουργία κοινών εξωτερικών συνόρων της ευρωπαϊκής κοινότητας, τη δέσμευση σχετικά με την εξέταση αιτημάτων ασύλου από το κράτος που θεωρείται «*χώρα πρώτης εισόδου*» (κανονισμός Δουβλίνου I με ίδρυση το 1990 και εφαρμογή το 1997), τη θέσπιση προϋποθέσεων εισόδου και κυκλοφορίας των υπηκόων τρίτων χωρών και την αντιμετώπιση της «*παράτυπης*» μετανάστευσης (Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992) και ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (Συνθήκη Άμστερνταμ το 1999 και κανονισμός Δουβλίνου II το 2003) γίνονται προσπάθειες κοινοτικοποίησης της διαχείρισης των μεταναστευτικών και προσφυγικών μετακινήσεων.

Οι μεγάλες πληθυσμιακές μετακινήσεις του 21^{ου} αιώνα ανέδειξαν ακόμη

εντονότερα τις υφιστάμενες θεσμικές και νομικές ανεπάρκειες του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Στον αντίποδα όσων υποστήριξαν, πως η Ε.Ε έσπευσε να αντιμετωπίσει την προσφυγική «κρίση» διασφαλίζοντας με σύγχρονες κοινωνικές πολιτικές και αισθήματα αλτρουισμού και κοινωνικής δικαιοσύνης λύσεις, για την αντιμετώπιση ουσιαστικών κοινωνικών προβλημάτων, πολλοί ερευνητές παρατηρούν όξυνση των ήδη υφιστάμενων κοινωνικών ανισοτήτων και οριστική ρήξη της κοινωνικής συνοχής. Ακόμη και αν η επικοινωνιακή πολιτική της Ε.Ε. στηρίχτηκε σε πλήθος αναφορών, σχετικά με την εντατικοποίηση των προσπαθειών της κοινότητας και των κρατών μελών να θεσπίσουν μια αποτελεσματική, ανθρωπιστική και ασφαλή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χ.χ.) και πολιτική ασύλου, η οποία θα απομακρυνόταν από τις αρμοδιότητες των κρατών μελών και θα διέπονταν από αισθήματα αλληλεγγύης, αμοιβαίας εμπιστοσύνης και καταμερισμού των ευθυνών μεταξύ των κρατών μελών της και ως εκ τούτου θα καθίστατο δεσμευτική για εκείνα, η κοινότητα εφήρμοσε αποκλειστικά πολιτικές περιορισμού/αποκλεισμού των προσφυγικών ροών, επιβαρύνοντας άνισα τις χώρες του νότου με τη διαχείριση του μεγαλύτερου όγκου αιτημάτων ασύλου.

Εν προκειμένω, το 2015 η συστημική κρίση υποδοχής αποκαλείται «προσφυγική κρίση», προκειμένου να νομιμοποιηθεί η άσκηση υπολειμματικής κοινωνικής πολιτικής, απότοκος της κρίσης του κράτους ευημερίας και του εικοσαετούς ανολοκλήρωτου εγχειρήματος του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου (Scipioni, 2018). Η Ε.Ε. αποτυγχάνει να εργαστεί σε πολιτικές υποδοχής και ένταξης με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε δράσεις αντιμετώπισης των αιτιών, που προκαλούν τον ξεριζωμό, και εντείνει τις προσπάθειες προς την οικοδόμηση του σχήματος «Ευρώπη-Φρούριο». Εφαρμόζει αυστηρότερες, από τις ήδη υφιστάμενες, πολιτικές ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της κοινότητας και μέτρα καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης, οδηγούμενη ολοένα και ταχύτερα σε ένα καθεστώς κατασταλτικής φύλαξης αυτών, θέτοντας ως κύρια κοινωνικοπολιτική προτεραιότητα τη θωράκιση των μηχανισμών εξωτερικού συνοριακού ελέγχου (Kaunert, 2018).

Η κοινή μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. γαλουχήθηκε με τα οικονομοκεντρικά θεμέλια του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η στενή σύνδεση της μετανάστευσης με τον κεντρικό στόχο της ανάπτυξης από το 2000 και έπειτα (Lavenex & Kunz, 2008). Η μονοδιάστατη

προσκόλληση στο δίπολο επίσημη μετανάστευση/ανάγκες αγοράς εργασίας οδήγησε στην απωθητική αντιμετώπιση οποιωνδήποτε άλλων μορφών μετακινήσεων (Karyotis, 2007). Αντανακλάται δε εμφανώς και στη μεταναστευτική πολιτική της «Ευρώπης-Φρούριο», μιας πολιτικής ισχυροποίησης των εξωτερικών συνόρων και περιορισμού των μεταναστευτικών εισροών εντός του ευρωπαϊκού εδάφους (Levy, 1999 · Delanty, 2008).

Η συλλογική αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην εισροή μεταναστών στη επικράτειά της ήταν επιδερμική, και οι επικριτές στάθηκαν περισσότερο στο γεγονός πως η Ε.Ε. φρόντισε κυρίως για την εξασφάλιση των συνόρων του μπλοκ, παρά στην προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών και των προσφύγων. Η ισχυροποίηση των εξωτερικών συνόρων συντελείται με κατασταλτικούς, στρατιωτικούς και ελεγκτικούς όρους (Chou, 2009). Η διαχείριση των διαδικασιών ασύλου ταυτίζεται σχεδόν απόλυτα με τη διάσταση της ασφάλειας (Leonard, 2010). Η ένδεια και η οπισθοδρόμηση αναφορικά με την ετοιμότητα της Ε.Ε. στο μεταναστευτικό, έχει ως αποτέλεσμα να μείνουν εκτεθειμένες βόρειες χώρες, όπως η Ουγγαρία που βρίσκεται στα βορειοανατολικά σύνορα της ΕΕ, και τελεί «εν συγχύσει» μπροστά στην απότομη αύξηση της παράνομης μετανάστευσης. Την ίδια στιγμή, χώρες όπως η Ιταλία, η Γερμανία και η Ελλάδα που δέχτηκαν τον κύριο όγκο των μεταναστευτικών ρευμάτων, ζητούν την αναπροσαρμογή της Συνθήκης του Δουβλίνου (Bakker et al., 2016). Ο κανονισμός του Δουβλίνου φάνηκε να αφορά στη μετάθεση της ευθύνης διαχείρισης του προσφυγικού στις χώρες που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. Γίνεται λόγος, δηλαδή, για μια διαδικασία επιβολής των συμφερόντων των βορειοδυτικών ευρωπαϊκών κρατών σε βάρος των ασθενέστερων νοτιοανατολικών (Valenta et al., 2019). Η θεσμοθέτηση της FRONTEX σηματοδότησε την αντιμετώπιση ενός διεθνούς κοινωνικού προβλήματος με στρατιωτικούς όρους (Neal, 2009). Τέλος, η θεμελίωση διαδικασιών και πρακτικών, όπως η EURODAC, αντικατόπτρισε με τον πιο έκδηλο τρόπο την εγκαθίδρυση μηχανισμών ψηφιακού και συνοριακού ελέγχου, οι οποίοι ολοένα και εξελίσσονται (Ajana, 2013).

Εν όλω, η διαμόρφωση της «Ευρώπης - Φρούριο» υπηρέτησε με συνέπεια τους στόχους που έθετε το όραμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αφενός επιλεκτική μετανάστευση με στόχο την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην αγορά εργασίας και αφετέρου κατασταλτική πολιτική για την απόθησης όσων υπηκόων τρίτων χωρών θεωρούνται «ανεπιθύμητοι». Πληθυσμοί, οι οποίοι, εφόσον στην παρούσα κοινωνική τους κατάσταση δεν

συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, περισσεύουν (Κουραχάνης, 2019). Οικονομική ανάπτυξη, η οποία δεν συνυφαίνεται με την αναβάθμιση του ανθρώπου, αλλά με τη μετατροπή των «υπεράριθμων» και περιττών σε απορρίμματα (Bauman, 2003).

1.5 Κρίση κοινωνική, οικονομική, ή προσφυγική;

Η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και μια σειρά δομικών αναδιαρθρώσεων αυτού στο πνεύμα του νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας, που επικράτησε από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1970 και μετά, προκαλεί θεμελιώδεις κοινωνικές ανακατατάξεις. Η διάχυτη επιρροή του νεοφιλελευθερισμού στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης προήγαγε τη διαμόρφωση ενός πνεύματος υπολειμματικής κοινωνικής πολιτικής (Preece, 2009). Σημαντικές περικοπές στις κοινωνικές δαπάνες είχαν ως επακόλουθο την εμφάνιση νέων φαινομένων φτώχειας (Navarro, 1998). Ευάλωτες κοινωνικά ομάδες από τα ασθενέστερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, που δε μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στις νέες οικονομικές πιέσεις, κατέληξαν εξαθλιωμένες και εξαρτημένες από τις παροχές της κοινωνικής πρόνοιας (Dean, 2004). Πολιτικές λιτότητας που συμβάλλουν σημαντικά στην όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και προκαλούν ακραία φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης. Πολιτικές διαποτισμένες από τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία που ταυτίζουν οποιαδήποτε εγχείρημα κοινωνικής υποστήριξης με τη μονοδιάστατη ένταξη στην αγορά εργασίας (Κουραχάνης, 2019). Καθίσταται πλέον φανερό πως τέτοιες πολιτικές δε στοχεύουν επ' ουδενί στην κοινωνική αυτονόμηση των ευάλωτων ομάδων αλλά στην προνομιακή τους εξάρτηση.

Τέτοιες υπολειμματικές κοινωνικές πολιτικές, που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται στην εγχώρια και ευρωπαϊκή πραγματικότητα, δεν είναι μεμονωμένο γεγονός αλλά είναι μία επιμέρους όψη των υπολειμματικών πολιτικών που παγιώνονται ευρύτερα για τους ακραία φτωχούς τη σημερινή «εποχή της νεοφιλελεύθερης ηγεμονίας» (Κουραχάνης, 2019, σ.26). Αποδέκτες τέτοιων πολιτικών γίνονται και οι πρόσφυγες στις κοινωνίες υποδοχής, πολιτικών που ευαγγελίζονται τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και την κοινωνική ενσωμάτωσή τους (των προσφύγων), ενώ έκδηλα προωθούν την προνομιακή τους εξάρτηση με παροχές ελεημοσύνης. Η εφαρμογή αυτών έχει ως αποτέλεσμα την τοποθέτησή τους εκτός κοινωνικού ιστού, σε πρόχειρες ή αυτοσχέδιες στεγαστικές κατασκευές και σε

συνθήκες υπερπληθυσμού, που καταργούν κάθε ανάγκη ιδιωτικότητας. Σε συνθήκες σωματικής και ψυχικής υγείας ιδιαίτερα επισφαλείς για τους προσφυγικούς πληθυσμούς. Τέτοιες πολιτικές, παρά την ιδεολογική αφήγηση που τις πλαισιώνει, εξαντλούνται στην οριακή παροχή συνθηκών διαχείρισης της ακραίας φτώχειας. Πολλοί είναι εκείνοι, που αναγνωρίζουν στον κοινωνικό-πολιτικό σχεδιασμό της μεταναστευτικής πολιτικής της Ε.Ε. χαρακτηριστικά «κοινωνικής ευπάθειας» με την έννοια της διαδικασίας έκθεσης σε κινδύνους, η οποία καταλήγει σε συνθήκες διαβίωσης, οι οποίες είναι προφανώς προβληματικές και μη αποδεκτές (Hoogeveen, et al. 2005). Σύμφωνα με τον Champers (1989), ο όρος «ευπάθεια» σχετίζεται κυρίως, όχι τόσο με την υφιστάμενη και τρέχουσα κατάσταση μιας κοινωνικής ομάδας, όσο με τη μελλοντική της τροχιά και προοπτική καθώς και τις δυσάρεστες συνέπειες, που θα επέλθουν εξαιτίας αρνητικών συνθηκών και διαμεσολαβήσεων, οι οποίες θα αλλάξουν τα κοινωνικά δεδομένα επί τα χείρω.

Η κοινωνική κρίση προϋπήρχε της οικονομικής κρίσης που έπληξε σημαντικά τις χώρες της νότιας Ευρώπης. Η κρίση του 2008 ανέδειξε την ανθεκτικότητα του νεοφιλελεύθερου υποδείγματος (Paratheodorou, 2014) και προσέφερε την απαιτούμενη ώθηση στην επιτάχυνση της προϋπάρχουσας τάσης απορρύθμισης της κοινωνικής πολιτικής και νομιμοποίησης των νέων εργασιακών και κοινωνικών προτύπων (McBride et al., 2016).

Όταν το προσφυγικό ζήτημα βαφτίζεται προσφυγική κρίση, τότε το πρόσημο είναι καταφανώς αρνητικό και η ευθύνη αντιμετώπισης της «οριακής» αυτής κατάστασης μοιάζει να βαρύνει τους ίδιους τους πρόσφυγες, εφόσον τα όποια προβλήματα δημιουργούνται με την έλευσή τους, παρουσιάζονται σαν να τα δημιουργεί αυτό καθαυτό το γεγονός της έλευσής τους και όχι η αναποτελεσματική Ε.Ε. με την ελλειμματική της μεταναστευτική πολιτική. Στην πραγματικότητα όμως συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Όπως έχει δηλώσει και ο εκπρόσωπος της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες William Spindler «ο λόγος για τον οποίο πρόκειται για κρίση δεν έχει σχέση με τον αριθμό των προσφύγων αλλά με την ανικανότητα της Ευρώπης να ανταποκριθεί σ' αυτήν με συντονισμένο τρόπο» (Παντιάς, 2015). Συνεπώς δεν πρόκειται για προσφυγική κρίση αλλά για κρίση διαχείρισης της Ε.Ε., που εμφανίζει δομική ανικανότητα, να αντιμετωπίσει το πρόβλημα μεθοδικά με λύσεις μακροπρόθεσμες και αποτελεσματικές.

Η καθόλου τυχαία ή αθώα χρήση του όρου «κρίση» και μέσω αυτής η κατασκευή ηθικών πανικών (Cohen, 1972) λόγω της έκτακτης ανάγκης, νομιμοποιεί

τη λήψη άμεσων κατασταλτικών μέτρων και την ενίσχυση μηχανισμών παρακολούθησης και ελέγχου των μετακινήσεων υπηκόων από τις τρίτες χώρες. Έτσι συντηρείται μια κατάσταση πλάνης με την Ευρώπη να φαίνεται πως περνάει το τεστ μένοντας πιστή στον πολιτικό σχεδιασμό, τους πρόσφυγες να μοιάζουν «τακτοποιημένοι», ενώ στην πραγματικότητα καθίστανται ολοένα και περισσότερο προνομιακά εξαρτημένοι, ιδρυματοποιημένοι και κοινωνικά αποκλεισμένοι και τέλος τις εθνικές αρχές να επιδεικνύουν επιχειρησιακή ετοιμότητα στα μάτια των εταίρων επευφημώντας τη διοικητική βιωσιμότητα του όλου σχεδίου.

Όπως ευφύως σχολιάζουν οι Σπυροπούλου & Χριστόπουλος (2016), ο όρος «προσφυγική κρίση» είναι περισσότερο μια ιδεολογική προσέγγιση, παρά μια απτή πραγματικότητα. Ο De Haas (2017), υποστηρίζει ότι ο όρος «προσφυγική κρίση» είναι εν μέρει ανυπόστατος αφού σε παγκόσμια κλίμακα ο αριθμός των προσφύγων συνεχίζει να αντιπροσωπεύει ένα πολύ μικρό ποσοστό της παγκόσμιας μετανάστευσης. Ενώ ο αριθμός των προσφύγων σημείωσε μια πτώση από 18.500.000 σε 16.300.000 μεταξύ του 1990 και του 2010, το 2016 ο αριθμός των προσφύγων αυξήθηκε 21,3 εκατομμύρια, κυρίως ως αποτέλεσμα του πολέμου στη Συρία (De Haas, 2017). Παρόλα αυτά, οι πρόσφυγες αποτελούν μόνο περίπου το 7 με 8 τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού μεταναστών, και περίπου το 86 τοις εκατό όλων των προσφύγων ζει σε αναπτυσσόμενες χώρες (De Haas, 2017). Σήμερα οι μεγαλύτεροι πληθυσμοί προσφύγων ζουν σε χώρες όπως η Τουρκία, το Πακιστάν, ο Λίβανος, το Ιράν, η Αιθιοπία και η Ιορδανία. Οι δυτικές κοινωνίες, αντίθετα, φιλοξενούν έναν πολύ μικρό, αναλογικά, αριθμό προσφύγων. Το 0,4% του συνολικού πληθυσμού της Ε.Ε είναι πρόσφυγες. Ο αριθμός αυτός κυμάνθηκε γύρω στο 0,5% μεταξύ 1992 και 1995 (De Haas, 2017). Η βασική αλλαγή που έφερε μαζί της η προσφυγιά των ημερών μας είναι η κατεύθυνση της μετακίνησης των πληθυσμών και οι εθνικότητές τους (Ζάγκος κ.συν., 2019).

Συμπερασματικά, στα πλαίσια των κοινοτικών δεσμεύσεων και ακολουθώντας πιστά τη διακηρυγμένη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, η Ευρώπη φαίνεται να ακροβατεί μεταξύ υπολειμματικών κοινωνικών πολιτικών, που καλά κρατούν ως και σήμερα, και μιας στρατοπεδικής (Agamben, 2018) διαχείρισης του προσφυγικού. Η εξασφάλιση επαρκών και αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης καθώς και ενός αποτελεσματικού σχεδίου ταχύτερης ενσωμάτωσης των προσφύγων, που θα αιτηθούν και θα λάβουν άσυλο, φαίνονται να απουσιάζουν από την κοινωνική πολιτική και του ελληνικού κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Εισαγωγή

Στο υπό εξέταση κεφάλαιο παρουσιάζουμε συνοπτικά πληθυσμιακά στοιχεία που αφορούν στα παιδιά με προσφυγική προέλευση, που εισέρχονται στην ελληνική επικράτεια είτε συνοδευόμενα από τις οικογένειές τους είτε φτάνουν σε αυτή ασυνόδευτα. Το παιδί-πρόσφυγας φέροντας ένα δεδομένο γλωσσικό και πολιτισμικό κεφάλαιο καθίσταται εκ νέου υποκείμενο εκπαίδευσης στο κράτος υποδοχής. Μεταφέρει εμπειρίες από τη χώρα καταγωγή του, από πρότερα περιβάλλοντα μάθησης, από το ταξίδι του ως τον ενδιάμεσο/τελικό προορισμό, όλες αυτές αναμειγμένες με τραύματα, εικόνες βίας, κακουχίες και όλες τις ψυχοσωματικές συνέπειες ενός ξεριζωμού. Εστιάζοντας στην παρεχόμενη εκπαίδευση και δεδομένων των μαθησιακών αναγκών που παρουσιάστηκαν –αρκετά πειστικά- με την έλευση των προσφύγων το έτος 2015, μελετούμε : α) το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο που εφαρμόζεται β) τα εκπαιδευτικά μοντέλα που έχουν χρησιμοποιηθεί στα πλαίσια της εκπαιδευτικής πολυμορφίας για τα παιδιά με γλωσσολογικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, παρουσιάζοντάς τα με μια κριτική ματιά, προκειμένου να κατανοήσουμε τα δεδομένα και τις απαιτήσεις της εκπαίδευσης των παιδιών-προσφύγων σήμερα και τελευταία γ) τον ρόλο των ΜΚΟ στα πλαίσια ανάληψης εκπαιδευτικών αρμοδιοτήτων. Τέλος καταδεικνύουμε τον ρόλο της εκπαίδευσης ως αγωγού από την τρέχουσα απώλεια και την ανασφάλεια στην ανθεκτικότητα και τη δόμηση ενός ελπιδοφόρου μέλλοντος.

2.2 Παιδιά-πρόσφυγες σε αριθμούς

Η ακριβής εκτίμηση του συνολικού αριθμού των παιδιών προσφύγων στην Ελλάδα μοιάζει αρκετά δύσκολο έργο λόγω της συνεχούς κινητικότητας του προσφυγικού πληθυσμού τόσο εκτός όσο και εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας. Η Unicef εκτιμά πως περίπου το ένα τρίτο των προσφύγων και των μεταναστών που έχουν φτάσει στην Ευρώπη είναι παιδιά. Σύμφωνα με την Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων (ΕΕΣΠΠ, 2017):

Το «προσφυγικό ζήτημα» εισήλθε σε μία κρίσιμη φάση από τις αρχές του 2015 και κορυφώθηκε την περίοδο Αυγούστου 2015-Μαρτίου 2016. Οι προσφυγικές ροές στη Μεσόγειο, προς Ελλάδα και Ιταλία, καταγράφηκαν ιδιαίτερα αυξημένες από το καλοκαίρι του 2015. Εκείνη την περίοδο ο κύριος όγκος των προσφύγων κατευθύνθηκε από την Τουρκία στην Ελλάδα μέσω των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της UNHCR, το 2015-2016 διέσχισαν τα ελληνοτουρκικά σύνορα στο Αιγαίο 817.175 άνθρωποι, ενώ 410 πνίγηκαν και 176 αγνοούνται. Ανεπίσημα, ο αριθμός των προσφύγων που έφτασαν στην Ελλάδα, υπολογίζεται στο 1 εκ. άνθρωποι. Ο πληθυσμός αυτός, από τα νησιά κατευθύνθηκε αρχικά στον Πειραιά και στη συνέχεια διέσχισε τη χώρα με στόχο τη συνοριακή γραμμή Ελλάδας-FYROM και το πέρασμα της Ειδομένης. Με το κλείσιμο των συνόρων και τη συμφωνία Ευρωπαϊκής Ένωσης- Τουρκίας τον Μάρτιο του 2016, περίπου 60.000 πρόσφυγες εγκλωβίστηκαν στην Ελλάδα. Οι προσφυγικές εισροές το 2016 καταγράφονται μειούμενες σύμφωνα με τα στοιχεία της ΓΓΕΕ. (σ. 13)

Ο αριθμός των παιδιών των προσφύγων καταγράφηκε τον Μάιο 2016, στο πλαίσιο του πορίσματος της Επιστημονικής Επιτροπής. Σε 40 κέντρα-δομές φιλοξενίας με 36.890 πρόσφυγες σε όλη τη χώρα, προέκυψε ότι οι ανήλικοι (0-18 ετών) αποτελούσαν το 37% περίπου του συνολικού πληθυσμού (13.677 άτομα). Σύμφωνα με τα στοιχεία της καταγραφής, τα παιδιά ηλικίας 4-15 ετών (στα οποία απευθύνεται η υποχρεωτική εκπαίδευση, προσχολική και σχολική) ήταν περίπου 8.000-8.500. Τα στοιχεία της Έγχαυτης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες επιβεβαιώνουν ότι περίπου το 37% των εισερχόμενων αλλοδαπών (Ιανουάριος-Αύγουστος 2016) ήταν ανήλικοι. Επίσης σύμφωνα με την Εξαμηνιαία Έκθεση Ενεργειών και Διαπιστώσεων (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2016) του Μηχανισμού Παρακολούθησης των Δικαιωμάτων των Παιδιών

που μετακινούνται στην Ελλάδα, που συνέταξε ο Συνήγορος του Πολίτη/Συνήγορος του Παιδιού¹ στο πλαίσιο συνεργασίας με τη UNICEF (ο.π.), για το έτος 2016 ο συνολικός αριθμός των αφιχθέντων κατά το έτος 2016 εκτιμάται περίπου σε 64.000, περίπου 37% εκ του συνόλου των αφιχθέντων είναι παιδιά, ενώ περίπου 17% εκ του συνόλου των αφιχθέντων παιδιών είναι ασυνόδευτα. (σ. 25)

2.3α Το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Το αίτημα για δίκαιη και ισότιμη εκπαίδευση εκφράστηκε αρχικά με την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρώπινων δικαιωμάτων (1949) και αργότερα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989). Κατά το άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που επικυρώθηκε στη χώρα μας με τον ν. 2101/1992, ΦΕΚ Α' 192, τα Συμβαλλόμενα Κράτη

αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών, οφείλουν: α) να καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους, β) να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις οποίες καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν παιδείας και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης, γ) να εξασφαλίζουν σε όλους πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση με βάση τις ικανότητες του καθενός με όλα τα κατάλληλα μέσα, δ) να καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί την εκπαιδευτική και επαγγελματική ενημέρωση και επαγγελματικό

¹ www.synigoros.gr/resources/20170420-ekthesi-mixanismos.pdf

προσανατολισμό, ε) να παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών. (παρ. 1)

Κατά το άρθρο 2, παρ. 1, τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα της Σύμβασης και «να τα εξασφαλίζουν σε κάθε παιδί που υπάρχει στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση στη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων κηδεμόνων του ή την κρατική, εθνική, ή κοινωνική καταγωγή τους, την περιουσιακή τους κατάσταση, τη ανικανότητα τους, τη γέννηση τους ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση».

2.3β Πολυπολιτισμικότητα στην εκπαίδευση: τα μοντέλα διαχείρισής της

Στη λογική της παραχθείσας «τεχνητής» μονοπολιτισμικότητας και λόγω της τυφλότητας του εθνικισμού, οι πολίτες των σημερινών κοινωνιών αδυνατούν να συλλάβουν την πολυπολιτισμική διάστασή τους (των κοινωνιών). Για πολλά χρόνια η ετερότητα ήταν συνδεδεμένη με το «έλλειμα» και την περιθωριοποίηση, που πολλές φορές λάμβανε τη μορφή γκέτου (περιχαράκωση μειονοτήτων). Ο πολυπολιτισμός ήταν συντηρητικός και δεν επέτρεπε την κινητικότητα. Οι μειονότητες (θρησκευτικές όπως π.χ. οι μουσουλμάνοι της Θράκης κ.α. ή γλωσσικές όπως π.χ. οι Βλάχοι, οι Αρβανίτες κ.α.) μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα στον ιδιωτικό τους βίο, στο δημόσιο όμως οι εκδηλώσεις είναι αρκετά περιορισμένες ως και ανύπαρκτες (αφανείς μειονότητες- «ακόμη και να μιλούν, δεν ακούγονται»). Για να συμβαδίσουν με τα νέα δεδομένα και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία υποδοχής, πρέπει να κατακτήσουν πρωτίστως τη γλώσσα της χώρας υποδοχής μέσω του εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Απορρίπτοντας ή διατηρώντας όμως παράλληλα τις γλώσσες προέλευσής τους;

Η ετερότητα κατασκευάζεται, η εποχή και η κοινωνία παράγει την ετερότητα. Στα πλαίσια της διαχείρισης της εθνοτικής, πολιτισμικής, γλωσσικής ή άλλης ετερότητας, έχουν εισαχθεί και εφαρμοσθεί κατά καιρούς διαφορετικές πολιτικές, που συχνά αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως μοντέλα ένταξης με συχνότερες αναφορές σε αυτό της *αφομοίωσης*, της *ενσωμάτωσης*, το *αντιρατσιστικό*, το *πολυπολιτισμικό* και τέλος το *διαπολιτισμικό* (Νικολάου, 2011). Σύντομα διαπιστώθηκε ανομοιογένεια στο

εσωτερικό τους καθώς και αρκετές αδυναμίες και ανεπάρκειες, ενώ παρήχθησαν συνθετικά μοντέλα με τον συνδυασμό και τη συνύπαρξη διαφορετικών (και πολλές φορές αντιφατικών) στοιχείων από τα ήδη υπάρχοντα. Σε μια προσπάθεια περισσότερο κριτικής ματιάς παρά ανάλυσης των εν λόγω μοντέλων, γίνεται αντιληπτό πως σε σύγκριση με τις πολιτικές εξάλειψης των διαφορών που υπηρετεί το *αφομοιωτικό* μοντέλο, οι οποίες ενδέχεται να πυροδοτούν εντάσεις, στις πολιτικές *ενσωμάτωσης* ως στόχος τίθεται η αποτελεσματικότερη, περισσότερο ήπια και συναινετική διαχείριση των «διαφορετικών». Στο πλαίσιο αυτό γίνεται αποδεκτή η ετερότητα σε επιμέρους τομείς, όπως η θρησκεία ή οι καθημερινές συνήθειες και προτείνονται αντισταθμιστικές πολιτικές (με τη μορφή «διευκολύνσεων») για τη προσαρμογή στην εκπαίδευση και την κοινωνία. Η συνειδητοποίηση των δυσλειτουργιών που προκύπτουν από την απόρριψη της διαφορετικότητας οδήγησε στην επεξεργασία πολιτικών *πολυπολιτισμικής* συνύπαρξης, με έμφαση στον πλουραλισμό και τη διατήρηση των πολιτισμικών, θρησκευτικών ή άλλων παραδόσεων (συχνά σε ένα πλαίσιο εξωτικοποίησης του διαφορετικού), με άξονα τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, μέσω της αναγνώρισης της ιδιαιτερότητας (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Αυτού του είδους η τουριστική προσέγγιση, βάσει της οποίας αναδεικνύονται φολκλόρ στοιχεία, όπως ιδιόρρυθμοι χοροί, πολύχρωμες φορεσιές και εξωτικό φαγητό, μάλλον κατορθώνει να ενισχύσει παρά να άρει τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις. Η *αντιρατσιστική* εκπαίδευση προσανατολίστηκε στην αμφισβήτηση των δομών και των ιδεολογιών που αναπαράγουν την ανισότητα και τις σχέσεις εξουσίας και στον πολιτικό αγώνα κατά του ρατσισμού (αγώνας κατά του δομικού ή θεσμικού ρατσισμού ως σχέση εξουσίας) (Τροyna, 1993 · Τσιάκαλος, 2011 · Πανταζής, 2015). Συγγενής, κατά τον Δαμανάκη (1995) προς την αντιρατσιστική προσέγγιση είναι η *εθνοκεντρική* – ή ακριβέστερα, *αντι-εθνοκεντρική*– η οποία ορμώμενη από μια κριτική θέση απέναντι στην εθνική ιδεολογία και στο εθνικό κράτος προσπαθεί να αποκαλύψει τα ιδεολογήματα, τους μηχανισμούς και τις τεχνικές που καλλιεργούν και προωθούν τη «συμβολική κατασκευή» της «εθνικής ταυτότητας» (Φραγκουδάκη & Δραγώνα 1997, σ. 14) και την εθνική ομογενοποίηση, εξάρουν τις εθνικές αρετές και στοχεύουν στη δημιουργία μιας συλλογικότητας του «Εμείς», που στη χειρότερη περίπτωση μπορεί να οδηγήσει σε εθνικιστικές και ρατσιστικές συμπεριφορές (ακροδεξιός ρατσισμός).

Όπως παρατηρεί ο Parekh (2000) το κράτος έπαψε να πρεσβεύει έναν συνεκτικό νομικό χώρο επιβαλλόμενο σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, η οποία απαρτίζεται από πολιτισμικά ομοιογενή πληθυσμό. Η έκθεση του σύγχρονου κράτους

σε εξωτερικές επιρροές, οδήγησε στη σταδιακή αποσύνθεση της εδαφικής οντότητας, της εθνικής κυριαρχίας και του πολιτισμού, ως στοιχεία που επιβάλλουν τη σταθεροποίησή του. Συνεπώς, τα κράτη καλούνται να κατασκευάσουν τις δικές τους πολιτικές δομές, εντός των οποίων η κοινωνική πολιτική, γενικότερα, και η διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική, ειδικότερα, δύναται να αναπτυχθούν.

Η ελληνική κοινωνία άργησε να συνειδητοποιήσει πως η ετερότητα ενυπάρχει μέσα της, ίσως με λιγότερο ορατό και συνειδητό τρόπο. Όπως έχει τονίσει και ο Δαμανάκης (1997) υπάρχει μια θεμελιώδης αντίφαση μεταξύ της πολυπολιτισμικότητας της ελληνικής κοινωνίας, ως αντικειμενικής πραγματικότητας, και της κοινωνικής συνείδησης σε σχέση με την πολυπολιτισμικότητα. Η ελληνική κοινωνία είναι πολυπολιτισμική «καθεαυτή», αλλά όχι και «αφεαυτής». Σχεδόν όλες οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις έγιναν με βάση την ομοιογένεια της κυρίαρχης κοινωνίας ως *a priori* δεδομένης και με βλέψεις για τη συνεχή διασφάλισή της. Με άλλα λόγια προσεγγίζουν πιο πολύ αφομοιωτικές τακτικές ή πρακτικές ενσωμάτωσης, οι οποίες προϋποθέτουν την ομοιογένεια ως αυταξία, ορίζοντάς της ως προϋπόθεση για την κοινωνική συνοχή (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Η διαπολιτισμικότητα άργησε να φανεί και πόσο μάλλον να καθιερωθεί στην εκπαιδευτικό άξονα. Αξίωση της νέας αυτής προσέγγισης είναι να καταστήσει αντικείμενο μελέτης και ανάλυσής της το σύνολο των διαδικασιών αγωγής και εκπαίδευσης κάτω από τις νέες διαμορφούμενες ή ήδη διαμορφωμένες πολυπολιτισμικές συνθήκες (Δαμανάκης, 1995). Οι πολλαπλές εκφάνσεις της διαπολιτισμικής θεωρίας ανάγονται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι είναι μια διεπιστημονική θεωρία που αντλεί τα θεωρητικά της επιχειρήματα και τα αναλυτικά της εργαλεία από την εθνολογία και από την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, από τη φιλοσοφική παράδοση του διαφωτισμού και του ουμανισμού (Borrelli 1986), από ανθρωπολογικές θεωρίες, όπως εκείνη του Kohlberg (Dickopp, 1986) και, τέλος, από το λόγο περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Götze & Pommerin, 1986 · Δαμανάκης, 1997).

2.3γ Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η εκπαίδευση αλλοδαπών μαθητών και η μετέπειτα ένταξή τους στον κοινωνικό ιστό, αποτελούσε ανέκαθεν μια μεγάλη πρόκληση για το ελληνικό κράτος. Κατά τον Τουρτούρα (2010), η ελληνική κοινωνία είχε ανέκαθεν έναν πολυσυλλεκτικό και πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, λόγω της ύπαρξης της κοινότητας

των μουσουλμάνων Πομάκων και Τουρκογενών στη Θράκη, αλλά και των κοινοτήτων Ρομά, ήδη πριν από την μετανάστευση που ακολούθησε το 1989 από την Αλβανία και τις πρώην σοβιετικές χώρες. Ωστόσο, η αγνόηση του συγκεκριμένου γεγονότος δημιουργούσε μια εσφαλμένη αντίληψη ομοιογένειας, η οποία κάθε άλλο παρά ανταποκρινόταν στο πολυπολιτισμικό μωσαϊκό της ελληνικής επικράτειας.

Όπως διαπιστώνει ο Μάρκου (1997), ο όρος διαπολιτισμική εκπαίδευση εμφανίζεται στην ελληνική βιβλιογραφία τη δεκαετία του 1980 και συνδέεται με την (επαν)ένταξη των παλιννοστούντων μαθητών στο ελληνικό σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον. Ως και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 συνολικά ούτε το θεσμικό πλαίσιο ούτε η εκπαιδευτική πράξη κινούνται στο πνεύμα της και διαπολιτισμικής προσέγγισης. Και στα δύο επίπεδα κυριαρχεί η λογική της «υπόθεσης του ελλείμματος» και των αντισταθμιστικών μέτρων, καθώς οι πολιτισμικά διαφορετικοί μαθητές αντιλαμβάνονται ως υποκείμενα με μορφωτικό έλλειμμα, μη ικανά να ενταχθούν στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και να έρθουν σε επαφή με τους γηγενείς μαθητές (Νικολάου, 2000, σ. 60-61 67-68). Και στα δύο επίπεδα προτάσσεται η ίδια ταυτότητα και απαιτείται από τον άλλο να προσαρμοστεί και να την υιοθετήσει θυσιάζοντας την ετερότητά του (Δαμανάκης, 1995).

Στην Εισαγωγική Έκθεση του νόμου 2413/1996 ως σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εμφανίζεται *«η οργάνωση και η λειτουργία σχολικών μονάδων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες»*. Η διαφορά με τα σχολεία Παλιννοστούντων έγκειται στο ότι τα παιδιά με διαφορετική μητρική γλώσσα δεν απομονώνονται από τα ντόπια, ωστόσο, το ζήτημα της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας (ή στη μητρική γλώσσα) και πάλι δεν προβλέπεται.

Τροχοπέδη στη φοίτηση μεγάλου αριθμού προσφυγόπουλων, παρά την εξασφάλιση του δικαιώματος στην εκπαίδευση μέσω του νόμου 2413/1996 αποτελούν τα γραφειοκρατικά ζητήματα που έχουν να κάνουν με την εγγραφή τους στα σχολεία. Απαιτούνται τα ίδια δικαιολογητικά με αυτά των γηγενών μαθητών (πιστοποιητικά γέννησης, φοίτησης), που συχνά δεν είχαν, αλλά και δήλωση διεύθυνσης κατοικίας. Έτσι, τα μόνα παιδιά που μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση ήταν αυτά που διέμεναν στα κέντρα υποδοχής-φιλοξενίας ή είχαν μόνιμη κατοικία. Η έλλειψη των κέντρων υποδοχής την περίοδο εκείνη και κατά συνέπεια η έλλειψη διεύθυνσης κατοικίας, άφηνε δεκάδες ασυνόδευτα παιδιά εκτός σχολείου. Στην πραγματικότητα,

παρά την ύπαρξη Προεδρικών Διαταγμάτων και νόμων, τα παιδιά που μπορούσαν να ενταχθούν στο σχολικό πλαίσιο ήταν λίγα (Boga, 2010).

Και ενώ το ΥΠΕΠΘ έχει λάβει τα απαραίτητα θεσμικά μέτρα και έχει δοθεί η ανάλογη χρηματοδότηση προγραμμάτων διαπολιτισμική εκπαίδευσης, αναπτύσσεται μια σχετικά καλοπροαίρετη -σχεδόν αφελής- διαπολιτισμική προσέγγιση που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό τη δεκαετία του 1990. Ο Νόμος 2413/96 παρά τα οποία θετικά εισήγαγε, δέχτηκε αυστηρή κριτική, αφού σύμφωνα με την στρατηγική του οδηγούσε σε ουσιαστικό διαχωρισμό τους μαθητές σε «γηγενείς και μη» με τη λογική των «ξεχωριστών» σχολείων (Κυρίδης & Ανδρέου, 2005). Τα σχολεία παραμένουν μονογλωσσικά και μονοπολιτισμικά στη βάση τους, καθώς είναι εμφανές πως μέσα από την εκπαίδευση επιδιώκεται η αφομοίωση των παιδιών στην ντόπια κουλτούρα, ενώ η όποια «ενσωμάτωση» πολιτισμικών στοιχείων που αφορούν το πολιτισμικό υπόβαθρο των ξένων μαθητών είναι αποσπασματική και επιφανειακή.

2.3δ Παιδιά με προσφυγικό υπόβαθρο και διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα

▪ Νομικό πλαίσιο

Όπως ήδη αναφέρθηκε, με το νόμο Ν.2413/96 (άρθρα 34-37), τα σχολεία παλιννοστούντων μετεξελίχθηκαν σε σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Με την τροποποίηση του 1999 (Φ.10/20/Γ1/708/7-9-99) συμπεριλαμβάνονται στα παιδιά που έχουν δικαίωμα φοίτησης, εκτός από αυτά των παλιννοστούντων και εκείνα των προσφύγων (Τουρτούρας, 2010). Μια δεκαετία αργότερα, στο άρθρο 72 του νόμου 3386/2005, με τίτλο «*Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια*», επιτρέπεται σε παιδιά με ελλιπή δικαιολογητικά να εγγράφονται στα σχολεία και κατ' επέκταση να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Επιπλέον, η ελληνική νομοθεσία σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρώπης και με το Προεδρικό Διάταγμα 220/2007, παρέχει τη δυνατότητα στους ανήλικους και ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες να έχουν πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα. Σύμφωνα με αυτό, κάθε ανήλικος και

ασυνόδευτος ανήλικος πρόσφυγας ή οι ανήλικοι αιτούντες άσυλο δύνανται να έχουν πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας με τις ίδιες προϋποθέσεις με αυτές που ισχύουν για τους Έλληνες πολίτες. Δηλαδή κάθε ανήλικο παιδί ή ασυνόδευτος ανήλικος θα μπορεί να έχει πρόσβαση σε όλες βαθμίδες της εκπαίδευσης, εφόσον δεν εκκρεμεί εκτελεστό μέτρο απομάκρυνσης κατά των ιδίων ή των γονέων τους.

Στο νέο νόμο 4415/2016, η έννοια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης διευρύνεται, καθώς αφορά στη δόμηση των σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων με σκοπό την άρση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ένα μέρος των διαπολιτισμικών προσεγγίσεων, ωστόσο, επιδιώκει να υπερβεί το δίπολο που ορίζεται από τους διαφορετικούς πολιτισμούς ή τον πολιτισμό της χώρας προέλευσης και εκείνον της χώρας υποδοχής, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη ενός «ενδιάμεσου πολιτισμού», καθώς και την (εσωτερική) γλωσσοπολιτισμική πολλαπλότητα των κοινωνιών και αποφεύγοντας τη θεώρηση του άλλου ως εκπροσώπου της κουλτούρας της ομάδας στην οποία ανήκει (Δαμανάκης 1999 · Γκόβαρης, 2007). Έτσι, ο «πολιτισμός των μεταναστών» γίνεται κατανοητός όχι ως μια ενιαία οντότητα, αλλά ως προϊόν της επίδρασης των πολιτισμών των χωρών προέλευσης στον πολιτισμό (ή τους πολιτισμούς) των χωρών υποδοχής (ή αντίστροφα) και των διαφοροποιήσεων που παράγονται στους πολιτισμούς αυτούς μέσω της επαφής και αντικατοπτρίζει κοινωνικά διαμεσολαβημένες και υποκειμενικά βιωμένες διαδικασίες ένταξης και αποκλεισμού (Γκόβαρης, 2011).

Η εκπαίδευση των προσφυγόπουλων, αν και συνιστά μια εξειδικευμένη εκπαιδευτική παρέμβαση, συχνά συγχέεται με την εκπαίδευση των μεταναστών και πολλοί υποστηρίζουν ότι, συγκριτικά, η βιβλιογραφία για την εκπαίδευση των προσφύγων είναι ένα ποσοστό της βιβλιογραφίας για την εκπαίδευση των μεταναστών (Bloch κ. συν., 2015). Ακόμα και τα δεδομένα που αφορούν στην εκπαίδευση των προσφύγων είναι είτε περιορισμένα είτε συγκεχυμένα και συχνά μπερδεύονται με δεδομένα που αφορούν στην εκπαίδευση ομοεθνών μεταναστών (Crul & Schneider., 2012· Holdaway κ συν., 2009).

▪ **Τυπική εκπαίδευση**

Η εκπαιδευτική πολιτική όφειλε να καλύψει τις ανάγκες που δημιουργήθηκαν λόγω του μεγάλου αριθμού προσφύγων από το 2015 κι έπειτα. Έτσι, με την υπουργική

απόφαση υπ' αριθμ. 152360/ΓΔ4/2016, ΦΕΚ 3049/Β/19/9/2016, τεύχος Β', αποφασίστηκε η ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία και ο συντονισμός του προγράμματος εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων (ΔΥΕΠ), εντός των σχολικών μονάδων (άρθρο 1, παρ. 1), στα όρια των οποίων υφίστανται κέντρα φιλοξενίας, αλλά και εντός των κέντρων φιλοξενίας προσφύγων για τα παιδιά ηλικίας 4-5 ετών (παρ. 2) και για τα παιδιά 6-12 ετών (Δημοτικό) και 13-15 ετών (Γυμνάσιο), στις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα σχολεία δε βρίσκονται σε εύλογη απόσταση από τα κέντρα φιλοξενίας ή που δεν υπάρχουν διαθέσιμες αίθουσες (άρθρο 2, παρ. 1).

Συγκεκριμένα, στις ΔΥΕΠ, προβλέπεται η διδασκαλία της ελληνικής, των μαθηματικών, των αγγλικών και των ΤΠΕ, καλλιτεχνικών και αθλητικών δραστηριοτήτων. Επιδιώκεται η σταδιακή αποκατάσταση του αισθήματος ασφάλειας και σταθερότητας των παιδιών με σκοπό την κοινωνική ένταξή τους (Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων, 2017). Αυτές στελεχώνονται, είτε από μόνιμους είτε από αναπληρωτές εκπαιδευτικούς, οι προσλήψεις των οποίων γίνονται με τη χρήση των ενιαίων πινάκων αναπληρωτών (άρθρα 8 και 9). Στο ίδιο ΦΕΚ αποφασίστηκε ο ορισμός σε κάθε κέντρο φιλοξενίας προσφύγων, ενός Συντονιστή Εκπαίδευσης Προσφύγων (ΣΕΠ), που ρόλος του είναι η εισήγηση μέτρων για την εύρυθμη λειτουργία των ΔΥΕΠ, η ενημέρωση των διαμενόντων στο κέντρο φιλοξενίας όπου έχει οριστεί για την ανάγκη της εκπαίδευσης ως βασικού μέσου κοινωνικής ένταξης και η παρακολούθηση και ο συντονισμός της παρεχόμενης εκπαίδευσης (άρθρο 7).

Από τον Οκτώβριο του 2016 έως το Μάρτιο του 2017, ιδρύθηκαν και λειτούργησαν, με βάση τις Υπουργικές Αποφάσεις, 107 ΔΕΥΠ σε αντίστοιχα σχολεία, σε επτά από τις δεκατρείς εκπαιδευτικές περιφέρειες. Στις μονάδες αυτές φοίτησαν 2.643 μαθητές Δημοτικού και Γυμνασίου (ΕΕΣΠΠ, 2017).

Την ευθύνη για την κατάρτιση εκπαιδευτικού προγράμματος για τις ΔΥΕΠ, την επιλογή σχολικών εγχειριδίων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των μαθητών, καθώς και την παραγωγή κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού έχει το ΥΠ.Π.Ε.Θ (παρ.1 του άρθρου 11). Συγχρόνως, υπάρχει ο σχεδιασμός να συνεχιστεί ο θεσμός των απογευματινών Δομών Υποδοχής Εκπαίδευσης (ΔΥΕΠ) για έναν μικρό αριθμό παιδιών που δεν πρόλαβαν να ολοκληρώσουν το προενταξιακό έτος της προηγούμενης σχολικής χρονιάς ή εκείνα που η Δομή Φιλοξενίας στην οποία διαμένουν δεν βρίσκεται κοντά σε Ζώνη Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ). Άλλος ένας στόχος

του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων που τίθεται είναι η ενίσχυση της γνώσης των παιδιών των προσφύγων, γύρω από τη μητρική τους γλώσσα είτε αυτά είναι Φαρσί είτε Αραβικά.

Το έτος 2016-2017 ορίζεται ως «μεταβατικό» και «προενταξιακό», προβλέποντας την ανάπτυξη προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης μέσα στα Κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων, τη δημιουργία Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων (ΔΥΕΠ) σε γειτονικά των δομών, όπου τα παιδιά-πρόσφυγες διαμένουν, Δημοτικά και Γυμνάσια σε απογευματινό ωράριο (14.00-18.00) και την ένταξη των παιδιών-προσφύγων που διαμένουν στον αστικό ιστό στις λεγόμενες Τάξεις Υποδοχής, κατά το πρωινό πρόγραμμα των σχολείων. Υπήρξε για αρκετό διάστημα ένα σύστημα με διαφοροποιημένες -ανάλογα με το καθεστώς διαμονής- εκπαιδευτικές υπηρεσίες : τα παιδιά που μένουν στον αστικό ιστό έχουν πρόσβαση στο τυπικό (πρωινό) σχολείο (με όλες τις εκπαιδευτικές παροχές που προβλέπονται σε αυτό), ενώ τα παιδιά που διαμένουν σε Κέντρα Φιλοξενίας κατευθύνονται σε ένα απογευματινό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μειωμένου ωραρίου και θεματικών αντικειμένων, του οποίου η παρακολούθηση δεν συνδέεται με την πιστοποίηση ορισμένου εκπαιδευτικού επιπέδου, καθώς οι μαθητές των ΔΥΕΠ, σε αντίθεση με αυτούς των ΤΥ, δεν εγγράφονται σε αντίστοιχες με την ηλικία τους τάξεις του σχολείου και η φοίτησή τους στις ΔΥΕΠ πιστοποιείται με μια βεβαίωση παρακολούθησης (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Και παρότι η πρόταση της Ε.Ε. για τη επόμενη χρονιά ήταν τα παιδιά που ζουν εντός του αστικού ιστού των ελληνικών πόλεων, να φοιτήσουν ανάλογα με την ηλικία τους, είτε σε νηπιαγωγεία είτε σε Τάξεις Υποδοχής στα σχολεία της γειτονιάς τους, τη νέα σχολική χρονιά (2017-2018) συνεχίζουν να λειτουργούν οι ΔΥΕΠ μέσα στα καμπς ή εκτός, αλλά στο απογευματινό ωράριο των σχολείων. Ένα πλαίσιο εκπαίδευσης με μαθητές διαχωρισμένους από το τυπικό σχολείο, χωρίς επαφή με τον υπόλοιπο μαθητικό πληθυσμό και με τη λειτουργία της εκπαιδευτικής μονάδας, σε απογευματινό μειωμένο ωράριο και με περιορισμένα γνωστικά αντικείμενα, για μόλις 3-5 μήνες κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, με εκπαιδευτικούς χωρίς ειδική εκπαίδευση και υποστήριξη- που σπάνια έμεναν στην ίδια θέση για περισσότερο από δύο μήνες (ΕΕΣΠΠ, 2017) κάθε άλλον παρά συμβάδιζε με τον στόχο ενός προκαταρκτικού χρόνου, απαραίτητου για την εισαγωγή του μαθητικού κοινού με προσφυγική προέλευση στη σχολική κανονικότητα. Επιπλέον, παρά την αποδοχή της μεγάλης σημασίας και ανάγκης διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας από την ΕΕ, αλλά και την ύπαρξη νομοθεσίας που εξασφαλίζει τη διδασκαλία μητρικής γλώσσας και

πολιτισμού εκεί όπου υπάρχει ικανός αριθμός μαθητών (Νόμος 4251/2014, άρθρο 21, παρ. 9), αυτό δε συνέβη ποτέ.

Ωστόσο, ένα τόσο πολυσχιδές εγχείρημα δε φάνηκε να πραγματοποιήθηκε με τον τρόπο που όριζε η εθνική νομοθεσία. Ο Συνήγορος του Παιδιού (2017) επισημαίνει αναφορικά με τη λειτουργία των ΔΥΕΠ τα εξής: α) δεν έχει ιδρυθεί καμιά ΔΥΕΠ νηπιαγωγείου σε όλη την επικράτεια, β) παρατηρούνται σοβαρές καθυστερήσεις ως προς την έναρξη λειτουργίας των προβλεπόμενων τάξεων ΔΥΕΠ, οι οποίες κυρίως συνδέονται με τις συνεχείς μετακινήσεις του μαθητικού πληθυσμού καθώς επίσης και με αρνητικές αντιδράσεις της τοπικής κοινωνίας και την επίκληση κινδύνων για τη δημοσία υγεία, γ) δεν έχει αναπτυχθεί συστηματικός σχεδιασμός και προγραμματισμός για την εκπαίδευση των παιδιών ηλικίας άνω των 15 ετών (τόσο στο πρωινό πρόγραμμα όσο και στο πλαίσιο των ΔΥΕΠ), δ) δεν έχουν ακόμα επιλυθεί τα ζητήματα που αφορούν στην πιστοποίηση της εκπαίδευσης των παιδιών που φοιτούν σε ΔΥΕΠ, ε) σε πολλές περιπτώσεις οι εκπαιδευτικοί που τοποθετήθηκαν σε ΔΥΕΠ δεν είχαν επιμορφωθεί σχετικά με τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού, στ) συναντάται η ύπαρξη προβλημάτων ως προς την εγγραφή και φοίτηση μαθητών λόγω της εσφαλμένης αρχικής καταγραφής της ηλικίας τους στα επίσημα έγγραφά τους.

Τις ως άνω νομικές ασάφειες και τα κενά έρχεται να καλύψει ο Νόμος 4547/2018, άρθρο 73 όπου και αναφέρεται ρητά στο γράμμα του πως *«το πρόγραμμα των Δ.Υ.Ε.Π. συνδέεται άμεσα με την εξοικείωση των μαθητών με τους κανόνες σχολικής ζωής και τη σχολική εργασία, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων εκπαιδευτικών αναγκών τους, όπως προσαρμογή στη σχολική ζωή, γνωριμία με τον ελληνικό και ευρωπαϊκό πολιτισμό και προηγούμενος γραμματισμός»*. Δικαίωμα στην πρόσβαση στην εκπαίδευση μέσω των ΔΥΕΠ έχουν όλοι οι προσφυγές που εμπίπτουν στις κάτωθι κατηγορίες:

α) τέκνο προσφύγων: τέκνο πολιτών τρίτης χώρας ή ανιθαγενών, στο πρόσωπο των οποίων πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 1Α της Σύμβασης της Γενεύης, **β)** τέκνο πολιτών στερούμενων διαβατηρίου: τέκνο πολιτών τρίτης χώρας, οι οποίοι αποδεικνύουν αντικειμενική αδυναμία εφοδιασμού με διαβατήριο ή ταξιδιωτικό έγγραφο, λόγω ιδιαίτερων συνθηκών ή καταστάσεων που επικρατούν στη χώρα καταγωγής ή μόνιμης ή συνήθους

διαμονής τους, γ) τέκνο δικαιούχων διεθνούς προστασίας: τέκνο αλλοδαπών ή ανιθαγενών στους οποίους έχει χορηγηθεί από την αρμόδια ελληνική αρχή καθεστώς πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας, δ) τέκνο δικαιούχου επικουρικής προστασίας: τέκνο αλλοδαπών ή ανιθαγενών οι οποίοι δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες, πλην όμως στο πρόσωπό τους συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι τυχόν επιστροφή τους στη χώρα καταγωγής ή μόνιμης ή συνήθους διαμονής τους, θέτει σε κίνδυνο την υγεία και τη σωματική τους ακεραιότητα, σύμφωνα με το άρθρο 15 του π.δ. 141/2013, ε) χωρισμένος από την οικογένειά του ανήλικος ή χωρισμένος ανήλικος: ανήλικος ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί τη γονική του μέριμνα, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ή χωρίς να συνοδεύεται από άλλο πρόσωπο στο οποίο αυτή έχει ανατεθεί, σύμφωνα με το νόμο, αλλά συνοδεύεται από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα του, στ) ασυνόδευτος ανήλικος: ανήλικος, οποίος φθάνει στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, τη γονική του μέριμνα ή την επιμέλειά του ή χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα του και για όσο χρόνο η άσκηση των καθηκόντων αυτών δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο σύμφωνα με το νόμο. Στον ορισμό αυτό περιλαμβάνεται και ο ανήλικος που παύει να συνοδεύεται μετά την είσοδό του στην Ελλάδα, ζ) ανήλικος υπό κίνδυνο διωγμού: κάθε ανήλικος που βρίσκεται έξω από το κράτος της καταγωγής του ή της τελευταίας ή συνήθους διαμονής του, εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου ότι εκεί θα υποστεί διωγμούς λόγω της φυλής, της θρησκείας ή της εθνικότητάς του ή εξαιτίας της ιδιότητάς του ως μέλος μιας ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας

και επιπλέον του είναι αδύνατο να εξασφαλίσει προστασία από τη χώρα του ή εξαιτίας του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να τεθεί υπό αυτή την προστασία.

(Άρθρο 71)

Γίνεται δε ειδική μνεία στους εκπαιδευτικούς που απασχολούνται σε ΔΥΕΠ και σημειώνεται ότι:

...οι εκπαιδευτικοί που στελεχώνουν τις Δ.Υ.Ε.Π., εκτός από τα καθήκοντα που ορίζονται στις κείμενες διατάξεις, οφείλουν επιπρόσθετα να: **α)** μεριμνούν για την ομαλή ένταξη των μαθητών που φοιτούν στις Δ.Υ.Ε.Π. στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τη δημιουργική αλληλεπίδραση με το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες που προκύπτουν από την πολυπολιτισμική φυσιογνωμία των σχολικών μονάδων, **β)** επιδεικνύουν παιδαγωγική ευελιξία στη διδασκαλία, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών που φοιτούν στις Δ.Υ.Ε.Π., **γ)** προτείνουν στον οικείο σύλλογο διδασκόντων και να υλοποιούν εκπαιδευτικές δράσεις στους χώρους φιλοξενίας των προσφύγων και στις πλησιέστερες σχολικές μονάδες. (Άρθρο 81)

Επίσης, σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, κατά το τρέχον σχολικό έτος (2018-2019) δίνεται η δυνατότητα στα Γυμνάσια, Γενικά και Επαγγελματικά Λύκεια της χώρας να λειτουργήσουν Τάξεις Υποδοχής Ζ.Ε.Π., μέσω συγχρηματοδοτούμενου έργου από την Ευρωπαϊκή Ένωση – Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, στο πλαίσιο της Πράξης: «Ένταξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (ΕΚΟ) στα σχολεία -Τάξεις Υποδοχής , σχολικό έτος 2018-2019». Σημειώνεται ότι ήδη λειτουργούν Τάξεις Υποδοχής σε περισσότερα από 700 σχολεία ανά την επικράτεια (Υπ. Απόφαση Φ1/120367/Δ1)

Επιπρόσθετα, όπως αναλυτικά αναφέρουν οι Ζάγκος κ.συν., (2019), στην Υπ. Απόφαση 169735/ΓΔ4/2017 για την εκπαίδευση των μαθητών που δεν έχουν την απαιτούμενη γνώση της ελληνικής γλώσσας διαμορφώνεται στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ένα ευέλικτο σχήμα θεσμικής και διδακτικής παρέμβασης, το οποίο επιτρέπει στη σχολική μονάδα, αφού σταθμίσει τις πραγματικές

εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών αυτών και τις δυνατότητές τους, να επιλέξει εκείνο το σχήμα που μπορεί να τους παρέχει επιπλέον διδακτική υποστήριξη, με σκοπό να τους βοηθήσει να προσαρμοστούν και να ενταχθούν πλήρως στις κανονικές τάξεις στις οποίες είναι εγγεγραμμένοι, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία. Επίσης, με ευθύνη του Διευθυντή της κάθε σχολικής μονάδας σε συνεργασία με τον οικείο Σχολικό Σύμβουλο θα λαμβάνει χώρα η διεξαγωγή διαπιστωτικών τεστ, με τα οποία θα ανιχνεύεται το επίπεδο ελληνομάθειας του εκάστοτε μαθητή.

Ειδικότερα, το πρόγραμμα των Τάξεων Υποδοχής ZEP περιλαμβάνει δύο κύκλους που

εντάσσονται μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου:

- Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.) I ZEP
- Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.) II ZEP.

Για το τρέχον σχολικό έτος θα λειτουργήσουν μόνο Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.) I ZEP. Στις Τ.Υ. I ZEP φοιτούν μαθητές με ελάχιστη ή μηδενική γνώση της ελληνικής γλώσσας. Θα ακολουθείται εντατικό πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας 15 ωρών. Οι μαθητές που φοιτούν σε Τ.Υ. I ZEP παρακολουθούν παράλληλα και μαθήματα στην κανονική τους τάξη, όπως :Μαθηματικά, Φυσική Αγωγή, Μουσική και Πληροφορική. Οι τάξεις αυτές θα έχουν δυναμικό από 7 έως 17 παιδιά, τα οποία δύναται να ανήκουν σε διαφορετικές τάξεις της ίδιας βαθμίδας, ενώ η συνολική φοίτηση θα διαρκεί ένα σχολικό έτος με δυνατότητα επέκτασης για ένα επιπλέον.

Στις Τ.Υ. II ZEP φοιτούν μαθητές με μέτριο επίπεδο ελληνομάθειας, το οποίο δύναται να δημιουργεί δυσκολίες στην παρακολούθηση των μαθημάτων στην κανονική τάξη. Για τους μαθητές που θα φοιτήσουν στις Τ.Υ. II ZEP, πραγματοποιείται υποστήριξη στην ελληνική γλώσσα ή και σε περισσότερα μαθήματα, είτε εντός της κανονικής τάξης με παράλληλη διδασκαλία, είτε εκτός κανονικής τάξης. Η φοίτηση στις Τ.Υ. II ZEP θα διαρκεί έως δύο διδακτικά έτη και σε εξαιρετικές περιπτώσεις έως τρία έτη. Τέλος, μαθητές που έχουν ολοκληρώσει τη φοίτηση στις Τ.Υ. II ZEP, δεν μπορούν να επιστρέψουν σε Τάξεις Υποδοχής (I ή II) ZEP.

▪ Μη τυπική εκπαίδευση

Με τον όρο «μη τυπική εκπαίδευση» αναφερόμαστε όλες τις συντονισμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρο μέσα ή γύρω από τα Κέντρα

Υποδοχής ή Φιλοξενίας Προσφύγων κατά την περίοδο από το 2015 έως και τα τέλη του 2016, μέσα σε σκηνές ή κοντέινερ με υποτυπώδη εκπαιδευτικό εξοπλισμό και δέκτες παιδιά ή ενήλικες, περιλαμβάνοντας τόσο δημιουργική απασχόληση, ψυχαγωγία και ψυχοκοινωνική υποστήριξη όσο και εκμάθηση αγγλικών και ελληνικών (σπανιότερα μαθηματικών ή αραβικών). Τέτοιες δράσεις χαρακτηρίστηκαν ιδιαίτερα από μεγάλη προχειρότητα και προσωρινότητα στο γενικότερο πνεύμα θεώρησης της χώρας μας, ως μιας χώρας transit, και αποσκοπούσαν κυρίως στην υποστήριξη και ενδυνάμωση του προσφυγικού πληθυσμού καλύπτοντας επείγουσες εκπαιδευτικές ανάγκες. Ειδικότερα, μετά το κλείσιμο της «Βαλκανικής Οδού» και τον περιορισμό προσφύγων στην ελληνική επικράτεια, οι δράσεις αυτές συνδέθηκαν πιο στενά και ενεργά με τα προγράμματα της τυπικής εκπαίδευσης μέσω της διδασκαλίας ελληνικών και αγγλικών αλλά και τεχνολογικού γραμματισμού.

- **Πολιτικές διάκρισης από το ΥΠΕΠΘ και εκπαιδευτικός αποκλεισμός**

Και ενώ η Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων (2017) πρότεινε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τα παιδιά προσφύγων ευέλικτο, πολυεπίπεδο και προσαρμόσιμο στις ιδιόμορφες και μεταβαλλόμενες συνθήκες του προσφυγικού ζητήματος, μια κριτική προσέγγιση των αποτελεσμάτων του έργου της καταδεικνύει τα εγγενή προβλήματα του συνολικότερου εκπαιδευτικού σχεδιασμού. Καθυστερήσεις, που οφείλονταν στην έλλειψη κεντρικού συντονισμού των εμπλεκόμενων φορέων, που όφειλαν αν συνεργαστούν σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο, στην έγκριση μιας σωρείας υπουργικών αποφάσεων, που έπρεπε να δημοσιευτούν, προκειμένου να προχωρήσει η πρόσληψη ΣΕΠ και αναπληρωτών στις ΔΥΕΠ και στην μη καταλληλότητα των υποδομών, που θα στέγαζαν τα νηπιαγωγεία και τις ΔΕΥΠ εντός των Κέντρων Φιλοξενίας Προσφύγων (εφεξής ΚΦΠ), αναχαίτισαν την άμεση και αποτελεσματική ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση.

Ο ιδιόμορφος χαρακτήρας των ΔΥΕΠ αυτός καθαυτός, όχι μόνο ως προς την θεσμοθέτηση απογευματινού ωραρίου (μετά το τέλος λειτουργίας των τακτικών πρωινών σχολείων), του μειωμένου ωραρίου (4 ωρών ημερησίως) αλλά και του θεματικού αντικειμένου (δεν υπήρχε πρόσβαση σε εκπαιδευτικές παροχές ανάλογη με

αυτή που προέβλεπε η φοίτηση σε τακτικό πρωινό σχολείο) και η εφαρμογή του με μοναδικό κριτήριο τον τόπο διαμονής, αποτέλεσαν διακριτική πολιτική του ΥΠΕΠΘ, καθώς για την ίδια πληθυσμιακή ομάδα ακολουθήθηκε διαφορετικός τρόπος εισαγωγής στην τυπική εκπαίδευση με μόνο γνώμονα το που έτυχε να μένουν οι μαθητές. Επιπρόσθετα, όταν στα ίδια σχολεία δημιουργείται ένα «παρασύστημα» για τους μαθητές που διαμένουν στις προσφυγικές δομές, αυτό φαίνεται να προσφέρει ένα ισχυρό επιχείρημα στις ξενοφοβικές στάσεις και πρακτικές: εάν για τους μαθητές αυτούς χρειάζεται μια «υγειονομική» εκπαιδευτική ζώνη, αυτό σημαίνει πως είναι όντως επιβλαβής ή και επικίνδυνη η συνύπαρξή τους με τα «δικά μας» παιδιά και, επομένως, είναι θεμιτό και νόμιμο να συζητάμε για το εάν ένα σχολείο θα τους δεχτεί ή όχι. Η λειτουργία των απογευματινών ΔΥΕΠ και αυτών εντός των ΚΦΠ θύμισε παλιότερες πρακτικές εκπαιδευτικού διαχωρισμού, που ακολουθήθηκαν στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά με τα «χωριστά» σχολεία (τα λεγόμενα «τσιγγανοσχολεία») που λειτουργούσαν σε κοντέινερ, ως παραρτήματα του τυπικού σχολείου.

Τη λογική της διαφοροποιημένης εκπαίδευσης των ΔΥΕΠ ακολούθησε και ο θεσμός των Τάξεων Υποδοχής, καθώς ορίζεται η δυνατότητα επέκταση των χρονικών διαστημάτων φοίτησης σε αυτές. Έτσι για τις ΤΥ Ι ΖΕΠ η παράλληλη υποστηρικτική διδασκαλία του ενός έτους, δύναται να επεκταθεί στα δύο έτη και ανάλογα στις ΤΥ ΙΙ ΖΕΠ από τα δύο στα τρία έτη, δυνατότητα που φαίνεται να πενταπλασιάζει τον χρόνο περιορισμένης ένταξης του μαθητικού πληθυσμού με προσφυγική προέλευση στην τυπική τάξη και ευνοεί τη διολίσθηση του τρόπου λειτουργίας των ΤΥ από ένα πλαίσιο παράλληλης υποστήριξης σε μια κατεύθυνση διαχωριστικής εκπαίδευσης (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019).

Σε αυτά έρχονται να προστεθούν και οι πρακτικές εκπαιδευτικού αποκλεισμού που ακολούθησε το ΥΠΕΠΘ. Ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός κατά τις Κογκίδου κ.συν., (1997), εμφανίζεται σε ένα πρώτο στάδιο, στις περιπτώσεις ομάδων παιδιών που μένουν από την αρχή εκτός σχολείου ή, στην πορεία, με την περιθωριοποίηση των παιδιών ειδικών ομάδων μέσα στο σχολείο, που οδηγεί έτσι στη σχολική τους αποτυχία και, πολύ συχνά, στην πρόωρη διακοπή της φοίτησής τους. Έτσι κατά το προενταξιακό έτος 2016-2017 μένουν εκτός τυπικής εκπαίδευσης : α) τα παιδιά προσχολικής ηλικίας 4-6 ετών για τα οποία είχε προγραμματιστεί η λειτουργία ΔΥΕΠ νηπιαγωγείων εντός των ΚΦΠ, μιας και δε λειτούργησαν ποτέ β) τα παιδιά που εγκλωβίστηκαν στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης στα νησιά του Ανατολικού

Αιγαίου και τέλος γ) τα παιδιά άνω των δεκαπέντε ετών, τα οποία δε συμπεριλήφθηκαν καν στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό του προενταξιακού έτους 2016-2017. Και ενώ οι πρώτες Τάξεις Υποδοχής στη βαθμίδα του Λυκείου ξεκινούν το έτος 2017-2018, δίνεται η δυνατότητα ένταξης των συγκεκριμένων μαθητών μόνο σε Επαγγελματικά και Εσπερινά Λύκεια.

Ο ανεδαφικός εκπαιδευτικός σχεδιασμός, που δεν έλαβε υπόψιν την ποικιλομορφία των αναγκών του μαθητικού πληθυσμού και η προχειρότητα των λύσεων, που ακολουθήθηκαν μέσα σε ένα αναμφισβήτητα εναλλασσόμενο (λόγω της συνεχούς μετακίνησης εντός της χώρας ή και εξόδου από αυτή) κλίμα, δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Τουναντίον, οι πολιτικές διαφοροποίησης και αποκλεισμού (που συγκροτούν τον θεσμικό ρατσισμό²) ενέτειναν τις ήδη υφιστάμενες κοινωνικές ανισότητες στην μαθητική κοινότητα και αύξησαν και τα ποσοστά αποσχολοποίησης και σχολικής διαρροής.

2.4 Παρουσία ΜΚΟ στην εκπαίδευση

Στο γενικότερο κλίμα της παγκοσμιοποίησης και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που εφαρμόζουν τα κράτη, παρατηρείται μεταβίβαση των πολιτικών σε ανώτερο επίπεδο και μετατόπιση ορισμένων σημείων της εθνικής κοινωνικοοικονομικής πολιτικής προς το διεθνές επίπεδο και τους διεθνείς οργανισμούς (Ευρωπαϊκή Ένωση, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, Παγκόσμια Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις), με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση των τοπικών πολιτικών, αλλά και των προσπαθειών μείωσης της φτώχειας και του αποκλεισμού (Ιατρίδης, 2006). Ως συνέπεια της υποχώρησης του κοινωνικού κράτους, τοπικά δίκτυα και οργανισμοί, αμφισβητώντας την κρατική ισχύ, συνεργάζονται με τις κυβερνήσεις, προκειμένου να επιτύχουν τη χρηματοδότηση, που χρειάζονται για την επίτευξη των στόχων τους. Ως φορείς υπεύθυνοι για την εφαρμογή προνομιακών κοινωνικών πολιτικών, επιδιώκουν τη χρηματοδότηση μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων και επιθυμούν να έχουν την προσοχή μεγάλων πολυεθνικών εταιριών, στοχεύοντας σε άμεσες ξένες επενδύσεις. Αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του θεσμικού πλαισίου μιας χώρας και η παρουσία τους δεν αντικαθιστά το δημόσιο με το

² Ο ρατσισμός που είναι αποτέλεσμα μέτρων της πολιτείας. Ο όρος «θεσμικός ρατσισμός» αναπτύχθηκε και χρησιμοποιήθηκε από θεωρητικούς που συμμετείχαν στα κινήματα για τα πολιτικά δικαιώματα και στα κινήματα εναντίον των διακρίσεων στις ΗΠΑ, με σκοπό να προβάλλει τον τρόπο με τον οποίο η πολιτεία και οι θεσμικοί φορείς στήριζαν την υποβάθμιση των Αφροαμερικανών» (Ζάχος, 2014: 136).

ιδιωτικό, αλλά δημιουργεί ένα νέο «καθεστώς σχέσεων» μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού.

Μεγάλη ήταν η εμπλοκή των ΜΚΟ στο πεδίο της εκπαίδευσης προσφύγων, η παρουσία των οποίων κρίθηκε απαραίτητη σε συνεργασία με διάφορες υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και με διεθνείς οργανισμούς (ΕΕΣΠΠ, 2017). Δεκάδες διεθνείς και ελληνικές ΜΚΟ κινητοποιήθηκαν από τους πρώτους κιόλας μήνες άφιξης των προσφυγικών πληθυσμών. Στα πλαίσια προγραμμάτων μη τυπικής εκπαίδευσης παρείχαν ενισχυτική διδασκαλία σε ανήλικους πρόσφυγες και μετανάστες, καθώς και στους γονείς τους, συμβάλλοντας στην ομαλή ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, μέσα από καινοτόμες εκπαιδευτικές μεθόδους που έδιναν έμφαση στην εκμάθηση ελληνικών και ξένων γλωσσών, τα μαθηματικά και τη μελέτη του σχολείου. Κάποιες δραστηριοποιήθηκαν έχοντας εμπειρία στο αντικείμενο, ενώ άλλες χωρίς καμιά εμπειρία, ούτε και καμιά σοβαρή επιστημονική στήριξη (ΕΕΣΠΠ, 2017). Κατά την πρώτη συνεδρίαση (11/4/2016) της Επιστημονικής Επιτροπής, πριν τη δημιουργία των ΔΥΕΠ, αποφασίστηκε να γίνει καταγραφή των παιδαγωγικών-εκπαιδευτικών δράσεων που οργανώνονται στα κέντρα «φιλοξενίας» προσφύγων από διάφορους φορείς. Σύμφωνα με την καταγραφή των παιδαγωγικών παρεμβάσεων στα κέντρα, που έκανε η Επιστημονική Επιτροπή για την υποβοήθηση του έργου της Επιτροπής Στήριξης των Παιδιών των Προσφύγων (2016), η εικόνα των φορέων ήταν η εξής: 36 σύλλογοι, ενώσεις, ομάδες εθελοντών, 32 ΜΚΟ, 5 Πανεπιστήμια, 3 Δημόσιοι φορείς (Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, ΟΑΕΔ, Δημόσια Βιβλιοθήκη), 7 πρωτοβουλίες προσφύγων. Από τις 32 ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται, ορισμένες απασχολούν έμμισθους συνεργάτες, ενώ άλλες αποτελούνται από εθελοντές.

Η ύπαρξη τοπικών και όχι μόνο ΜΚΟ σηματοδοτεί νέες μορφές εργασίας, αλλά και τη διαμεσολάβηση του κράτους για την κατεύθυνση των πόρων, προάγοντας το καθεστώς «πελατειακών σχέσεων». Το κράτος, επί πλέον, πέρα από το ρόλο της διαμεσολάβησης, εμφανίζει και αυτόν της «πιστοποίησης» όσων παρέχουν υπηρεσίες στις ΜΚΟ, αλλά και εκείνων που τις δέχονται (Marvakis et al., 2016). Αυτό συνέβη, όταν την άνοιξη του 2016 το ΥΠΠΕΘ ανέλαβε επισήμως την ευθύνη για την τυπική εκπαίδευση των προσφύγων και ζήτησε από όλες τις εμπλεκόμενες στο χώρο της δημιουργικής απασχόλησης και της εκπαίδευσης ΜΚΟ να πιστοποιηθούν από το ΙΕΠ/ΥΠΠΕΘ, υποβάλλοντας προτάσεις συγκεκριμένων προγραμμάτων σε ένα ενιαίο μητρώο. Όταν ανακοινώθηκε πως η Γενική Διεύθυνση Ανθρωπιστικής Βοήθειας και Πολιτικής Προστασίας (DG ECHO), η οποία χρηματοδοτούσε άμεσα τις ΜΚΟ, θα

αποχωρήσει από την Ελλάδα στα τέλη του 2018 και πως η διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος να μεταβιβάζεται σταδιακά στην ελληνική κυβέρνηση, ο ρόλος των ΜΚΟ στη διαχείριση της κρίσης και στην μη τυπική εκπαίδευση μειώθηκε εμφανώς και πολλές θέσεις εργασίας έπαψαν να κρίνονται απαραίτητες.

Μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, λόγω των κοινωνικών επιπτώσεων που προκλήθηκαν στο εισόδημα, την πρόσβαση σε υπηρεσίες δημόσιας υγείας και πρόνοιας καθώς και στις συνθήκες διαβίωσης, οι άτυπες συλλογικές πρωτοβουλίες και τα δίκτυα πολιτών πολλαπλασιάστηκαν σε μεγάλες και μικρές ελληνικές πόλεις (Sotiropoulos & Bourikos, 2014), ενώ προϋπάρχοντα τέτοια δίκτυα προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες.

Στις μέρες μας που η κρίση στην Ελλάδα μεταλλάχθηκε σε δημοσιονομική κρίση και οδήγησε στη «συρρίκνωση της χώρας» (Γούναρη, 2015, σελ.26), η εκπαίδευση δε μπορεί να μείνει ανεπηρέαστη. Κατά το Ζάχο (2014), η έλλειψη κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα της κρίσης, επιδρά σημαντικά στο εκπαιδευτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, θα ειπωθεί πως

οι δομές της αντισταθμιστικής αγωγής, όπως τα Φροντιστηριακά Τμήματα, οι Τάξεις Υποδοχής, η Διδασκαλία Μητρικής Γλώσσας, έχουν ακυρωθεί στην πράξη, ενώ η αύξηση των μαθητών /τριών ανά τάξη προσθέτει ένα ακόμη εμπόδιο στη σχολική επιτυχία των παιδιών που προέρχονται από χαμηλά οικονομικά στρώματα και από διαφορετικές εθνικές /εθνοτικές ομάδες. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την εργασιακή ανασφάλεια, τις πενιχρές αποδοχές και την αναστάτωση, που δημιουργείται από τον εξαγγελθέντα τρόπο εφαρμογής της αξιολόγησης δημιουργεί αρνητικό για την λειτουργία των σχολείων κλίμα. (Ζάχος, 2014, σ. 205)

2.5 Από το τραύμα στην «εκπαιδευτική ίαση»

Η προσφυγιά αποτελεί μια «οριακή», δυσάρεστη και ταυτόχρονα επικίνδυνη κατάσταση, κατά την οποία ο προσφυγικός πληθυσμός βιώνει εξαιρετικά δύσκολες

καταστάσεις, τεράστια ψυχολογική πίεση, εξευτελισμούς της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, τεράστια φτώχεια και βία κάθε είδους. Είναι προφανές ότι η προσφυγιά δεν αποτελεί επιλογή. Είναι μια μορφή στυγνού εξαναγκασμού με αντίτιμο την ίδια τη ζωή (Ζάγκος κ.συν., 2019). Όπως παρατηρεί η Βεντούρα (2006), παρά τους ύμνους στην κινητικότητα και στον κοσμοπολιτισμό, στις σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες η υποδοχή μετακινούμενων πληθυσμών από ασθενέστερες οικονομικά και κοινωνικά ομάδες είναι, κατά κανόνα, εχθρική. Οι νεοαφιχθέντες θα βιώσουν ανασφάλεια λόγω της απομάκρυνσής τους από το οικείο περιβάλλον και την καταγωγική τους κουλτούρα, κοινωνικό αποκλεισμό που οδηγεί τις περισσότερες φορές σε εσωστρέφεια και γκετοποίηση, αποσταθεροποίηση και αβεβαιότητα λόγω της πολυεπίπεδης απώλειας που έχουν υποστεί με τον ξεριζωμό, με αποτέλεσμα η ματιά τους προς το μέλλον να είναι αναμφίβολα δυσοίωνη. Η διάσταση ανάμεσα στην κοινωνία υποδοχής και στην κοινωνία προέλευσης είναι αυτή που ενεργοποιεί το αίσθημα σύγχυσης και δυσχεραίνει οποιαδήποτε προσπάθεια σύναψης σχέσεων. Οι πρόσφυγες και τα παιδιά τους με ένα δεδομένο πολιτισμικό και γλωσσικό κεφάλαιο που μεταφέρουν από τις χώρες καταγωγής τους, χάνουν ξαφνικά το αίσθημα του ανήκειν και νιώθουν αποκομμένοι από τους εθνοτικά «δικούς» τους, με αποτέλεσμα να κλονίζεται οποιαδήποτε ισορροπία που θα τους εξασφάλιζε μια νέα αρχή.

Επιπρόσθετα, η είσοδός τους σε μη ομοιογενείς κοινωνίες και πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα με εγγενή προβλήματα και η έλλειψη γνώσης των κυριάρχων γλωσσών είναι δύο στοιχεία που μπορεί να οδηγήσουν σε ταυτοτικές συγκρούσεις, οι οποίες με τη σειρά τους μπορεί να κατευθύνουν το άτομο σε πιθανή αναδιαμόρφωση της ταυτότητας. Η λιγότερο ή περισσότερο ισορροπημένη ταυτοτική πορεία εξαρτάται τόσο από τις πολιτισμικές αποσκευές των ατόμων όσο και από τη ρητή και θεσμοθετημένη κοινωνικοπολιτική αναγνώριση του «άλλου» στις κοινωνίες υποδοχής, η οποία ευνοεί ή δυσχεραίνει την οικειοθελή ανακατασκευή μιας λειτουργικής και ικανοποιητικής ταυτότητας (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019).

Η εκπαίδευση, ένας από τους πιο σημαντικούς κοινωνικοποιητικούς θεσμούς, και δη η διαπολιτισμική, μπορεί και οφείλει να συνδράμει «στη δόμηση σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων με σκοπό την άρση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού», όπως προστάζει ο πρόσφατος Νόμος 4451/2016 περί Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Η ομαλή και αποτελεσματική ένταξη των παιδιών με προσφυγικό υπόβαθρο στο εκπαιδευτικό σύστημα και η φοίτησή τους σε πλαίσιο ασφάλειας αλλά και ποιοτικής εκπαίδευσης, ισότιμης με αυτής που παρέχεται στους

γηγενείς μαθητές της χώρας υποδοχής, είναι νομική υποχρέωση των κρατών που έχουν υπογράψει διεθνείς Συνθήκες, ήτοι τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989) ή την πιο πρόσφατη Διακήρυξη της Νέας Υόρκης για τους Πρόσφυγες και Μετανάστες (2016) αλλά και μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η εκάστοτε χώρα υποδοχής. Είναι ξεκάθαρο ότι το σχολείο αναλαμβάνει να εκπαιδεύσει τα παιδιά και να τα εντάξει στο κοινωνικό σύνολο, μειώνοντας την έκθεσή τους σε διάφορες μορφές κινδύνου. Μέσω της εκπαίδευσης συντελείται η συστηματική διαδικασία εκμάθησης των κοινωνικών κανόνων, των προτύπων και των κυρίαρχων συμπεριφορών (Ζάγκος κ.συν., 2019). Το σχολείο θα μπορούσε να τους βοηθήσει να μη νοιώθουν περιθωριοποίηση και να εκτίθενται λιγότερο σε κινδύνους (Dimitry, 2011 · Sirin & Rogers-Sirin, 2015).

Είναι διαπιστωμένο πως, έως πολύ πρόσφατα, η ερευνητική βιβλιογραφία σχετικά με τις ανάγκες και την αντιμετώπιση των προσφύγων στις χώρες υποδοχής εστίασε στον τομέα της ψυχικής υγείας και, συγκεκριμένα, στην κατανόηση του ψυχικού τραύματος και στην αντιμετώπιση του μετατραυματικού στρες, δηλαδή του συνόλου των ψυχοσωματικών αντιδράσεων που μπορεί να εκδηλωθούν ως συνέπεια της, λιγότερο ή περισσότερο παρατεταμένης, έκθεσης των ατόμων σε τραυματικές εμπειρίες όπως είναι η βία, η κακουχία και ο ξεριζωμός (Rutter, 2006 · Murray et al., 2010 · Lambert & Alhassoon, 2015). Ειδικά οι πρόσφυγες που προέρχονται από περιοχές με εμφύλιο σπαραγμό (παιδιά και έφηβοι από τη Μέση Ανατολή) αντιμετωπίζουν τραυματικά γεγονότα και συγκρούονται περισσότερο μεταξύ τους (Montgomery, 2008). Κατά τους Στεργίου & Σιμόπουλο (2019), η πρόσληψη των παιδιών με προσφυγικό υπόβαθρο ως ψυχικών πολυτραυματιών, που δε μπορούν και δε θέλουν να ενταχθούν στο σχολικό σύστημα και γενικότερα η ερμηνεία όλων των δυσκολιών στη βάση του τραύματος μπορεί να οδηγήσει το σχολείο σε μια βολική απόσυρση. Εύστοχα σημειώνεται επίσης πως οι τραυματικές εμπειρίες, η βία και η κακοποίηση δεν αποτελούν αποκλειστικό χαρακτηριστικό των μαθητών προσφυγικής προέλευσης. Αναμφίβολα, οι μετακινούμενοι πληθυσμοί και τα παιδιά αυτών, κατά την προ-μεταναστευτική τους περίοδο, εκτίθενται στην πλειονότητά τους σε εμπόλεμες καταστάσεις, βία, βομβαρδισμούς, θηριωδίες, ακρωτηριασμούς και διαμελισμό ανθρώπινων μελών. Τέτοια τραυματικά βιώματα προστιθέμενα στην τεράστια αίσθηση απώλειας των συγγενικών τους προσώπων, των κατοικιών τους, των υλικών πόρων διαβίωσης, των γλωσσικών και πολιτισμικών τους αναφορών, τυχόν μαθησιακής διαδικασίας που μετείχαν και πολλών άλλων πραγμάτων που συνέθεταν

την πραγματικότητα αυτών των ανθρώπων στις χώρες καταγωγής τους, δε μπορούν παρά να οξύνουν την ανασφάλειά τους. Επιπρόσθετα, οι άνθρωποι που νιώθουν ασέβεια προς τις ίδιες τους τις ταυτότητες, συχνά απομονώνονται, επιλέγουν παθητικές στρατηγικές διαχείρισης στρεσογόνων καταστάσεων και εκδηλώνουν εσωστρέφεια. Τακτικές που οδηγούν τις περισσότερες φορές στην κοινωνική απόσυρση. Ωστόσο, κάθε περίπτωση οφείλεται να εξετάζεται ως ιδιαίτερη και μοναδική. Για την ολιστική κατανόηση και ερμηνεία συμπεριφορών και στάσεων που σχετίζονται με αυτή την εμπειρία είναι απαραίτητο να εξετάζεται η προ-μεταναστατευτική περίοδο καθώς και η μετα-μεταναστευτική περίοδος και να λαμβάνονται υπόψη ποικίλες πτυχές της ζωής των ατόμων προσφυγικής προέλευσης, όπως είναι οι παράγοντες που σχετίζονται με το σπίτι, το σχολείο και την κοινότητα (Papadopoulos, 2001· Rutter, 2006).

Τα μέλη διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο τα τραυματικά γεγονότα, έχουν διαφορετικές ανησυχίες και προσωπικές συγκρούσεις, εκδηλώνουν και εκφράζουν τον πόνο με διαφορετικούς τρόπους (Marecek, 2014). Η αντίληψη πως όλοι οι μετακινούμενοι πληθυσμοί αντιδρούν το ίδιο στη θλίψη, την οδύνη και τον πόνο είναι άκρως παραπλανητική. Ωστόσο, αποτελεί κοινή παραδοχή, πως μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τα παιδιά με προσφυγικό υπόβαθρο μπορούν να αναπτύξουν προσαρμοστικότητα και ανθεκτικότητα. Ως ανθεκτικότητα (resilience) προσδιορίζεται η ικανότητα των μαθητών προσφυγικής προέλευσης να πετύχουν επαρκή επίπεδα προσαρμογής, μέσα από ποικίλες διαστάσεις ευημερίας. Βέβαια στην όλη διαδικασία της συγκρότησης της ανθεκτικότητας επιδρά τόσο το άτομο με τις προσωπικές του επιλογές όσο και το ισορροπημένο και υποστηρικτικό κοινωνικό περιβάλλον εννοώντας την οικογένεια, την κοινότητα και το πολιτισμικό του περιβάλλον (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Η ανθεκτικότητα στο σχολικό περιβάλλον επιτυγχάνεται και αξιολογείται στη βάση πέντε θεμελιωδών παραγόντων : 1) την επίτευξη βασικών επιπέδων ακαδημαϊκής επάρκειας, 2) την ανάπτυξη αισθήματος ανήκειν στο σχολείο, 3) την ικανοποίηση από τη ζωή, 4) το επίπεδο άγχους που σχετίζεται με τις σχολικές εργασίες, 5) την ύπαρξη κινήτρων επιτυχίας (OECD, 2018).

Προερχόμενα από διαφορετικά περιβάλλοντα μάθησης και έχοντας κατακτήσει άλλα επίπεδα γνώσης, οι ατομικές και μαθησιακές ανάγκες των παιδιών με προσφυγικό υπόβαθρο ποικίλουν. Σε άλλα παιδιά η σχολική διαδικασία μοιάζει πιο οικεία, λόγω της κανονικής ή περιορισμένης φοίτησής τους στα σχολεία των χωρών

καταγωγής τους. Αρκετά δεν έχουν την παραμικρή εξοικείωση με τις σχολικές νόρμες, εξαιτίας των καταστροφικών συνθηκών και την κατάρρευση των εκπαιδευτικών δομών στις χώρες προέλευσης. Μεγάλο ποσοστό επίσης έχει λάβει διακεκομμένη εκπαίδευση ή έχει μείνει εκτός εκπαίδευσης λόγω της συνεχούς μετακίνησής του μέχρι να φτάσουν στις χώρες τελικού προορισμού. Ως εκ τούτου, οι δυσκολίες να προσαρμοστούν στις σχολικές συμβάσεις και τις επιταγές του εκάστοτε εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος, τα προβλήματα που ανακύπτουν με τη γλώσσα / γλώσσες υποδοχής και τις σχολικές επιδόσεις αλλά και οι περιπτώσεις εκφοβισμού και ρατσιστικών συμπεριφορών που βιώνουν στον σχολικό -και όχι μόνο- περιβάλλον, μπορεί να οδηγήσουν σταδιακά σε σχολική διαρροή και αποσχολοποίηση.

Το σχολείο δεν είναι μόνο χώρος μάθησης αλλά και χώρος ασφάλειας και προστασίας (Matthews, 2008). Ο φόβος προσαρμογής, οι τραυματικές εμπειρίες που φέρουν από τις χώρες καταγωγής τους, οι συνθήκες υπερπληθυσμού και η έλλειψη ιδιωτικότητας στα Κέντρα Υποδοχής ή Φιλοξενίας (δύο στοιχεία που από μόνα τους μπορούν να αποτελέσουν μια νέα τραυματική εμπειρία) καθώς και η κοινωνική απομόνωση, που βιώνουν στη χώρα υποδοχής, είναι οι βασικότεροι παράγοντες αποσταθεροποίησης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στη μεταμεταναστευτική τους ζωή. Ως ενεργό και δυναμικό κύτταρο της κοινωνικής πραγματικότητας, το σχολείο δημιουργεί περιβάλλοντα μάθησης και χώρους συμμετοχής, επικοινωνίας, σχέσεων και υπαγωγών, προσφέροντας ευκαιρίες να μάθουμε καλύτερα τον εαυτό μας και τους άλλους (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Η ομαλή ένταξη των παιδιών με προσφυγικό υπόβαθρο στο σχολικό σύστημα και η μετέπειτα σχολική τους επιτυχία έρχεται μέσα σε ένα κλίμα συναισθηματικής ισορροπίας και ευημερίας, που δημιουργεί κίνητρα μάθησης. Το σχολείο καθώς και τα προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης οφείλουν να ακολουθούν μια ολιστική εκπαιδευτική προσέγγιση, που δε σκιαγραφείται αποκλειστικά εντός των στενών ορίων της μαθησιακής διαδικασίας (απόκτησης γνώσης και κάλυψης των μαθησιακών αναγκών) αλλά εκτείνεται τόσο στον ψυχοσυναισθηματικό κόσμο των μαθητών (τι θα νιώσουν) όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον γύρω τους (σύναψη σχέσεων μεταξύ σχολείου και οικογένειας αλλά και αλληλεπίδραση των εκπαιδευόμενων με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον). Η ολιστική εκπαιδευτική προσέγγιση αντιμετωπίζει ένα φαινόμενο – εν προκειμένω την εκπαίδευση των μαθητών με προσφυγική εμπειρία – συνολικά και όχι αποσπασματικά: αποφεύγει, δηλαδή, να εστιάσει σε μια μόνο διάσταση, όπως είναι η μαθησιακή, συχνά εξειδικεύοντάς την ακόμη στενότερα στην

εκμάθηση της γλώσσας υποδοχής (Colley, 2003 · Pinson & Arnot, 2010). Η λειτουργία του σχολείου στη βάση μιας διαπολιτισμικής-συμπεριληπτικής προσέγγισης, που λαμβάνει υπόψη αλλά και αξιοδοτεί τις διαφορετικές ταυτότητες, συνδέεται με τις ανάγκες των ανθρώπων και επιδιώκει την ουσιαστική συμμετοχή (Inter- Agency Network for Education in Emergencies, 2010 · Inter- Agency Standing Committee, 2018). Υπό το πρίσμα μιας τέτοιας προσέγγισης, στην οποία συνυπολογίζονται όλες οι διαστάσεις ανάπτυξης των παιδιών, μπορεί να επιτευχθεί η ενδυνάμωση του μαθητικού πληθυσμού με προσφυγική προέλευση, η άρση των κοινωνικών ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, η σύναψη σχέσεων, μέσω της γόνιμης αλληλεπίδραση με την ευρύτερη κοινωνική σφαίρα και τέλος η ένταξη κριτικά σκεπτόμενων κοινωνικών υποκειμένων.

Η ποικιλομορφία του μαθητικού πληθυσμού δεν προέκυψε, ως γνωστόν, τα τελευταία χρόνια με την εγγραφή των παιδιών με προσφυγική προέλευση στα εθνικά σχολεία. Όλα τα κράτη, όπως και η Ελλάδα, είχαν δεχτεί πολύ νωρίτερα μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό και γλωσσικό υπόβαθρο. Η ποικιλομορφία αυτή, από μόνη της, πρέπει να είναι ικανή να ενεργοποιεί το πεδίο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και εκπαίδευσης. Το εκπαιδευτικό σύστημα οφείλει να μετασχηματιστεί και να λειτουργεί συμπεριληπτικά, δημιουργώντας κανάλια γόνιμης επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και συνεργασίας μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Μέσα στο κλίμα μιας συνεχούς αβεβαιότητας και μεταβατικότητας, που βιώνουν τα παιδιά με προσφυγική προέλευση, η ταύτιση του σχολείου με την ασφάλεια και την πρόοδο, θα επιδράσει θεραπευτικά για τα ίδια αλλά και εμπλουτιστικά για τους γηγενείς συμμετέχοντες στη μαθησιακή διαδικασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ/ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ

ΛΟΓΟ: η κινητοποίηση του ρατσιστικού λόγου ή του λόγου αλληλεγγύης.

3.1 Εισαγωγή

Η πραγμάτευση του προσφυγικού φαινομένου είναι πλέον πιο επίκαιρη από ποτέ και βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη, χωρίς κανείς να γνωρίζει σε ποια κατεύθυνση θα οδηγηθεί. Τα άτομα με προσφυγικό / μεταναστευτικό υπόβαθρο ως πρόβλημα, ως υποκείμενα δικαιωμάτων, ως αντικείμενο φιλανθρωπίας ή αποδέκτες αλληλεγγύης, αλλά και ως πρόκληση για τις κοινωνίες υποδοχής και τα εκπαιδευτικά τους συστήματα, έχουν βρεθεί τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο σημαντικών συζητήσεων, διεργασιών και αντιπαραθέσεων (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Το σχολικό έτος 2016-2017 θεωρήθηκε «μεταβατικό», καθώς θα προετοίμαζε τα παιδιά με προσφυγική προέλευση για την επικείμενη ένταξή τους στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα και ως εκ τούτου, θα λειτουργούσε ως «γέφυρα» μεταξύ της πρότερης συμμετοχής τους σε οποιαδήποτε σχήμα μαθησιακής διαδικασίας και της εκ νέου εισαγωγής τους στο σύστημα τυπικής εκπαίδευσης, όπως όριζε η εθνική νομοθεσία.

Τη εν λόγω περίοδο, με αφορμή τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και την ανακοίνωση των εκπαιδευτικών πρακτικών που θα ακολουθούσαν από το ΥΠΕΠΘ, αρθρογραφήθηκε πλήθος δημοσιευμάτων σε εφημερίδες με διαφορετικό ιδεολογικό προσανατολισμό, εγείροντας άλλοτε ρατσιστικές αντιλήψεις σε βάρος των προσφύγων/μεταναστών και των παιδιών τους, διατυπωμένες είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο και άλλοτε λόγο αλληλεγγύης και ανθρωπισμού στο πνεύμα των διακηρύξεων για τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

3.2 Ιδεολογικός ρόλος των ΜΜΕ

Καθώς στην παρούσα εργασία θα αντλήσουμε τα δεδομένα προς ανάλυση από άρθρα γνώμης στον ημερήσιο τύπο (καθημερινές εφημερίδες μεγάλης εμβέλειας), θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε εν τάχει στον ιδεολογικό ρόλο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (εφεξής ΜΜΕ) και τη σχέση που αυτά διατηρούν με την

πραγματικότητα. Τα ΜΜΕ, κατά γενική παραδοχή, συνιστούν θεσμούς που διαμεσολαβούν μεταξύ της προσωπικής εμπειρίας, της αντίληψης που έχουμε για τον κόσμο γύρω μας και της πραγματικότητας. Κατέχουν δηλαδή μια θέση μεταξύ των ατόμων και των γεγονότων της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτός ο διαμεσολαβητικός ρόλος των ΜΜΕ γίνεται διαφορετικά αντιληπτός ως προς το είδος και το βαθμό αλλά και ως προς την ίδια την έννοια της διαμεσολάβησης (Κωνσταντινίδου, 2002)³.

Υιοθετώντας τις κριτικές/ ριζοσπαστικές θεωρίες για τα ΜΜΕ θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε συνοπτικά τη σχέση τους με την πραγματικότητα. Αφετηρία των κριτικών προσεγγίσεων, που βασίζονται σε μια «νεομαρξιστική»⁴ θεώρηση της κοινωνίας, είναι η κοινή παραδοχή της ύπαρξης της κοινωνικής ανισότητας και ιεραρχίας. Όπως τονίζεται, στις σύγχρονες κοινωνίες κάποιες κοινωνικές ομάδες είναι καταπιεσμένες, υποτελείς και μη προνομιούχες, ενώ άλλες ασκούν εξουσία και κατέχουν θέσεις υλικής και πολιτισμικής προτεραιότητας και προνομίων. Ο Γκράμσι υποστήριζε πως η ηγεμονία δεν είναι ριζωμένη στην οικονομική σφαίρα, αλλά συμπεριλαμβάνει και σημαντικά πολιτικά και πολιτισμικά στοιχεία. Έτσι, η ηγεμονία είναι η ικανότητα του κράτους και της άρχουσας τάξης να ελέγχουν τις ιδέες των πολιτών, τόσο μέσω των κατασταλτικών μηχανισμών όσο και μέσω των ιδεών. Το κράτος, που διεισδύει στην κοινωνία των πολιτών, δεν είναι απλά μια αμερόληπτη γραφειοκρατική δομή, αλλά, εκπροσωπώντας τα συμφέροντα της αστικής τάξης και του κεφαλαίου, μετατρέπεται σε μέσο ταξικής κυριαρχίας. Για την κυριαρχία τους, οι κυρίαρχες κοινωνικές τάξεις διατηρούνται ενωμένες κάτω από μια ηγεμονική ιδεολογία που ενσωματώνει τον εθνικισμό και την κοινή λογική, για να αποκρύψει την ύπαρξη διαφορετικών ταξικών συμφερόντων και ισχυουσών ταξικών αντιθέσεων (Smith, 2006). Σύμφωνα με τον Althusser, για τη διατήρηση της κυρίαρχης αστικής τάξης υπάρχουν, όχι μόνον οι «κρατικοί θεσμοί καταστολής» (αστυνομία, στρατός, ποινικό σύστημα), αλλά και οι «ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους» (ο θρησκευτικός, ο εκπαιδευτικός, η οικογένεια, το νομικό σύστημα, το πολιτικό σύστημα, τα ΜΜΕ, αλλά και οι θεσμοί που ασχολούνται με τον πολιτισμό), που λειτουργούν υπό την επίδραση της ιδεολογίας της κυρίαρχης τάξης, δηλαδή υπό την

³ Βλ. επισκοπήσεις των διάφορων προσεγγίσεων και θεωρητικών ρευμάτων στα Hall S., 1986· McQuail, 1997· Bennett, 1982β, ελλ. μετάφ. 1988· McGuigan, 1992, σ. 45-85· Heck, 1992· Rakow, 1986· Gitlin, 1978· van Zoonen L., 1994, 2001· Κωνσταντινίδου, 1992α, 1998.

⁴ Στο πλαίσιο αυτό έχει ασκήσει καθοριστική επίδραση το έργο των Althusser, Gramsci, Barthes, Hall και η προσέγγιση της «Σχολής της Φραγκφούρτης». Βλ., ενδεικτικά, Curran et al., 1982.

κυρίαρχη ιδεολογία (Σίμος, 2006). Η ιδεολογία στη θεωρία του Althusser, δεν ανήκει απλά στο εποικοδόμημα που αντανάκλα την οικονομική βάση μιας δοσμένης κοινωνίας, ούτε είναι η «ψευδής συνείδηση», που διαστρεβλώνει την πραγματικότητα. Η ιδεολογία, κατά τη θεώρησή του, δε διαχωρίζεται από την πραγματικότητα, αλλά έχοντας πρακτική υπόσταση, είναι αναπόσπαστο στοιχείο των κοινωνικών πρακτικών. Πρόκειται για ένα πολύπλοκο σύστημα αναπαραστάσεων, που οδηγεί το άτομο σε συγκεκριμένες πρακτικές (Σηφάκη, χ.χρ.). Τα ΜΜΕ είναι ιδεολογικοί μηχανισμοί που έχουν ως στόχο τη διαμόρφωση και αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας και συμβάλλουν καθοριστικά στη νομιμοποίηση και αναπαραγωγή της κοινωνικής ανισότητας και κυριαρχίας που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες. Ως εκ τούτου, η ιδεολογία συνιστά ενεργητική μετασχηματιστική δύναμη των τρόπων πρόσληψης της κοινωνικής πραγματικότητας και ο ιδεολογικός ρόλος των ΜΜΕ συνίσταται όχι στο ότι επιβάλλουν μια ψεύτικη συνείδηση ή μια παραμορφωτική εικόνα της πραγματικότητας, αλλά στο ότι κατασκευάζουν και μεταδίδουν κατηγορίες μέσα από τις οποίες οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και βιώνουν τις σχέσεις τους με τις υλικές συνθήκες ύπαρξής τους⁵.

Η κυρίαρχη ιδεολογία, καθορίζει το περιεχόμενο των παραστάσεων των ανθρώπων, μέσω των οποίων αυτοί κατανοούν και ερμηνεύουν την πραγματικότητα, επιδιώκοντας την απόσπαση της συναίνεσής τους στη διατήρηση της κοινωνικής συγκρότησης. Η συναίνεση, αντί να είναι μια φυσική και αναπόφευκτη πηγή κοινωνικής συμφωνίας, συνοχής και σταθερότητας, γίνεται αντιληπτή ως κατασκευασμένη, προσανατολισμένη και επιβεβλημένη, ως μια μορφή «συμφωνίας» που εξυπηρετεί ορισμένες κυρίαρχες ομάδες σε βάρος όσων κατέχουν υποτελείς κοινωνικές θέσεις (Κωνσταντινίδου, 2002). Έτσι τίθεται σε αμφιβολία ο αντανάκλαστικός ρόλος των ΜΜΕ -με την έννοια της απλής παρουσίασης των πραγμάτων ως έχουν- ενώ αναδεικνύεται η συμβολή τους, ως πρωτογενών φορέων κοινωνικοποίησης ή σημειώντων φορέων, μέσω της συνεχούς παραγωγής της λαϊκής συγκατάθεσης στην υπάρχουσα κοινωνική δομή, στη διατήρηση των δεδομένων ταξικών, εξουσιαστικών και ιεραρχικών ισορροπιών (Hall, 1982).

Απαραίτητη προϋπόθεση της επιβολής της εξουσίας, είναι η υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου λόγου, που διατυπώνεται μέσω μιας ιδιαίτερης γλώσσας (Τσιάκαλος,

⁵ Σύμφωνα με την αλτουσεριανή διατύπωση της έννοιας της ιδεολογίας (βλ. Althusser, 1983, σ. 99). Συνοπτική και εμπειριστατωμένη ανάλυση της έννοιας της ιδεολογίας στο έργο του Althusser παρέχει το άρθρο των G. McLennan, V. Molina, R. Peters (1978).

2011). Η κοινωνική ιεραρχία αποτυπώνεται στη γλώσσα (Φραγκουδάκη, 1987) και συνεπώς οι ομάδες που χειρίζονται τις κυρίαρχες μορφές λόγου ασκούν εξουσία ιδεολογική, καθώς πολυάριθμες πληροφορίες κοινωνικές και ιδεολογικά μηνύματα περιέχονται σε λέξεις και φράσεις, στο χειρισμό των λέξεων και της σύνταξης και τις γραμματικές επιλογές (Ross et al., 1989). Ως εκ τούτου, τα ΜΜΕ προβαίνουν σε μια σημειωτικά οργανωμένη διαδικασία κατασκευής της πραγματικότητας και ο λόγος τους αποτελεί προϊόν μιας πολύπλοκης τεχνικής, γλωσσικής και ιδεολογικής διαδικασίας. Αφού, λοιπόν, η γλώσσα δεν μπορεί να είναι «αθώα» (Barthes, 1979), αλλά το ιδεολογικό φορτίο είναι αναφαίρετο κομμάτι της, σε κάθε περίπτωση γλωσσικής επικοινωνίας προσλαμβάνονται και μεταδίδονται συγκεκριμένες ιδεολογικές θέσεις. Η αποκωδικοποίηση των «μηνυμάτων» που παράγουν τα ΜΜΕ ξεκινά από την ίδια τη γλώσσα και καθίσταται πλήρως εφικτή με την ένταξη και την ερμηνεία των «κειμένων» στο κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο.

3.3 Αναγωγή στο προσφυγικό ζήτημα

- **Η κατασκευή της «προσφυγικής πραγματικότητας» στον τύπο**

Όπως λέει ο Gerbner (1998, σ. 425): «Η πραγματικότητα δεν είναι παρά μια αφήγηση. Δεν ισχυρίζομαι ότι δεν υπάρχουν γεγονότα αυτόνομα, πέρα από την ανθρώπινη συνείδηση. Κάθε άλλο. Όμως πιστεύω ότι τα γεγονότα των οποίων έχουμε συνείδηση προκύπτουν από τις αφηγήσεις μας γι' αυτά». Το μεγαλύτερο μέρος όσων γνωρίζουμε -ή θεωρούμε πως γνωρίζουμε- είναι προϊόν πολλαπλών αφηγήσεων παρά προσωπικών μας εμπειριών. Τα ΜΜΕ (τύπος, τηλεόραση, ραδιόφωνο κ.α.) κατέχοντας κυρίαρχο ρόλο στη παραγωγή τέτοιων αφηγήσεων, παίζουν καταλυτικό ρόλο στην πρόσληψη των όσων διαδραματίζονται γύρω μας. Καθώς διαχειρίζονται μεγάλο όγκο αντικειμενικών δεδομένων, κατασκευάζουν μια αντίληψη της πραγματικότητας, την οποία συνήθως παρουσιάζουν ως πιστή απεικόνιση αυτής. Η διαμεσολάβηση της είδησης δεν είναι ποτέ μια απλή αποτύπωση των τεκταινόμενων, παρά τις διαπιστεύσεις που επιβάλλει η πολιτική ορθότητα. Τα κείμενα του ειδησεογραφικού λόγου, τα οποία εντάσσονται στο πεδίο του δημόσιου λόγου, ενδείκνυνται για τη μελέτη φαινομένων κοινωνικών ανισοτήτων. Δεν αποτελούν απλές αφηγήσεις της

πραγματικότητας ή απόφια μεταφορά των γεγονότων που τη δομούν. Αντανακλούν τις κοινωνικές συγκρούσεις και ο λόγος τους δεν είναι ποτέ ουδέτερος, καθώς ο/η δημοσιογράφος κατασκευάζει την κοινωνική πραγματικότητα υπό μια ορισμένη υποκειμενική οπτική με βάση τον ιδεολογικό του προσανατολισμό παγιώνοντας ή αναπαράγοντας σχέσεις εξουσίας και κοινωνικές δομές. Η χρήση συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων και επιχειρημάτων καθίστανται ικανά να αναδείξουν τη στάση του αρθρογράφου απέναντι σε φλέγοντα ζητήματα.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου η ταχύτητα πληροφόρησης της είδησης ξεπερνά κάθε προηγούμενο και τα φαινόμενα ξеноφοβίας και ρατσισμού σημειώνουν πρωτοφανή έξαρση λόγω της πολυπολιτισμικής τους σύνθεσης, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφενός η αφήγηση και η κατασκευή που παράγουν τα ΜΜΕ για το προσφυγικό/μεταναστευτικό φαινόμενο και αφετέρου ο τρόπος με τον οποίο νοηματοδοτούν την ταυτότητα των μετακινούμενων πληθυσμών. Η κατασκευή της «προσφυγικής κρίσης», λόγω της έκτακτης κατάστασης που δημιούργησε η αθρόα άφιξη πληθυσμών στην Ευρώπη κατά το έτος 2015, ως μέσο νομιμοποίησης των υπολειμματικών πολιτικών και των αποφάσεων απόθησης περαιτέρω μετακινήσεων, που υιοθετήθηκαν από την «Ευρώπη-Φρούριο», αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο.

Αξίζει να σημειωθεί, πως η περιγραφή των πρόσφατων ροών ως «κρίση» θεωρείται στιγματιστική -ιδίως για τους ίδιους τους πρόσφυγες- και προσθέτει ένα συνειρμό που προξενεί φόβο αναίτια. Επιτελεί μια συγκεκριμένη πολιτική λειτουργία και ως εκ τούτου, προφανώς δεν μπορεί να είναι αυθαίρετη αλλά σκόπιμη και στοχευμένη (Krzyzanowski et al., 2018). Επιπρόσθετα, πολιτικές ατζέντες που επικαλέστηκαν την «προσφυγική κρίση» απέτυχαν να προάξουν νέους τρόπους αντίληψης της ετερότητας και διαχείρισης της μετανάστευσης. Αντ' αυτού, ενεργοποίησαν εκ νέου τις ήδη υφιστάμενες αναπαραστάσεις του εθνικά «άλλου» και τις διαδεδομένες πολιτικές αποκλεισμού.

Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την αναπαράσταση των ατόμων με προσφυγική/μεταναστευτική προέλευση, από τη ρατσιστική ρητορική για τους «λαθραίους» και τους «παράνομους εισβολείς» ως το λόγο του ανθρωπισμού και της φιλανθρωπίας, ένα δίπολο αναπαραστάσεων και λόγων που συνδέεται άμεσα με συγκεκριμένο κάθε φορά σχεδιασμό και υλοποίηση πολιτικών και παρεμβάσεων σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Η διαμεσολάβηση και η πολιτικοποίηση του προσφυγικού ζητήματος στο τύπο, κατασκεύασε πραγματικότητες που γρήγορα οδήγησαν σε απροσανατολισμό της

κοινής γνώμης, κινητοποιώντας άλλοτε ρατσιστικό λόγο και άλλοτε λόγο αλληλεγγύης. Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών, στο άμεσο παρελθόν της, γίνεται τα τελευταία χρόνια χώρα υποδοχής προσφύγων/μεταναστών (εννοιολογικοί προσδιορισμοί αυτών έχουν προηγηθεί στο Κεφάλαιο 1). Και παρά το μη συμπαγές και ομοιόμορφο πολιτισμικό της υπόβαθρο ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (λόγω των πολιτικών εξελίξεων στα Βαλκάνια και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ), οι μετανάστες και πρόσφυγες που φτάνουν το 2015 περιγράφονται στο δημόσιο λόγο συνηθέστερα με τον όρο «λαθρομετανάστες» αποτελώντας κίνδυνο για τη δημόσια τάξη, τη δημόσια υγεία, τη δημόσια ηθική, τον πολιτισμό «μας», την εκπαίδευση των παιδιών «μας», τις θέσεις εργασίας (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Η Τριανταφυλλίδου κάνει λόγο για δύο ερμηνευτικά πλαίσια που παρήχθησαν στον μιντιακό και πολιτικό λόγο στα πλαίσια ερμηνείας της «προσφυγικής κρίσης»: το πλαίσιο ευθύνης/αλληλεγγύης και το πλαίσιο της απειλής/αποκλεισμού. Το πρώτο πλαίσιο θέτει την ευθύνη των ροών στους πολέμους, τις συγκρούσεις και τη βία στις χώρες καταγωγής και αναπαραστά τους ανθρώπους που μετακινούνται ως θύματα στερούμενα παντελούς αυτενέργειας. Είναι η ροή που κινείται, όχι μεμονωμένα άτομα. Οι αιτούντες άσυλο προσωποποιούνται μόνο για να παρουσιάσουν τα δεινά τους. Η ευθύνη, αν υπάρχει, πέφτει στους λαθρέμπορους που βάζουν ανθρώπους σε επισφαλείς λέμβους, στριμωγμένους μεταξύ τους και τους στέλνουν, εκμεταλλευόμενοι την απελπισία τους στο βωμό του κέρδους. Ταυτόχρονα μικρή ευθύνη επιρρίπτεται στην ευρωπαϊκή πολιτική, καθώς η αναποφασιστικότητα της κοινότητας στην αντιμετώπιση της κρίσης έπρεπε να εκληφθεί σε μεγάλο βαθμό ως θεμελιώδης για την δεινή κατάσταση των προσφύγων. Αυτό το πλαίσιο δίνει έμφαση στις ευρωπαϊκές αξίες μέσα από διαφορετικές στρατηγικές ανασυμφραστικοποίησης⁶. Στο πνεύμα των ως άνω περιγραφόμενων, η Ευρώπη οφείλει να μείνει πιστή στις ανθρωπιστικές αξίες της παροχής προστασίας σε όσους διώκονται, δείχνοντας την ανθρωπιά της. Βάσει αυτού του πλαισίου ηθικών αξιών (moralizing frame), οι πρόσφυγες φαίνεται να δικαιούνται μιας αξιοπρεπούς υποδοχής και αλληλεγγύης στη χώρα μας, καθώς φέρουν μόνο προβλήματα μαζί τους. Καθίστανται έτσι αποδέκτες φιλανθρωπίας και αλληλεγγύης στα πρότυπα της «Ευρώπης των Αξιών».

⁶Ανασυμφραστικοποίηση (recontextualization) του κειμένου, δηλαδή, η απόσπασή του από το αρχικό συμφραστικό πλαίσιο παραγωγής του και η ενσωμάτωσή του σε ένα νέο συμφραστικό πλαίσιο (π.χ., η μετατροπή μιας επιστημονικής ανακοίνωσης σε δημοσιογραφικό άρθρο), αναπόφευκτα συνεπάγεται αλλαγές στον τρόπο ερμηνείας του και στη δυνατότητά του να ερμηνευθεί με συγκεκριμένο τρόπο.

Σε αντίθεση με το πλαίσιο ηθικών αξιών που αναφέρεται στις κοινές ευρωπαϊκές αξίες και σε μια κοινή υλοποίηση αυτών μαζί με αλληλεγγύη και ενσυναίσθηση, το δεύτερο πλαίσιο, αυτό της απειλής/ρίσκου παρουσιάζει τις ροές των αιτούντων άσυλο⁷ σαν φυσική καταστροφή και τη διαχείρισή τους αδύνατη, καθώς είναι απρόβλεπτες. Το πλαίσιο απειλής είναι ένα κοινό πλαίσιο που κινητοποιείται συχνά στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη και διασυνδεδεμένη κοινωνία «κινδύνου» (Beck, 1992). Η στρατηγική της αναπαράστασης τους «εμείς» έναντι των «άλλων» χρησιμοποιείται στο πλαίσιο αυτό προκειμένου να εναντιωθεί ξεκάθαρα το «εμείς»-οι ιθαγενείς, οι Ευρωπαίοι κατά «αυτών»- των μεταναστών, των νεοαφιχθέντων, των μη άξιων.

Καθένα από τα ως άνω ερμηνευτικά σχήματα ενεργοποίησε πάραυτα ανάλογα φορτισμένο δημόσιο λόγο. Όταν η κοινωνική πρόσληψη των προσφύγων συντελείται στο πλαίσιο των διακηρυγμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προστασία αυτών καθίσταται επιβεβλημένη εθνική επιλογή και ο λόγος ανθρωπιστικός. Υπερισχύουν συναισθήματα αλληλεγγύης και φιλανθρωπίας απέναντι στους ξεριζωμένους, που φέρουν πολλαπλά τραύματα εξαιτίας του βίαιου εκτοπισμού τους από τις καταγωγικές τους εστίες. Η αντιμετώπιση του πληθυσμού ως «πολυτραυματιών», η «παθολογικοποίησή» του δηλαδή, όπως την ονομάζουν οι Στεργίου και Σιμόπουλος (2019), χρήζει ιδιαίτερης προσοχής σε όλα τα επίπεδα διαβίωσης και κοινωνικής συμμετοχής του εν λόγω πληθυσμού. Μπορεί να καταστεί ομοιογενοποιητική και στιγματιστική για τους ίδιους τους πρόσφυγες, καθώς τσουβαλιάζοντάς τους στην κατηγορία του «ψυχικού πολυτραυματία», μπορεί να τους θυματοποιήσει. Ενδέχεται να αμβλύνει τις ήδη υφιστάμενες ανισότητες και να οδηγήσει σε διακριτικές πολιτικές που δίνουν έμφαση στην ευάλωτη και τρωτή τους πλευρά και δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για καταστάσεις υλικής, πολιτικής και ψυχικής εξάρτησής τους. Η εστίαση στην ψυχική υγεία αυτών και η ανάδειξη αυτής μόνο της διάστασης έναντι πολλών άλλων, μπορεί να υποβαθμίσει τον σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής ή να αποτελέσει άλλοθι για τυχόν ανύπαρκτες ή υπολειμματικές εθνικές κοινωνικές πολιτικές.

Και ενώ υπό το πνεύμα των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η

⁷ Αιτών άσυλο ονομάζεται ο πολίτης τρίτης χώρας ή ανιθαγενής ο οποίος έχει υποβάλλει αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας, στην οποία ζητά την αναγνώριση του με το καθεστώς πρόσφυγα ή τη χορήγηση καθεστώτος επικουρικής προστασίας, σύμφωνα με τη σύμβαση της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων, όπως συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31ης Ιανουαρίου 1967. [v.4375/2016]

προσφυγιά έχει ταυτιστεί με τη δυστυχία, τον πόνο και την οδύνη, η εγγύτητα του πρόσφυγα στα εθνικά «μας» όρια, μπορεί να αλλάξει τα δεδομένα και να κινητοποιήσει άμεσα ρητορικές φόβου και ρατσιστικό λόγο. Η Konstantinidou (2008) κάνει λόγο για μακρινά θύματα πολέμου που όσο πλησιάζουν στα ελληνικά εδάφη, τόσο ατονεί η αναγνώριση της οδύνης. Η είσοδο του εθνικά «άλλου» στο ελληνικό εθνικό «μας» κράτος τον στοχοποιεί και διαμορφώνει όρους ακύρωσης της οδύνης. Το διχοτομικό αυτό σχήμα με την αξιολογική διάκριση του «εμείς» και του «άλλου», φορτίζει με αρνητικό πρόσημο οποιαδήποτε αναφορά στους πρόσφυγες στο δημόσιο λόγο, ενεργοποιώντας αρνητικά στερεότυπα και έντονα ρατσιστικό λόγο. Είναι γνωστό, ότι η συγκρότηση της ταυτότητας του «εμείς» επιτυγχάνεται μέσω της διαφοροποίησης του «άλλου» (Παπαδημητρίου, 2000 · Minkenberg, 2014 · Van Dijk, 2000). Η συγκρότηση του «εμείς» είναι αναγκαία στον εθνικισμό για να εξασφαλίσει την εσωτερική του συνοχή και έτσι να καλλιεργηθεί η συνείδηση στα μέλη του έθνους «πως ανήκουν σε μια ολότητα με κοινή παράδοση, κοινό πολιτισμό και κοινή εδαφική έκταση» (Παπαδημητρίου, 2000, σελ.248).

Η αναπαράσταση του πρόσφυγα/μετανάστη ως «πρόβλημα» ή «απειλή» και ο συστηματικός συσχετισμός του με την ανομία, το έγκλημα, την ανασφάλεια, τη «νοσηρότητα» κυριολεκτικά και συμβολικά, εκμηδένισε την όποια θετική «ανάγνωση» του ρόλου του στην κοινωνία. Η κατασκευή της ταυτότητάς του με όρους «πλήρους ετερότητας» (εθνοτικής, θρησκευτικής, πολιτισμικής, γλωσσικής) ενέτεινε το φόβο, την απέχθεια και το αίσθημα απειλής απέναντι σε κάθε ξένο. Ο μιντιακός λόγος κατακλύζεται καθημερινά από φράσεις που παραπέμπουν σε εικόνες φυσικών καταστροφών, καθώς οι πρόσφυγες/ μετανάστες περιγράφονται ως «κύμα», «τσουνάμι», «χείμαρρος» που με την «εισβολή», «απόβαση», «κατάληψη» τους στη χώρα «μας», θα δημιουργήσουν «απειλή» και «εκρηκτική κατάσταση». Είναι αυτός ακριβώς ο εμπρηστικός λόγος, που εγείρει φοβικά σύνδρομα και τους στοχοποιεί ως υπεύθυνους για όλα τα δεινά της χώρας. Ο χαρακτηρισμός «επικίνδunami» και «εγκληματίες» εμφανίζεται εξίσου συχνά στα ΜΜΕ, ενώ η κυρίαρχη προτροπή συνίσταται στη θέσπιση αυστηρότερης νομοθεσίας και την αποτελεσματικότερη φύλαξη των συνόρων (Καρύδης, 1996).

Για ένα μεγάλο διάστημα κυριαρχεί για τους πρόσφυγες και μετανάστες στο δημόσιο λόγο ένας άνευ προηγουμένου κατηγορικός φετιχισμός που σχετίζεται με το νομικό τους καθεστώς και την δυνατότητα αιτήματος ασύλου. Αναδύεται η έννοια του «πραγματικού» πρόσφυγα, ο οποίος ως πρόσφυγας πολέμου με τραυματικά βιώματα

δικαιούται μιας αξιοπρεπούς υποδοχής, που όμως έρχεται σε πλήρη αντιδιαστολή με την «παράνομη» υπόσταση του «ψευδοπρόσφυγα» ή «λαθρομετανάστη», που επιδιώκει να εκμεταλλευτεί το σύστημα χορήγησης ασύλου για οικονομικούς λόγους και ευμενέστερες συνθήκες ζωής. Τέλος οι «οικονομικοί μετανάστες» περιγράφονται στον μιντιακό και πολιτικό λόγο με όρους άκρατου «τυχοδιωκτισμού» και καθίστανται εκ των πραγμάτων ανάξιοι της ιδιότητας του πρόσφυγα. Αναπαράγονται κεντρικές κατηγοριοποιήσεις σε εξ ορισμού άξιους και ανάξιους του τίτλου του πρόσφυγα, εντός των οποίων, κυρίαρχη τα τελευταία χρόνια είναι αυτή σύμφωνα με την οποία μόνο οι Σύριοι είναι πραγματικοί πρόσφυγες (πρόσφυγες πολέμου), ενώ οι Αφγανοί, Αφρικανοί, Ιρακινοί θεωρούνται τριτοκοσμικοί εισβολείς που θέλουν να απομυζήσουν τις ευκαιρίες που παρέχει η Γηραιά Ήπειρος. Δε πρόκειται μόνο για (διαστρεβλωτικά) νοηματικά σχήματα, αλλά και για κατηγοριοποιήσεις που πλαισιώνονται από θεσμικές (σε ευρωπαϊκό ή εθνικό επίπεδο) ρυθμίσεις (Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Πράγματι οι διαφοροποιημένες πολιτικές που ακολουθήθηκαν για τους Σύριους (fast track διαδικασίες απόδοσης ασύλου σε ειδικό κλιμάκιο εξέτασης αιτημάτων, προτεραιότητα στο πρόγραμμα relocation) νοηματοδότησαν τους πρόσφυγες πολέμου ως «πραγματικούς» πρόσφυγες και άρα εξ ορισμού πιο προνομιούχους σε σύγκριση με τους Αφγανούς, τους Ιρανοί, τους Ιρακινούς και τους Αφρικανούς, που παρουσιάζονται «ανεπαρκείς» να συνθέσουν το προφίλ του «πραγματικού» πρόσφυγα.

▪ **Αναπαραγωγή ρατσισμού και διαθέσιμες αφηγήσεις στον τύπο**

Τα ΜΜΕ, ως φορείς μετάδοσης του κυρίαρχου ρατσιστικού λόγου, αντικατοπτρίζουν κοινωνικές δομές και σχέσεις εξουσίας και, έτσι, είναι μορφές «κοινωνικού πράττειν», που λειτουργούν ως εργαλείο εφαρμογής και αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων (Παύλου, 2001) αλλά και οδηγούν σε συμβολική νομιμοποίηση των νομοθετικών και δικαστικών πρακτικών απέναντι στους μετανάστες (Μαρβάκης κ.συν, 2001). Ο Τσιάκαλος (2011) ορίζει ως ρατσισμό «ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών και/ή θεσμοθετημένων μέτρων, που εξαναγκάζει ορισμένους ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση, κι αυτό γιατί ανήκουν σε μια διακριτή κατηγορία ανθρώπων», ορισμό που υιοθετούμε στα πλαίσια της παρούσας εργασίας. Βασική προϋπόθεση της ύπαρξης ρατσισμού, σύμφωνα με τον ως άνω ορισμό, είναι η δυνατότητα άσκησης εξουσίας εις βάρος ανθρώπων που ανήκουν σε

μια διακριτή ομάδα. Απαραίτητη προϋπόθεση της επιβολής της εξουσίας, είναι η υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου λόγου, που διατυπώνεται μέσω μιας ιδιαίτερης γλώσσας (Τσιάκαλος, 2011).

Ως προς τη διάκριση των κατηγοριών, αρχικά εμφανίστηκε ο ρατσισμός έχοντας ως βάση τη «φυλή», παρότι δεν πρόκειται για επιστημονική κατηγορία, αλλά για κοινωνική κατασκευή. Κατά τον Albert Miles η έννοια της φυλής και η διάκριση σε ανώτερες και κατώτερες είναι μια αυθαίρετη κατασκευή, που αποσκοπεί αποκλειστικά και μόνο στην ιδεολογική παραπλάνηση των ανθρώπων, με απώτερο σκοπό τη νομιμοποίηση των υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας. Στα τέλη του 20ού αιώνα, ο «βιολογικός ρατσισμός» απονομιμοποιήθηκε και βάση της διάκρισης αποτέλεσαν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Κατά τους Casteles & Miles, όταν η ιδεολογία της «φυλετικής» ανωτερότητας αποδυναμώθηκε, οι πρακτικές αποκλεισμού των μειονοτήτων στράφηκαν στα ζητήματα της πολιτιστικής διαφοράς. Έτσι, από τη δεκαετία του 1960 σημειώθηκε μια αντικατάσταση του ρατσισμού που βασίζεται στα βιολογικά χαρακτηριστικά, από τον λεγόμενο «νεορατσισμό» ή «πολιτισμικό ρατσισμό», δηλαδή από τη διάκριση εκείνη που βασίζεται σε πολιτισμικά χαρακτηριστικά (Ζάχος, 2014). Η ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών, που δεν μπορούν και δεν πρέπει να αλληλεπιδράσουν, αντικατέστησε την ιεραρχία των φυλών. Μάλιστα, ο νέος ρατσιστικός λόγος εκμεταλλεύεται επιχειρήματα που φαινομενικά έχουν προοδευτικές καταβολές, όπως το «δικαίωμα στη διαφορά», και διαστρέφοντάς τα, προβάλλει ως προεξάρχον το δικαίωμα του ευρωπαϊκού πολιτισμού να αναπτυχθεί ανεμπόδιστα από εξωτερικές πολιτισμικές επιδράσεις (Καμπαγιάννης, 2012). Ο πολιτισμικός ρατσισμός βασίστηκε, κατά τον Balibar, στην ιδέα των «ανυπέρβλητων πολιτισμικών διαφορών» και ήταν «ένας ρατσισμός που, εκ πρώτης όψεως, δεν προϋπόθετε την ανωτερότητα ορισμένων ομάδων ή λαών σε σχέση με άλλους, αλλά μόνο τη βλαπτικότητα της κατάργησης των συνόρων, την ασυμβατότητα των τρόπων ζωής και των παραδόσεων» (Müller-Uri & Opratko, 2016, σελ. 121).

Σήμερα, επικρατεί κατά τους Ansari & Hafez (2012) ο ρατσισμός με τη μορφή της Ισλαμοφοβίας, η διάκριση δηλαδή που αρθρώνεται σε θρησκευτικούς όρους. Η διαφορά μεταξύ ρατσισμού και Ισλαμοφοβίας, έγκειται στο ότι στον πρώτο «φυλετικοποιείται» ένα έθνος, ενώ στη δεύτερη «φυλετικοποιείται» μια θρησκευτική ομάδα, όπου οι υποτιθέμενες διαφορές δεν είναι πρωταρχικά βιολογικές ή σωματικές.

Κατά τον Hafez, η 11η Σεπτεμβρίου οδήγησε στη «φυλετικοποίηση»⁸ των μουσουλμάνων και στη χρήση της Ισλαμοφοβίας, ως ένα ακόμη όργανο στα χέρια της εξουσίας για την επέκταση και διατήρηση της δύναμής της. Συγκεκριμένα, οι πόλεμοι, που διεξάγονται από τη Δύση, νομιμοποιούνται υπό το πρόσχημα της απελευθέρωσης των γυναικών από το φονταμελισμό και την πατριαρχία, όπως έγινε στο Αφγανιστάν ή στο Ιράκ (Hafez, 2011). Σύμφωνα με έρευνες, το 2015 αποτέλεσε εξίσου μια κρίσιμη χρονική στιγμή, από την οποία και μετά παρατηρήθηκε άνοδος του ισλαμοφοβικού λόγου, λόγω της προσφυγικής κρίσης και σε συνδυασμό με την απειλή του ISIS, που ενίσχυσε τις ισλαμοφοβικές αφηγήσεις. Η έξαρση των εθνικιστικών ιδεών διαδραμάτισαν επίσης ρόλο, καθώς οι υπερασπιστές τους ενεργοποίησαν παλιές ιστορικές αφηγήσεις και φόβους που σχετίζονται με τη μόνιμη τουρκική απειλή (Chatzipanagiotou & Zarikos, 2017). Μεταξύ άλλων, οι δολοφονίες των δημοσιογράφων του Charlie Hebdo στο Παρίσι -αλλά και οι αγριότητες του αντιδραστικού ISIS στη Συρία και στο Ιράκ, σε συνδυασμό με τη ρατσιστική πολιτική των ηγετών της Ε.Ε., που επιδιώκουν μέσα στην οικονομική κρίση του καπιταλισμού να καταστήσουν τους μετανάστες *«αποδιοπομπαίο τράγο»* που θα ξορκίσει τη γενικευμένη λιτότητα, φτώχεια και ανεργία- τροφοδότησαν επιπλέον την προπαγάνδα που οδηγεί στην πεποίθηση πως *«πίσω από κάθε γυναίκα με μαντήλα και κάθε και κάθε μουσουλμάνο μετανάστη ή πρόσφυγα βρίσκεται ένας πιθανός τζιχαντιστής εκτελεστής»* (Γκαργκάνας κ.συν., 2015, σελ. 5). Ομοίως, η ακόμη πιο σύγχρονη εκδοχή της ισλαμοφοβίας *«λειτουργεί με την κατασκευή μιας στατικής “μουσουλμανικής” ταυτότητας, η οποία αποδίδεται αρνητικά και γενικεύεται για όλους τους μουσουλμάνους»* και η οποία προπαγανδίζεται από μια κυρίαρχη ομάδα ανθρώπων που στοχεύει στη διεύρυνση της εξουσίας της, μέσω της στοχοποίησης ανθρώπων και της εξαίρεσης και του αποκλεισμού τους από τους διαθέσιμους πόρους/δικαιώματα και της παρεμπόδισης της ένταξής τους στην εσωμάδα *«Εμείς»* (Bayrakli & Hafez, 2016). Επιπλέον, η μονολιθική και ομογενοποιημένη σύλληψη του Ισλάμ,⁹ κατά την οποία δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις, χρησιμοποιείται για να κατασκευάσει τα «σύνορα»

⁸ Στην περίπτωση της Ισλαμοφοβίας, όπου ο ρατσισμός δε βασίζεται στη «φυλή», αποδίδεται *«φυλετική ταυτότητα»* σε ανθρώπους προερχόμενους από διαφορετικό τόπο, με διαφορετική ιστορία και πολιτισμό (Sayyid, 2014: 13-17).

⁹ Το παράδοξο της ομογενοποιημένης σύλληψης έγκειται στο ότι ανάμεσα στους μουσουλμάνους, που στην Ευρώπη αποτελούν τη δεύτερη σε πληθυσμό θρησκευτική ομάδα, υπάρχει μεγάλη ποικιλία εθνικοτήτων, θρησκευτικών, πολιτικών και φιλοσοφικών αντιλήψεων, γλωσσών και πολιτισμού (EUMC, 2006: 3).

και τον ανταγωνισμό και να εντείνει τη διχοτόμηση του Ισλάμ ως το «κακό Άλλο» έναντι του δυτικού χριστιανισμού ως το αντίθετο «καλό» (Hafez, 2016 · Müller-Urri & Opratko, 2016). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της Ισλαμοφοβίας και της αξιολόγησης της Δύσης ως ανώτερης από το «φυλετικοποιημένο» Ισλάμ, αποτελεί κατά την Elbardouh (2016), η ασύμμετρη ανησυχία για επικείμενο θάνατο λόγω της τρομοκρατίας του ISIS.¹⁰ Η υπεραπλούστευση, που συσχετίζει κάθε μουσουλμάνο με τρομοκράτη, αποκλείει τους μουσουλμάνους, που αντιμετωπίζουν τον ίδιο φόβο απέναντι στην τρομοκρατία, από την αλληλεγγύη και το δημόσιο πένθος, που είναι προνόμιο μόνο των μη «φυλετικοποιημένων» ομάδων. Έτσι, οι μουσουλμάνοι είναι διπλά θύματα, αφού όχι μόνο είναι θύματα του ISIS αλλά ταυτίζονται και με τους θύτες.

Η ιδιότητα του πρόσφυγα ενσωματώνει αντιφατικά στοιχεία, καθώς το ίδιο πρόσωπο μπορεί να αποτελεί ταυτόχρονα απειλή και αντικείμενο σωτηρίας. Στον μιντιακό και πολιτικό λόγο, οι αφηγήσεις για τους πρόσφυγες κινούνται συχνά ανάμεσα στα διαδεδομένα δίπολα του θύματος και του εγκληματία, του νόμιμου και του παράνομου, του πολιτισμένου και του βάρβαρου. Οι αναπαραστάσεις των προσφύγων στα σύγχρονα δυτικά εθνικά κράτη περιλαμβάνουν ως συγκροτησιακό κομμάτι την ανθρώπινη οδύνη. Η οδύνη, η κοινωνική οδύνη, είναι αποτέλεσμα των δεινών που η πολιτική, οικονομική και θεσμική εξουσία επιφέρει στους ανθρώπους· είναι επίσης αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο οι παραπάνω μορφές εξουσίας καθορίζουν τις αντιδράσεις στα κοινωνικά προβλήματα (Kleinman et al., 1997). Είναι η πολιτισμικά «ανώτερη» Δύση, εκείνη που συνδέεται στενά με τα θεμελιώδη ανθρώπινα και την ανάπτυξη της δημοκρατίας, που δημιουργεί τις συγκρούσεις και τους πολέμους και μετά ως άλλος Ιανός έρχεται να μετάσχει στην ανθρώπινη δυστυχία των ανέστιων. Κατά την Τρουμπέτα (2012), στο πρόσωπο των προσφύγων προβάλλεται τόσο η αποτελεσματική διαχείριση της οδύνης που ανήκει στον δυτικό άνθρωπο (ανθρωπισμός, πολιτισμός), όσο και η πρωτόγονη εκδοχή της που χαρακτηρίζει το μη δυτικό άνθρωπο (βαρβαρότητα, απειλή). Χαρακτηριστικά αναφέρει πως ο εγγενώς Άλλος που καθρεφτίζεται σε αναφορές στην «Ανατολή», στον «μουσουλμανικό κίνδυνο», στους «τρομοκράτες», τοποθετείται στο περιθώριο αυτού που νοείται ως πολιτισμένος κόσμος. Έτσι ο πρόσφυγας, ως ξένος, άλλοτε

¹⁰ Συγκεκριμένα, αναφέρεται στη δυνατότητα, που δόθηκε μέσω του facebook, να δηλώσει κανείς «ασφαλής» μετά την τρομοκρατική επίθεση στο Παρίσι το Νοέμβριο του 2015, ενώ αντίστοιχα οι χρήστες χωρών όπως ο Λίβανος, όπου οι θάνατοι εκεί λόγω των επιθέσεων είναι πολύ συχνότεροι, δεν έχουν την ίδια δυνατότητα.

θυματοποιείται ως ευπαθής ομάδα που φέρει τραυματικές εμπειρίες και δυστυχία και άλλοτε στοχοποιείται και δαιμονοποιείται. Όταν η πλάστιγγα γέρνει προς στην δυστυχία και την οδύνη, τότε οι ανέστιοι παρουσιάζονται ως επί το πλείστον μέσα από εικόνες βασανισμένων και καταδιωκόμενων ανθρωπίνων σωμάτων. Εξαθλιωμένα κορμιά, συνήθως γυναικεία και παιδικά παρουσιάζονται έξω από την ασφάλεια που τους εξασφαλίζει το οικείο καταγωγικό τους περιβάλλον. Από την άλλη, όταν ενεργοποιούνται ρατσιστικές και νέο-ρατσιστικές ρητορικές, οι πρόσφυγες εικονοποιούνται ως μια ενιαία μάζα, μια «ροή» που έρχεται «ορμητική» και «ανεξέλεγκτη» να «κατακλύσει» και να «σαρώσει» την κοινωνία υποδοχής. Η εθνοτική τους προέλευση αποτελεί βασικό παράγοντα υποβάθμισής τους στον δυτικό κόσμο, το χρώμα του δέρματός τους θα τους προσδώσει ανάλογους επιθετικούς προσδιορισμούς όπως «βρώμικος» και «μιαρός» και η υποτιθέμενη έλλειψη πολιτισμού θα τους συμπεριλάβει στην κατηγορία των «βαρβάρων», των «άναρχων» και των «απολίτιστων» που έρχονται να «αλλοιώσουν» τον δυτικό πολιτισμό.

Η ρατσιστική ρητορική του «εισβολέα» και του «λαθρομετανάστη» που κατακλύζει τον μιντιακό, πολιτικό και καθημερινό λόγο αντιστρέφει για τα καλά την εικόνα του πρόσφυγα ως θύματος και κινείται στα πλαίσια νοσηματοδοτήσεων με καθαρά εθνικιστικό πυρήνα. Η σύνδεση της «λαθρομετανάστευσης» με τη ρητορική της απειλής και της «εισβολής» είναι κυρίαρχη στον ελληνικό τύπο (Κουντούρη, 2008). Οι αξιολογήσεις του εθνικά άλλου μετανάστη ή πρόσφυγα διαφοροποιούνται με βάση το ιδεολογικό και πολιτικό φιλτράρισμα που συντελείται στους κόλπους των κομματικών σχηματισμών. Ωστόσο, αυτές οι διαφοροποιήσεις δε αφορούν τόσο στη γενικευμένη χρήση της κατηγορίας του «λαθρομετανάστη», κάτι που αποτελεί απόρροια της ολοκληρωτικής εγκατάστασης του εθνικισμού στο εσωτερικό των ιδεολογικών κατασκευών της Αριστεράς (Ιακείμογλου, 2002) και της Δεξιάς όσο στη διαμεσολαβούμενη ή μη ταύτισή της με την απειλή, τη μιαιρότητα, την εγκληματικότητα. Στο ακροδεξιό λόγο η δαιμονοποίηση των προσφύγων/ μεταναστών συνίσταται στον άμεσο αφορισμό του «άλλου» λόγω ιδιοτήτων μιαιρότητας και απειλής που τους αποδίδονται ουσιοκρατικά («Βρωμο-Πακιστανοί», «Κωλόμαυροι», «Κακοποιοί, γυρίστε σπίτια σας» κ.α.). Η Ελλάδα εμφανίζεται σαν μια χώρα υποδοχής ηθικά υποδέστρων ανθρώπων, υπανθρώπων, πολιτισμικά κατώτερων, εγκληματιών που αποτελούν άμεσο κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια και συνοχή. Από την άλλη, ο πιο προοδευτικός λόγος προτάσσει μια αιτιακή σχέση ανάμεσα στη μιαιρότητα και τη δεινή οικονομική κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι πρόσφυγες/μετανάστες

(χωρίς να στρέφονται στις εγγενείς τους ιδιότητες, όπως οι ακροδεξιοί δηλαδή) δηλώνοντας συχνά πως «είναι για λύπηση μεν αυτοί οι άνθρωποι, αλλά δε θα κλέψουν ή δε θα σκοτώσουν για ζήσουν;». Αντίστοιχη στοχοποίηση υπήρξε και σε ζητήματα εθνικής υγείας, όταν ο πληθυσμός «κατηγορήθηκε» για τις αρρώστιες που «ευδοκιμούν» στις καταγωγικές τους χώρες και τις «μεταφέρουν» στις χώρες υποδοχής, ενώ έχουν εκλείψει χρόνια τώρα από την «καθαρή» Ευρώπη. Δηλώσεις που υποκινούνται από στατικές αναπαραστάσεις των άλλων ως «απολίτιστων», «τριτοκοσμικών», «μιαρών» και «νοσηρών» που δε φέρουν αποτελεσματικό εθνικό σύστημα υγείας και δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν τα υγειονομικά μέτρα που ακολουθεί η Ευρώπη και έτσι καθίστανται «επικίνδυνοι».

Ο «νέος ρατσισμός» στην Ευρώπη συναρθρώνεται με τον εθνικισμό και προβάλλοντας το «αμετάβλητο» των πολιτισμικών διαφορών, εξηγεί στη βάση αυτών τις συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων στις περιοχές όπου συνυπάρχουν διαφορετικοί πολιτισμοί λόγω της μετανάστευσης και ως λύση για την αποφυγή των συγκρούσεων προτάσσει τον αποκλεισμό των μειονοτικών ομάδων από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες. Η ανάμειξη των πολιτισμών προβάλλεται ως αιτία παρακμής των «ανώτερων πολιτισμών». Μέσω αυτής της ιδεολογίας, νομιμοποιούνται σήμερα στις αναπτυγμένες κοινωνίες της Δύσης οι πρακτικές αποκλεισμού των εθνικών μειονοτήτων από τον κορμό της «φαντασιακής πολιτικής κοινότητας» του έθνους (Παπαδημητρίου, 2000, σελ.287- 290). Ως προς τις «φαντασιακές κοινότητες», κατά τη Βεντούρα (2004), αυτές περικλείονται από τα έθνη-κράτη και αποτελούν σε μεγάλο βαθμό «πραγματικές κοινότητες συμφερόντων». Ο ρατσισμός, λοιπόν, κατά την ίδια, είναι ένα σύστημα αντιλήψεων και ενεργειών που καθιστά ορατή και ορίζει ως διαφορετική μια κοινωνική ομάδα, στη βάση υπαρκτών ή φανταστικών χαρακτηριστικών, για να την υποτιμήσει και για να τοποθετηθούν τα άτομα που θεωρούνται ότι την αποτελούν στις κατώτερες κοινωνικές θέσεις ή να αποκλειστούν και να περιθωριοποιηθούν εντελώς. Έτσι, στο πλαίσιο της σύγχρονης εποχής, όπου η έννοια της βιολογικά προσδιορισμένης φυλής αντικαταστήθηκε από την έννοια του πολιτισμού και ακολουθήθηκε από την ιεράρχηση των πολιτισμικών συστημάτων, ο ρατσιστικός λόγος παίρνει τη μορφή της υπεράσπισης της πολιτισμικής ταυτότητας και των συνόρων έναντι του κινδύνου διείσδυσης του «άλλου» στην επικράτεια και αλλοίωσης της ιδιοπροσωπίας του έθνους (Βεντούρα, 2004).

Ο ρατσιστικός λόγος που συγκροτείται με όρους άμεσης καταγγελίας των

φυλετικών διαφορών και ευθείας απαξίας του «άλλου», εύκολα εντοπίζεται και δύναται να αποκρουστεί. Η πιο διαβρωτική εκδοχή του συνάδει με μια δυσδιάκριτη εκλεπτυσμένη υπόγεια ρητορική, που δομείται στη βάση διαχωρισμών και διακρίσεων, οι οποίες αφυπνίζουν στο «κοινό» ανταγωνιστικά («μας παίρνουν τις δουλειές μας», «κλέβουν φόρους») και φοβικά («απειλούν την ασφάλεια και τη ζωή μας») ανακλαστικά. Οι λέξεις, οι διατυπώσεις, οι χρήσεις τους και οι συσχετίσεις τους, δεν είναι αθώες. Κουβαλούν -όπως και οι αποσιωπήσεις- μηνύματα, εγγράφουν αντιλήψεις, νοηματοδοτούν καταστάσεις, υπονοούν συμφραζόμενα, αποδυναμώνουν ή ενισχύουν στερεότυπα, επηρεάζουν στάσεις (Πάντζου, 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η εκτενής μελέτη του δημόσιου λόγου, που παρήχθη στα πλαίσια ανακοίνωσης των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων και του εν γένει εκπαιδευτικού σχεδιασμού του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, αναφορικά με την παρεχόμενη δημόσια εκπαίδευση από το ελληνικό κράτος (ως χώρα υποδοχής) στα παιδιά με προσφυγική προέλευση. Ειδικότερα, θα διερευνηθεί ο ειδησεογραφικός λόγος, όπως αυτός αποτυπώνεται στα άρθρα των ημερήσιων εφημερίδων μεγάλης εμβέλειας (με ετήσιο μέσο όρο πωλήσεων μεγαλύτερο των 1.000.000 αντιτύπων) κατά το χρονικό διάστημα 2015-2017, σε ζητήματα σχετικά α) με το νομικό και θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης των προσφύγων και συγκεκριμένα τη νομοθετική ρύθμιση λειτουργίας των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), την ίδρυση Τάξεων Υποδοχής ΖΕΠ, των Ενισχυτικών Φροντιστηριακών Τμημάτων ΖΕΠ και των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ) σε σχολικές μονάδες της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης καθώς και β) με το εν γένει πολυσχιδές εγχείρημα ένταξης των παιδιών αυτών στην εθνική τυπική εκπαίδευση και τη σχετική στήριξη ή τυχόν δυσκολίες που τη συνόδεψαν.

4.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Με βάση το στόχο της μελέτης θέσαμε τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Πως αναπαρίστανται στον τύπο τα παιδιά με προσφυγική προέλευση;
- Ποιοι λόγοι κινητοποιούνται στον τύπο αναφορικά με το δικαίωμα των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση;
- Πως παρουσιάζεται στον τύπο ο πολιτικός σχεδιασμός και οι νομοθετικές πρωτοβουλίες του ΥΠΕΠΘ, αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών με προσφυγική προέλευση;
- Πως παρουσιάζεται στον τύπο η πρόσληψη των νομοθετικών σχεδιασμών του ΥΠΕΠΘ από τους φορείς της εκπαιδευτικής κοινότητας (γονείς, μαθητές, εκπαιδευτικοί) και ποιες οι αντιδράσεις που αυτοί προκαλούν;

- Πως αποτυπώνεται στον τύπο η εμπλοκή και ο ρόλος των ΜΚΟ στη διαδικασία ένταξης των παιδιών με προσφυγική προέλευση;

4.3 Μέθοδος ανάλυσης

Η παρούσα έρευνα είναι ποιοτική. Κατά την Jennifer Mason, *«η ποιοτική έρευνα είναι θεμελιωμένη σε μία φιλοσοφική θέση, η οποία είναι σε γενικές γραμμές “ερμηνευτική”, με την έννοια ότι την απασχολεί ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται, γίνεται κατανοητός, βιώνεται και παράγεται ο κοινωνικός κόσμος»* (Bora, 2010, σελ. 67). Έτσι, η ποιοτική μέθοδος κρίνεται κατάλληλη για την κατανόηση του τρόπου με την οποία η εκπαίδευση των παιδιών με προσφυγική προέλευση και η νομοθετική της κάλυψη απασχόλησε την κοινωνία και πως αυτή η πρόσληψη από τους φορείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας (κοινωνικοί δρώντες) αποτυπώθηκε στον δημοσιογραφικό λόγο ανάλογα και με τον ιδεολογικό προσανατολισμό της εκάστοτε ημερήσιας εφημερίδας.

Ως μέθοδος ανάλυσης του πρωτογενούς υλικού που συλλέχθηκε στην παρούσα έρευνα, επιλέχθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Κατά τον Ιωσηφίδη, το πρώτο στάδιο για την ανάλυση περιεχομένου αφορά τη θεωρητική επεξεργασία και την αποσαφήνιση των ερευνητικών ερωτημάτων (2003). Έτσι και στην παρούσα έρευνα, επισκοπήθηκε επαρκώς η σχετική βιβλιογραφία, προκειμένου να οροθετηθεί το θεωρητικό πλαίσιο και να οριστούν οι βασικές έννοιες της έρευνας. Επιπλέον, περιγράφηκε επαρκώς το ισχύον νομικό και θεσμικό πλαίσιο αναφορικά με την εκπαίδευση της πληθυσμιακής ομάδας, που αποτελεί στον στόχο της παρούσας έρευνας.

4.4 Ερευνητικό υλικό και τρόπος μελέτης

Σχετικά τον δημόσιο λόγο μελετήθηκαν τα αναφερόμενα στην εκπαίδευση προσφύγων άρθρα, που δημοσιεύτηκαν στις ιστοσελίδες των ημερήσιων εφημερίδων που αποτελούν τις πηγές άντλησης των υπό ανάλυση δεδομένων από τις αρχές του έτους 2015, όπου και τέθηκε το ζήτημα της ένταξης των παιδιών προσφύγων στα σχολεία, έως και τα τέλη του έτους 2017, που ξεκίνησε η φοίτηση των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η αναζήτηση επιτεύχθηκε με τη χρήση λέξεων-κλειδών στη μηχανή αναζήτησης στη σελίδα της εκάστοτε

ηλεκτρονικής εφημερίδας και συγκεκριμένα οι λέξεις που πληκτρολογήθηκαν είναι οι εξής: «εκπαίδευση προσφύγων», «εκπαίδευση παιδιών προσφύγων», «προσφυγάκια», «προσφυγόπουλα», «ΔΥΕΠ» και «ΖΕΠ». Στο σύνολό τους εντοπίστηκαν, αξιολογήθηκαν, κατηγοριοποιήθηκαν και αναλύθηκαν στο σύνολό τους 123 άρθρα, η κατανομή ανά έτος των οποίων προκύπτει στον κάτωθι πίνακα:

Πίνακας 1. Αποδελτιωμένα άρθρα ημερήσιων εφημερίδων ανά έτος δημοσίευσής τους

Έτος 2015	Έτος 2016	Έτος 2017
Δημοκρατία	Δημοκρατία	Δημοκρατία
0	0	0
Έθνος	Έθνος	Έθνος
0	0	0
Ελεύθερη Ώρα	Ελεύθερη Ώρα	Ελεύθερη Ώρα
0	0	0
Ελεύθερος Τύπος	Ελεύθερος Τύπος	Ελεύθερος Τύπος
0	2	12
Espresso	Espresso	Espresso
0	0	0
Εφημερίδα των Συντακτών	Εφημερίδα των Συντακτών	Εφημερίδα των Συντακτών
0	15	22
Καθημερινή	Καθημερινή	Καθημερινή
0	0	17
Kontra News	Kontra News	Kontra News
0	21	5
Ριζοσπάστης	Ριζοσπάστης	Ριζοσπάστης
0	15	9
Τα Νέα	Τα Νέα	Τα Νέα
0	4	1

4.5 Περιορισμοί και οριοθετήσεις της έρευνας

Η άντληση των δεδομένων που αναλύονται στην παρούσα έρευνα έγινε από τις ημερήσιες (πρωινές και απογευματινές) αθηναϊκές εφημερίδες του ελληνικού τύπου, που περιλαμβάνονται στον κατάλογο εφημερίδων της ΕΣΗΕΑ (Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών), ο οποίος είναι αναρτημένος στην επίσημη ιστοσελίδα της Ένωσης (<https://www.esiea.gr/praktoreia-efimerides/>). Τα όρια που θέσαμε στην εν λόγω έρευνα αφορούν στον μέσο όρο ετήσιων πωλήσεων των ημερήσιων εφημερίδων που θα συμπεριληφθούν, προκειμένου να ενισχυθεί η εξωτερική εγκυρότητα της έρευνας και το υλικό που θα συλλεχθεί να ανταποκρίνεται στον στόχο αυτής. Θέσαμε λοιπόν, ως όριο το ποσό των 1.000.000 πωλήσεων ετησίως, προκειμένου να συμπεριλάβουμε άρθρα των ημερήσιων αθηναϊκών εφημερίδων

μεγάλης εμβέλειας, στις οποίες θεωρούμε, πως οι αρθρογράφοι θα παρήγαγαν επαρκές υλικό σχετικά με την εκπαίδευση προσφύγων, καθώς απευθύνονται σε ευρύ κοινό, το οποίο λόγω της κρισιμότητας του ζητήματος, επιθυμεί να ενημερωθεί επ' αυτού. Επίσης αποκλείσαμε τις οικονομικές εφημερίδες λόγω αντικειμένου και περιεχομένου, καθώς δεν ανταποκρίνεται στους σκοπούς της έρευνάς μας.

Τα στοιχεία σχετικά με τον ετήσιο μέσο όρο πωλήσεων των ημερήσιων αθηναϊκών εφημερίδων είναι διαθέσιμα στην επίσημη ιστοσελίδα (<https://www.eihea.com.gr/eihea.php?contentid=67>) της ΕΙΗΕΑ (Ένωση Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών). Με την ανάκτηση των ετήσιων δελτίων κυκλοφορίας των ετών 2015 και 2016 (για το έτος 2017 δεν διατίθενται) προκύπτει, πως ο Ριζοσπάστης, η Espresso, η Kontra News, το Έθνος, η Ελεύθερη Ώρα, ο Ελεύθερος Τύπος, η Εφημερίδα των Συντακτών και τέλος Τα Νέα ανταποκρίνονται στον ελάχιστο μέσο όρο του 1.000.000. Παρά το γεγονός της προσωπικής μου επικοινωνίας τόσο με την ΕΣΗΕΑ και την ΕΙΗΕΑ όσο και με το πρακτορείο εφημερίδων και περιοδικών «ARGOS SA» (στην επίσημη ιστοσελίδα του οποίου αναρτώνται επίσης στοιχεία αναφορικά με τα δελτία κυκλοφορίας <http://www.argoscom.gr/index.php?page=17>), προκειμένου να αντλήσουμε στοιχεία για το έτος 2017, η απάντηση ήταν αρνητική καθώς τα στοιχεία είναι πολλά και δεν προτίθεται κάποιος υπάλληλος να τα ανεβάσει στη σελίδα τους άμεσα, λόγω τεράστιου φόρτου εργασίας. Η απάντηση ήταν επίσης αρνητική στην αναφορά προσωπικής κοινοποίησης των εν λόγω στοιχείων για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας. Εφόσον δε προκύπτουν στοιχεία για το έτος 2017, θεωρούμε πως οι πωλήσεις των εφημερίδων κυμαίνονται σε παρόμοια επίπεδα.

Πίνακας 2. Δελτία κυκλοφορίας ανά έτος δημοσίευσής τους

Ε.Ι.Η.Ε.Α.

15/4/2022

ΔΕΛΤΙΟ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΜΗΝΩΝ: από 1/2015 έως 12/2015

Α/Α ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΜΕΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΑ
	ΦΥΛΛΑ	ΕΚΔΟΣΕΩΝ	ΗΜΕΡΗΣΙΑ	ΑΝΑ
	ΣΥΝΟΛΟ		ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
Α. ΠΡΩΙΝΕΣ (Περιλαμβάνονται οι εκδόσεις της Κυριακής)				
1 ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ	410.850	344	1.194	13,07%
2 Η ΑΥΓΗ	682.746	299	2.283	24,99%
3 Ο ΛΟΓΟΣ	20.170	291	69	0,76%
4 ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	1.660.188	297	5.590	61,18%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΩΙΝΩΝ	2.773.954	1.231	9.137	100%
Β. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ (Δεν περιλαμβάνονται οι εκδόσεις της Κυριακής)				
1 ESPRESSO	1.555.554	122	12.750	16,25%
2 KONTRA NEWS	1.532.864	299	5.127	5,22%
3 ΕΘΝΟΣ	3.332.636	292	11.413	17,77%
4 ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΩΡΑ	1.010.110	293	3.447	4,47%
5 ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ	2.745.370	281	9.770	12,41%
6 ΕΣΤΙΑ	191.075	121	1.579	2,08%
7 Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ	3.316.159	296	11.203	16,30%
8 ΜΑΚΕΛΕΙΟ	762.876	283	2.696	4,35%
9 ΤΑ ΝΕΑ	5.762.806	293	19.668	26,56%
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΩΝ	20.209.450	2.280	77.654	105.6 %

ΔΕΛΤΙΟ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΜΗΝΩΝ: από 1/2016 έως 12/2016

A/A ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	Α ΦΥΛΛΑ ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ N	ΜΕΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ Α	ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΑ
A. ΠΡΩΙΝΕΣ (Περιλαμβάνονται οι εκδόσεις της Κυριακής)				
1 ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ	63.813	180	355	5,69%
2 Η ΑΥΓΗ	468.599	291	1.610	25,82%
3 Ο ΛΟΓΟΣ	18.708	288	65	1,04%
4 ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	1.219.882	290	4.206	67,45%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΩΙΝΩΝ	1.771.002	1.049	6.236	100%
B. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ (Δεν περιλαμβάνονται οι εκδόσεις της Κυριακής)				
1 ESPRESSO	3.070.704	298	10.304	13,37%
2 FREDDO	649.347	161	4.033	5,86%
3 KONTRA NEWS	1.135.091	295	3.848	5,00%
4 ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	2.866.727	289	9.919	12,34%
5 ΕΘΝΟΣ	2.668.978	287	9.300	12,12%
6 ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΩΡΑ	998.513	290	3.443	4,54%
7 ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ	2.239.483	287	7.803	9,79%
8 ΕΣΤΙΑ	438.921	298	1.473	1,99%
9 Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ	2.817.690	290	9.716	11,85%
10 ΜΑΚΕΛΕΙΟ	1.261.414	298	4.233	5,17%
11 ΤΑ ΝΕΑ	4.597.280	287	16.018	21,09%
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΩΝ	22.744.148	3.080	80.091	103.1 %
ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΩΙΝΩΝ & ΑΠΟΓ/ΝΩΝ	24.515.150	4.129	86.327	-----

Στον κατάλογο εφημερίδων της ΕΣΗΕΑ αναφέρονται επίσης οι εφημερίδες Καθημερινή και Δημοκρατία, χωρίς να προκύπτουν αντίστοιχα στοιχεία στα ετήσια δελτία κυκλοφορίας, που ανακτήθηκαν από την επίσημη ιστοσελίδα της ΕΙΗΕΑ για τις εφημερίδες αυτές. Κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας με τις κυρίες Ρέλκα και Ευαγγελάκου (υπεύθυνες τμήματος πωλήσεων των εφημερίδων Καθημερινή και Δημοκρατία αντίστοιχα), αμφότερες με διαβεβαίωσαν μέσω μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου πως οι ετήσιες πωλήσεις για τα έτη 2015, 2016 και 2017 ξεπερνούν τα 1.000.000 αντίτυπα και στις δύο προαναφερόμενες εφημερίδες.

Η αναζήτηση των δεδομένων έγινε μέσω του εργαλείου αναζήτησης, που περιλαμβάνουν όλες οι επίσημες ιστοσελίδες των ημερήσιων αθηναϊκών εφημερίδων.

Πίνακας 3. Επίσημες ιστοσελίδες ημερήσιων αθηναϊκών εφημερίδων

Δημοκρατία	https://www.dimokratia.gr/
Έθνος	https://www.ethnos.gr/
Ελεύθερη Ώρα	https://www.elora.gr/portal/
Ελεύθερος Τύπος	https://eleftherostypos.gr/
Espresso	https://www.espressonews.gr/
Εφημερίδα των Συντακτών	https://www.efsyn.gr/
Καθημερινή	https://www.kathimerini.gr/
Kontra News	https://www.kontranews.gr/
Ρίζοσπάστης	https://www.rizospastis.gr/
Τα Νέα	https://www.tanea.gr/

Δυσκολία συναντήσαμε στην περίπτωση της εφημερίδας «Έθνος» καθώς δεν επιτεύχθηκε χρονική αναζήτηση άρθρων με τις κατάλληλες λέξεις-κλειδιά πίσω στα έτη που μας ενδιαφέρουν. Κατόπιν τηλεφωνικής μου επικοινωνίας με τα κεντρικά γραφεία της εν λόγω εφημερίδας, η γραμματεία με ενημέρωσε πως το τηλεφωνικό κέντρο της εφημερίδας λόγω βλάβης εξυπηρετείται από το τηλεφωνικό κέντρο του τηλεοπτικού σταθμού «OPEN TV», επιβεβαιώνοντάς μου ταυτόχρονα πως η εφημερίδα ανήκει πλέον στη Dimera Media Investments Limited του Ιβάν Σαββίδη.¹¹ Παρά την επισταμένη προσπάθεια να έρθω σε επικοινωνία με κάποιον αρμόδιο υπάλληλο, προκειμένου να βρεθεί μια λύση για την αναζήτηση σε προγενέστερα χρόνια, δεν υπήρξε κάποια απόκριση στις κλήσεις που έγιναν και το μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που εστάλη.¹²

¹¹ Στις 26 Ιουλίου 2017, ανακοινώθηκε πως το Έθνος, το Έθνος της Κυριακής και η [Ημερησία](#), τα έντυπα της εταιρείας Πήγασος, θα βγουν σε πλειστηριασμό, για την ανάδειξη νέου ιδιοκτήτη^[8] ο οποίος διεξήχθη στις 29 Ιουλίου 2017 με τελικό επιλαχόντα και ιδιοκτήτη την *Dimera Media Investments Limited* του [Ιβάν Σαββίδη](#), με συνολικό κόστος 3.580.000 € (3.000.000 € για το Έθνος και 580.000 € για την Ημερησία

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%88%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CF%82_\(%CE%B5%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%88%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CF%82_(%CE%B5%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1))

¹² Η ηλεκτρονική έκδοση του Έθνους ήταν διαθέσιμη σε μορφή pdf μέχρι το 2015, όπου η Πήγασος Εκδοτική Α.Ε., η εταιρεία που το εξέδιδε, αντιμετώπιζε οικονομικά προβλήματα τα οποία είχαν επηρεάσει και την έκδοση της εφημερίδας, αφού οι εργαζόμενοί της, ήταν απλήρωτοι εδώ και μήνες. Έτσι, οι εργαζόμενοι, από την άνοιξη του 2017, έχουν ξεκινήσει επαναλαμβανόμενες απεργίες, με αποτέλεσμα την αναστολή της έκδοσης της εφημερίδας.

Τέλος αποκλείστηκαν 6 άρθρα της εφημερίδας «Ριζοσπάστης» καθώς αποτελούσαν απλή αναπαραγωγή αυτούσιων ανακοινώσεων Συλλόγων Φοιτητών, Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων και καλέσματα τομεακών οργανώσεων χωρίς να αρθρώνουν δημοσιογραφικό λόγο. Είναι γνωστό εξάλλου, πως η εν λόγω εφημερίδα αποτελεί το δημοσιογραφικό μέσο έκφρασης της πολιτικής γραμμής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ) και δεν είναι λίγες οι φορές, που γίνεται αναδημοσίευση των θέσεων των βουλευτών του κόμματος, ανακοινώσεων και καλεσμάτων χωρίς να συνοδεύονται από τον σχολιασμό αρθρογράφου.

4.6 Θεματική Ανάλυση και τρόποι διεξαγωγής της

Η θεματική ανάλυση¹³ συνίσταται στη συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων (Braun & Clarke, 2012). Ο ερευνητής μπορεί να ανιχνεύσει ποικίλα μοτίβα νοήματος εντός των δεδομένων, που συλλέγει και επεξεργάζεται. Εστιάζει, ωστόσο, σε εκείνα που είναι σχετικά με το θέμα το οποίο μελετά και, ειδικότερα, σε εκείνα που είναι κατάλληλα για την απάντηση των ερευνητικών του ερωτημάτων (Braun & Clarke 2012). Τα ερευνητικά ερωτήματα αποτελούν τους κατεξοχήν οδηγούς που συμβάλλουν στην ανάλυση των δεδομένων. Η θεματική ανάλυση δεν αποτελεί μια «τεχνικού τύπου» διαδικασία κατά την οποία ο ερευνητής, ως άλλος αρχαιολόγος, αποκαλύπτει θέματα ή κατηγορίες που ενυπάρχουν θαμμένα, κάπου μέσα στα δεδομένα και αναμένουν να ανακαλυφθούν (Braun & Clarke, 2012). Η διαδικασία της ανάλυσης προϋποθέτει τον ενεργητικό και δημιουργικό ρόλο του ερευνητή, ο οποίος, αναπτύσσοντας μια διαλογική σχέση με τα δεδομένα του, περισσότερο παράγει και συγκροτεί τα θέματα παρά τα ανακαλύπτει (Τσιώλης, 2016). Σε αντίθεση με άλλες μεθόδους ανάλυσης, η θεματική ανάλυση αποτελεί μια ευέλικτη μέθοδο ανάλυσης, με την έννοια του ότι χαρακτηρίζεται από «θεωρητική ελευθερία» ή «ευελιξία», καθώς η επιλογή της ως μεθόδου ανάλυσης δεν προϋποθέτει, από μόνη της, τη δέσμευση των ερευνητών σε συγκεκριμένες οντολογικές ή επιστημολογικές θέσεις, όπως συμβαίνει με άλλες ποιοτικές αναλύσεις (π.χ. η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση δεσμεύεται σε έναν φαινομενολογικό προσανατολισμό) (Braun & Clarke, 2006). Αυτό βέβαια δε σημαίνει πως ο ερευνητής κινείται με απόλυτη ελευθερία, χωρίς δηλαδή να

¹³ Για τη θεματική ανάλυση, βλ. Braun και Clarke 2006· Braun και Clarke 2012· Clarke, Braun και Hayfield 2015· Ίσαρη και Πουρκός 2015: 114-117· Willig 2015: 151-177

προσδιορίζει επιστημολογικά και θεωρητικά την ανάλυσή του, καθώς βασικός στόχος του είναι η απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων που έχει θέσει ευθύς εξαρχής προς υλοποίηση του σκοπού της έρευνάς του. Κατά τους Ίσαρη & Πουρκό (2015)

με δεδομένο ότι η θεματική ανάλυση είναι συμβατή με μεγάλο εύρος επιστημολογικών θέσεων (π.χ. ρεαλισμός, φαινομενολογία, κονστρουξιονισμός), ο ερευνητής καλείται να προσδιορίσει ο ίδιος, κυρίως βάσει των ερευνητικών του ερωτημάτων. Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται επίσης να είναι σαφής σχετικά με το τι επιδιώκει να μάθει και τι αντιπροσωπεύουν τα θέματα ή τα μοτίβα που έχει εντοπίσει κατά τη διαδικασία της ανάλυσης (π.χ. υποκειμενικές αντιλήψεις, κοινωνικές αναπαραστάσεις, κατασκευές, κ.ά.) (Willig, 2008). Υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις στη θεματική ανάλυση και, όπως έχει επισημανθεί από πολλούς μελετητές, η συγκεκριμένη ανάλυση, παρόλο που χρησιμοποιείται ευρέως, δεν είναι καλά οριοθετημένη (Braun & Clarke, 2006· Willig, 2008). Κάποιοι ερευνητές επισημαίνουν ότι τα θέματα που εντοπίζονται στη θεματική ανάλυση μπορεί να αφορούν α) ένα έκδηλο επίπεδο το οποίο εστιάζει στο ρητό ή επιφανειακό νόημα των δεδομένων, ή β) ένα λανθάνον και περισσότερο ερμηνευτικό επίπεδο το οποίο εστιάζει στα λανθάνοντα νοήματα και προϋποθέτει την πληρέστερη κατανόηση/ ερμηνεία του ερευνητή για τα λόγια των συμμετεχόντων (Clarke, Braun & Hayfield, 2015). Επιπρόσθετα, μπορεί α) τα θέματα να προκύπτουν μέσα από το κείμενο και να εδράζονται στα δεδομένα (επαγωγική προσέγγιση), ή β) να βασίζονται σε a priori χαρακτηριστικά που ενδιαφέρουν τους ερευνητές (παραγωγική) ή ακόμη γ) να προέρχονται από έναν συνδυασμό επαγωγικής και παραγωγικής ανάλυσης (Fereday & Muir-Cochrane, 2006). (σελ.115)

Οι Braun και Clarke (2006) περιγράφουν έξι συγκεκριμένα βήματα για τη διεξαγωγή της θεματικής ανάλυσης, χωρίς απαραίτητα την γραμμική πορεία αυτών. Όπως αναφέρουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015, σελ.117), τα βήματα αυτά αφορούν μια διαδικασία κίνησης, επαναφοράς, ή κυκλικότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από συστηματικότητα αλλά και από ευελιξία και είναι αλληλένδετη με άλλες διαδικασίες στο πλαίσιο του ερευνητικού σχεδιασμού.

Τα στάδια αυτά είναι τα εξής κάτωθι :

A. Το πρώτο στάδιο αφορά στη γνωριμία και την εξοικείωση του ερευνητή με

τα δεδομένα που πρόκειται να αναλύσει. Απαραίτητη προεργασία για το εν λόγω στάδιο αποτελεί η πολλαπλή και προσεκτική ανάγνωση του συνόλου των ερευνητικών δεδομένων και σε δεύτερο χρόνο η επισήμανση και καταγραφή νοημάτων, θεμάτων και μοτίβων που εκ πρώτης όψης φαίνονται να συνδέονται με το υπό εξέταση ερευνητικό ερώτημα.

Β. Το δεύτερο στάδιο της ανάλυσης περιλαμβάνει τη λεγόμενη «κωδικοποίηση», κατά το οποίο ο ερευνητής με την εξέταση των κειμένων σειρά προς σειρά, προχωρά στην παραγωγή κωδικών. Όταν μιλάμε για κωδικούς, εννοούμε κατά βάση τη γραπτή σύνδεση του νοήματος κάθε αποσπάσματος του κειμένου με έναν εννοιολογικό προσδιορισμό. Κατά τους Ίσαρη και Πουρκός (2015, σελ.117), «ο κωδικός αυτός εκφράζει σε συντομία το νόημα που δίνει ο ερευνητής στο συγκεκριμένο τμήμα των δεδομένων. (π.χ. αίσθημα φόβου ή έκφραση ανησυχίας κ.ά.). Δεδομένου ότι ένα απόσπασμα μπορεί να περιέχει πολλά διαφορετικά νοήματα, το ίδιο απόσπασμα κειμένου είναι δυνατόν να συνδεθεί με περισσότερους από έναν κωδικούς. Κάποιοι κωδικοί μπορούν να συνδυαστούν (κωδικοί με όμοια χαρακτηριστικά ή νοήματα) και να ενοποιηθούν σε ένα ανώτερο επίπεδο (πριν από τη διαμόρφωση θεμάτων) σχηματίζοντας κατηγορίες ή κωδικούς ανώτερου επιπέδου. Η διαδικασία της κωδικοποίησης αποτελεί σημαντικό μέρος της ανάλυσης (Miles & Huberman, 1994), καθώς εντοπίζονται μονάδες νοήματος που συνδέονται μεταξύ τους και οργανώνονται τα δεδομένα σε ομάδες που έχουν νόημα (σε σχέση πάντα με το ερευνητικό ερώτημα). Γενικότερα, οι κωδικοί συνοψίζουν τις βασικές μονάδες νοήματος, αλλά δεν είναι το ίδιο πράγμα με τα θέματα, τα οποία αποτελούν ένα υψηλότερο επίπεδο ανάλυσης (Guest, Macqueen & Namey, 2012).

Γ. Σε αυτό το στάδιο η ανάλυση μεταφέρεται σε ένα ειδικότερο επίπεδο, καθώς προχωρά στην αναζήτηση πιθανών θεμάτων ή υποθεμάτων. Εργασία του ερευνητή στην παρούσα φάση είναι η επιλογή, η περιγραφή, η κατανόηση, η νοηματοδότηση και η ερμηνεία του συλλεγέντος υλικού με αφετηρία συγκεκριμένες επιστημολογικές και οντολογικές παραδοχές και κινούμενος στα πλαίσια του ευρύτερου ερευνητικού σχεδιασμού. Πρωταρχικό μέλημα αποτελεί η σύνδεση των δεδομένων με διαφορετικούς κωδικούς με σκοπό την αναζήτηση θεμάτων και πιθανών μοτίβων μέσα από τα δεδομένα, ο ρόλος του δε είναι άκρως ενεργητικός, καθώς είναι στο χέρι του να αναδείξει τα θέματα που ενυπάρχουν στα δεδομένα. «...Εάν τα θέματα ‘εδράζουν’ κάπου, εδράζουν στο μυαλό μας, στις σκέψεις μας για τα δεδομένα και στις συνδέσεις που κάνουμε καθώς τα νοηματοδοτούμε» (Ellis κ.συν., 1997, σελ. 205-206 όπως

αναφέρεται στο Braun & Clarke, 2006). Κάποιοι αρχικοί κωδικοί μπορεί να σχηματίσουν κύρια θέματα, ενώ άλλοι υποθέματα ή υποκατηγορίες. Τα θέματα συμπυκνώνουν ομάδες κωδικών ή κατηγοριών και ενέχουν μεγαλύτερο βαθμό ερμηνείας από τους πιο περιγραφικούς κωδικούς ή τις κατηγορίες (Langdridge, 2004).

Δ. Στο τέταρτο στάδιο λαμβάνει χώρα η επανεξέταση των θεμάτων που παρήχθησαν στο προαναφερθέν στάδιο, καθώς πολλά πιθανά ή υποψήφια θέματα μπορεί να μη πληρούν τις προϋποθέσεις συμπερίληψής τους. Εξετάζεται η περίπτωση επικάλυψης θεμάτων και η πιθανή συγχώνευση αυτών ή ο τυχόν διαχωρισμός τους. Κατά τον Patton (1990) για την εξέταση των θεματικών κατηγοριών, λαμβάνονται υπόψη δύο πολύ βασικά κριτήρια: η εσωτερική ομοιογένεια και η εξωτερική ετερογένεια, με την έννοια του ότι είναι σημαντική η ύπαρξη συνοχής των δεδομένων εντός των θεμάτων αλλά εξίσου σημαντική είναι και η αναγνώριση ξεκάθαρων διαχωρισμών ανάμεσα στα θέματα. Κατά τους Ίσαρη και Πουρκό (2015)

αυτό το στάδιο περιλαμβάνει δύο επίπεδα επανεξέτασης και βελτίωσης των θεμάτων. Το πρώτο επίπεδο περιλαμβάνει την αναθεώρηση στο επίπεδο των κωδικοποιημένων δεδομένων. Αυτό σημαίνει πως ο ερευνητής πρέπει να διαβάσει όλα τα αποσπάσματα για κάθε θέμα και να σκεφτεί εάν φαίνεται να σχηματίζουν ένα συνεκτικό μοτίβο. Εάν τα υποψήφια θέματα σχηματίζουν ένα συνεκτικό σύνολο, τότε προχωρά στο δεύτερο επίπεδο αυτού του σταδίου. Εάν τα υποψήφια θέματα δεν σχηματίζουν ένα συνεκτικό μοτίβο, ο ερευνητής θα χρειαστεί να αναλογιστεί εάν το θέμα από μόνο του είναι προβληματικό ή αν κάποια από τα αποσπάσματα των δεδομένων μέσα σε αυτό το θέμα απλώς δεν ταιριάζουν εκεί. Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να αναθεωρήσει το θέμα, δημιουργώντας ένα νέο, ενώ πρέπει να βρει και ένα σημείο αναφοράς για τα αποσπάσματα τα οποία επί του παρόντος δεν ταιριάζουν σε κάποιες από τις ήδη υπάρχουσες θεματικές κατηγορίες. Όταν ο ερευνητής βεβαιωθεί ότι τα υποψήφια θέματα συλλαμβάνουν επαρκώς το περίγραμμα των κωδικοποιημένων δεδομένων –όταν δηλαδή έχει διαμορφωθεί ένας «θεματικός χάρτης»– μπορεί να προχωρήσει στο δεύτερο επίπεδο αυτού του σταδίου. Το

δεύτερο επίπεδο περιλαμβάνει μια παρόμοια διαδικασία, αλλά σε σχέση με ολόκληρο το σύνολο των δεδομένων. Στο επίπεδο αυτό αξιολογείται αν ο αναδυόμενος χάρτης θεματικός χάρτης απεικονίζει τα νοήματα που περιλαμβάνονται σε ολόκληρο το ερευνητικό υλικό, και εντοπίζονται μονάδες νοήματος που ενδεχομένως δεν είχαν συμπεριληφθεί στην αρχική κωδικοποίηση. Σε αυτή την περίπτωση, μπορεί να χρειαστεί να συμπεριληφθούν νέοι κωδικοί και θέματα. (σελ.118)

Οι Lincoln & Cuba (1985), προκειμένου να περιορίσουν την επ' αόριστον κωδικοποίηση δεδομένων και επι ματαίω παραγωγή θεμάτων, συστήνουν η ανάλυση του ερευνητικού υλικού να σταματά όταν δεν αναδύεται καμία νέα πληροφορία με επιπρόσθετη ανάλυση δεδομένων.

Ε. Στο πέμπτο στάδιο ο ερευνητής πρέπει να είναι σε θέση να ορίσει και να κατονομάσει τα ήδη παραχθέντα θέματα. Στη συγκεκριμένη φάση πρέπει να αναδεικνύεται εμφανώς ο σκοπός και το περιεχόμενο του κάθε θέματος, ενώ για κάθε επιμέρους θέμα, ο ερευνητής πρέπει να είναι σε θέση να περιγράψει μέσα σε λίγες προτάσεις την ιστορία που κάθε θέμα απεικονίζει και να εξηγήσει, πως αυτή αποτελεί μέρος του όλου, της γενικότερης δηλαδή αφήγησης που έχει διαμορφωθεί από τα δεδομένα της έρευνας και είναι σχετικό με τα ερευνητικά ερωτήματα. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν οι Ίσαρη και Πουρκό (2015)

είναι σημαντικό να διασφαλίσει ότι δεν υπάρχει υπερβολική αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των θεμάτων καθώς και να αναγνωρίσει την ύπαρξη υποθεμάτων. Τα υποθέματα είναι στην ουσία θέματα-εντός-ενός-θέματος και είναι χρήσιμα για την οργάνωση ενός ιδιαίτερα μεγάλου και περίπλοκου θέματος. Αν δεν μπορεί να το κάνει αυτό, ίσως χρειάζεται περαιτέρω επεξεργασία των θεμάτων. Επιπρόσθετα, τα θεματικά μοτίβα δεν ξεπερνούν τους μονοψήφιους αριθμούς, διαφορετικά απαιτείται περαιτέρω ανάλυση. Στο στάδιο αυτό ο ερευνητής αρχίζει να σκέφτεται τα ονόματα που θα δώσει στα διάφορα θέματα στην τελική ανάλυση. Τα ονόματα πρέπει να είναι περιεκτικά, ενδιαφέροντα και να

δίνουν άμεσα στον αναγνώστη μια εικόνα σχετικά με το τι περιλαμβάνει το κάθε θέμα. (σελ.119)

ΣΤ. Το έκτο και τελευταίο στάδιο περιλαμβάνει την κατ' ουσίαν ανάλυση των αποτελεσμάτων και τη συγγραφή των ευρημάτων. Η έκθεση των δεδομένων πρέπει να παρέχει επαρκή στοιχεία που να τεκμηριώνουν τα διάφορα ζητήματα που παρουσιάζονται. Ο ερευνητής καλείται να συμπεριλάβει ενδεικτικά έναν μικρό αριθμό αποσπασμάτων από το συλλεχθέν ερευνητικό υλικό, προκειμένου η παρουσίαση των αποτελεσμάτων και η εξαγωγή των συμπερασμάτων να γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε ο αναγνώστης να πείθεται για την αξία και την εγκυρότητα της ανάλυσης του. Κατά τους Ίσαρη και Πουρκό (2015)

τα αποσπάσματα, ενσωματωμένα σε μια αναλυτική αφήγηση, απεικονίζουν την ιστορία που διηγούνται οι ερευνητές για τα δεδομένα τους, η οποία προχωρεί πέρα από την απλή περιγραφή σε επιχειρήματα, συμπεράσματα ή την πληρέστερη κατανόηση του νοήματος που περικλείεται στα δεδομένα (ερμηνεία) σε σχέση με το ερευνητικό ερώτημα και το εξεταζόμενο φαινόμενο. Στην ποιοτική ανάλυση, συνήθως η αναζήτηση για πληρέστερη κατανόηση του νοήματος του ερευνητικού υλικού προϋποθέτει την ενεργό εμπλοκή του ερευνητή, κυρίως με το υλικό/κείμενο που έχει μπροστά του (εσωτερικό σημείο αναφοράς) χωρίς να εισαγάγει θεωρητικές/ερμηνευτικές έννοιες και όρους έξω από τα δεδομένα προκειμένου να αποδώσει νόημα σε αυτά (από την επιστημονική βιβλιογραφία). Από την άλλη αναγνωρίζεται ότι η πρότερη γνώση και οι παραδοχές του ερευνητή παίζουν σημαντικό ρόλο για την κατανόηση του υλικού. (σελ.119)

4.7 Πρακτική σημασία της έρευνας

Το παρόν ερευνητικό ερώτημα ευελπιστεί να προσθέσει ευρήματα στην ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία, η οποία ενδεχομένως εμφανίζει ένα κενό αναφορικά με το πως αποτυπώθηκε στο δημόσιο λόγο και ειδικότερα στα ειδησεογραφικά άρθρα

ημερήσιων εφημερίδων μεγάλης εμβέλειας το κρίσιμο ζήτημα ένταξης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα και όλα τα επιμέρους ζητήματα που άπτονται του πολιτικού σχεδιασμού, της εκπαιδευτικής πολιτικής και των πρωτοβουλιών του αρμόδιου Υπουργείου κατά τη λειτουργία των αντίστοιχων δομών και τμημάτων υποδοχής στις σχολικές μονάδες της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

5.1 Πρώτη Θεματική Ενότητα

Οι αναπαραστάσεις των παιδιών με προσφυγική προέλευση στον Τύπο και οι λόγοι που κινητοποιούνται

	Θεματικοί άξονες		
	1.ΥΓΕΙΑ:	2.ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ:	3. ΘΡΗΣΚΕΙΑ
Αναπαραστάσεις παιδιών	«Ανεμβολίαστα» «Υγειονομικές βόμβες» «Άμεσος κίνδυνος» για τη δημόσια υγεία «Φορείς μολυσματικών ασθενειών»	Ο «εθνικά άλλος» που : -αλλοιώνει τον εθνικό πολιτισμό -απειλεί την εθνική ασφάλεια και την κοινωνική συνοχή -φέρει διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα και δημιουργεί πολιτισμικό χάσμα	«Παιδιά κατακτητών» «θρησκευτικά φανατισμένα» «Βεβηλώνουν τα θρησκευτικά ιδεώδη και εκδηλώνουν εγκληματική δραστηριότητα»

Στην παρούσα θεματική, την απαρίθμηση των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την εικόνα των παιδιών με προσφυγική προέλευση θα ακολουθήσει η ανάλυση των ιδιοτήτων που τους αποδίδονται μέσω του δημοσιογραφικού λόγου. Συνολικά, αξιολογήθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν 123 άρθρα. Η ανάλυση θα γίνει υπό το πρίσμα δύο βασικών τάσεων προβολής και αναπαράστασης των εν λόγω παιδιών· κοινή αφετηρία των δύο τάσεων αποτελεί η αναπαράσταση αυτών των παιδιών ως πολλαπλά τραυματισμένων που γεννήθηκαν ή έχουν μεγαλώσει μέσα στον πόλεμο και αναγκάστηκαν να αφήσουν τις πατρίδες τους, χάνοντας οποιοδήποτε σημείο αναφοράς με την πατρική τους εστία, όπως εύστοχα θα επισημάνει εκπαιδευτικός, που διδάσκει από το 2016 σε προγράμματα επιμόρφωσης και εκπαίδευσης παιδιών με προσφυγική προέλευση στο άρθρο της Καθημερινής με τίτλο «Το στοίχημα των δασκάλων στα

σχολεία της προσφυγιάς»¹⁴:

«οι σταθερές των παιδιών αυτών που έχουν βιώσει τον πόλεμο, έχουν ανατραπεί, κάποια έχουν χάσει αδέρφια, γονείς».

Επιπρόσθετα, τα παιδιά αυτά, λόγω των πολεμικών συρράξεων και των γενικότερων γεωπολιτικών αναταραχών από τις οποίες αναζήτησαν διέξοδο, ταξιδεύοντας είτε με τις οικογένειές τους είτε ασυνόδευτα και «περιπλανώμενα» στο δρόμο για την Ευρώπη, έχουν χάσει την όποια επαφή είχαν με τη μόρφωση και την εκπαίδευση πίσω στις καταγωγικές τους χώρες. Σε άρθρο του 2016 της εφημερίδας Τα Νέα με τίτλο «UNICEF: Ένα στα τρία παιδιά έχει μεγαλώσει μέσα στον πόλεμο», γίνεται η ακόλουθη αναφορά στην έκθεση της Unicef :

«1 στα 3 από όλα τα παιδιά στη Συρία έχουν γεννηθεί μετά την έναρξη της σύγκρουσης πριν από πέντε χρόνια, με τις ζωές τους να καθορίζονται από τη βία, το φόβο και τον εκτοπισμό»¹⁵.

Ο περιφερειακός διευθυντής της Unicef για τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική Δρ. Peter Salama εξηγεί ότι:

«σχεδόν 7 εκατομμύρια παιδιά ζουν στη φτώχεια, που κάνει την παιδική τους ηλικία μια περίοδο απώλειας και στερήσεων. Τα παιδιά έχουν μεγαλώσει πολύ γρήγορα και πολύ νωρίς για την ηλικία τους.».

Ο Δρ. Salama συνεχίζει παραθέτοντας στοιχεία που διαφωτίζουν ακόμα περισσότερο το ζήτημα υπογραμμίζοντας ότι:

«...από το 2014 και μετά έχουν στρατολογηθεί παιδιά ακόμη και από τα επτά τους χρόνια και συχνά χωρίς γονική συναίνεση. Τα παιδιά εγκατέλειψαν το σχολείο, πολλά εξαναγκάζονται να εργαστούν, ενώ τα κορίτσια παντρεύονται νωρίς».

Οι ίδιες διαπιστώσεις σχετικά με το «βίαιο μέγλωμα» είναι παρούσες και στο άρθρο του Ριζοσπάστη το Μάρτιο του 2017 με τίτλο «Να ξεκινήσουν Τώρα τα Μαθήματα για τα Προσφυγόπουλα»¹⁶, το οποίο αναφέρεται σε ένα κάλεσμα της

¹⁴ <https://www.kathimerini.gr/society/937408/to-stoichima-ton-daskalon-sta-scholeia-tis-prosfygias/>

¹⁵ <https://www.tanea.gr/2016/03/15/health/unicef-ena-sta-tria-paidia-sti-syria-exei-megalwsei-ston-polemo/>

²⁰ <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9257170>

τοπικής κοινωνίας της περιοχής του Θριασίου για ένα «καλωσόρισμα» όλων αυτών των παιδιών υπογραμμίζοντας στοιχεία, που συνθέτουν την πραγματικότητα αυτών των παιδιών, όπως τον ξεριζωμό από την πατρίδα, την ανασφάλεια, το αίσθημα του κατατρεγμού, τη φτώχεια, τον φόβο και την απόγνωση, που αυτά τα παιδιά βιώνουν λόγω του πολέμου. Για τους λόγους αυτούς ο Ριζοσπάστης σε άρθρο του με τίτλο «Απαιτούνται άμεσα μέτρα για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»¹⁷ αναφέρει ότι είναι αναγκαία:

«η ψυχολογική στήριξη των παιδιών αυτών από ειδικούς, καθώς είναι φανερό ότι υπάρχουν τραυματικές εμπειρίες και βιώματα, που πρέπει να εντοπιστούν και αντιμετωπιστούν».

Στο πνεύμα της αλληλεγγύης, πολλοί θα σπεύσουν να συνδέσουν την τωρινή προσφυγική συνθήκη με παρελθοντικές μετακινήσεις (ακούσιες ή εκούσιες) των προγόνων μας, όπως ο κ. Κώστας Χονδροκώστας, Πρόεδρος του τοπικού συμβουλίου Πενταλόφου, ο οποίος στο άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών το 2016 με τίτλο «Ευτυχώς υπάρχει και ανθρωπιά»¹⁸ αναφέρει ότι: «οι πρόγονοι μας ήταν διάσημοι λιθοξόοι, χτίζανε παντού στον κόσμο και μας έχουν διηγηθεί ότι έχουμε χτίσει μεγάλα κτίρια στη Δαμασκό, στη Συρία... να πώς τα φέρνει η ζωή» ή να μιλήσουν για το αναφαίρετο δικαίωμα των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην εκπαίδευση και την υποχρέωση της πολιτείας και του αρμόδιου Υπουργείου για την άμεση ένταξή τους στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η διευθύντρια του Κ.Σ. Ηρακλείου Κρήτης,, κ. Μαρία Καλουδιώτη, αναφέρει σε άρθρο του 2017 της Εφημερίδας Συντακτών με τίτλο «Εκδήλωση Ελπίδας και Αδερφοσύνης»¹⁹ ότι:

« το μήνυμα που θέλουμε να δώσουμε είναι ότι τα προσφυγάκια είναι ευπρόσδεκτα, κανείς δε φεύγει από την πατρίδα του εάν η πατρίδα του δεν τον κυνηγά. Όταν η πατρίδα είναι η κάννη ενός όπλου, σημασία έχει η σωτηρία σου».

Ο κ. Χρήστος Βρεττάκος, δήμαρχος Κερατσινίου-Δραπετσώνας, παραχωρώντας συνέντευξη στην ίδια εφημερίδα το 2017 με τίτλο άρθρου «Η Δραπετσώνα-Κερατσίνι υποδέχθηκε τα προσφυγόπουλα»²⁰ τονίζει ότι αυτά τα παιδιά

¹⁷ <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8948227>

¹⁸ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/82481_eytyhos-yparhei-kai-anthropia

¹⁹ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/109812_ekdilosi-elpidas-kai-adelfosynis

²⁰ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/100453_i-drapetsona-ypodehthike-ta-prosfygopoula

είναι:

«ισότιμα με τα παιδιά μας. Είναι υποχρέωση μας να σταθούμε στο πλάι τους. Είναι παιδιά που δοκιμάζονται από τον πόλεμο και τις κακουχίες».

Σε δημόσιο κείμενο υπογεγραμμένο από κατοίκους του Ωραιοκάστρου στη Θεσσαλονίκη, το οποίο περιλαμβάνεται στο άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο «Δίδαξαν αλληλεγγύη στο Ωραιοκάστρο»²¹ αναφέρεται ότι τα προσφυγόπουλα:

«είναι παιδιά που έχουν την ίδια ανάγκη για παιχνίδι, κοινωνικοποίηση, αποδοχή, μάθηση μα προπαντός για αγάπη, όπως και τα δικά μας παιδιά».

Οι δηλώσεις των δασκάλων της Ανατολικής Θεσσαλονίκης στο άρθρο του 2016 της εφημερίδας «Kontra News» με τίτλο «Δάσκαλοι Ανατολικής Θεσσαλονίκης: τα σχολεία μας ανοιχτές αγκαλιές για πρόσφυγες» κινούνται εξολοκλήρου σε κλίμα αλληλεγγύης για τα παιδιά με προσφυγική προέλευση και ενσωματώνουν όλη την πληροφορία που θα έπρεπε να λάβει υπόψιν του το ΥΠΕΠΘ κατά τον σχεδιασμό του εκπαιδευτικού πλαισίου, σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών αυτών, τονίζοντας ότι:

«Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό δικαίωμα όλων και επομένως πρέπει να παρέχεται δωρεάν και δημόσια σε όλα τα παιδιά που ζουν στην Ελλάδα συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών των προσφύγων και των μεταναστών. Το κράτος είναι υποχρεωμένο να διευκολύνει αποφασιστικά ώστε όλα τα παιδιά και όλες οι ομάδες πολιτών να ξεπεράσουν τυχόν δυσκολίες και δυστοκίες και να κάνει την εκπαίδευση ελκυστική σε όλες και όλους και τα δημόσια σχολεία χώρο κάλυψης των εκπαιδευτικών αναγκών του κάθε μαθητή. Η εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων και των μεταναστών χρειάζεται να πραγματοποιηθεί μέσα στα δημόσια σχολεία και νηπιαγωγεία, μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά, με συνθήκες συνεκπαίδευσης. Η εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων και μεταναστών χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή γιατί τα παιδιά αυτά έχουν στερηθεί την εκπαίδευση για

²¹ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/100486_didaxan-allileggyi-sto-oraiokastro

μεγάλο χρονικό διάστημα και έχουν ιδιαίτερα τραυματικές εμπειρίες. Γι' αυτό χρειάζονται επαγγελματίες εκπαιδευτικοί με σταθερές σχέσεις εργασίας μέσα από μαζικούς διορισμούς μόνιμου προσωπικού».

Η ευάλωτη και εύθραυστη ψυχολογία αυτών των παιδιών είναι έκδηλη και μέσα από τα λόγια του συντονιστή δημιουργικής απασχόλησης και ψυχολόγου, Νιχάντ Ιμπραχίμ, ο οποίος αναφέρει στο άρθρο με τίτλο «Στα θρανία τα παιδιά που φιλοξενούνται στο κέντρο προσφύγων των Διαβατών» της εφημερίδας «Kontra News» ότι:

«Δεν ήταν καθόλου εύκολο να προσεγγίσουμε τα προσφυγόπουλα, τα περισσότερα από τα οποία ήταν κλεισμένα στον εαυτό τους, γκρίνιαζαν συνεχώς και είχαν άρνηση για όλα».

Πρόκειται για μια ευαίσθητη μαθητική ομάδα που απαιτεί λεπτούς χειρισμούς από τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης.

Ως γνωστόν, η διαδικασία της ένταξης είναι αμφίδρομη και πολυπαραγοντική, πράγμα που σημαίνει ότι αυτά τα παιδιά ανταποκρίνονται θετικά όταν βρίσκονται μέσα σε ένα υποστηρικτικό πλαίσιο, που τα ενθαρρύνει να ενταχθούν μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Η συντονίστρια εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας κ. Μάγδα Βίτσου αναφέρει στο άρθρο της εφημερίδας των συντακτών το 2017 με τίτλο «Στο Καμπ Μόζα έθαψαν το αυγό του φιδιού»²² ότι:

«η κοινωνία του Βόλου ήταν δεκτική και συμμετείχε ενεργά σε μια σειρά εθελοντικών δράσεων στις οποίες τα προσφυγόπουλα έδειξαν μεγάλο ενθουσιασμό και συμμετοχή».

Είναι φανερό πως στο εν λόγω άρθρο ο δημοσιογράφος με την επιλογή του συγκεκριμένου τίτλου μιλά για κινήσεις αλληλεγγύης, που σκοπό έχουν την πάταξη του ρατσισμού και την αποφυγή «επώασής του». Επίσης η διευθύντρια του Κ.Σ. Ηρακλείου Κρήτης, κ. Μαρία Καλουδιώτη, αναφέρει σε άρθρο του 2017 της Εφημερίδας Συντακτών με τίτλο «Εκδήλωση Ελπίδας και Αδερφοσύνης» ότι:

«η συμμετοχή των προσφυγόπουλων, το δυνατό τους χειροκρότημα, οι φωνές τους, όλα ήταν πολύ συγκινητικά»

²² https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/117946_sto-kamp-moza-ethapsan-aygo-toy-fidiou

σε εκδήλωση προς τιμήν τους στο Μέγαρο Μουσικής²³.

Πλήθος εκδηλώσεων και διαδραστικών δρώμενων κινητοποίησε τις τοπικές κοινωνίες και γέμισε τα παιδιά με προσφυγική προέλευση με νέες εμπειρίες, όπως η γιορτή υποδοχής με τραγούδια και χορό στο 1^ο Δημοτικό Σχολείο Κόνιτσα²⁴, η εκδήλωση υποδοχής με χρωματιστά μπαλόνια και γλυκά στο 4^ο Δημοτικό Σχολείο Αλεξάνδρειας και η συμμετοχή τους στη θεατρική παράσταση της κωμωδίας «Όρνιθες» του Αριστοφάνη²⁵.

«Πολλοί είναι και οι Σύλλογοι που, εκφράζοντας την αλληλεγγύη τους στους πρόσφυγες, παίρνουν πρωτοβουλίες για συλλογή σχολικών ειδών για τα προσφυγόπουλα τα οποία και θα τους παραδώσουν σε χώρους όπου και θα πραγματοποιηθούν τα μαθήματά τους»

όπως αναφέρεται σε άρθρο της εφημερίδας ο Ριζοσπάστης με τίτλο «Πληθαίνουν οι αποφάσεις φοιτητικών Συλλόγων»²⁶. Μάλιστα, δηλώνουν τη διάθεσή τους να μην διακρίνονται από τα υπόλοιπα παιδιά που υπάγονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Με επιτυχία στέφθηκαν επίσης πολλές προσπάθειες συγκέντρωσης χρήσιμων σχολικών ειδών για τα παιδιά αυτά και από μαθητές των σχολείων της χώρας μας με την αντιδήμαρχο Παιδείας και Πολιτισμού Νέας Ιωνίας, Όλγα Κατημερτζή, να αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Μαζεύτηκε ένας τεράστιος όγκος από είδη και οι μαθητές έγραψαν πολύ ενδιαφέρουσες σκέψεις στα ημερολόγια τάξης που τους μοιράστηκαν. Είμαστε σίγουροι ότι η καμπάνια θα πάει πολύ καλά και στους δύο νέους δήμους παρότι δεν είναι προσφυγικοί. Το κύμα αλληλεγγύης για τους πρόσφυγες απλώνεται σε όλη την Ελλάδα.»²⁷.

Η αλληλεγγύη ξεπερνά τα στενά όρια της χώρας μας και «εξαπλώνεται» με τις πρωτοβουλία αλληλέγγυων ανά τον κόσμο, όπως η περίπτωση των 150 μαθητών από τη Βαρκελώνη με ενδιαφέρον για την κλασική παιδεία, που κατάφεραν να συγκεντρώσουν ρήματα, ρούχα και σχολικά είδη και να τα διαθέσουν στις οργανώσεις

²³ <https://www.kathimerini.gr/society/895959/kalos-ilthate-me-mpalonia-kai-glyka>

²⁴ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/85825_konitsa-giorti-gia-30-paidia

²⁵ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/113596_gelasta-polyhroma-paidika-prosopa-sti-skini-paizoyn-aristofani

²⁶ <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9211810>

²⁷ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/58915_kyma-allileggyis-apo-mathites

που διαχειρίζονταν τη διανομή τους²⁸.

Μια άλλη ομάδα άρθρων, ωστόσο, παράγει μια εκ διαμέτρου αντίθετη εικόνα για τα παιδιά προσφυγικής προέλευσης που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ρατσιστική/ξενοφοβική. Οι διαφορετικές θέσεις που διατυπώνονται μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις βασικούς θεματικούς άξονες: την υγεία, τον πολιτισμό/κουλτούρα/νοοτροπία και τη θρησκεία. Οι απόψεις που αναπαράγονται γεννούν επιχειρήματα, με κυριότερα αυτά της αλλοίωσης του εθνικού μας πολιτισμού και της εθνικής μας ταυτότητας, της διακινδύνευσης της εθνικής μας ασφάλειας και υγείας, καθώς και την υποβίβαση την ποιότητας της παρεχόμενης εθνικής εκπαίδευσης. Τα παιδιά παρουσιάζονται ως «άμεση απειλή» τόσο για την ίδια τη χώρα, την εικόνα της «προς τα έξω», καθώς πλήττεται ο τουρισμός της -αναπόσπαστο κομμάτι της οικονομίας της- όσο και για την ίδια την εκπαίδευση αυτή καθαυτή, καθώς η έλλειψη κοινής γλώσσας και κατακτηθείσας γνώσης αποτελούν τροχοπέδη στην πρόοδο του γηγενούς μαθητικού πληθυσμού. Δε προκαλεί άλλωστε έκπληξη το γεγονός ότι, σε έρευνα κοινής γνώμης της Public Issue για το Παρατηρητήριο Προσφυγικών Ροών του Δήμου Αθηναίων που δημοσίευσε η Εφημερίδα των Συντακτών, το 44% εξέφρασε τη γνώμη ότι οι πρόσφυγες «μάλλον αποτελούν απειλή» για την ασφάλεια της χώρας (δεν αποτελούν απειλή, απάντησε το 41%).²⁹ Θετικό από την άλλη είναι το γεγονός πως στην ίδια έρευνα είναι συντριπτικό (72%) το ποσοστό των ερωτηθέντων που συμφωνεί ότι τα παιδιά των προσφύγων πρέπει να πηγαίνουν στα δημόσια σχολεία (διαφωνεί το 14%) και ομοίως (65%) όσων συμφωνούν με την εγγραφή προσφυγόπουλων στους δημοτικούς παιδικούς σταθμούς (διαφωνεί το 16%).

- Υγεία:

Η υγεία, τοποθετήθηκε ψηλά στην επιχειρηματολογική φαρέτρα, όλων όσων θέλησαν να διαπραγματευτούν την ένταξη ή μη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα και χρησιμοποιήθηκε τεχνηέντως, προκειμένου να αναχαιτιστεί η πορεία του ΥΠΕΠΘ, το οποίο με μια σειρά υπουργικών αποφάσεων αποφάσισε το άνοιγμα σχολείων και την άμεση ένταξη και φοίτηση των παιδιών προσφύγων. Εξ εκ τούτου, στον τύπο δημοσιοποιούνται άρθρα που μιλούν για παιδιά «υγειονομικές βόμβες», που «μεταφέρουν και σκορπούν πλήθος

²⁸ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/62273_otan-i-klasiki-paideia-ginetai-praxi-allileggyis

²⁹ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/107473_anektikoi-me-toys-prosfyges-dyo-stoys-treis-athinaioys

μολυσματικών ασθενειών» στα κέντρα φιλοξενίας που διαβιούν, όντας «ανεμβολίαστα» από τις πατρίδες τους και θέτουν σε άμεσο κίνδυνο τον γηγενή μαθητικό πληθυσμό με την συστέγαση τους στα ίδια σχολικά κτίρια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ρατσιστική ανακοίνωση του Συλλόγου Γονέων στην Κω που δημοσιεύει η εφημερίδα «Kontra News» με τίτλο «ΌΧΙ στα προσφυγόπουλα και από γονείς στην Κω»³⁰. Μεταξύ άλλων επισημαίνουν ότι:

«η πλειοψηφία των ανηλίκων είναι έφηβοι μετανάστες και όχι πρόσφυγες και ότι κανένας πρόσφυγας και μετανάστης δεν έχει εμβολιαστεί, ενώ είναι ανοργάνωτο το σύστημα υγιεινής και περίθαλψης τους, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι σχολικές εγκαταστάσεις και οι τουαλέτες τους, για ιατρικούς λόγους»

κλείνοντας το νεορατσιστικό τους μανιφέστο με τις εξής δύο προτάσεις:

«α. όσοι έχουν ανάγκη εκπαίδευσης να μεταφέρονται σε μόνιμες δομές στην ηπειρωτική Ελλάδα και β. η κάλυψη προσωρινών αναγκών αναφορικά με την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων και μεταναστών να γίνεται αλλά μέσα στο hotspot»

γιατί όπως αναφέρουν «δεν έχουμε υποδομές, με ευθύνες του κράτους κι όχι της κοινωνίας».

Απειλούν μάλιστα με κινητοποιήσεις σε περίπτωση που αγνοηθούν οι προτάσεις τους.

Παρόμοιες απόψεις διακριτικής μεταχείρισης αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών με προσφυγική προέλευση εκφράζει και ο ευρωβουλευτής Νότης Μαριιάς, σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας Ριζοσπάστης με τίτλο «Δεν κολλάει...» δηλώνοντας πως:

«η εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων πρέπει να παρέχεται αποκλειστικά μέσα στα κέντρα φιλοξενίας.»³¹.

Στα εν λόγω άρθρα, έκπληξη προκαλεί επίσης το γεγονός ότι στο μεν άρθρο των

³⁰<https://www.kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/ochi-sta-prosfygopoula-kai-apo-goneis-stin-ko/>

³¹<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9074007&textCriteriaClause=%2B%CE%94%CE%95+%2B%CE%9A%CE%9F%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%95%CE%99>

Kontra New, οι γονείς πιστεύουν πως είναι σε θέση να διακρίνουν τις διαφορές ανάμεσα στο νομικό status του μετανάστη και του πρόσφυγα και προκειμένου να ισχυροποιήσουν την επιχειρηματική τους παλέτα αναφορικά με τους λόγους μη ένταξης των παιδιών με προσφυγική προέλευση, τις προτάσσουν (στα πλαίσια της λογικής τους πως οι είναι έφηβοι μετανάστες δεν έχουν την ίδια ανάγκη που έχουν οι έφηβοι πρόσφυγες) σχεδόν παράλληλα με άσχετα επιχειρήματα, αυτά της έλλειψης εμβολιασμού και της μη τήρησης συνθηκών υγιεινής στις δομές και τα κέντρα φιλοξενίας που διαβιούν. Θέλουν με αυτό τον τρόπο να δικαιολογήσουν την πρότασή τους για απαγόρευση της χρήσης των σχολικών εγκαταστάσεων και της τουαλέτας από την εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα προφασιζόμενοι «ιατρικούς λόγους». Παρομοίως έκπληξη παρουσιάζουν και οι δηλώσεις του ευρωβουλευτή(!), οποίος μιλάει για «διαχωριστική εκπαίδευση» και

«δεν χάνει ευκαιρία να αναπαράγει την απαράδεκτη διάκριση σε «πρόσφυγες και παράνομους μετανάστες»³².

Πληθώρα άρθρων κάνουν λόγο για γονείς αλλά και φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οποίοι ως άλλοι εκφραστές του νεορατσισμού, μιλούν για έλλειψη ενημέρωσης από το Υπουργείο και τις αρμόδιες πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες διευθύνσεις, αναφορικά τόσο με το άνοιγμα συγκεκριμένων σχολικών συγκροτημάτων όσο και με τον υποχρεωτικό εμβολιασμό των παιδιών, πριν την εισαγωγή τους στις τάξεις. Αναδημοσιεύονται έτσι ανακοινώσεις των συλλογικών οργάνων στα οποία οι γονείς αυτοί συμμετέχουν, πολλές εκ των οποίων έχουν δημοσιευθεί παράλληλα και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης των μελών τους, δημιουργώντας πλήθος αντιδράσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό του Προέδρου του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων της 4ης δημοτικής κοινότητας Αθηνών, κ. Νίκο Σωτηρίου³³, ο οποίος δηλώνει ότι οι απόψεις περί υγειονομικού κινδύνου προκύπτουν λόγω «ελλιπούς ενημέρωσης», θέλοντας με αυτές του τις δηλώσεις να νομιμοποιήσει τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές μελών του συλλόγου. Την ίδια στιγμή, απαριθμούνται περιπτώσεις καλής πρακτικής, όπως αυτή στο νομό Ημαθίας, που ενώ αρχικά υπήρχαν αντιδράσεις γονέων, λόγω φόβου υγειονομικού κινδύνου από την έλλειψη εμβολιασμών, κλήθηκαν μέλη του Δ.Σ των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων για

³²<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9074007&textCriteriaClause=%2B%CE%94%CE%95+%2B%CE%9A%CE%9F%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%95%CE%99>

³³ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/85797_tsantes-tetradia-kai-hamogela

λεπτομερή ενημέρωση:

«...μαζί με τη Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας και παιδίατρος του νοσοκομείου»

και όπως αναφέρει ο διευθυντής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ημαθίας:

« απαντήσαμε αναλυτικά σε όλα τα ερωτήματά τους. Τους βεβαιώσαμε ότι τα παιδιά έχουν κάνει όλα τα εμβόλια, είναι υγιέστατα και δεν θα επιβαρυνθεί ούτε ένα ευρώ το κράτος, αφού τα έξοδα καλύπτονται από τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς»

και ακολούθησε συμφωνία, σύμφωνα με το άρθρο των Νέων με τίτλο «Όχι σε 60 παιδιά προσφύγων λένε οι σύλλογοι γονέων 6 δημοτικών σχολείων της Ημαθίας»³⁴. Σχολιάζει δε πως :

«Εμβόλια για τα προσφυγόπουλα θα βρεθούν, εμβόλια κατά του ρατσισμού όμως πού θα βρούμε;».

Το ζήτημα της ένταξης χρίζει πολυπρισματικής εξέτασης και πρέπει να τεθεί στις σωστές βάσεις για να αντιμετωπιστεί, κάτι το οποίο δηλώνει ορθά και ο εκπρόσωπος Τύπου της Νέας Δημοκρατίας, Γιώργος Κουμουτσάκος με τις δηλώσεις του σε άρθρο της εφημερίδας «Konta News», ερωτηθείς για την ένταξη των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση και τις αντιδράσεις στο περιστατικό που συνέβη στο Ωραιόκαστρο:

«Το πρόβλημα είναι σύνθετο, πολύπλοκο και πρέπει να λυθεί, με τρεις βασικές αρχές: Πρώτον, τα προσφυγόπουλα δεν μπορεί παρά να πάνε σχολείο, δεύτερον, πρέπει να εξασφαλιστεί η δημόσια υγεία και τρίτον, πρέπει να ακουστούν οι τοπικές κοινωνίες, οι ανησυχίες τους, με λογική επίλυσης του προβλήματος, όχι διόγκωσής του.»³⁵.

Κατά την υπό εξέταση περίοδο (έτη 2105 έως και 2017), οι εφημερίδες βρίθουν από δημοσιεύματα που παρουσιάζουν τους πρόσφυγες (και κατ' επέκταση τα παιδιά τους) ως φορείς μεταδιδόμενων μολυσματικών ασθενειών³⁶. Άλλα, εκτιμώντας τον

³⁴ <https://www.tanea.gr/2016/09/26/greece/oxi-se-60-paidia-prosfygwn-lene-oi-syllogoi-gonewn-6-dimotikwn-sxoleiwn-tis-hmathias/>

³⁵ <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/n-d-gia-oraiokastro-katanoitseis-oi-anisychies-tis-koinonias-ochi-se-kirygmata-misallodoxias/>

³⁶ <https://www.kathimerini.gr/society/892285/to-vinteo-tis-eisvolis-melon-tis-ch-a-se-scholeio-sto-perama/>

ολοένα αυξανόμενο φόβο της τοπικής κοινωνίας, παράγουν άρθρα που κατατοπίζουν το αναγνωστικό κοινό για τις συνθήκες ταξιδιού τους μέσω των υδάτινων διόδων της Μεσογείου κατά τους χειμερινούς μήνες με μηδενικούς πόρους (χρήση φουσκωτών που προορίζονται για διασκέδαση και βύθιση του μεταφερόμενου πληθυσμού από τους λαθρέμπορους) και για τις επισφαλείς συνθήκες ζωής τους αρχικά στα Κέντρα Ταυτοποίησης με την έλευσή τους στη χώρα μας και μετέπειτα στα Κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων, όπου και μεταφέρονται στη συνέχεια. Καθώς ο σκοπός της παρούσας εργασίας επικεντρώνεται στο κομμάτι της παρεχόμενης εκπαίδευσης στα παιδιά με προσφυγική προέλευση, δε θα γίνει καταγραφή και ανάλυση άρθρων με αυτό καθαυτό το περιεχόμενο. Σε άρθρο του 2016 στην Εφημερίδα των Συντακτών με τίτλο «Σχολείο χωρίς σύνορα»³⁷, αλληλέγγυο σχολείο που λειτούργησε με δίκτυο εθελοντών τον Ιούλη του 2016, τα προσφυγόπουλα απεικονίζονται ως «τα παιδιά που πέρασαν θάλασσα», όμως παρά το γεγονός ότι έχουν υποστεί πολλές κακουχίες είναι παιδιά που αναζητούν τρόπους επικοινωνίας και ανθρώπινη επαφή. Το άρθρο αναφέρεται στη συνέχεια στο μείζον ζήτημα των συνθηκών διαβίωσης στα Κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων τονίζοντας πως είναι δύσκολη:

«Η κατάσταση στις δομές του κέντρου μέσα σε κτήρια, χωρίς τις αναγκαίες υποδομές, στις σκηνές των στρατοπέδων, κάτω από την καυτή ζέστη αλλά τα μάτια δηλώνουν προσδοκία και θέληση»,

μια εικόνα που ενσωματώνει την ηχηρή αντίθεση ανάμεσα στους πενιχρούς πόρους που προσφέρονται και την άσβεστη δίψα των προσφύγων για μάθηση καθώς

«χιλιάδες παιδιά-πρόσφυγες διψασμένα για σχολείο λαχταρούν να έρθουν σε επαφή με την ελληνική γλώσσα και γραφή κι ονειρεύονται ένα πραγματικό θρανίο, ένα πραγματικό σχολείο, έναν πραγματικό δάσκαλο ή δασκάλα».

Οι συνθήκες διαβίωσης των παιδιών προσφυγικής προέλευσης απέχουν πολύ από τη δεδομένη άνεση των συνθηκών διαβίωσης άλλων παιδιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται σε άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών το 2016 με τίτλο « Η ελπίδα όλης της γης σε ένα κοντέινερ»³⁸ όπου ένας νεαρός μαθητής που διαμένει σε

³⁷ https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/78063_sholeio-horis-synora

³⁸ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/84022_i-elpida-olis-tis-gis-se-ena-konteiner

καταυλισμό αναφέρει ότι

«το σπίτι που ζουν είναι πολύ καλό αλλά έχουν δύο σημαντικά προβλήματα: με το φαγητό και το γάλα. Το φαγητό δεν είναι καλό και πρέπει να το καταναλώνουν μέσα σε δύο ώρες, ενώ όλα τα παιδιά χρειάζονται γάλα. Please give us milk».

Στην Έκθεση για τα παιδιά προσφύγων που μετακινούνται στην Ελλάδα, η οποία δημοσιεύτηκε το 2017 στην Εφημερίδα των Συντακτών³⁹, αναφέρεται ότι πρόκειται για παιδιά που μετακινούνται στην Ελλάδα προερχόμενα από Τρίτες χώρες είτε με τις οικογένειες τους είτε ασυνόδευτα και είναι αναγκασμένα να παραμείνουν στη χώρα σύμφωνα με τη δήλωση μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας η οποία έλαβε χώρα το 2016. Στο ίδιο δημοσίευμα γίνεται λόγος για

«παιδιά που διαβιούν σε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες, στερημένα από βασικές ανάγκες και με τα δικαιώματά τους να βρίσκονται συνεχώς υπό αμφισβήτηση».

Ο κ. Γιώργος Μόσχος κάνει μια εκτεταμένη αναφορά στο ίδιο άρθρο σχετικά με τις δομές φιλοξενίας

«όπου διαμένουν επί μακρόν πρόσφυγες και μετανάστες, μεταξύ των οποίων παιδιά και ευάλωτες ομάδες, σε συνθήκες συνωστισμού και χωρίς πρόσβαση σε βασικές συνθήκες υγιεινής, χωρίς να υφίσταται επίσημο σύστημα συλλογής στοιχείων αυτών των ανθρώπων».

- Πολιτισμός/κουλτούρα/νοοτροπία

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται άρθρα που εκφράζουν απόψεις για τον εθνικά «άλλο», τον οποίο θέτουν σε μια «ασφαλή απόσταση», προτάσσοντας τη πολιτισμική διαφορετικότητά του σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό ως πολιτισμική ασυμβατότητα και «ενοχοποιώντας» τα ίδια τα παιδιά για την μη επιτυχή ένταξή τους στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τη μαθησιακή διαδικασία λόγω διακεκομμένης ή και μακροχρόνιας αποχής τους από τη μάθηση αλλά και εξαιτίας της ίδιας τους της πολιτισμικής ταυτότητας ως φορείς μιας κάποιας άλλης κουλτούρας και νοοτροπίας.

³⁹ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/108971_ekthesi-gia-ta-paidia-prosfygon-poy-metakinoyntai-stin-ellada

Σε αυτή τη γραμμή κινούνται οι ισχυρισμοί του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του 2ου Δημοτικού Σχολείου Φιλιππιάδας που επισημαίνει με την ανακοίνωσή του σε άρθρο 2016 της εφημερίδας «Kontra News» με τίτλο « Όχι σε προσφυγόπουλα και από το σχολείο στη Φιλιππιάδα», ότι:

«δεν μπορούν να συνυπάρξουν παιδιά μεταναστών τα οποία έχουν: α) τεράστιο εκπαιδευτικό κενό λόγω της πολύχρονης αποχής τους από οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης, β) διαφορετικές αντιλήψεις για τον ρόλο της οικογένειας, τη θέση της γυναίκας, τη θρησκεία» εντοπίζοντας επίσης «μεγάλο χάσμα στον πολιτισμό που μια βίαιη μετακίνηση και εγκατάσταση μεταναστών στον τόπο μας, μόνο προβλήματα προσαρμογής θα δημιουργήσει. Και είναι πιθανό να αλλοιώσει πτυχές του δικού μας πολιτισμού, όπως της εθνικής, πολιτισμικής και θρησκευτικής μας ταυτότητας»⁴⁰.

Την πολιτισμική απόσταση έρχεται να επισημάνει και ο Αμβρόσιος Καλαβρύτων καταθέτοντας τις σκοταδιστικές του αντιλήψεις, δημιουργώντας με το «κήρυγμα αγάπης» του κλίμα ρατσισμού και ξενοφοβίας, καθώς επιχειρεί να «αφυπνίσει τον υποδουλωμένο αθώο Έλληνα πολίτη» έναντι των «μουσουλμάνων κατακτητών» του που φέρουν το προσωπείο των «δήθεν μεταναστών». Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Το Κράτος προσπαθεί να εντάξει τα παιδιά των μεταναστών-κατακτητών μας στα Δημόσια Σχολεία...Εν τω μεταξύ οι δήθεν μετανάστες, στην ουσία όμως απεσταλμένοι κατακτητές, άρχισαν ήδη την εγκληματική δράση τους! Επιτίθενται, κλέβουν, τραυματίζουν ή και φονεύουν αθώους Έλληνες πολίτες»⁴¹.

Η ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στα σχολεία φαίνεται, σύμφωνα με τα λεγόμενα του, πως εξυπηρετεί τους σκοπούς ενός ευρύτερου ιμπεριαλιστικού σχεδίου.

⁴⁰<https://www.kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/ochi-se-prosfygopoula-kai-apo-scholeio-sti-filippiada/>

⁴¹ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/97448_kalabryton-ambrosios-paidia-ton-metanaston-kataktiton-sta-sholeia

- Θρησκεία

Η παρουσία των παιδιών ως «παιδιών των κατακτητών» του εθνικού μας παρελθόντος, τα οποία, εφόσον δεν πιστεύουν στον ίδιο Θεό, δεν μπορούν να ενστερνιστούν τα εθνικά μας ιδεώδη και πιστεύω και άρα να ενταχθούν ομαλά (έως και καθόλου) στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, αποτελεί την κατηγορία εκείνη που καταδεικνύει με τον πιο εμφανή τρόπο το βαθμό στον οποίο η πολιτισμική και ταυτοτική ομοιομορφία και ομοιογένεια θεωρείται ως απαραίτητο συστατικό για την εθνική ασφάλεια και συνοχή.

Η ίδια άποψη εκφράζεται από σύλλογο γονέων στο άρθρο της εφημερίδας «Τα Νέα» το 2016 με τίτλο «Φιλιππιάδα, όπως Ωραιόκαστρο»⁴², όπου γίνεται αναφορά σε θέματα θρησκείας και εθνικών εορτών:

«το 100% των μαθητών μας είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Γιορτάζουμε όλες τις θρησκευτικές μας γιορτές όπως αρμόζει σε κάθε ελληνικό σχολείο που σέβεται την ιστορία, τους αγώνες και τις θυσίες του έθνους του, αλλά και σέβεται την ιστορία και τις θρησκείες των άλλων λαών. Δε θα επιτρέψουμε τον θρησκευτικό φανατισμό που όπως αποδεικνύεται από τις φανατικές επιθέσεις σε άλλα κράτη δεν έχουν σκοπό να σεβαστούν, αλλά να πλήξουν τη θρησκεία μας».

Σχετικά με τους ισχυρισμούς περί θρησκευτικής απειλής ο Μητροπολίτης Καλαβρύτων Αμβρόσιος αναπτύσσει τα επιχειρήματα του στο άρθρο με τίτλο «Καλαβρύτων Αμβρόσιος: Παιδιά των μεταναστών κατακτητών στα σχολεία»⁴³. Ο ίδιος θα αναφέρει πως :

«Το κράτος προσπαθεί να εντάξει τα παιδιά των μεταναστών-κατακτητών μας στα Δημόσια σχολεία...Εν τω μεταξύ οι δήθεν μετανάστες, στην ουσία όμως απεσταλμένοι κατακτητές, άρχισαν ήδη την εγκληματική δράση τους! Επιτίθενται, κλέβουν, τραυματίζουν ή και φονεύουν αθώους Έλληνες πολίτες» και συνεχίζει λέγοντας: «ο Χριστός διώκεται! Ο Ελληνοχριστιανικός πολιτισμός αφανίζεται! Και όχι μόνον αυτό, αλλά και άρχισαν πια να βεβηλώνουν τους ιερούς

⁴² <https://www.tanea.gr/2016/09/20/politics/filippiada-opws-wraiokastros/>

⁴³ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/97448_kalabryton-ambrosios-paidia-ton-metanaston-kataktiton-sta-sholeia

Ναούς μας! Ληστεύουν ή κατακαίουν-καταστρέφουν ναούς των Ορθοδόξων».

Εν μέσω ενός ρατσιστικού λόγου, στιγματίζει, κατηγορεί και «ποινικοποιεί» την ίδια την ύπαρξη των προσφύγων στο ελληνικό έδαφος αποκαλώντας τους «δήθεν μετανάστες», «απεσταλμένους κατακτητές με εγκληματική δράση», οι οποίοι «επιτίθενται, κλέβουν, τραυματίζουν ή και φονεύουν αθώους Έλληνες πολίτες» και «βεβηλώνουν τους ιερούς ναούς μας και ληστεύουν ή κατακαίουν-καταστρέφουν ναούς των Ορθοδόξων». Το «κήρυγμα αγάπης» του ενσωματώνει σε λίγες γραμμές την εικόνα του «άλλου» που αποτελεί « άμεση απειλή» για όλες τις σταθερές του «καλού Έλληνα πολίτη».

Για την επιτυχή ανάλυση του δημοσίου λόγου που αρθρώνεται στο ερευνητικό υλικό, θα πρέπει να γίνει σαφή διάκριση ανάμεσα στα άρθρα που ο δημοσιογράφος παρουσιάζει τα γεγονότα με αντικειμενικό τρόπο καταγράφοντας τα περιστατικά αυτά καθαυτά, χωρίς να προχωρά σε περαιτέρω σχολιασμό αυτών, στα άρθρα που ο δημοσιογράφος συντάσσεται ή αντιτάσσεται με την προοπτική των όσων μεταφέρει και τέλος σε εκείνα, που εμφανίζεται η κριτική του διάθεση μέσω του λόγου, που ο ίδιος χρησιμοποιεί για να σχολιάσει τα τεκταινόμενα. Καθώς τα άρθρα των δύο πρώτων κατηγοριών εντοπίζονται πιο εύκολα, τα άρθρα της τρίτης κατηγορίας εμφανίζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον καθώς μεταφέρουν και την ιδεολογία του εκάστοτε δημοσιογράφου. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται άρθρα, που πολλές φορές ήδη από τον τίτλο τους δείχνουν την κριτική χροιά του αρθρογράφου. Καθώς είναι σημαντικό να αναδειχθεί η διάσταση ανάμεσα στη προοπτική του δημοσιογράφου και των όσων καλείται να αποτυπώσει στο κείμενό του προς πληροφόρηση του αναγνωστικού κοινού, θα αναφέρουμε εν συντομία μερικά παραδείγματα τέτοιων άρθρων, στα οποία ο δημοσιογράφος στέκεται κριτικά απέναντι στο ρατσιστικό περιεχόμενο όσων χρήζουν μετάδοσης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα εξής πέντε (5) άρθρα :

Στο άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο «Λουκέτα στην παιδεία για να μείνουν έξω τα προσφυγόπουλα»⁴⁴, ο αρθρογράφος αναφερόμενος σε ομάδες που βρίσκονται αντιμέτωπες με τους πρόσφυγες, τις χαρακτηρίζει:

«θιασώτες του δόγματος πατρίς-θρησκεία-οικογένεια» και «άτομα με

⁴⁴https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/89171_loyketa-stin-paideia-gia-na-meinoyn-exo-ta-prosfygopoula

Ακροδεξιά χαρακτηριστικά που με σημαία το τρίπτυχο πατρίς-θρησκεία- οικογένεια, επιχειρούν να δημιουργήσουν αρνητικό κλίμα με στόχο την ολιστική του εκμετάλλευση», «θέτοντας μια σειρά από “τεχνικά προσκόμματα”, που όμως δεν αποτελούν τίποτε άλλο παρά την προσπάθεια συγκάλυψης της ουσίας της άρνησής τους».

Σε άρθρο ίδιας εφημερίδας με τίτλο «Πράκτορες ανάμεσα στα προσφυγόπουλα αναζητούν οι σύλλογοι γονέων στην Κω»⁴⁵ είναι εμφανής η κριτική διάθεση του αρθρογράφου ο οποίος στην εισαγωγή του δημοσιεύματος σχολιάζει με δηκτικό τρόπο πως:

«οι σύλλογοι γονέων της Κω φαίνεται ότι ζήλεψαν τις ξενοφοβικές αντιδράσεις συλλόγων γονέων του Ωραιοκάστρου, της Φιλιππιάδας και κάποιων άλλων περιοχών εναντίον της εκπαίδευσης προσφυγόπουλων στα δημόσια σχολεία»

και συνεχίζει, κάνοντας εκτενή χρήση εισαγωγικών, να ασκεί κριτική στην ανησυχία των γονέων που:

«δεν αφορούσε τόσο τη συμβίωση των μαθητών, προσφύγων και Ελλήνων, όσο υποτιθέμενα ζητήματα “εθνικής ασφάλειας”, “εθνικής επικινδυνότητας” και “αντισυνταγματικότητας”, στοιχεία που αναπόφευκτα επιφέρουν « πλήγμα στον τουρισμό του νησιού».

Σε επόμενο άρθρο της ίδιας εφημερίδας με τίτλο «Λάρισα: Μη Ζ' γων'ς σ'μά λέει πρόεδρος γονέων σε προσφυγόπουλα»⁴⁶, ο δημοσιογράφος αναφέρεται στο περιστατικό, όπου μέλους ενός συλλόγου γονέων στην Λάρισα καταγγέλλει τον Πρόεδρο του συλλόγου και την ανάρτηση βίντεο ρατσιστικού περιεχομένου σε ομάδα γονέων στο Facebook. Το βίντεο δείχνει προσφυγόπουλα που σε πρώτη φάση τα υποδέχονται σε κάποια χώρα και μετά τα ίδια αυτά παιδιά παρουσιάζονται να προβαίνουν σε βίαιες πράξεις, προειδοποιώντας ότι κάτι ανάλογο θα συμβεί και στο σχολείο της Λάρισας που ετοιμάζεται να φιλοξενήσει παιδιά με προσφυγική προέλευση. Διαλέγοντας έναν καυστικό τίτλο και μιμούμενος την τοπική διάλεκτο της

⁴⁵ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/84853_praktores-anamesa-sta-prosfygopoyla-anazitoy-n-oi-sylogoi-goneon-stin-ko

⁴⁶ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/97521_larisa-mi-zgons-sma-leei-proedros-goneon-se-prosfygopoyla

Λάρισας, δε διστάζει να συνταχθεί εμφανώς υπέρ της καταγγέλλουσας κα. Σταγιάννη, αποδοκιμάζοντας τις ρατσιστικές συμπεριφορές του εν λόγω Προέδρου.

Εν συνεχεία, στο άρθρο με τίτλο «Επίθεση υποδίκων ναζί με...άλλη στολή» της ίδιας εφημερίδας, ο δημοσιογράφος με κριτική διάθεση ήδη από τον τίτλο, σχολιάζει πως :

«Η εισβολή της Χρυσής Αυγής εντάσσεται στην προσπάθεια της να καρπωθεί οφέλη από το προσφυγικό ζήτημα και στη συγκεκριμένη περίπτωση βρήκε πρόσφορο έδαφος, εκμεταλλεόμενη ξενοφοβικές αντιδράσεις μερίδας γονέων απέναντι στην ένταξη των προσφυγόπουλων στο σχολείο»

και μάλιστα επισημαίνει πως η Χρυσή Αυγή δρα:

«Ενθαρρυσμένη από την αδιαφορία που, ιδιαίτερα το τελευταίο διάστημα, επιδεικνύει το πολιτικό σύστημα απέναντι στη ναζιστική της συγκρότηση και δράση» και πως «αποφάσισε να στείλει και πάλι το “πολιτικό” της μήνυμα, που δεν είναι άλλο από την ίδια τη βία».

Τέλος, στο άρθρο με τίτλο «Καλαβρύτων Αμβρόσιος: Παιδιά των μεταναστών κατακτητών στα σχολεία»⁴⁷, ο δημοσιογράφος χρησιμοποιεί κριτικά το ζευγάρι λέξεων «κήρυγμα αγάπης», που θα ταίριαζε άλλωστε σε κάθε πρόσωπο της εκκλησίας που απευθύνεται το ποίμνιό του, για να χαρακτηρίζει τις σκοταδιστικές αντιλήψεις του Μητροπολίτη, ο οποίος μιλώντας:

«ρίχνει αυτήν τη φορά το δηλητήριό του στα προσφυγόπουλα που πάνε στο ελληνικό σχολείο».

Στη συνέχεια τον προσφωνεί «χωροφύλακα» από τη θητεία του στη θρησκευτική υπηρεσία της χωροφυλακής στη διάρκεια της δικτατορίας και λίγο πιο κάτω «αγιότατο ιεράρχη» με σαφή ειρωνική διάθεση.

⁴⁷ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/97448_kalabryton-ambrosios-paidia-ton-metanaston-kataktiton-sta-sholeia

5.2 Δεύτερη Θεματική Ενότητα

Πως παρουσιάζεται στον Τύπο ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός και οι νομοθετικές πρωτοβουλίες του ΥΠΕΠΘ, αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών με προσφυγική προέλευση

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ	
ΦΟΙΤΗΣΗ	Συμπερίληψη στις πρωινές ΖΕΠ ή ένταξη στις «ειδικές» απογευματινές ΔΥΕΠ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	Πρόσληψη επαρκούς προσωπικού Καταλληλόλητα προσωπικού
ΜΑΘΗΤΕΣ	Εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικίας Εκπαίδευση παιδιών άνω των 15 ετών

Στην ενότητα που ακολουθεί θα παρουσιαστούν αναφορές στον Τύπο σχετικά με την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση στη χώρας μας. Από την ανασκόπηση των δημοσιευμάτων, τρεις είναι οι επιμέρους θεματικές ενότητες, που φαίνεται να κυριαρχούν στο μεγαλύτερο ποσοστό αυτών.

Ειδικότερα, το πρώτο θέμα αφορά στη γενικότερη συζήτηση για το αν τα προσφυγόπουλα είναι καλύτερο να εντάσσονται στις ημερήσιες τάξεις μαζί με τους ημεδαπούς μαθητές (πρωινές ΖΕΠ) ή αν θα ήταν προτιμότερη η ένταξή τους σε «ειδικές» τάξεις (απογευματινές ΔΥΕΠ). Με δεδομένη την υποχρέωση της πολιτείας, κυβερνητικοί εκπρόσωποι επικαλούμενοι την αρχή ισότητας όλων των παιδιών απέναντι στην εκπαίδευση, δεσμεύονται για την ομαλή ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στον εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Σε δημοσίευμα της Εφημερίδας των Συντακτών στις 06/10/16 με τίτλο «Πρώτο κουδούνι για προσφυγόπουλα»⁴⁸ ο (τότε) Υπουργός Παιδείας Νίκος Φίλης σχολιάζει:

«Η εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων επιβάλλεται από τις διεθνείς συμβάσεις, τους εθνικούς νόμους και τα αισθήματα φιλοξενίας, αλληλεγγύης και αγάπης που δείχνει στους πρόσφυγες η ελληνική κοινωνία».

⁴⁸ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygopoula

Σε άρθρο της ίδιας εφημερίδας με τίτλο «Έκθεση για τα παιδιά προσφύγων που μετακινούνται στην Ελλάδα»⁴⁹, ο συνήγορος για τα Δικαιώματα του Παιδιού, κ. Γιώργος Μόσχος, επισημαίνει:

«Η εκπαίδευση είναι το πιο σημαντικό που μπορεί να δώσει η κοινωνία σε αυτά τα παιδιά. Υπολογίζεται ότι τα παιδιά που θα μείνουν εδώ είναι λιγότερα από το 1% των παιδιών της χώρας. Είναι ανάγκη να ενταχθούν σε τμήματα υποδοχής της πρωινής ζώνης, σε σχολεία όλης της περιφέρειας, προκειμένου να μπορέσουν να συμβάλουν στο μέλλον της Ελλάδας και να μη νιώθουν ξεκομμένοι παρίες».

Τη σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης για τα παιδιά προσφυγικής προέλευση υπογραμμίζει και ο κ. Λορέν Σαπούι, συντονιστής της Ανταπόκρισης της UNICEF για το Προσφυγικό και Μεταναστευτικό στην Ελλάδα, σε άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο «Ούτε σπίτι. Ούτε πατρίδα. Ούτε σχολείο;»⁵⁰ επισημαίνοντας ότι:

«Χωρίς εκπαίδευση, μια γενιά παιδιών στην Ελλάδα θα χαθεί, χωρίς τις απαραίτητες δεξιότητες ώστε να συμβάλει στη χώρα και την οικονομία, αντιμετωπίζοντας μεγαλύτερο κίνδυνο αποκλεισμού. Φέρνοντας πίσω στο σχολείο τα παιδιά των οποίων η ζωή έχει σταματήσει, τα βοηθάμε να επικοινωνήσουν με τα Ελληνόπουλα και να κοινωνικοποιηθούν, ώστε να ξαναχτίσουν το μέλλον τους. Δεν είναι μόνο ζωτικής σημασίας για την ψυχική υγεία και την ψυχοκοινωνική ευημερία των παιδιών προσφύγων και μεταναστών, επιπλέον θα ενεργοποιήσει εκ νέου την ανάπτυξή τους και θα φέρει πίσω την αίσθηση της σταθερότητας στις ταραγμένες ζωές τους».

Σε άρθρο της η Καθημερινή, στις 04/12/17 με τίτλο «Το στοίχημα των δασκάλων στα σχολεία της προσφυγιάς»⁵¹ κάνει αναφορά στις οδηγίες που δίνει το

⁴⁹ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/108971_ekthesi-gia-ta-paidia-prosfygon-poy-metakinoyntai-stin-ellada

⁵⁰ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/123879_oyte-spiti-oyte-patrida-oyte-sholeio

⁵¹ <https://www.kathimerini.gr/society/937408/to-stoichima-ton-daskalon-sta-scholeia-tis-prosfygias/>

ελληνικό Υπουργείο Παιδείας στους εκπαιδευτικούς για το τι πρέπει να διδάξουν κατ' αρχήν στα παιδιά προσφύγων και μεταναστών αναφέροντας πως:

«Τα παιδιά των προσφύγων στα ελληνικά σχολεία, στη συντριπτική πλειονότητα από τη Συρία, οφείλουν να μάθουν να διατυπώνουν απλές ερωτήσεις για να ζητούν πληροφορίες, να αναγνωρίζουν και να γράφουν τους αριθμούς και να τους χρησιμοποιούν. Πρέπει να μπορούν να περιγράψουν το μανάβικο, το κρεοπωλείο, τον φούρνο της γειτονιάς, τη γειτονιά τους, να μπορούν να προσανατολιστούν στην πόλη. Οφείλουν να σχηματίζουν απλές προτάσεις για τα μέσα μαζικής μεταφοράς, να αντιστοιχούν τα είδη ρούχων με τις εποχές του χρόνου και τις καιρικές συνθήκες. Βασικό επίσης είναι να μπορούν να μετρούν σε ευρώ, να ξεχωρίζουν τα προϊόντα (π.χ. φρούτα, λαχανικά, κρέας) και να ρωτούν τις τιμές τους».

Θωρείται βασικό να αποκτήσουν άμεσα γνώση που σχετίζεται με την καθημερινή αυτό-εξυπηρέτηση όλων των μελών των οικογενειών τους. Με σύμμαχο το ελληνικό σχολείο, που θα αποτελέσει τον κύριο αρωγό στην προσπάθειά τους, το ΥΠΕΠΘ ανακοινώνει, μέσω του αρμοδίου Υπουργού, Νίκου Φίλη, πως:

«Δέκα τίτλοι σχολικών βιβλίων έχουν ετοιμαστεί για όλες τις τάξεις και θα τυπωθούν σε συνολικά 25 χιλιάδες αντίτυπα, αριθμός που αναμένεται να καλύψει τις εκπαιδευτικές ανάγκες και επόμενων ετών. Η μεταφορά των μαθητών εντάσσεται σε πρόγραμμα του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, για το οποίο έχει εξασφαλιστεί χρηματοδότηση μέχρι τον Ιανουάριο, ενώ στους μαθητές θα δοθεί σχολική τσάντα με τα αναγκαία σχολικά είδη»,

όπως αναφέρει δημοσίευμα της Εφημερίδας των Συντακτών στις 06/10/16 με τίτλο «Πρώτο κουδούνι για προσφυγόπουλα»⁵².

Ο δημόσιος λόγος περιστράφηκε ουκ ολίγες φορές γύρω από την αναγκαιότητα της συμπερίληψης- με την έννοια της συνύπαρξης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στα «κανονικά σχολεία» με τους ημεδαπούς μαθητές κατά τις πρωινές

⁵² https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygopouyla

ώρες και την αποφυγή δημιουργίας παράλληλων «προσφυγικών» σχολείων κατά τις απογευματινές ώρες στα ίδια σχολεία ή μέσα στα Κέντρα Φιλοξενίας των παιδιών. Ο αντιπεριφερειάρχης Πειραιά Γ. Γαβρίλης θα δηλώσει πως:

«Η σχολική ζωή αποτελεί προϋπόθεση για την κοινωνικοποίηση, την ομαλή προσαρμογή και ένταξη των παιδιών αυτών αλλά και για την αποτροπή φαινομένων και συμπεριφορών γκετοποίησης»⁵³.

«Ταυτόχρονη εκπαίδευση στα δημόσια πρωινά σχολεία για τα παιδιά πρόσφυγες» ζητά την ίδια στιγμή και ο Συντονισμός για το Προσφυγικό-Μεταναστευτικό με τα μέλη του, εκπαιδευτικοί στην ιδιότητα, να χαρακτηρίζουν τη λειτουργία απογευματινών τμημάτων μόνο για προσφυγόπουλα και μεταναστόπουλα ως «βαθιά ρατσιστική πολιτική» και «γκετοποίηση» και να εγκυβερνούν το υπουργείο Παιδείας και την κυβέρνηση για το σχέδιο ένταξης των προσφυγόπουλων στην εκπαιδευτική διαδικασία⁵⁴. Την ίδια ώρα και ο κ. Γιώργος Αγγελόπουλος, Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας, σε άρθρο της Καθημερινή με τίτλο «Μαθαίνουμε Ελληνικά⁵⁵», θα δηλώσει ότι:

«Στόχος είναι η κανονικοποίηση, ώστε του χρόνου να μην υπάρχουν καθόλου ειδικά απογευματινά τμήματα»

ενώ οι εκπαιδευτικοί, που δουλεύουν σε δομές, δηλώνουν στο ίδιο άρθρο πως:

«Το πιο σημαντικό είναι ότι θα συνυπάρξουν με τα υπόλοιπα παιδιά της γειτονιάς στην οποία πλέον κατοικούν, θα στοιχηθούν στην ίδια σειρά το πρωί, θα παίζουν στο ίδιο προαύλιο και θα κάνουν μάθημα τις ίδιες ώρες, έστω σε διπλανές αίθουσες – «θα πάψουν να είναι προσφυγόπουλα».

Σε δημοσίευμα της Εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο «240.000 ευρώ στον Ερυθρό Σταυρό»⁵⁶ στις 17/07/16, ο Υπουργός Παιδείας, Νίκος Φίλης, διαβεβαιώνει με τις δηλώσεις πως το εκπαιδευτικό πρόγραμμα των παιδιών προσφυγικής προέλευσης οφείλει να λαμβάνει χώρα:

«σε συνάρτηση με το ελληνικό δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα και όχι

⁵³ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygopoula

⁵⁴ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygopoula

⁵⁵ <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/928573/mathainovme-ellinika/>

⁵⁶ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/76478_240000-eyro-ston-erythro-stayro

σε γκέτο».

Και ενώ ο κύριος Γιώργος Αγγελόπουλος, Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας, δηλώνει με σαφήνεια, σε δημοσίευμα της Καθημερινής στις 02/10/17 με τίτλο «Μαθαίνουμε Ελληνικά»⁵⁷, πως:

«μόνο ένα ποσοστό 20% των προσφυγόπουλων δεν θα γραφτεί στις τάξεις υποδοχής της πρωινής ζώνης, αλλά στα ειδικά απογευματινά τμήματα (ΔΥΕΠ) που λειτούργησαν πέρυσι, και αυτό αφορά παιδιά που πήγαν λιγότερο από τρεις μήνες στο ελληνικό σχολείο. Το ίδιο θα ισχύσει για το γυμνάσιο, τα διαπολιτισμικά λύκεια και τα ΕΠΑΛ»,

το τοπίο στην εκπαίδευση των παιδιών με προσφυγική προέλευση συνεχίζει να μοιάζει «θολό» με δημοσιεύματα να διαμαρτύρονται για τις καθυστερήσεις:

«Το σχολείο στη Μαλακάσα δεν αρχίζει. Τα παιδιά θα πρέπει του χρόνου τον Σεπτέμβρη να ενταχθούν στα “κανονικά” σχολεία, μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά της περιοχής. Δηλαδή πρέπει να ξέρουν ελληνικά! Πότε θα τα μάθουν; Ποιος θα δώσει άδικο στους γονείς που θα διαμαρτύρονται γιατί υποβαθμίζεται το επίπεδο της τάξης; Ποιος θα αναλάβει την ευθύνη γι’ αυτή την καθυστέρηση», υπενθυμίζοντας πως: «με βάση τις κυβερνητικές εξαγγελίες, τα προσφυγόπουλα θα παρακολουθούσαν φέτος απογευματινά μαθήματα για να προετοιμαστούν και να ενταχθούν από του χρόνου κανονικά στα σχολεία»⁵⁸.

Έντονη είναι η κριτική που ασκείται αναφορικά με τις κυβερνητικές πολιτικές του ΥΠΕΠΘ για «ξεχωριστή εκπαίδευση» και από την κυρία Ντίνα Ρέππα, γραμματέα του συλλόγου εκπαιδευτικών Π.Ε. «Ο Αριστοτέλης», με την ίδια να αναφέρει πως :

« Η λογική του υπουργείου είναι η γκετοποίηση καθώς τα τμήματα που θα λειτουργούν τις απογευματινές ώρες θα αποτελούνται αποκλειστικά από προσφυγόπουλα και μεταναστούπουλα. Τα παιδιά πρέπει να ενταχθούν στο πρωινό πρόγραμμα των σχολείων και να έρχονται σε

⁵⁷ <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/928573/mathainoyme-ellinika/>

⁵⁸ <https://eleftherostypos.gr/ellada/76637-edo-kai-4-mines-perimenoy-n-ta-prosfygopoula-stin-malakasa-na-pane-sxoleio>

επαφή με τα υπόλοιπα παιδιά. Μόνο έτσι θα μάθουν τη γλώσσα. Αυτό είναι πραγματικά αντιρατσιστική πολιτική»⁵⁹.

Ο κ. Κωνσταντίνος Σκορδούλης καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ κινούμενος προς την ίδια κατεύθυνση τονίζει πως:

«παιδαγωγικά δεν δικαιολογείται η ένταξη των παιδιών σε τμήματα εκτός ωρολογίου σχολικού προγράμματος. Πρόκειται ξεκάθαρα για μια πολιτική επιλογή»⁶⁰.

Ο Περικλής Παυλίδης, επίκουρος καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΑΠΘ, θέτει το εύστοχο ερώτημα:

«Τι σχέσεις θέλουμε να επικρατούν στη χώρα; Σχέσεις κοινωνικού μίσους ή συλλογικότητας και αλληλεγγύης;»⁶¹.

Ο Συντονισμός για το Προσφυγικό-Μεταναστευτικό διεκδικεί μεταξύ άλλων και την

«εγγραφή όλων των παιδιών προσφύγων και μεταναστών στο δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης, μαζί με όλα τα υπόλοιπα παιδιά, σε κανονικές τάξεις, καθώς και των κάτω των 4 ετών στους παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς χωρίς προϋποθέσεις.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ):

«η πλήρης εκπαιδευτική ένταξη των παιδιών πρέπει να γίνει σταδιακά, ξεκαθαρίζοντας ότι το σχολικό έτος 2016-17 θα λειτουργήσει ως προπαρασκευαστικό έτος με στόχο τη μετάβαση των παιδιών από τη ζωή στους καταυλισμούς σε μια σχολική κανονικότητα, καθώς και την επιτυχή επανένταξή τους στη σχολική κουλτούρα».

Το δεύτερο ζήτημα που προκύπτει από την ανασκόπηση του Τύπου ως προς την τυπική εκπαίδευση, σχετίζεται με την πρόσληψη και την εκπαίδευση του

⁵⁹ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygoroyla

⁶⁰ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygoroyla

⁶¹ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygoroyla

κατάλληλου προσωπικού. Σε δημοσίευμα της Εφημερίδας των Συντακτών στις 06/10/16 με τίτλο «Πρώτο κουδούνι για προσφυγόπουλα»⁶² ο υπουργός Νίκος Φίλης αναφέρει πως:

«Συνολικά 800 αναπληρωτές εκπαιδευτικοί θα προσληφθούν για τις ανάγκες της προπαρασκευαστικής εκπαίδευσης των προσφυγόπουλων, ενώ προχωρά η διαδικασία επιμόρφωσης των καθηγητών από εθελοντές προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις ιδιαίτερες απαιτήσεις του προγράμματος. Ακόμα, θα προκηρυχτούν θέσεις για δασκάλους εξειδικευμένους στην εκπαίδευση των ελληνικών ως δεύτερης γλώσσας»,

ενώ σε άρθρο των Νέων στις 3/09/16 με τίτλο «Νέος γύρος προσλήψεων αναπληρωτών»⁶³ ανακοινώνεται ότι:

«Μέχρι το τέλος της τρέχουσας εβδομάδας θα έχει ολοκληρωθεί η επιλογή περίπου 500 αναπληρωτών καθηγητών, οι οποίοι θα στελεχώσουν τις Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων (ΔΥΕΠ)».

Ο γενικός γραμματέας του υπουργείου Παιδείας, Γιάννης Παντής, εκτιμά ότι:

«από τους πίνακες αναπληρωτών θα απορροφηθούν περί τους 500 εκπαιδευτικούς από διάφορες ειδικότητες και κάποιοι επιπλέον νηπιαγωγοί θα προσληφθούν αργότερα. Την Παρασκευή θα γίνει και η πρώτη τους κατάρτιση. Μέχρι αύριο θα ολοκληρωθεί και η επιλογή των πρώτων 25 Συντονιστών Εκπαίδευσης Προσφύγων για τα Κέντρα Φιλοξενίας».

Ωστόσο, δεν είναι λίγα τα δημοσιεύματα που μιλούν για ελλείψεις και μη σωστή διαχείριση των εν λόγω προσλήψεων. Συγκεκριμένα, σε άρθρο της η Καθημερινή στις 19/10/2017 με τίτλο «Θολό τοπίο η εκπαίδευση των

⁶² https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygopoula

⁶³ <https://www.tanea.gr/2016/10/03/greece/neos-gyros-proslipsewn-anapliwtwn/>

προσφυγόπουλων»⁶⁴ αναφέρει:

«έως τώρα λειτουργούν μόλις 211 τάξεις πρωινής ζώνης – τόσοι είναι οι εκπαιδευτικοί που έχουν προσληφθεί για τις θέσεις. Το ερώτημα είναι εάν αυτές θα μπορούν να απορροφήσουν τα 2.493 παιδιά. Σύμφωνα με τον κ. Αγγελόπουλο την επόμενη εβδομάδα αναμένονται νέες προσλήψεις για τις τάξεις πρωινής ζώνης. Όσο για τις απογευματινές τάξεις ΔΥΕΠ, πλην όσων παιδιών μένουν στον Ελαιώνα, τα οποία θα παρακολουθήσουν πρόγραμμα της πρωινής ζώνης, δεν υπάρχει σαφές χρονοδιάγραμμα για την ένταξη των υπολοίπων σε κάποια ΔΥΕΠ και σε ποια σχολεία αυτές θα δημιουργηθούν. Επίσης, δεν είναι σαφές τι μέλλει γενέσθαι με τα 2.000 παιδιά που απομένουν από το σύνολο των 7.000. Σύμφωνα με το υπουργείο θα εγγραφούν σε πρωινά τμήματα, διότι έχουν παρακολουθήσει το ελληνικό πρόγραμμα την προηγούμενη χρονιά.»

ενώ Δάσκαλοι Ανατολικής Θεσσαλονίκης τονίζουν πως:

«Η εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων και μεταναστών χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή γιατί τα παιδιά αυτά έχουν στερηθεί την εκπαίδευση για μεγάλο χρονικό διάστημα και έχουν ιδιαίτερα τραυματικές εμπειρίες. Γι' αυτό χρειάζονται επαγγελματίες εκπαιδευτικοί με σταθερές σχέσεις εργασίας μέσα από μαζικούς διορισμούς μόνιμου προσωπικού»⁶⁵.

Τρίτο και τελευταίο ζήτημα, που προκύπτει από την ανασκόπηση του Τύπου ως προς την τυπική εκπαίδευση, αφορά στην εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικίας, καθώς και αυτών μεγαλύτερης ηλικίας, άνω των 15 ετών. Σε άρθρο της Καθημερινή και στο άρθρο με τίτλο «Επαγγελματική εκπαίδευση νέων προσφύγων»⁶⁶ αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Παράλληλα, το υπουργείο Παιδείας δρομολογεί την υλοποίηση του

⁶⁴ <https://www.kathimerini.gr/society/931273/tholo-topio-i-ekpaideysi-ton-prosfygopoylon/>

⁶⁵ <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/daskaloi-anatolikis-thessalonikis-ta-scholeia-mas-anoichtes-agkalies-gia-prosfyges/>

⁶⁶ <https://www.kathimerini.gr/society/894468/epaggelmatiki-ekpaideysi-neon-prosfygon/>

σχεδιασμού του για την εκπαίδευση των μεγαλύτερων παιδιών, από 15 έως 24 ετών, σε επαγγελματικές ειδικότητες, σε συνεργασία με τη ΓΣΕΕ, τα πανεπιστήμια στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Ενδεικτικά, βάρος θα δοθεί στην κατάρτισή τους σε αντικείμενα του γεωτεχνολογικού τομέα, σε συνεργασία με τις αντίστοιχες σχολές του ΑΠΘ και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.» .

Στο ίδιο δημοσίευμα αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Για τα παιδιά άνω των 15 ετών έχει εκπονηθεί σχέδιο ένταξής τους, εφόσον αυτά το θέλουν, στην τεχνική εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον κ. Παντή, θα υπάρξει συνεργασία με τη ΓΣΕΕ για κατάρτιση των προσφύγων στα κέντρα επιμόρφωσης της συνομοσπονδίας, ενώ έχει συμφωνηθεί με τη Γεωπονική Σχολή του ΑΠΘ και το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών η υλοποίηση προγραμμάτων αγροτικής εκπαίδευσης, μέσα στα κέντρα φιλοξενίας.

Στο συγκεκριμένο άρθρο κατέστη σαφές αυτό που έσπευσαν να σχολιάσουν οι επικριτές του εκπαιδευτικού σχεδιασμού του ΥΠΕΠΘ, πως για την συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα υπήρξε πρόβλεψη φοίτησης αποκλειστικά επαγγελματικής και τεχνικής κατεύθυνσης με κάπως «στιγματιστικό» χαρακτήρα, καθώς το ίδιο το ΥΠΕΠΘ προκαθόρισε την τύχη και την πρόοδο αυτών των παιδιών, αποκλείοντας τους από πεδία γενικής κατεύθυνσης που θεωρούνται «άπιαστες» και μη συμβατές με το επίπεδο που μπορούν να επιτύχουν αυτά τα παιδιά.

Σχετικά με την προσχολική εκπαίδευση, ο Αν. Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας, Γιώργος Αγγελόπουλος, στις 17/09/17 σε άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο «Ούτε σπίτι. Ούτε πατρίδα. Ούτε σχολείο;»⁶⁷ δήλωσε ότι:

« εφόσον οι οικογένειες των παιδιών ζουν σε διαμερίσματα, θα εγγραφούν στα Νηπιαγωγεία της γειτονιάς τους, διευκρινίζοντας παράλληλα ότι τα Νηπιαγωγεία στις ΔΥΕΠ θα λειτουργήσουν περίπου στα μέσα Οκτωβρίου» για τα νήπια «εντός των απομακρυσμένων καμπ».

⁶⁷ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/123879_oyte-spiti-oyte-patrida-oyte-sholeio

Στο άρθρο της Καθημερινής με τίτλο «Νηπιαγωγείο για τα παιδιά στο κέντρο φιλοξενίας Ελαιώνα»⁶⁸ στις 21/12/17 αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Νηπιαγωγείο λειτουργεί για τα προσφυγόπουλα που ζουν στο κέντρο φιλοξενίας Ελαιώνα, ενώ από σήμερα ξεκινάει η εγκατάσταση προκατασκευασμένων μονάδων προσχολικής ηλικίας – νηπιαγωγείων σε άλλα 17 κέντρα φιλοξενίας στην ηπειρωτική Ελλάδα. Παράλληλα, έχει προγραμματιστεί η άμεση λειτουργία δύο μονάδων προσχολικής ηλικίας, οι οποίες ήδη έχουν τοποθετηθεί στα κέντρα φιλοξενίας Προσφύγων στο Καρά Τεπέ Μυτιλήνης και στο Βαθύ Σάμου. Πρόκειται συνολικά για 30 μονάδες των δύο αιθουσών. Ειδικότερα, το νηπιαγωγείο στο κέντρο φιλοξενίας του Ελαιώνα άρχισε τη λειτουργία του με δύο αίθουσες διδασκαλίας. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, οι αίθουσες διαμορφώθηκαν κατάλληλα για τις ανάγκες των προνηπίων και νηπίων με βιβλιοθήκη, παιχνίδια, χώρους δραστηριοτήτων και ξεκούρασης. Συνολικά μπορεί να δεχθεί 47 παιδάκια.».

Συνεχίζοντας στο ίδιο δημοσίευμα:

«Η έναρξη της λειτουργίας του νηπιαγωγείου έγινε από τα συναρμόδια υπουργεία Παιδείας και Μεταναστευτικής Πολιτικής με τη βοήθεια καθηγητών και φοιτητών του τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθηγητών και φοιτητών του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος του ΕΜΠ και των Συντελεστών Εκπαίδευσης Προσφύγων.».

Στις 13/01/17 στην εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος και στο άρθρο με τίτλο «Μέχρι το τέλος του μήνα άλλα 3.000 προσφυγόπουλα σε σχολεία»⁶⁹ γίνεται αναφορά στα παρακάτω:

«Σχετικά με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και τη λειτουργία νηπιαγωγείων, η κυρία Ρία Φελεκίδου, μέλος της Ομάδας Εργασίας δήλωσε ότι :σύντομα θα αρχίσουν να λειτουργούν και αυτά. Εμείς σε επίπεδο Κεντρικής Μακεδονίας και σε αναμονή των

⁶⁸<https://www.kathimerini.gr/society/940269/nipiagogeio-gia-ta-paidia-sto-kentro-filoxenias-elaiona/>

⁶⁹<https://eleftherostypos.gr/ellada/69801-mexri-to-telos-toy-mina-alla-3-000-prosfygopoula-se-sxoleia>

προκατασκευασμένων οικίσκων που θα τοποθετηθούν εντός των κέντρων Φιλοξενίας έχουμε αναζητήσει πού υπάρχουν χώροι κατάλληλοι. Σε κάποιες δομές υπάρχουν και είμαστε σε αναμονή ολοκλήρωσης των διαδικασιών».

Γίνεται άμεσα αντιληπτή η εκπαιδευτική πολιτική του αρμόδιου Υπουργείου να διακρίνει και τη φοίτηση των νηπίων σε αυτά που θα σταθούν τυχερά να ενταχθούν σε δημόσια Νηπιαγωγεία και στα λιγότερο τυχερά που θα παρακολουθήσουν ΔΥΕΠ εντός των Κέντρων Φιλοξενίας με μοναδικό κριτήριο την τυχαία διαμονή τους (στον αστικό ιστό ή στα καμπ).

5.3 Τρίτη Θεματική Ενότητα

Εμπόδια στην ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΕΣ
1.Μακροχρόνια ή βραχυχρόνια αποχή από τη διαδικασία φοίτησης
2. Έλλειψη κοινής γλώσσας και διερμηνείας
3.Ελλιπής σχεδιασμός για παιδιά με προσφυγική προέλευση ηλικίας 15-17
4.Ζήτημα υγιεινής και δημόσιας υγείας
5. Εκπαιδευτικός αποκλεισμός των νησιών Β. Αιγαίου
6. Συχνή εναλλαγή καθηγητών- έλλειψη ειδικών προσόντων

Στην ακόλουθη θεματική θα αναφερθούν προβλήματα που προκύπτουν στην ένταξη των παιδιών προσφυγικής προέλευσης στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα κατά την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής του ΥΠΕΠΘ.

Ακολουθώντας την παγκόσμια τάση που θέλει μειωμένα να ποσοστά των προσφύγων που εισάγονται στις βαθμίδες της εκάστοτε εγχώριας τυπικής εκπαίδευσης⁷⁰, η Ελλάδα καθυστερεί στη λήψη και εφαρμογή σχετικών αποφάσεων και μέτρων με αποτέλεσμα η εκπαιδευτική διαδικασία να χαρακτηρίζεται επίσης από χαμηλά ποσοστά συμμετοχής. Πως αποτυπώνονται όμως στον τύπο οι ελλείψεις και οι αδυναμίες στην πρακτική εφαρμογή των υπουργικών αποφάσεων, αναφορικά με τα ζητήματα της τυπικής εκπαίδευσης των παιδιών με προσφυγική προέλευση;

- «Χαμένη γενιά

Σε άρθρο της η Εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο «Ούτε Σπίτι. Ούτε πατρίδα. Ούτε σχολείο;»⁷¹ στις 17/09/17 δημοσιεύει στοιχεία της έκθεσης της Ύπατης Αρμοστείας με τίτλο «Μένοντας πίσω: Η εκπαίδευση των προσφύγων σε κρίση» επισημαίνοντας ότι

⁷⁰ <https://www.kathimerini.gr/society/926184/ektos-scholikon-aithoyson-perissotera-apo-3-5-ekatommyria-prosfygopoyla/>

⁷¹ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/123879_oyte-spiti-oyte-patrida-oyte-sholeio

«...σε παγκόσμιο επίπεδο, το 91% των παιδιών φοιτούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, τη στιγμή που το αντίστοιχο ποσοστό για τα παιδιά προσφύγων είναι μόνο 61%. Η κατάσταση είναι πιο άσχημη στις μεγαλύτερες βαθμίδες εκπαίδευσης καθώς τα ποσοστά μειώνονται ακόμη περισσότερο, με μόλις το 23% των έφηβων προσφυγόπουλων να πηγαίνει σε σχολεία της δευτεροβάθμιας. Όσο δε για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι πρόσφυγες φοιτητές αγγίζουν μόλις το 1% συγκριτικά με το 36% των παιδιών που βρίσκονται στα Πανεπιστήμια παγκοσμίως».

Με μια πιο διεισδυτική ματιά, η Μαλάλα Γιουσαφζάι, Πακιστανή ακτιβίστρια, βραβευμένη με Νόμπελ Ειρήνης, αναφέρει:

«Περισσότερα παιδιά από ποτέ περνούν τα σχολικά τους χρόνια ως πρόσφυγες. Δεν πρέπει να ζητάμε από ένα παιδί να εγκαταλείψει το σπίτι, την εκπαίδευση και τα όνειρά του για το μέλλον. Πρέπει να καταλάβουμε ότι μεταξύ των σημερινών παιδιών προσφύγων είναι οι ηγέτες του αύριο, στους οποίους θα βασιστούμε για την εξασφάλιση της ειρήνης. Το κλειδί για το μέλλον τους, για την εκ νέου ανοικοδόμηση των χωρών τους και για τη μεγαλύτερη σταθερότητα σε όλο τον κόσμο είναι η εκπαίδευση».

Γίνεται συχνά λόγος για «διακεκομμένη φοίτηση», με την έννοια της βραχυπρόθεσμης ή μακροχρόνιας αποχής από τη διαδικασία μάθησης, λόγω των συνεχών μετεγκαταστάσεων και μετακινήσεων των προσφύγων, με αρκετά σημαντικές επιπτώσεις στα παιδιά αυτών των οικογενειών. Τα παιδιά αυτά είτε δεν πρόλαβαν να πάνε σχολείο στις χώρες τους είτε η εκπαίδευσή τους διεκόπη εξαιτίας της κατάστασης εκεί⁷². Πολλά από τα παιδιά είχαν μείνει για καιρό μακριά από το σχολείο, άλλα τα βρήκε η στιγμή της σχολικής τους ηλικίας στον δρόμο της προσφυγιάς και δεν είχαν μπει σε τάξη ποτέ στη ζωή τους⁷³. Σε άρθρο του Ελεύθερου Τύπου στις 17/12/16 με τίτλο «Ελάχιστα προσφυγόπουλα στα ελληνικά σχολεία»⁷⁴ αναφέρεται χαρακτηριστικά πως:

⁷² <https://www.tanea.gr/2017/07/28/greece/prosfygopoyla-sta-thrania-gia-mia-deyteri-eykairia/>

⁷³ https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/78063_sholeio-horis-synora

⁷⁴ <https://eleftherostypos.gr/ellada/62462-elaxista-prosfygopoyla-sta-ellinika-sxoleia/>

«Οι μετεγκαταστάσεις προσφύγων από τα κέντρα φιλοξενίας σε άλλες δομές αλλάζουν συνεχώς τον προγραμματισμό του υπουργείου Παιδείας αλλά και των συντονιστών εκπαίδευσης προσφύγων, οι οποίοι έχουν αναλάβει να τρέχουν το πρόγραμμα εντός των κέντρων φιλοξενίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το 67ο δημοτικό σχολείο Θεσσαλονίκης, από τα πρώτα που άνοιξαν τις πόρτες τους για τα απογευματινά μαθήματα σε πρόσφυγες. Ο μέσος όρος των μαθητών κυμαίνεται στους 25-30, όμως μέσα σε δύο μήνες έχει αλλάξει πολλές φορές το παρουσιολόγιο, καθώς παιδιά που ξεκίνησαν να φοιτούν αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν λόγω μετεγκατάστασης των οικογενειών τους και να αντικατασταθούν από άλλα».

Πολλές φορές οι ίδιοι οι γονείς «φοβούνται» την εγγραφή των παιδιών τους στο ελληνικό σχολείο, όπως επισημαίνεται σε άρθρο της Καθημερινής με τίτλο «Μαθαίνουμε Ελληνικά»⁷⁵.

Συγκεκριμένα αναφέρεται πως:

«η ελπίδα της μετεγκατάστασης λειτουργεί για πολλούς γονείς ως ανασταλτικός παράγοντας για την εγγραφή των παιδιών στο σχολείο, μάλιστα πολλοί θεωρούν ακόμη και σήμερα ότι αυτό θα σημαίνει τον επίσημο εγκλωβισμό τους στην Ελλάδα».

Ακόμη, πρακτικά θέματα που συνδέονται με τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα φιλοξενίας, τις άσχημες καιρικές συνθήκες και το υψηλό κόστος θέρμανσης των εκπαιδευτικών υποδομών, αναδεικνύονται σε ακόλουθα σημεία του προαναφερθέντος άρθρου, καθώς

«η έλευση του χειμώνα και η καθυστερημένη διαχείριση του προβλήματος στα κέντρα φιλοξενίας είναι ένας ακόμη λόγος καθυστέρησης. Για παράδειγμα, στα σχέδια του υπουργείου Παιδείας ήταν και το κέντρο φιλοξενίας στη Μαλακάσα. Οι πρόσφατες χιονοπτώσεις που οδήγησαν -με τεράστια καθυστέρηση- στην αντικατάσταση των σκηνών με κοντέινερ ώστε να προστατευθούν οι πρόσφυγες από το κρύο «πάγωσαν» οποιαδήποτε άλλη διαδικασία.»

⁷⁵ <https://www.kathimerini.gr/k-k-magazine/928573/mathainoyme-ellinika/>

και συνεχίζει αναφέροντας πως:

«Τα μαθήματα στα σχολεία γίνονται απογευματινές ώρες, μέχρι και τις 6 το απόγευμα, και το αυξημένο κόστος της θέρμανσης σε κάποιες περιπτώσεις είναι απαγορευτικό για τα άδεια ταμεία των σχολικών επιτροπών. Στελέχη του υπουργείου Παιδείας παραδέχονται ότι πρόκειται για ένα πρόβλημα στο οποίο ακόμα αναζητείται λύση, δηλαδή κονδύλια. Μέχρι στιγμής το θέμα καλύπτεται από κάποιες δωρεές ή υπάρχοντα κονδύλια. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, μέσα στο επόμενο δίμηνο θα καταφέρει το υπουργείο να βρει τα απαραίτητα ποσά» για να συμπληρώσει λίγες γραμμές πιο κάτω πως «άλτο παραμένει σε κεντρικό επίπεδο το ζήτημα της θέρμανσης στα σχολεία, καθώς αναζητείται κονδύλι».

- Έλλειψη κοινής γλώσσας

Συνεχίζοντας, προβλήματα δείχνει να δημιουργεί και το θέμα της ελλειμματικής επικοινωνίας εξαιτίας γλωσσικών περιορισμών τόσο από την πλευρά των παιδιών, όσο και από την πλευρά των εκπαιδευτών. Πιο συγκεκριμένα:

«Η έλλειψη διδακτικού προσωπικού που να γνωρίζει τη φυσική γλώσσα των παιδιών αποτελεί ένα ακόμα ζήτημα. Λόγω της πολυδιασποράς των δομών (σ.σ.: μία ΔΥΕΠ μπορεί να έχει ακόμα και τρία τμήματα) αλλά και των διαφορετικών γλωσσών (αραβικά, φαρσί κ.ά.) που μιλάνε τα προσφυγόπουλα, το υπουργείο Παιδείας δυσκολεύεται να βρει ικανοποιητικό αριθμό ατόμων να καλύψουν τις ανάγκες. Το πρόγραμμα εναπόκειται στα εκπαιδευτικά προγράμματα εκμάθησης γλώσσας που γίνονται εδώ και πολλούς μήνες στα κέντρα φιλοξενίας από τις ΜΚΟ, ενώ οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να συνεννοηθούν με τους μικρούς μαθητές στην ελληνική είτε στην αγγλική γλώσσα.»⁷⁶.

⁷⁶ <https://eleftherostypos.gr/ellada/62462-elaxista-prosfygopoula-sta-ellinika-sxoleia>

Παρόμοιες είναι οι θέσεις οι οποίες και διατυπώνονται σε δημοσίευμα της Καθημερινής στις 02/10/17 με τίτλο «Μαθαίνουμε Ελληνικά»⁷⁷, όπου ο κ. Γιώργος Αγγελόπουλος, Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας, δηλώνει:

«Το ελληνικό Δημόσιο δεν μπορεί να διαθέσει διερμηνείς στα σχολεία και έτσι θα στηριχθεί στη βοήθεια εθελοντών και ΜΚΟ. Υπήρξαν πέρυσι περιπτώσεις που οι δάσκαλοι έκαναν μάθημα στα αγγλικά και ένα παιδί, το οποίο γνώριζε τη γλώσσα, μετέφραζε στα αραβικά και στα ούρντου».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το άρθρο του Ελεύθερου Τύπου με τίτλο «Ελάχιστα προσφυγόπουλα στα ελληνικά σχολεία»⁷⁸, στο οποίο γίνεται αναφορά στη συνεισφορά του ευρύτερου σχολικού μηχανισμού, προκειμένου να αντιμετωπιστούν προβλήματα καθώς και ελλείψεις:

«Οι αντικειμενικές δυσκολίες σε συνδυασμό με τις καθυστερήσεις που έχουν υπάρξει και από το υπουργείο Παιδείας έχουν κινητοποιήσει όλο τον υπόλοιπο σχολικό μηχανισμό. Για παράδειγμα, στο 2ο Δημοτικό Ταύρου η Περιφέρεια προσφέρει ένα μικρό γεύμα στους μαθητές καθημερινά. Στο ζήτημα της καθαριότητας, ο δήμος κάλυψε μέσω κοινωνικού προγράμματος το διορισμό επιπλέον ατόμου για την καθαριότητα του σχολείου, ενώ σημαντική συμβολή σε τρέχουσες ανάγκες, όπως η γραφική ύλη, έχουν και ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης και η Ύπατη Αρμοστεία».

Η τοπική κοινωνία κινούμενη στο δρόμο της αλληλεγγύης φαίνεται για ακόμη για φορά να «γεμίζει» τα κενά και τις καθυστερήσεις του εκπαιδευτικού πλάνου.

- Εκπαίδευση παιδιών ηλικίας 15-17 ετών

Προβλήματα προκύπτουν σε σχέση με την εκπαίδευση μεγαλύτερων σε ηλικία παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, σε άρθρο της εφημερίδας Τα Νέα, στις 28/08/17 με τίτλο

⁷⁷ <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/928573/mathainoyme-ellinika/>

⁷⁸ <https://eleftherostypos.gr/ellada/62462-elaxista-prosfygopoula-sta-ellinika-sxoleia/>

«Προσφυγόπουλα στα θρανία για μια δεύτερη ευκαιρία»⁷⁹ αναφέρεται πως:

«Στο κέντρο αυτό έρχονται και οι έφηβοι πρόσφυγες, 15 έως 17 ετών, για τους οποίους το υπουργείο Παιδείας δεν προβλέπει εκπαίδευση στις ΔΥΕΠ. Έχουμε εφήβους, λοιπόν, που έρχονται καθημερινά από τον Ελαιώνα για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα. Γι' αυτά τα παιδιά ουσιαστικά προσφέρουμε μια κανονική εκπαίδευση».

Παρόμοιες αναφορές σημειώνονται και σε δημοσίευμα της Καθημερινής με τίτλο «Θολό τοπίο η εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»⁸⁰ στο οποίο διαβάζουμε πως:

«δεν έχει ανακοινωθεί ο σχεδιασμός για τα παιδιά άνω των 16 ετών, για τα οποία ο αρχικός προγραμματισμός ήταν να ενταχθούν, εφόσον το θέλουν, στην τεχνική εκπαίδευση. Προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί, με την εξεύρεση των σχετικών κονδυλίων, και στη θέρμανση και καθαριότητα των σχολείων που θα φιλοξενήσουν προσφυγόπουλα κατά τις απογευματινές ώρες.».

- Εμβολιασμοί και βιβλιάρια υγείας

Το ζήτημα της υγείας και της υγιεινής των παιδιών με προσφυγική προέλευση μας απασχόλησε σε προηγούμενη θεματική ενότητα, καθώς χρησιμοποιήθηκε ως πρόφαση από μια μεγάλη μερίδα της τοπικής κοινωνίας για τη νομιμοποίηση καταλήψεων σχολικών κτηρίων, που θα υποδέχονταν παιδιά με προσφυγική προέλευση βάσει υπουργικών αποφάσεων. Στην Καθημερινή στο άρθρο με τίτλο «Επαγγελματική εκπαίδευση νέων προσφύγων»⁸¹ σχολιάζεται πως:

«Στα ζητήματα υγιεινής των παιδιών, στα ζητήματα εμβολιασμών και σε ό,τι αφορά εν γένει τη δημόσια υγιεινή στα σχολεία και στα κέντρα φιλοξενίας, τα υπουργεία Παιδείας και Υγείας βρίσκονται σε πλήρη συνεργασία. Η ένταξη των παιδιών στα σχολεία γίνεται μετά την έγκριση των αρμοδίων υπηρεσιών του υπουργείου Υγείας».

Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι:

⁷⁹ <https://www.tanea.gr/2017/07/28/greece/prosfygopouyla-sta-thrania-gia-mia-deyteri-eykairia/>

⁸⁰ <https://www.kathimerini.gr/society/931273/tholo-topio-i-ekpaideysi-ton-prosfygopouylon/>

⁸¹ <https://www.kathimerini.gr/society/894468/epaggelmatiki-ekpaideysi-neon-prosfygon/>

«η διαδικασία από την πλευρά του υπουργείου Παιδείας “υπακούει” στους ρυθμούς των εμβολιασμών των παιδιών αλλά και της καταγραφής όσων θέλουν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα της τάξης υποδοχής.»

Σε άρθρο των Νέων στις 03/10/16 με τίτλο « Νέος γύρος προσλήψεων αναπληρωτών» ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας διαβεβαιώνει:

«ότι προχωράει κανονικά το πρόγραμμα εμβολιασμών των παιδιών. Το πρόγραμμα προχωρά και ολοκληρώνεται, είμαστε σε πλήρη συνεννόηση με το υπουργείο Υγείας και το ΚΕΕΛΠΝΟ».

Και ενώ ανακοινώνονται οι σχετικές δεσμεύσεις του ΥΠΕΠΘ, εν μέσω ρατσιστικού ξεσπάσματος, πολλοί εκπαιδευτικοί εγκαλούνται

«...κυρίως για το εάν η εγγραφή των προσφυγόπουλων έγινε σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από το νόμο (εάν για παράδειγμα είχαν έγγραφα και βιβλιάρια υγείας)», με τους πρώτους να απαντούν πως : «Τα προσφυγόπουλα είχαν όλα βιβλιάρια υγείας και όσα προβλέπονται, δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα»⁸².

Παρόλα αυτά, δεν ήταν λίγες οι φορές που μέλη Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων απείλησαν και επιδόθηκαν σε βιοπραγίες έναντι εκπαιδευτικών και αλληλέγγυων γονέων.

- «Εκπαιδευτικός αποκλεισμός» των νησιών Β. Αιγαίου

Επιπλέον, από την ανασκόπηση του Τύπου προκύπτει ότι υπάρχουν περιορισμοί στην πρόσβαση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Πιο συγκεκριμένα και σε άρθρο της Καθημερινής, στις 04/12/17 με τίτλο «Το στοίχημα των δασκάλων στα σχολεία της προσφυγιάς»⁸³ αναφέρεται ότι, ενώ το πρόγραμμα για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων ξεκίνησε από πέρυσι και εφαρμόζεται στα παιδιά προσφύγων

⁸² <https://www.kathimerini.gr/society/929443/me-dioxeis-apeiloyntai-kathigites-poy-didaxan-prosfygopoyla/>

⁸³ <https://www.kathimerini.gr/society/937408/to-stoichima-ton-daskalon-sta-scholeia-tis-prosfygias/>

που ζουν στην ηπειρωτική χώρα δεν εφαρμόζεται στα νησιά του Αιγαίου. Στο άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών στις 20/09/17 με τίτλο «Εκατοντάδες προσφυγάκια εκτός σχολείου και φέτος»⁸⁴ αναφέρεται ότι:

« το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για τα παιδιά που αιτούνται άσυλο, καλώντας το υπουργείο Παιδείας να υλοποιήσει άμεσα νέο αποτελεσματικό σχεδιασμό για την εκπαίδευση αυτών των παιδιών, καθώς κατά τη διάρκεια της περσινής χρονιάς εκατοντάδες προσφυγάκια δεν παρακολούθησαν μαθήματα στο σχολείο».

Πιο συγκεκριμένα σχολιάζεται ότι:

«Το υπουργείο πρέπει να βάλει ένα τέλος στον αυθαίρετο αποκλεισμό από τα δημόσια σχολεία των παιδιών που διαμένουν στους καταυλισμούς προσφύγων στα νησιά, με τη λειτουργία των απογευματινών τμημάτων όσο το δυνατόν νωρίτερα και διασφαλίζοντας ότι τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν αποδεικτικό στοιχείο διεύθυνσης κατοικίας ώστε να εγγραφούν στο σχολείο».

Στο ίδιο δημοσίευμα δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι:

«Σύμφωνα με αξιωματούχους της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, πέρυσι, μόνο 40 παιδιά που αιτούνταν άσυλο, μπόρεσαν να εγγραφούν στα σχολεία της Λέσβου παρόλο που στο νησί βρίσκονταν 530 παιδιά σε σχολική ηλικία. Στη Σάμο, σε σύνολο 374 παιδιών, μόλις επτά γράφτηκαν στο σχολείο, ενώ στη Χίο κανένα από τα 261 παιδιά δεν μπόρεσε να φοιτήσει σε σχολείο. Το γεγονός όμως ότι οι τάξεις ΖΕΠ δεν θα λειτουργήσουν νωρίτερα από τα μέσα Οκτώβρη, ενέχει τον κίνδυνο τα παιδιά να εγκαταλείψουν το σχολείο, καθώς θα αναγκαστούν να ξεκινήσουν τη σχολική χρονιά χωρίς την υποστήριξη των ειδικών τμημάτων, ενώ τα παιδιά που ζουν σε καταυλισμούς στα νησιά, θα αποκλείονται πάλι από το πρόγραμμα καθώς δεν θα έχουν το αποδεικτικό στοιχείο διεύθυνσης κατοικίας

⁸⁴ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/124357_ekatonrades-prosfygakia-ektos-sholeiow-kai-fetos

που απαιτείται για την εγγραφή στο σχολείο. Χαρακτηριστικό των όσων υποστηρίζει το Παρατηρητήριο είναι ότι στη Σάμο, εκτός καταυλισμών διαμένουν μόνο 52 από τα 374 παιδιά, στη Χίο 43 και στη Λέσβο περίπου το ένα τέταρτο των 1.419 παιδιών».

Τη μη λειτουργία των απογευματινών ΔΥΕΠ επιβεβαιώνει και το άρθρο της Καθημερινής, στο οποίο αναφέρεται πως το εν λόγω ζήτημα:

« “καίει” αρκετά την εκπαιδευτική κοινότητα, αλλά και όλους όσοι ασχολούνται με το προσφυγικό στη Λέσβο και στα νησιά του Βορείου Αιγαίου, καθώς το σχέδιο που είχε εξαγγελθεί από το υπουργείο Παιδείας για απογευματινές σχολικές τάξεις έχει καθυστερήσει αρκετούς μήνες»⁸⁵.

- Συχνή εναλλαγή καθηγητών -έλλειψη ειδικών προσόντων

Σε δημοσίευμα της Καθημερινής στις 02/10/17 με τίτλο «Μαθαίνουμε Ελληνικά»⁸⁶, γίνονται αναφορές από αναπληρωτές εκπαιδευτικούς με εμπειρία στην εκπαίδευση των προσφυγόπουλων ότι:

«το πιο σημαντικό πρόβλημα, ακόμη και από την έλλειψη ειδικών βιβλίων, είναι το ότι στα τμήματα υποδοχής διορίζονται εκπαιδευτικοί μειωμένου ωραρίου. Οι δάσκαλοι αναγκάζονται να αλλάζουν συνεχώς σχολεία, ώστε να συμπληρώσουν το ωράριο, κι επίσης τα παιδιά βλέπουν κάθε τόσο διαφορετικά πρόσωπα στην αίθουσα. Το προηγούμενο διάστημα πολλά καμπ έκλεισαν και εκπαιδευτικοί αναγκάστηκαν να μετακομίσουν σε κοντινές πόλεις. Η συχνή αυτή εναλλαγή διαταράσσει τα προσφυγόπουλα και δυσχεραίνει τη διδασκαλία τους».

Συνεχίζοντας τονίζεται η έλλειψη ειδικών προσόντων καθώς:

⁸⁵ <https://www.kathimerini.gr/society/895525/kanena-apogeymatino-tmima-den-echei-leitoyrgisei-sta-nisia-v-aigaiou/>

⁸⁶ <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/928573/mathainoyme-ellinika/>

«Κάποια ειδική εκπαίδευση στους δασκάλους που μπαίνουν στις τάξεις των προσφυγόπουλων δεν έχει γίνει. Υπάρχει πρόθεση της κυβέρνησης να νομοθετήσει σχετικά με το θέμα των ειδικών προσόντων των αναπληρωτών (κάτι αντίστοιχο με τις λίστες ειδικής αγωγής), όμως, ακόμη κι αν αυτό συμβεί, η φετινή χρονιά θεωρείται χαμένη».

Την αναγκαιότητα για σωστή και επαρκή στελέχωση του εκπαιδευτικού προσωπικού τονίζει σε ανακοίνωσή του ο Β' Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Θεσσαλονίκης, «Ο Μέγας Αλέξανδρος» υποστηρίζοντας πως:

«χρειάζονται επαγγελματίες εκπαιδευτικοί με σταθερές σχέσεις εργασίας μέσα από μαζικούς διορισμούς μόνιμου προσωπικού» γιατί «Η εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων και μεταναστών χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή γιατί τα παιδιά αυτά έχουν στερηθεί την εκπαίδευση για μεγάλο χρονικό διάστημα και έχουν ιδιαίτερα τραυματικές εμπειρίες»⁸⁷.

⁸⁷<https://www.kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/daskaloi-anatolikis-thessalonikis-ta-scholeia-mas-anoichtes-agkalies-gia-prosfyges/>

5.4 Τέταρτη Θεματική Ενότητα

Πως παρουσιάζεται στον τύπο η πρόσληψη των νομοθετικών σχεδιασμών του ΥΠΕΠΘ από τους φορείς της εκπαιδευτικής κοινότητας (γονείς, μαθητές, εκπαιδευτικοί) και ποιες οι αντιδράσεις που αυτοί προκαλούν

ΔΡΩΝΤΕΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	
<ul style="list-style-type: none">• ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ & ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ• ΓΗΓΕΝΕΙΣ ΜΑΘΗΤΕΣ• ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ• ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ	εκδηλώσεις υποδοχής στα σχολεία, έμπρακτες χειρονομίες καλωσορίσματος (χειροκροτήματα- αγκαλιές), συγκέντρωση σχολικών ειδών και χρημάτων
ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ & ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ	ρατσιστικές ανακοινώσεις, καταλήψεις σχολείων, ξυλοδαρμοί εκπαιδευτικών και μελών της διοίκησης των σχολείων

I. Αντιλήψεις Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων

Με τις εξαγγελίες της κυβέρνησης για ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εθνικό σχολικό δίκτυο, ο Τύπος γέμισε με δημοσιεύματα που αναπαρήγαγαν ανακοινώσεις Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων σχολείων, εφεξής ΣΓΚΚ, που επρόκειτο να φιλοξενήσουν τους «νέους μαθητές». Στην ακόλουθη θεματική θα γίνει μια απarıθμηση και ανάλυση όλων αυτών των δημοσιευμάτων, με σκοπό να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των γονέων και κηδεμόνων, που οδηγούν από τη μια σε πράξεις αλληλεγγύης και διοργάνωση εκδηλώσεων τους τιμή τους νεοεισερχόμενης μαθητικής ομάδας και από την άλλη σε αντιδράσεις, κινητοποιήσεις, ρατσιστικά ξεσπάσματα και καταλήψεις σχολικών συγκροτημάτων. Την ανάλυση θα συμπληρώσουν οι αντιλήψεις του γηγενούς μαθητικού πληθυσμού, των

εκπαιδευτικών, που επιφορτίστηκαν με το δύσκολο έργο πραγμάτωσης σωρείας υπουργικών αποφάσεων αναφορικά με την ένταξη των μαθητών με προσφυγική προέλευση, και των λοιπών φοιτητικών συλλόγων που στήριξαν εμφανώς κάθε προσπάθεια ένταξης.

- «Σύλλογοι Αλληλεγγύης»

Σκοπός τους παρούσας ανάλυσης είναι, μέσω της καταγραφής των σχετικών δράσεων των ΣΓΚΚ στον Τύπο, να εντοπισθούν οι γενικότερες αντιλήψεις που φέρουν οι γονείς και κηδεμόνες για τα παιδιά με προσφυγική προέλευση σε συνάρτηση με την επικείμενη συνύπαρξή τους με τους γηγενείς μαθητές.

Ενδεικτικά θα παραθέσουμε, για χάριν οικονομίας, το παράδειγμα τεσσάρων (4) ΣΓΚΚ που είδαν με θετικό μάτι την παράλληλη φοίτηση των μαθητών στα εθνικά σχολεία και «αγκάλιασαν» τους «νέους μαθητές», σε πολλές περιπτώσεις καταβάλλοντας μεγάλη προσπάθεια να αφήσουν πίσω τις όποιες αρχικές αντιδράσεις και αντιστάσεις.

Η Εφημερίδα των Συντακτών, δημοσιεύει στις 17/02/17 άρθρο με τίτλο «Η Δραπετσώνα υποδέχθηκε τα προσφυγάκια»⁸⁸ αναφέροντας πως:

«Η Δραπετσώνα υποδέχθηκε σήμερα, Παρασκευή, προσφυγόπουλα στο 2ο Γυμνάσιο τους. Μετά το 5^ο Δημοτικό σχολείο Κερατσινίου, η εκπαιδευτική κοινότητα, οι γονείς, η Δημοτική Αρχή, φορείς και αλληλέγγυοι, καλωσόρισαν τους νέους μαθητές τους σχολικές υποδομές τους πόλης, στέλνοντας, για άλλη μια φορά, μήνυμα αλληλεγγύης και ανθρωπιάς σε όλη την χώρα.» Συνεχίζοντας, το ίδιο δημοσίευμα αναφέρει: «Τα προσφυγόπουλα έφθασαν, εν μέσω θερμών χειροκροτημάτων, στον χώρο του σχολείου, περίπου τους 2.30 το μεσημέρι, κρατώντας πολύχρωμα μπαλόνια. Στη συνέχεια ακολούθησε εκδήλωση υποδοχής, στην οποία όλα τα παιδιά, μέσα σε εορταστική ατμόσφαιρα, τραγούδησαν. Ταυτόχρονα, οι καθηγητές και οι μαθητές του σχολείου ετοίμασαν και μοίρασαν δώρα και κεράσματα στα προσφυγόπουλα.»

⁸⁸ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/100453_i-drapetsona-ypodehthike-ta-prosfygopoula

Στην Καθημερινή στις 27/01/17 σε δημοσίευμα με τίτλο «Λάρισα: Με χορούς και χειροκροτήματα τα πρώτα προσφυγόπουλα σε σχολείο τους πόλης»⁸⁹ αναγράφεται πως:

«Πλήθος κόσμου, αλλά και μαθητές, γονείς, φορείς της εκπαίδευσης και η δημοτική αρχή, υποδέχτηκαν με θερμά χειροκροτήματα και μια μεγάλη γιορτή, σήμερα, Παρασκευή, τα πρώτα προσφυγόπουλα που ξεκίνησαν τα μαθήματά τους στο 3^ο γυμνάσιο Λάρισας.»

Στο ίδιο άρθρο ο κύριος Αναστάσιος Τσιόπας διευθυντής του 3^{ου} Γυμνασίου Λάρισας αναφέρει:

«Είναι μια μεγάλη μέρα σήμερα. Το σχολείο τους θα τους αγκαλιάσει σαν μια μεγάλη οικογένεια και θα τους συμπαρασταθεί σε κάθε δύσκολη στιγμή.»

Στην Εφημερίδα των Συντακτών δημοσιεύεται στις 11/10/16 άρθρο με τίτλο «Τσάντες, τετράδια και χαμόγελα»⁹⁰, στο οποίο αναφέρεται πως:

«Η φετινή σχολική χρονιά ξεκίνησε επίσημα, χθες, για τα προσφυγόπουλα που θα παρακολουθήσουν μαθήματα σε δημόσια σχολεία τους χώρας, με εκπαιδευτικούς, μαθητές, μέλη των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων του 72^{ου} Δημοτικού Σχολείου Θησείου και αλληλέγγυους να τα καλωσορίζουν στα νέα τους σχολεία. Ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων τα περίμενε με κεράσματα, ενώ τους προηγούμενες μέρες οι γονείς έλεγαν στα παιδιά τους να δουν τα προσφυγόπουλα ως τους καινούργιους τους φίλους.»

Σε άρθρο που δημοσιεύει η Καθημερινή στις 13/02/17 με τίτλο «Καλώς ήλθατε με μπαλόνια και γλυκά»⁹¹, ο κ. Διονύσης Διαμαντόπουλος, προϊστάμενος της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ημαθίας, σχολιάζει πως:

«Οι ίδιοι, που διαμαρτύρονταν τότε, έσπευσαν να υποδεχθούν τα

⁸⁹ <https://www.kathimerini.gr/society/893685/larisa-me-choroys-kai-cheirokekrotimata-ta-prota-prosfygopoula-se-scholeio-tis-polis-binteo/>

⁹⁰ <https://www.efsyn.gr/ellada/dikaionomata/85797-tsantes-tetradia-kai-hamogela>

⁹¹ <https://www.kathimerini.gr/society/895959/kalos-ilthate-me-mpalonia-kai-glyka>

προσφυγόπουλα με γλυκά και μπαλόνια την πρώτη ημέρα των μαθημάτων. Καλέσαμε τα μέλη των Δ.Σ. των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων και τα ενημερώσαμε λεπτομερώς. Δεν ήταν εύκολο. Χρειάστηκε σε κάποιες περιπτώσεις να συγκρουστούμε. Στο τέλος πείστηκαν και μάλιστα συμμετείχαν στο καλωσόρισμα. Ο κόσμος πρέπει να ενημερώνεται και να ενημερώνεται σωστά, αυτή ήταν η “συνταγή” της επιτυχίας τους.»

θέλοντας να δείξει τη συντονισμένη προσπάθεια που οδήγησε στην επιτυχημένη έκβαση των πραγμάτων.

Μια εξίσου καλή πρακτική ακολούθησε ο ΣΓΚΚ του Πολυκάστρου Κιλκίς, ο οποίος σύμφωνα με το δημοσίευμα του Ριζοσπάστη με τίτλο «Για τη διαπάλη τους Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων σχετικά με την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»⁹²:

«από την αρχή τους χρονιάς, στο πλαίσιο του συνολικού σχεδιασμού δράσεων για τα προβλήματα τους εκπαίδευσης, είχε συζητήσει και το Προσφυγικό, παίρνοντας μια πρώτη απόφαση στήριξης του δικαιώματος των προσφυγόπουλων στην εκπαίδευση. Ο συγκεκριμένος Σύλλογος είχε ξαναεκφράσει την αλληλεγγύη του, συγκεντρώνοντας σχολικά είδη για τα προσφυγόπουλα της δομής της Ν. Καβάλας, πριν ακόμα αρχίσει η συζήτηση για την εκπαίδευσή τους. Έτσι, όταν μπήκε το θέμα, το αντιμετώπισαν με ωριμότητα από την πρώτη ΓΣ, δεν παρασύρθηκαν από μεμονωμένες φωνές που δημιουργούσαν αντιδραστικό κλίμα, ούτε κρύφτηκαν πίσω από γενικολογίες.»

Με έμπρακτες χειρονομίες όπως εκδηλώσεις υποδοχής, γλυκά, μπαλόνια, τραγούδια και αγκαλιές, οι εν λόγω ΣΓΚΚ «φώτισαν» τους πρώτες μέρες των «νέων μαθητών» στα κατά τόπους σχολεία, δημιουργώντας ένα κλίμα συνεργασίας μεταξύ γονέων-μαθητών(γηγενών και αλλοδαπών)-εκπαιδευτικών.

⁹²<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9243351&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

- «Σύλλογοι αντιδράσεων»

Στην αντίπερα όχθη τίθενται οι ΣΓΚΚ που όχι μόνο δεν εμφάνισαν καμία διάθεση να διευκολύνουν την πρόσβαση και την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στα εθνικά σχολεία αλλά εξέδωσαν ρατσιστικές ανακοινώσεις, καταφέρθηκαν έναντι εκπαιδευτικών και διευθυντών σχολείων και προέβησαν σε καταλήψεις σχολείων, μπλοκάροντας κάποιες φορές την είσοδο των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των μελών τους διοίκησης στα σχολεία. Μεμονωμένα περιστατικά άσκησης ψυχολογικής και σωματικής βίας καταδικάζονται στο σύνολό τους από τον Τύπο και χαρακτηρίζονται ως υποκινούμενα από τη Χρυσή Αυγή, το νεοναζιστικό κόμμα που προσπάθησε να τρομοκρατήσει τους γονείς και να εκμεταλλευτεί πολιτικά τέτοιες ακραίες αντιδράσεις. Το εν λόγω κόμμα σε μεγάλο βαθμό εκμεταλλεύεται είτε την άγνοια είτε τη συνολικότερη ανησυχία γονέων και πολιτών που προκύπτει από την αβεβαιότητα για το μέλλον, την οποία έχει δημιουργήσει σε μια αρκετά μεγάλη μερίδα του πληθυσμού η οικονομική κρίση. Η παρουσία των προσφύγων και στην προκειμένη περίπτωση η ένταξη των μικρών παιδιών στα σχολεία αποτελεί πεδίο δράσης ομάδων και ατόμων με ακροδεξιά χαρακτηριστικά που με σημαία το τρίπτυχο «πατρίσ-θησκεία-οικογένεια» επιχειρούν να δημιουργήσουν αρνητικό κλίμα, με στόχο την πολιτική του εκμετάλλευση⁹³. Ακολουθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα αντιδράσεων των ΣΓΚΚ, για τα οποία έγινε λόγος στα περισσότερα δημοσιεύματα:

Η εφημερίδα Τα Νέα, στις 20/10/16 στο άρθρο της με τίτλο «Φιλιπιάδα, όπως Ωραιόκαστρο»⁹⁴ αναφέρει πως:

«Ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου τους Φιλιπιάδας με επιστολή του στους αρμόδιους φορείς δήλωσε ότι δεν πρόκειται να αποδεχθεί 'τη συστέγαση των παιδιών των λεγόμενων παράτυπων μεταναστών', που επιβλήθηκε στην τοπική κοινωνία του δήμου της και που επιχειρείται να επιβληθεί και στο σχολείο της».

Συνεχίζοντας το ίδιο άρθρο αναφέρει ότι:

«οι γονείς παραθέτουν μία σειρά ιατρικών, εκπαιδευτικών, πολιτιστικών και θρησκευτικών λόγων για τους οποίους δεν θέλουν τα

⁹³ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/89171_loyketa-stin-paideia-gia-na-meinoyn-exo-ta-prosfygopoyla

⁹⁴ <https://www.tanea.gr/2016/09/20/politics/filippiada-opws-wraiokastros/>

προσφυγόπουλα.».

Σε άρθρο στην Εφημερίδα των Συντακτών, τους 20/10/16 με τίτλο «Στα Θρανία τα προσφυγόπουλα»⁹⁵ αναφέρεται ότι:

«Τα προσκόμματα στην ένταξη των προσφυγόπουλων τους σχολικές αίθουσες δύο δημοτικών σχολείων στην Αυλίδα και τους γυμνασίου στη Χαλκίδα, που επιχειρήσαν να δημιουργήσουν ορισμένοι γονείς, μέρος της τοπικής κοινωνίας αλλά και της τοπικής αυτοδιοίκησης, θέτοντας μια σειρά από ‘τεχνικά ζητήματα’, είχαν αποτέλεσμα η σχολική χρονιά να μην έχει αρχίσει ακόμη για τα 85 παιδιά που φιλοξενούνται στη Ριτσώνα.».

Στην ίδια εφημερίδα, τους 11/10/16 σε άρθρο με τίτλο «Τσάντες, τετράδια και χαμόγελα»⁹⁶ αναφέρεται:

«Φραστικό επεισόδιο σημειώθηκε στο 66^ο Γυμνάσιο Αθηνών, στην περιοχή του Κολωνού, από γονείς που αντιδρούν στη φοίτηση των 30 προσφυγόπουλων από τον Ελαιώνα στο σχολείο. Η ένταση δημιουργήθηκε όταν κάποιοι γονείς επιχειρήσαν να εμποδίσουν την είσοδο των παιδιών στον χώρο του σχολείου, βάζοντας μπροστά στην πόρτα τα σώματά τους...» .

Στα Νέα, στις 26/10/16 σε δημοσίευμα με τίτλο «Όχι» σε 60 παιδιά προσφύγων λένε οι σύλλογοι γονέων 6 δημοτικών σχολείων τους Ημαθίας»⁹⁷ γίνεται η ακόλουθη αναφορά:

«Στην Αλεξάνδρεια, τους, παρά το ότι έγινε σχετική ενημέρωση και απαντήθηκαν όλα τα ερωτήματα για τους όρους και τις συνθήκες φοίτησης των 60 παιδιών, επικράτησαν πραγματικά ακραίες και ξενοφοβικές φωνές, έναντι των υπολοίπων, που δυστυχώς προτίμησαν να αποστασιοποιηθούν για να μην εμπλακούν».

Σε άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών, τους 24/01/17 με τίτλο

⁹⁵ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/86945_sta-thrania-ta-prosfygopoula

⁹⁶ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/85797_tsantes-tetradia-kai-hamogela

⁹⁷ <https://www.tanea.gr/2016/09/26/greece/oxi-se-60-paidia-prosfygwn-lene-oi-sylogoi-gonewn-6-dimotikwn-sxoleiwn-tis-hmathias/>

«Απορρίπτουν την ξενοφοβία, στηρίζουν τα προσφυγόπουλα»⁹⁸ γίνεται αναφορά σε:

«καταγγελίες για ξενοφοβική στάση του προέδρου του Συλλόγου Γονέων στο 26^ο Δημοτικό Σχολείο της περιοχής. Συγκεκριμένα, η διευθύντρια του σχολείου, Κατερίνα Σταγιάννη, ότι ο προαναφερθείς αρνείται να συμμετάσχει σε συσκέψεις για την υποδοχή μαθητών από κέντρα φιλοξενίας και με ρατσιστικές αναρτήσεις στο facebook δυναμιτίζει το κλίμα.».

Στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 08/11/16 με τίτλο «Λουκέτα στην παιδεία για να μείνουν έξω τα προσφυγόπουλα»⁹⁹ αναφέρεται πως:

«Χθες το πρωί αρκετοί γονείς του 6^{ου} Δημοτικού σχολείου Λαμίας συγκεντρώθηκαν έξω από αυτό, προκειμένου να διαμαρτυρηθούν, ενώ αρκετοί ήταν και αυτοί που δεν επέτρεψαν στα παιδιά τους να μπουν τους σχολικές αίθουσες.».

Ο Ελεύθερος Τύπος, στις 18/01/17 σε άρθρο του με τίτλο «Τραμπουκισμοί Χρυσανιτών σε Δημοτικό σχολείο για προσφυγόπουλα»¹⁰⁰ αναφέρει ότι:

«Δύο εκπαιδευτικοί καταγγέλλουν στον Ελεύθερο Τύπο βιαιοπραγίες από μέλη της Χρυσής Αυγής σε βάρος εκπαιδευτικών εντός του σχολείου»

με τον γενικό γραμματέα του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νίκαιας, κ. Ακρίτας Καλούση, να σχολιάζει πως:

«Υπήρχε από το πρωί κλίμα εκφοβισμού. Κατά τους 13.30 μπήκε στο σχολείο το κλιμάκιο της Χρυσής Αυγής. Είδαμε χτυπήματα, μπουιές και κλωτσιές σε βάρος εκπαιδευτικών. Την ώρα που γινότουσαν αυτά, παιδάκια του ολοήμερου βρίσκονταν ακριβώς δίπλα τους τάξεις και έκαναν μάθημα. Έξω από το σχολείο υπήρχε Αστυνομία που θα μπορούσε να έχει αποτρέψει την εισβολή στο συγκρότημα.».

Η Καθημερινή σε άρθρο της με τίτλο «Το βίντεο τους εισβολής μελών τους

⁹⁸ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/97516_aporriptoyn-tin-xenofobia-stirizoyn-ta-prosfygopoyla

⁹⁹ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaionomata/89171_loyketa-stin-paideia-gia-na-meinoyn-exo-ta-prosfygopoyla

¹⁰⁰ <https://eleftherostypos.gr/ellada/70880-trampoykismoi-xrysaygiton-se-dimotiko-sxoleio-gia-prosfygopoyla/>

Χ.Α. Σε σχολείο στο Πέραμα»¹⁰¹ στις 18/01/17 αναφέρει ότι:

«Η Χρυσή Αυγή με ψευδής φήμες που διέσπειρε στους γονείς περί μεταδοτικών ασθενειών αυτών των παιδιών, δημιούργησε ανησυχία σε μερίδα γονέων των παιδιών του Δημοτικού Σχολείου, παρά το γεγονός ότι τα παιδιά των προσφύγων έχουν πολλαπλά εμβολιαστεί, τόσο στην Πρώτη Υποδοχή, όσο και στο Κέντρο Φιλοξενίας, έχοντας ιατρική παρακολούθηση σε μόνιμη βάση».

Η απάντηση του ΥΠΕΠΘ ήρθε σχετικά άμεσα και ήταν σαφής. Εν προκειμένω, σε δημοσίευμα των Νέων στις 3/09/16 με τίτλο «Νέος γύρος προσλήψεων αναπληρωτών»¹⁰² ο κ. Παντής, γενικός γραμματέας του υπουργείου Παιδείας, αναφορικά με :

«τις αντιδράσεις, που έχουν εκδηλώσει Σύλλογοι Γονέων για τη λειτουργία ΔΥΕΠ σε σχολικές μονάδες, που βρίσκονται κοντά σε κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων – π.χ. στην Αλεξάνδρεια Ημαθίας οι Σύλλογοι και των 7 δημοτικών σχολείων ανακοίνωσαν ότι δεν επιθυμούν παιδιά πρόσφυγες στις σχολικές αίθουσες»

απαντά πως:

«δεν τους απασχολούν, προχωράμε στον σχεδιασμό και κάνουμε αυτό που πρέπει να κάνουμε»,

ενώ ο κ. Γαβρόγλου δηλώνει πως πρόκειται για:

«ένα φασιστικό και ναζιστικό φαινόμενο εδώ στον τόπο τους και σε ολόκληρη την Ευρώπη»¹⁰³. «Τα προβλήματα που δημιουργούνται προέρχονται από ανθρώπους που δεν είναι ενημερωμένοι και παρασύρονται από κάποιους που επιθυμούν να δημιουργήσουν πολιτικό ζήτημα. Από τη στιγμή που η Πολιτεία φροντίζει και ακολουθεί όλα τα ευρωπαϊκά στάνταρντ αλλά και τους δεσμεύσεις που απορρέουν από τους διεθνείς συνθήκες, οι αιτιάσεις που προβάλλουν

¹⁰¹ <https://www.kathimerini.gr/society/892285/to-vinteo-tis-eisvolis-melon-tis-ch-a-se-scholeio-sto-perama/>

¹⁰² <https://www.tanea.gr/2016/10/03/greece/neos-gyros-proslipsewn-anapliirwtwn/>

¹⁰³ <https://www.tanea.gr/2016/10/03/greece/neos-gyros-proslipsewn-anapliirwtwn/>

ορισμένοι περί εμβολιασμών κ.ά. είναι ανεδαφικές.»

θα υποστηρίξει ο Γενικός Γραμματέας του ΥΠΕΠΘ στο άρθρο της εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο « Η ελπίδα τους τους Γης σε ένα κοντέινερ»¹⁰⁴. Τονίζει δε με ότι:

«Το υπουργείο έχει μακρόχρονη εμπειρία στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και κανείς δεν έχει απολύτως κανέναν λόγο να μην εμπιστεύεται το έργο της Πολιτείας, από τη στιγμή μάλιστα που υπάρχει και επιστημονική τεκμηρίωση γι' αυτό. Άλλωστε η ευθύνη τους εκπαιδευτικής διαδικασίας ανήκει αποκλειστικά στο ΥΠΠΕΘ και όχι τους εκάστοτε συλλόγους».

Στην εφημερίδα Καθημερινή, στις 05/10/17 σε άρθρο με τίτλο «Με διώξεις απειλούνται καθηγητές που δίδαξαν προσφυγόπουλα»¹⁰⁵, ο κύριος Αγγελόπουλος, Αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας του ΥΠΠΕΘ, δηλώνει:

«Φαινόμενα καταγγελιών από 'ανώνυμους' πολίτες δεν θα ανακόψουν την προσπάθεια της ελληνικής πολιτείας να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από Διεθνείς Συμβάσεις, αλλά και από το ηθικό δίκαιο. Το ΥΠΠΕΘ θα σταθεί στο πλευρό των εκπαιδευτικών, θα τους στηρίξει νομικά και ήδη βρίσκεται σε επικοινωνία μαζί τους. Η εν λόγω ανώνυμη καταγγελία είναι απαράδεκτη και καταδικαστέα, τόσο για το περιεχόμενο της όσο και ως διαδικασία.».

Κριτικά απέναντι στα «τεχνικά προσκόμματα» που αποτελούν πρόφαση πολλών ΣΓΚΚ για την άρνηση συμπερίληψης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στα εθνικά σχολεία, τίθενται πολλοί ΣΓΚΚ. Σε άρθρο τους εφημερίδας Τα Νέα, αναφέρεται χαρακτηριστικά πως:

«σε τέτοια φοβικά κρεσέντο τους στο Ωραιόκαστρο και στη Φιλιπιάδα στέκονται οι περισσότεροι γονείς, που βλέπουν τα πράγματα διαφορετικά. Για παράδειγμα, χθες η Ένωση Συλλόγων Γονέων μαθητών Δήμου Ηρακλείου καταδίκασε την προσπάθεια να

¹⁰⁴ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/84022_i-elpida-olis-tis-gis-se-ena-konteiner

¹⁰⁵ <https://www.kathimerini.gr/society/929443/me-dioxeis-apeiloyntai-kathigites-poy-didaxan-prosfygopoula/>

δημιουργηθεί κλίμα ρατσισμού και ξενοφοβίας στο Ωραιόκαστρο, ενώ ανάλογη στάση έχουν υιοθετήσει γονείς σε σχολεία στις Συκιές και αλλού.»¹⁰⁶.

II. Στάση του γηγενούς μαθητικού πληθυσμού

Αρκετά ήταν τους τα δημοσιεύματα που αναφέρθηκαν στη αλληλεγγύη και τη θετική στάση γηγενών μαθητών. Στην Εφημερίδα των Συντακτών, στις 10/05/17 σε δημοσίευμα με τίτλο «Εκδήλωση ελπίδας και αδελφοσύνης»¹⁰⁷ αναφέρεται πως η Καλυψώ, μαθήτρια τους Γ' Λυκείου στο Κ.Σ. Γέρακα δηλώνει πως:

«Το σχολείο μας συμμετέχει ενεργά σε ζητήματα που αφορούν την υποδοχή των προσφύγων. Τον Γενάρη, για παράδειγμα, όταν έγινε το περιστατικό στο Πέραμα, βγάλαμε κείμενο με το οποίο δηλώναμε ξεκάθαρα ότι είμαστε απέναντι σε τέτοιες εκδηλώσεις βίας και μίσους. Είμαστε 100% υπέρ να έρθουν προσφυγόπουλα στο σχολείο μας, γιατί είναι παιδιά και σαν παιδιά η θέση τους είναι στα σχολεία».

Σε άρθρο τους με τίτλο «Κύμα αλληλεγγύης από μαθητές»¹⁰⁸ η Εφημερίδα των Συντακτών μιλά για τη καμπάνια «Πιάσε το χέρι μου», στα πλαίσια της οποίας, μαθητές από τα Γυμνάσια και Λύκεια των Δήμων της Ιωνίας και της Φιλαδέλφειας-Χαλκηδόνας θα επισκεφθούν τους πρόσφυγες, που φιλοξενούνται στον Ελαιώνα. Έτσι,

«θα έχουν την ευκαιρία να γνωριστούν με τους συνομήλικούς τους πρόσφυγες και να παραδώσουν τα είδη με τα οποία γέμισαν όλο αυτό το διάστημα τα σακίδια τους καμπάνιας».

Στην Καθημερινή στις 27/01/17 σε δημοσίευμα με τίτλο «Λάρισα: Με χορούς και χειροκροτήματα τα πρώτα προσφυγόπουλα σε σχολείο τους πόλης»¹⁰⁹ μαθητές του σχολείου δήλωσαν:

«Είμαστε πολύ χαρούμενοι και δεν έχουμε κανένα πρόβλημα με τα

¹⁰⁶ <https://www.tanea.gr/2016/09/20/politics/filippiada-opws-wraiokastros/>

¹⁰⁷ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/109812_ekdilosi-elpidas-kai-adelfosynis

¹⁰⁸ https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/58915_kyma-allileggyis-apo-mathites

¹⁰⁹ <https://www.kathimerini.gr/society/893685/larisa-me-choroys-kai-cheirotrotimata-ta-protaproshfygopoula-se-scholeio-tis-polis-binteo/>

παιδιά. Το αντίθετο μάλιστα. Έχουμε ετοιμάσει το πανό και άλλα πράγματα, γιατί όλα τα παιδιά έχουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Δεν κοιτάμε εθνικότητες, γιατί το σχολείο μας είναι ανοιχτό για όλους».

Το άρθρο συνεχίζει μεταφέροντας την εξής εικόνα:

«Στον προαύλιο χώρο οι Έλληνες μαθητές, μαζί με τους νέους συμμαθητές τους από την Συρία και τους εκπαιδευτικούς, χόρεψαν μαζί πιασμένοι χέρι -χέρι, στέλνοντας το μήνυμα της αλληλεγγύης. Στο τέλος της εκδήλωσης, δόθηκαν πολλά δώρα στα παιδιά των προσφύγων από τους εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς φορείς της πόλης.»¹¹⁰.

III. Αντιλήψεις εκπαιδευτικών

Οι εκπαιδευτικοί, παρά το γεγονός ότι κλήθηκαν να υπερβούν εαυτόν προκειμένου να διδάξουν σε μια «ιδιαιτέρη» ομάδα μαθητών, χωρίς πρότερη εμπειρία, με ελάχιστη επιμόρφωση και χωρίς τη βοήθεια διερμηνέων, με βάση τα δημοσιεύματα εκδήλωσαν ως επί το πλείστον θετικές αντιλήψεις για τα παιδιά με προσφυγική προέλευση. Στάθηκαν εξαρχής αλληλέγγυοι στην παροχή κάθε μορφής βοήθειας, ενημέρωσαν τους τοπικές κοινωνίες με καλέσματα για συζητήσεις και καταδίκασαν τις ακραίες και ρατσιστικές ανακοινώσεις και συμπεριφορές εκείνων των ΣΓΚΚ που αντιστάθηκαν στην ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση.

Η Εφημερίδα των Συντακτών, στις 20/07/17, σε άρθρο της με τίτλο « Στο καμπ Μόζα έθαψαν το αυγό του φιδιού»¹¹¹ αναφέρει:

«Στο καμπ Μόζα, όπου αρκετές δεκάδες παιδιά διαμένουν με τους γονείς τους, εκπαιδευτικοί από σχολεία του Βόλου αλλά και φοιτητές από τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής και Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας προσέφεραν εθελοντική εργασία στη δομή φιλοξενίας οργανώνοντας διάφορες δράσεις για τα

¹¹⁰ <https://www.kathimerini.gr/society/893685/larisa-me-choroys-kai-cheirokrotimata-ta-protaproshfygopoyla-se-scholeio-tis-polis-binteo/>

¹¹¹ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/117946_sto-kamp-moza-ethapsan-aygo-toy-fidyoy

παιδιά». «Εκπαιδευτικοί από το 30^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου ήρθαν σε επαφή με την αρμόδια συντονίστρια εκπαίδευσης και οργάνωσαν μαθήματα μουσικής για τα παιδιά του καμπ.».

Στη συνέχεια του ίδιου άρθρου, η συντονίστρια εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας στο καμπ, Μάγδα Βίτσου, δηλώνει πως:

«Σε συνεργασία με ολόκληρη την κοινωνία αλλά και τους επίσημους εκπαιδευτικούς φορείς (ΔΟΕ, ΟΛΜΕ) ξεπεράσαμε τις προσδοκίες. Τα παιδιά παρακολούθησαν χωρίς κανένα πρόβλημα τα μαθήματα στις απογευματινές ΔΥΕΠ και συμμετείχαν με μεγάλο ενθουσιασμό στις διάφορες εθελοντικές δράσεις που διοργανώθηκαν»,

ενώ ο κ. Πασχάλης Δήμου, Διευθυντής του 30^{ου} Δημοτικού Σχολείου Βόλου, δηλώνει με τη σειρά του πως:

«Μαζί καταφέραμε να σπάσουμε τα τείχη του Άλλου, ήρθαμε κοντά, διασκεδάσαμε και ζητήσαμε μια Ευρώπη ανοιχτή στα παιδιά του πολέμου, μια Ευρώπη αλληλεγγύης κι ανθρωπισμού. Είναι επιτακτική ανάγκη να θάψουμε το αυγό του φιδιού και όλοι μαζί να χτίσουμε έναν καλύτερο κόσμο».

Η ανακοίνωση που εξέδωσε ο Β' Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Θεσσαλονίκης «Ο Μέγας Αλέξανδρος» συνοψίζει τις προσπάθειες, τους αγώνες, τη θετική στάση και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τους νεοεισερχόμενους μαθητές. Μεταξύ άλλων αναφέρουν πως:

«Τα θλιβερά, απαράδεκτα και ρατσιστικά γεγονότα στο Ωραιόκαστρο με τις ξενοφοβικές και μισαλλόδοξες ανακοινώσεις των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων ενάντια στη φοίτηση προσφυγόπουλων στο χώρο των δημόσιων σχολείων, που καλλιεργούνται και υποθάλπονται έντεχνα από δημοτικούς άρχοντες και επενδύονται ακόμη και τον μανδύα του ψευδοεπιστημονικού κινδύνου, πρέπει να καταδικαστούν άμεσα από όλους». «Κάθε αδράνεια κοινωνική και ατομική ενισχύει τις ρατσιστικές αντιλήψεις που εδράζονται στο μίσος για το διαφορετικό, τον άλλο, τον ξένο. Αντιλήψεις που βρίσκονται στον πυρήνα του φασισμού. Δεν είναι τυχαία η άμεση υποστήριξη της

Χρυσής Αυγής στις ανακοινώσεις των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων των πέντε δημοτικών σχολείων». «Οι εκπαιδευτικοί, από την πρώτη στιγμή σταθήκαμε αλληλέγγυοι με την οργάνωση της βοήθειας για τους πρόσφυγες, με συζητήσεις και κινητοποιήσεις. Αγωνιστήκαμε και αγωνιζόμαστε για την ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών στο δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης»¹¹².

Ακραίες ρατσιστικές συμπεριφορές οδήγησαν δύο εκπαιδευτικούς του 5^{ου} Δημοτικού Σχολείου Κερατσινίου, καθώς και τη διευθύντρια του Δημοτικού Σχολείου Νέου Ικονίου και την υπεύθυνη του αντίστοιχου Νηπιαγωγείου ενώπιον της Εισαγγελίας Πειραιώς «κατηγορούμενοι για σωρεία αδικημάτων σχετικά με τα απογευματινά τμήματα παιδιών από τους προσφυγικούς καταυλισμούς, που λειτούργησαν πέρυσι στα σχολεία τους»¹¹³. Το άρθρο της Καθημερινής καλύπτοντας το εν λόγω περιστατικό αναφέρει πως: «Το Δ.Σ. του Συλλόγου δασκάλων Κερατσινίου – Περάματος ‘Ν. Πλουμπίδης’, σε σχετική του ανακοίνωση καταγγέλλει την επιβολή κλίματος φόβου και τρομοκράτησης των εκπαιδευτικών λειτουργών που επιλέγουν τον σεβασμό και την αποδοχή στο διαφορετικό, την οικειοποίηση του “ξένου”, όπως ακριβώς οφείλει και προστατεύει η εκπαιδευτική κοινότητα» και υπογραμμίζει πως θα δεν θα περάσουν τα σχέδια όσων επιθυμούν εκπαιδευτικούς, άβουλους, χειραγωγημένους σε κοντόφθαλμους, αδικαιολόγητους ρατσιστικούς φόβους και ανυπόστατους κινδύνους». Εκπαιδευτικοί διώκονται μαχόμενοι για τα αυτονόητα, λιντσάρονται γιατί διδάσκουν σε τάξεις παιδιών με προσφυγική προέλευση, εγκαλούνται για το εάν η εγγραφή των προσφυγόπουλων έγινε σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από το νόμο, γιατί πολύ απλά εφαρμόζουν αποφάσεις για τις οποίες αποκλειστικά υπεύθυνο είναι το αρμόδιο Υπουργείο.

IV. Φοιτητικοί Σύλλογοι

Θα αποτελούσε σκόπιμη παράληψη να μη σημειωθεί το κύμα αλληλεγγύης αναφορικά με την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση από φοιτητικούς συλλόγους των Πανεπιστημίων της χώρας, οι οποίοι καταδικάζουν με κάθε τρόπο τις επιθέσεις της Χρυσής Αυγής σε γονείς, εκπαιδευτικούς και δασκάλους σύμφωνα με το

¹¹²<https://www.kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/daskaloi-anatolikis-thessalonikis-ta-scholeia-mas-anoichtes-agkalies-gia-prosfyges/>

¹¹³<https://www.kathimerini.gr/society/929443/me-dioxeis-apeiloyntai-kathigites-poy-didaxan-prosfygopoyla/>

δημοσίευμα της εφημερίδας Ριζοσπάστης με τίτλο «Πληθαίνουν οι αποφάσεις φοιτητικών Συλλόγων».¹¹⁴ Το δημοσίευμα αναφέρει πως «Πολλοί είναι και οι Σύλλογοι που, εκφράζοντας την αλληλεγγύη τους στους πρόσφυγες, παίρνουν πρωτοβουλίες για συλλογή σχολικών ειδών για τα προσφυγόπουλα τα οποία και θα τους παραδώσουν σε χώρους όπου και θα πραγματοποιηθούν τα μαθήματά τους.».

5.5 Πέμπτη Θεματική Ενότητα

Πως αποτυπώνεται στον Τύπο η εμπλοκή και ο ρόλος των ΜΚΟ στη διαδικασία ένταξης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση

Εμπλοκή ΜΚΟ	καχυποψία αναφορικά με τη χρηματοδότηση, τον σκοπό και τη γενικότερη συνεισφορά τους στη διαδικασία ένταξης
Ρόλος ΜΚΟ	ποιοτική μάθηση, ενισχυτική διδασκαλία, προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών προσχολικής ηλικίας και εκπαιδευτικά προγράμματα για έφηβους ηλικίας 15-17, στήριξη του έργου του ΥΠΕΠΘ και συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς

Σημαντικός είναι ο ρόλος των ΜΚΟ, των ομάδων εθελοντών, των αλληλέγγυων εκπαιδευτικών κάθε βαθμίδας καθώς και των φοιτητών διαφόρων ειδικοτήτων στην υλοποίηση προγραμμάτων μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης. Υπάρχουν πολλά προγράμματα τα οποία υλοποιούνται από ΜΚΟ και ομάδες μη τυπικής εκπαίδευσης που συμβάλλουν θετικά στην εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων, υποστηρίζοντας την επίσημη εκπαίδευση τους σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς των σχολείων τους, μέσω ποικίλων προγραμμάτων και υλικών (ActionAid, 2020).

¹¹⁴<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9211810&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

Η εμπλοκή των ΜΚΟ ήταν εξαρχής δεδομένη. Υπογράφονται τα πρώτα συμβόλαια ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ΜΚΟ συνολικού ύψους 83 εκατομμύρια ευρώ, για τη διαχείριση του Προσφυγικού στη χώρα μας. Τα χρήματα αυτά, που αποτελούν μέρος των συνολικά 700 εκατομμυρίων ευρώ που θα διατεθούν στην Ελλάδα από τον νέο μηχανισμό βοήθειας έκτακτης ανάγκης τους ΕΕ, θα δοθούν σε οκτώ ΜΚΟ και όχι απευθείας στην ελληνική κυβέρνηση.¹¹⁵ Αρχίζει παράλληλα να στήνεται ένα ισχυρό δίκτυο εθελοντών πολλών ειδικοτήτων. Ως εκ τούτου, δημοσιεύονται στο Τύπο άρθρα για ΜΚΟ και εθελοντικές οργανώσεις με αναλυτικές περιγραφές του έργου και των δράσεων, που αυτές προσφέρουν. Στα Νέα στις 28/08/17 με τίτλο «Προσφυγόπουλα στα θρανία για μια δεύτερη ευκαιρία»¹¹⁶ γίνεται αναφορά στο πρόγραμμα μη τυπικής εκπαίδευση με τίτλο:

«Ποιοτική μάθηση μέσα από το παιχνίδι και μη τυπική εκπαίδευση, ενισχυμένη ψυχοκοινωνική υγεία και θετική ενσωμάτωση για παιδιά-πρόσφυγες σχολικής ηλικίας στην Ελλάδα», που υλοποιείται από «την ΕΛΙΕ – Προγράμματα Εθελοντικής Εργασίας, σε συνεργασία με την οργάνωση Finn Church Aid και την Teachers Without Borders» και «χρηματοδοτείται από την Υπηρεσία Πολιτικής Προστασίας και Ανθρωπιστικής Βοήθειας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και την Εκκλησία της Σουηδίας και υποστηρίζεται από τη UNICEF, πραγματοποιείται στην Αττική αλλά και την Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία».

Το άρθρο παρέχει περισσότερες πληροφορίες αναφέροντας πως:

«Πρόκειται ουσιαστικά για ένα πρόγραμμα ενισχυτικής διδασκαλίας αλλά και προετοιμασίας των προσφυγόπουλων, τα οποία θα παρακολουθήσουν από Σεπτέμβριο τα μαθήματα στις Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), του υπουργείου Παιδείας.» Το πρόγραμμα περιλαμβάνει «Ελληνικά, αγγλικά και μαθηματικά».

«Παιδιά, ηλικίας από 3 έως και 17 ετών, με τις τσάντες στους ώμους

¹¹⁵ <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8863271&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

¹¹⁶ <https://www.tanea.gr/2017/07/28/greece/prosfygopoula-sta-thrania-gia-mia-deyteri-eykairia/>

μπαίνουν καθημερινά στις σχολικές αίθουσες και κάθονται στα θρανία 10 ώρες την εβδομάδα, όπου παρακολουθούν ελληνικά, αγγλικά και μαθηματικά – μαθήματα βασισμένα στην ύλη που προβλέπει το υπουργείο Παιδείας για τους ΔΥΕΠ».

Η υπεύθυνη του προγράμματος υποστηρίζει στη συνέχεια του άρθρου πως :

«Ο βασικός μας στόχος είναι να υποστηρίξουμε τα παιδιά να αντεπεξέλθουν στο σχολείο, όχι μόνο να εγγραφούν, αλλά κυρίως να μπορέσουν να συνεχίσουν και να ενσωματωθούν στο σχολικό περιβάλλον. Το πρόγραμμα αυτό είναι πιλοτικό και γίνεται για πρώτη φορά κάτι τέτοιο σε ευρωπαϊκό έδαφος, με εμπλεκόμενες δυνάμεις όχι μόνο μη κυβερνητικές οργανώσεις και οργανισμούς αλλά και κρατικούς φορείς, όπως το υπουργείο Παιδείας και ο Δήμος Αθηναίων».

Σχετικά με παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας τονίζει δε πως :

«Στο κέντρο αυτό έρχονται και οι έφηβοι πρόσφυγες, 15 έως 17 ετών, για τους οποίους το υπουργείο Παιδείας δεν προβλέπει εκπαίδευση τους ΔΥΕΠ. Έχουμε εφήβους, λοιπόν, που έρχονται καθημερινά από τον Ελαιώνα για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα. Γι' αυτά τα παιδιά ουσιαστικά προσφέρουμε μια κανονική εκπαίδευση».

Εμφανής ο ενισχυτικός ρόλος των οργανώσεων, τόσο στη διαδικασία ένταξης των παιδιών στα εθνικά σχολεία, που αποτελεί για αυτά μια καινούρια και ως εκ τούτου εντελώς άγνωστη πραγματικότητα, όσο και στην τυπική εκπαίδευση αυτή καθαυτή.

Θετικές προεκτάσεις από την πρωτοβουλία ομάδων εθελοντών, που έχει ως αποδέκτες τα παιδιά προσφυγικής προέλευσης, αναφέρονται και στο άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών στις 20/07/17 με τίτλο «Στο καμπ Μόζα έθαψαν το αυγό του φιδιού»¹¹⁷.

«Εκπαιδευτικοί από σχολεία του Βόλου αλλά και φοιτητές από τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής και Προσχολικής Εκπαίδευσης του

¹¹⁷ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/117946_sto-kamp-moza-ethapsan-aygo-toy-fidiou

Πανεπιστημίου Θεσσαλίας προσέφεραν εθελοντική εργασία στη δομή φιλοξενίας οργανώνοντας διάφορες δράσεις για τα παιδιά. Εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης, αθλητικές δραστηριότητες, μαθήματα μουσικής και δημιουργικής γραφής ήταν ορισμένες μόνο από τις δράσεις που πραγματοποιήθηκαν εκεί».

Η συντονίστρια εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας στο καμπ, κυρία Μάγδα Βίτσου επισημαίνει:

«Ήταν μια χρονιά γεμάτη προκλήσεις, καθώς τα προσφυγόπουλα μπήκαν για πρώτη φορά στα δημόσια σχολεία. Τα παιδιά παρακολούθησαν χωρίς κανένα πρόβλημα τα μαθήματα τις απογευματινές ΔΥΕΠ και συμμετείχαν με μεγάλο ενθουσιασμό στις διάφορες εθελοντικές δράσεις που διοργανώθηκαν».

Στην Καθημερινή, στις 23/03/17 σε άρθρο με τίτλο «Ενισχυτική διδασκαλία σε προσφυγόπουλα στο Εκπαιδευτικό Κέντρο της ‘ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ’ στην Αθήνα» γίνεται αναλυτική αναφορά στη δράση της εν λόγω οργάνωσης και την επικουρικό της ρόλο στην ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση καθώς:

«βοηθούν τα παιδιά – ανεξάρτητα από το φύλο, την εθνικότητα, το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο – να απολαμβάνουν τα δικαιώματός τους σε μια ποιοτική εκπαίδευση και έναν ανθρώπινο κόσμο». «Η ‘Αποστολή’ σε συνεργασία με τον κορυφαίο, παγκοσμίως, ανθρωπιστικό διακυβερνητικό οργανισμό την Unicef, τη Φιλανδική και τη Σουηδική Εκκλησία και την μη κυβερνητική οργάνωση « Έλιζ» δημιούργησαν ένα παράθυρο ευκαιρίας και ένταξης παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση στις περιοχές της Αττικής, της Βοιωτίας, της Μακεδονίας και της Ηπείρου».

Βρισκόμενη σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, έχει ως στόχο:

«τη στήριξη του έργου που έχει αναλάβει η ελληνική δημόσια εκπαίδευση για τη βέλτιστη ένταξη των παιδιών στην μάθηση αλλά και την ελληνική κοινωνία» υλοποιώντας «πρόγραμμα δράσεων μη τυπικής εκπαίδευσης σε παιδιά προσφύγων» που διαβιούν σε Κέντρα

Φιλοξενίας Προσφύγων και στοχεύουν αφενός να απασχολήσουν δημιουργικά τα νήπια ηλικίας 3-5 ετών και να προσφέρουν μαθήματα μητρικής γλώσσας και ενισχυτική διδασκαλία σε παιδιά 6-15 ετών».

Ακόμη, αναφέρεται πως :

«Η ενισχυτική διδασκαλία αφορά στα μαθήματα που θα διδαχθούν τα παιδιά στις τάξεις υποδοχής του ελληνικού σχολείου με σκοπό την ομαλή ενσωμάτωση τους στις εν λόγω τάξεις για την σχολική χρονιά 2016-2017. Παράλληλα, το πρόγραμμα απευθύνεται και στην ηλικιακή ομάδα 16-17 ετών που έπεται της ηλικίας υποχρεωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Για την ομάδα αυτή διεξάγονται προγράμματα εκπαίδευσης της ελληνικής και της αγγλικής γλώσσας, ατομικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων ζωής. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από την UNICEF και την Γενική Διεύθυνση ECHO της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε συνεργασία με τον οργανισμό Finn Church Aid.». Ως στόχος των δράσεων τους αναφέρεται μεταξύ άλλων: «...η εξασφάλιση της βέλτιστης δυνατής κατανόησης των μαθημάτων των τάξεων υποδοχής στο ελληνικό σχολείο μέσω της ενισχυτικής διδασκαλίας».

Έκδηλη είναι η προσπάθεια των ομάδων εθελοντών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων για την ταχύτερη και ποιοτικότερη εκπαιδευτική συμπερίληψη των παιδιών που θα παρακολουθήσουν το ελληνικό σχολείο. Για το Σχολείο τους Ελπίδας, που λειτουργεί στο κέντρο φιλοξενίας του Σκαραμαγκά, μίλησε σε άρθρο της εφημερίδας Ελεύθερος Τύπος ¹¹⁸ ο Σύρος πρόσφυγας Λουάι Κομμιάμ Αλμπαμπιλί , ο οποίος όταν αναγκάστηκε να έρθει στην Ελλάδα προκειμένου να ξεφύγει από τον πόλεμο και βρέθηκε στον Σκαραμαγκά, αποφάσισε να ιδρύσει το σχολείο για τα προσφυγόπουλα. Ενώ η Άνγκελα Μαρία Αρμπελάες, μετανάστρια η ίδια από την Κολομβία, μιλά για τη μη κυβερνητική οργάνωση «Art Angels Relief Team», που ίδρυσε στη Λέσβο, όπου καθημερινά μαθαίνουν στα παιδιά να παίζουν με το βιολί τους Χατζιδάκι, Θεοδωράκη και Ξυλούρη, αλλά και μουσικές τους πατρίδας τους. Στο «Σχολείο χωρίς σύνορα» δίνεται καθημερινά και για ώρες η δυνατότητα στα

¹¹⁸ <https://eleftherostypos.gr/ellada/58184-diethnes-synedrio-stis-bryxelles-gia-tin-entaxi-ton-prosfygopoylon-stin-ekpaideysi>

προσφυγία να συμμετέχουν σε ψυχαγωγικές, αθλητικές δραστηριότητες και παιχνίδι. Ζωγραφική και μουσική, αθλητικές δραστηριότητες, παιχνίδι και επισκέψεις στο Αρχαιολογικό και το Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης, προβολές ταινιών και εργαστήρια με συγγραφείς παιδικού βιβλίου είναι μερικές από τις δράσεις της ΜΚΟ «Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού».¹¹⁹ Το πρόγραμμα παρά το γεγονός ότι ήταν σύντομο και για έναν περιορισμένο αριθμό παιδιών, έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά-πρόσφυγες να κάνουν τα πρώτα βήματα κατανόησης της πραγματικότητας και ενσωμάτωσης στη χώρα που θα τα φιλοξενήσει για μικρό ή μεγαλύτερο διάστημα.

Τέλος, στο άρθρο τους Εφημερίδας των Συντακτών, στις 20/02/17 με τίτλο «Το Α βγαίνει από την αλληλεγγύη»¹²⁰, γίνεται λόγος για τον ρόλο των δομών αλληλεγγύης σε όλη την Ελλάδα, που

«καλύπτουν εκπαιδευτικές ανάγκες, είτε προσφέροντας δωρεάν ενισχυτική διδασκαλία, με τη μορφή κοινωνικού φροντιστηρίου, είτε διοργανώνοντας παιδαγωγικές δράσεις, από ξένες γλώσσες, μαθήματα ελληνικών για μετανάστες, μέχρι καλλιτεχνικά σεμινάρια, μαθήματα μουσικής, αλλά και κύκλους αυτο-μόρφωσης». Επισημαίνεται πως: «Βασικό χαρακτηριστικό των αλληλέγγυων σχολείων -που τα διαφοροποιεί για παράδειγμα από τα κοινωνικά φροντιστήρια των δήμων ή τα φιλανθρωπικά ιδρύματα της Εκκλησίας- είναι οι μικτές συνελεύσεις γονέων, μαθητών και εκπαιδευτικών, που συναποφασίζουν ισότιμα για ζητήματα που αφορούν όλη την κοινότητα. Τα αλληλέγγυα σχολεία λειτουργούν ενίοτε ως εκπαιδευτικές τράπεζες χρόνου, καθώς οι μαθητές γίνονται με τη σειρά τους και δάσκαλοι ή προσφέρουν συμμετέχοντας στις δράσεις της δομής, αποφεύγοντας τον σκόπελο της φιλανθρωπίας και του διαχωρισμού σε «εθελοντές» και «ωφελομένους»-παθητικούς λήπτες υπηρεσιών».

Καταλήγοντας πως:

«Το Αλληλέγγυο Σχολείο της Μεσοποταμίας αποτελεί ένα καινοτόμο εκπαιδευτικό εγχείρημα, αφού απαιτεί τη δραστηριοποίηση -μέσω

¹¹⁹ https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/78063_sholeio-horis-synora

¹²⁰ https://www.efsyn.gr/oikonomia/gia-kalo/100708_bgainei-apo-tin-allileggyi

προσφοράς υπηρεσιών σε άλλα μέλη του δικτύου- τόσο των έφηβων μαθητών όσο και των γονέων. Αν και στεγάζεται (όπως και οι άλλες δράσεις της συλλογικότητας) στο μικρό σπίτι τους Μεσοποταμίας στη γειτονιά του Μοσχάτου, φέτος ξεπέρασε τους 200 μαθητές και τους 40 εκπαιδευτικούς με τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας Γυμνασίου και Λυκείου, ξένες γλώσσες, μουσική, αλλά και σεμινάρια με περιεχόμενο την επιστήμη, τη λογοτεχνία και τη συμβουλευτική υποστήριξη γονέων και εφήβων».

5.6 Έκτη Θεματική Ενότητα

Κριτική στο έργο του ΥΠΕΠΘ

Καθυστερήσεις	λειτουργία ΔΥΕΠ/ΖΕΠ, πρόσληψη προσωπικού, πρόσβαση στην τυπική εκπαίδευση στα νησιά
Αστοχίες	άνιση κατανομή-υπέρμετρη επιβάρυνση λίγων σχολείων, μεγαλύτερος αριθμός «νέων μαθητών» σε τάξεις και σχολεία, μη επάρκεια και καταλληλόλητα σχολικών κτιρίων και αιθουσών, προβλήματα στις υποδομές, μη εξασφαλισμένα κονδύλια για καθαριότητα και θέρμανση σχολικών συγκροτημάτων
Ελλείψεις	απουσία διερμηνέων, απουσία κοινού γλωσσικού κώδικα, ολιγάριθμοι εκπαιδευτικοί, ενεργή εμπλοκή ΜΚΟ, απουσία επιμορφωτικών εκπαιδευτικών σεμιναρίων, απουσία ειδικών βιβλίων, διορισμός αναπληρωτών και μειωμένου ωραρίου εκπαιδευτικών

Πολλές οι ελλείψεις, οι αστοχίες και οι καθυστερήσεις στην υλοποίηση του εκπαιδευτικού σχεδιασμού που αποφασίστηκε από το ΥΠΕΠΘ. Δεν ήταν λίγα τα άρθρα που δημοσιεύτηκαν και έθιγαν τα κακώς κείμενα. Ελλείψεις εκπαιδευτικών, πολυπληθή τμήματα, ανεπάρκεια υποδομών, καθυστερήσεις στη λειτουργία των περισσότερων ΔΥΕΠ και ανυπαρξία τάξεων υποδοχής σε πολλά σχολεία είναι μερικά από τα καίρια προβλήματα που επισημαίνονται.

Ανυπαρξία κυβέρνησης

Η κυβέρνηση κατηγορείται ευθέως για έλλειψη πλάνου εμβολιασμών, πιστοποιητικών υγείας και προσλήψεις καθαριστών στα σχολικά συγκροτήματα που θα φιλοξενήσουν τα παιδιά με προσφυγική προέλευση.¹²¹ Σε άρθρο του ο Ριζοσπάστης με τίτλο «από αναβολή σε αναβολή» αναφέρει πως ο βουλευτής του ΚΚΕ Ι.Δελής φέρεται κατά του υπουργού Παιδείας, καθώς :

«για τέταρτη συνεχόμενη βδομάδα, με διάφορες δικαιολογίες αρνείται να προσέλθει στη Βουλή και να συζητήσει την Επίκαιρη Ερώτηση του για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων!»¹²² καθώς και την ανεπάρκεια των δομών¹²³.

Μέλος του Τμήματος Παιδείας και Έρευνας της ΚΕ του ΚΚΕ επισημαίνει σε άρθρο της εφημερίδας ο Ριζοσπάστης με τίτλο «Οι θέσεις του ΚΚΕ για την Εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»¹²⁴ πως :

«Μέχρι και το περασμένο καλοκαίρι, και παρά το γεγονός ότι υπήρχαν πρόσφυγες και μικρά παιδιά εγκλωβισμένα πάνω από έξι μήνες, δεν είχε γίνει η παραμικρή ενέργεια από το υπουργείο Παιδείας, όχι μόνο για την Εκπαίδευση των παιδιών - μέσα από τις δομές του δημόσιου σχολείου - αλλά ούτε καν για τη στοιχειώδη στήριξή τους μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα με έμφαση στη δημιουργική απασχόληση και την ψυχολογική στήριξη».

¹²¹<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9055409&textCriteriaClause=%2B%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3+%2B%CE%A3%CE%9F%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97+%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3>

¹²²<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9226529&textCriteriaClause=%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97+%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%A9%CE%9D+%2B%CE%94%CE%95%CE%9B%CE%97>

¹²³ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/100474_den-tha-kanoyme-piso

¹²⁴<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9173890&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

Άνιση κατανομή στα σχολεία

Εκπαιδευτικοί και διευθυντές σχολείων μιλούν «για καταστάσεις που προσβάλλουν τους πάντες» επισημαίνοντας ότι :

«η κατανομή των προσφυγόπουλων στα σχολεία θα έπρεπε να είχε γίνει με ευθύνη της Διεύθυνσης Εκπαίδευσης, με σχέδιο, με εξασφαλισμένη τη μεταφορά τους και με διασπορά στα σχολεία, ώστε να μην επιβαρύνονται υπέρμετρα ένα - δυο σχολεία»¹²⁵.

Η διευθύντρια του 54^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αθηνών μιλά για τις πιέσεις που δέχεται από τις ΜΚΟ για την εγγραφή όλο και περισσότερων παιδιών. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«μας επιβάλλουν, κατά μία έννοια, να πάρουμε μεγαλύτερο αριθμό προσφυγόπουλων, αδιαφορώντας ουσιαστικά για το πώς γίνεται το μάθημα».

Προβλήματα υπάρχουν και σε σχέση με τα ζητήματα των υποδομών, κυρίως ως προς την επάρκεια και τη λειτουργικότητα των σχολικών κτιρίων, ενώ δεν υπάρχουν εξασφαλισμένα τα κονδύλια προς τους δήμους για την καθαριότητα των σχολείων.

Δυσκολίες στην επικοινωνία

Πολλοί εκπαιδευτικοί δε διστάζουν να παραδεχτούν πως μιλάν με τους «νέους μαθητές» με νοήματα, καθώς τα περισσότερα παιδιά δε μιλούν ελληνικά και τα τμήματα υποδοχής (αν υπάρχουν και έχουν εγκριθεί εγκαίρως) είναι πολυπληθή ενώ οι εκπαιδευτικοί λίγοι στον αριθμό. Την έλλειψη επικοινωνίας επισημαίνουν και στο άρθρο της Εφημερίδας των Συντακτών με τίτλο « ‘Στοιχείο’ για το υπ. Παιδείας η εκπαίδευση χιλιάδων προσφυγόπουλων» αναφέροντας (οι εκπαιδευτικοί) πως:

«Υποδεχόμαστε καθημερινά μαθητές και γονείς που ως επί το

¹²⁵<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9535540&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

πλείστον δεν μιλάνε ούτε ελληνικά ούτε καν αγγλικά. Τα προσφυγόπουλα έρχονται και μπαίνουν στις τάξεις μας εντελώς απροετοίμαστα και χωρίς καμία βοήθεια πάνω στο σημαντικό θέμα της επικοινωνίας, καθώς δεν έχουμε ακόμα τάξη υποδοχής»¹²⁶.

Έλλειψη διερμηνέων – ενεργή εμπλοκή ΜΚΟ

Παράγοντας που επηρεάζει εξίσου την επικοινωνία είναι η έλλειψη διερμηνέων, καθώς όπως παραδέχεται ο γενικός γραμματέας του υπουργείου Παιδείας, «το ελληνικό Δημόσιο δεν μπορεί να διαθέσει διερμηνείς στα σχολεία και έτσι θα στηριχτεί στη βοήθεια εθελοντών και ΜΚΟ»¹²⁷.

Είναι εμφανές πως η κυβέρνηση παραδέχεται ότι τα «κενά» του εκπαιδευτικού σχεδίου του ΥΠΕΠΘ, καλύπτονται από τη δράση των ΜΚΟ, πράγμα που γίνεται αντιληπτό από τις δηλώσεις του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, αναφορικά με το ζήτημα του εκπαιδευτικού αποκλεισμού των νησιών του Αιγαίου σε άρθρο της Καθημερινής με τίτλο «το στοίχημα των δασκάλων στα σχολεία της προσφυγιάς»¹²⁸.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως:

« Στα νησιά του Αιγαίου, όπου φθάνουν οι πρόσφυγες από τη Μέση Ανατολή και όχι μόνο, τα παιδιά 6 έως 18 ετών δεν εντάσσονται στα σχολεία της περιοχής μαζί με τα Ελληνόπουλα ή σε απογευματινά προγράμματα, έως ότου κριθεί το αίτημα ασύλου που έχει καταθέσει η οικογένειά τους. Έτσι, την εκπαίδευση των παιδιών αυτών έχουν αναλάβει τα μέλη των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται εντός των hotspots».

Μέλος του Τμήματος Παιδείας και Έρευνας της ΚΕ του ΚΚΕ σε άρθρο της εφημερίδας ο Ριζοσπάστης με τίτλο «Οι θέσεις του ΚΚΕ για την Εκπαίδευση των

¹²⁶ https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/127424_stoihima-gia-yp-paideias-i-ekpaideysi-hiliadon-prosfygopoylon

¹²⁷ <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/928573/mathainoyme-ellinika/>

¹²⁸ <https://www.kathimerini.gr/society/937408/to-stoichima-ton-daskalon-sta-scholeia-tis-prosfygias/>

προσφυγόπουλων»¹²⁹, επισημαίνει σε σχέση με τις εκπαιδευτικές - παιδαγωγικές παρεμβάσεις που γίνονταν στους χώρους φιλοξενίας πως:

«Από τους 76 «φορείς» που είχαν κάποια παρέμβαση στα κέντρα, οι 36 ήταν σύλλογοι, ενώσεις, εθελοντικές οργανώσεις κ.ά., οι 32 ήταν ΜΚΟ και μόνο 5 πανεπιστήμια και 3 ακόμη δημόσιοι φορείς (Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, ΟΑΕΔ, Δημόσια Βιβλιοθήκη). Επίσης, υπήρχαν 7 πρωτοβουλίες των ίδιων των προσφύγων. Καμιά δεν ήταν υπό την αιγίδα του υπουργείου» καταλήγοντας πως: «το ζήτημα ουσιαστικά έχει αφηθεί στις ΜΚΟ, που δρουν ανεξέλεγκτα και έχουν και το αποκλειστικό προνόμιο στη χρηματοδότηση».

Καθυστερήσεις στη λειτουργία ΖΕΠ/ΔΥΕΠ

Σε άρθρο της η Εφημερίδα των Συντακτών με τίτλο «Εκατοντάδες προσφυγάκια εκτός σχολείου και φέτος»¹³⁰ αναφέρει πως :

«Το γεγονός ότι οι τάξεις ΖΕΠ δεν θα λειτουργήσουν νωρίτερα από τα μέσα Οκτώβρη, ενέχει τον κίνδυνο τα παιδιά να εγκαταλείψουν το σχολείο, καθώς θα αναγκαστούν να ξεκινήσουν τη σχολική χρονιά χωρίς την υποστήριξη των ειδικών τμημάτων, ενώ τα παιδιά που ζουν σε καταυλισμούς στα νησιά, θα αποκλείονται πάλι από το πρόγραμμα καθώς δεν θα έχουν το αποδεικτικό στοιχείο διεύθυνσης κατοικίας που απαιτείται για την εγγραφή στο σχολείο».

Παρόμοια κατάσταση αναφορικά με τις ΔΥΕΠ περιγράφεται και από Μέλος του Τμήματος Παιδείας και Έρευνας της ΚΕ του ΚΚΕ σε άρθρο της εφημερίδας ο Ριζοσπάστης με τίτλο «Οι θέσεις του ΚΚΕ για την Εκπαίδευση των

¹²⁹<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9173890&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

¹³⁰ https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/124357_ekatonrades-prosfygkia-ektos-sholeiouv-kai-fetos

προσφυγόπουλων»¹³¹. Συγκεκριμένα αναφέρει πως:

«Τρεις μήνες μετά, ΔΥΕΠ λειτουργούν μόνο για τα παιδιά των καταυλισμών στο Λαύριο και τον Ελαιώνα (Αττική), στα Λαγκαδίκια και το Δερβέني (Θεσσαλονίκη), στη Ριτσώνα (Χαλκίδα), ενώ το πρόγραμμα για τα παιδιά της Φιλιππιάδας (Άρτα) έχει προσωρινά ανασταλεί. Τα παιδιά που μετέχουν σε αυτές είναι λιγότερα από 1.000. Καμία ΔΥΕΠ για παιδιά ηλικίας 4 - 6 ετών δεν λειτουργεί, οι ΜΚΟ λυμαινονται ολοκληρωτικά αυτήν την κατηγορία. Ενώ για τις ηλικίες 13 - 15 ετών δεν λειτουργούν πάνω από 3 - 5 δομές. Καμία πρόβλεψη δεν υπάρχει για τα διπλο-εγκλωβισμένα παιδιά των νησιών του Αιγαίου, που είναι δέσμια, μαζί με τους γονείς τους, της συμφωνίας ΕΕ - Τουρκίας. Για τα παιδιά που ζουν σε σπίτια και ξενοδοχεία με βάση το πρόγραμμα επιδότησης από τον ΟΗΕ, προβλέπεται γενικά η δυνατότητα να εγγραφούν σε πρωινά τμήματα, χωρίς καμία μέριμνα και έλεγχο από το υπουργείο».

Παρόμοια κατάσταση περιγράφεται σε άρθρο της εφημερίδας Ελεύθερος Τύπος με τίτλο «Παραμένουν εκτός σχολικών δομών 13.000 προσφυγόπουλα»¹³² και για τα νηπιαγωγεία. Συγκεκριμένα γράφεται πως :

«Στα 2.000 νήπια 4 με 5 ετών υπολογίζεται ότι βρίσκονται εντός των κέντρων φιλοξενίας. Ο σχεδιασμός του υπουργείου Παιδείας ήταν να δημιουργηθούν δομές εντός των κέντρων για τη φοίτηση των παιδιών. Ο αρχικός σχεδιασμός εγκαταλείφθηκε και τώρα αρμόδιοι του προγράμματος αναζητούν χώρους, ακόμα και κοντέινερ, που θα μπορούσαν να διατεθούν από ΜΚΟ ώστε να στεγάσουν τα μαθήματα. Το «project νηπιαγωγεία» παρουσιάζει μεγάλη καθυστέρηση, καθώς οι διαθέσιμοι χώροι θα πρέπει να ελεγχθούν από μηχανικό, ώστε να εξασφαλιστεί η ασφάλεια των νηπίων αλλά και ότι οι χώροι πληρούν τις προϋποθέσεις για στέγαση σχολικής μονάδας.».

Σε άρθρο του Ελεύθερου Τύπου με τίτλο «Εδώ και τέσσερις μήνες περιμένουν

¹³¹<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9173890&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

¹³²<https://eleftherostypos.gr/ellada/83469-paramenoy-n-ektos-sxolikon-domon-13-000-prosfygotopoula>

τα προσφυγόπουλα στη Μαλακάσα να πάνε σχολείο»¹³³ στις 08/02/17, θίγεται γλαφυρά το θέμα των καθυστερήσεων, καθώς όπως αναφέρεται :

«με βάση τις κυβερνητικές εξαγγελίες, τα προσφυγόπουλα θα παρακολουθούσαν τα απογευματινά μαθήματα για να προετοιμαστούν και να ενταχθούν από του χρόνου κανονικά στα σχολεία».

Όπως γράφει όμως και η σελίδα κοινωνικής δικτύωσης Μαλακάσα-SOS:

«Το σχολείο στη Μαλακάσα δεν αρχίζει. Τα παιδιά θα πρέπει του χρόνου τον Σεπτέμβρη να ενταχθούν στα “κανονικά” σχολεία, μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά της περιοχής. Δηλαδή πρέπει να ξέρουν ελληνικά! Πότε θα τα μάθουν; Ποιος θα δώσει άδικο στους γονείς που θα διαμαρτύρονται γιατί υποβαθμίζεται το επίπεδο της τάξης; Ποιος θα αναλάβει την ευθύνη γι’ αυτή την καθυστέρηση;».

Στο ίδιο άρθρο εκπαιδευτικός που βρίσκεται σε αναμονή να εργαστεί και ενώ πληρώνεται κανονικά, με επιστολή του καταγγέλλει πως :

« Τέσσερις μήνες περιμένουν τόσα παιδιά να ξεκινήσουν το σχολείο. Προετοιμάσαμε την τοπική κοινωνία να δεχτεί τα παιδιά, μιλήσαμε με 15μελή συμβούλια στα σχολεία, πήγαμε με Αφγανάκια και γίναμε φίλοι με τα παιδιά του πρωινού σχολείου, φάγαμε ατελείωτες ώρες μέσα στο χιόνι να μιλάμε με πιτσιρίκια και γονείς χωρίς ένα μεταφραστή δίπλα μας και ποιο το αποτέλεσμα; Στη Μαλακάσα θα ξεκινήσουμε τέλη Φλεβάρη για να κλείσουμε για το Πάσχα και στη συνέχεια σε ένα μήνα να προετοιμάσουμε τα Αφγανάκια για να μπουνε στα σχολεία “ισότιμα” με τα άλλα παιδιά!!!».

Με το κείμενό του «δικάζει» την πολιτική της κυβέρνησης απέναντι (τουλάχιστον) στην εκπαίδευση των προσφύγων χαρακτηρίζοντάς την:

«υποκριτική, ανεύθυνη και αντιπαιδαγωγική, αγγίζοντας τα όρια της γελοιότητας!»

καθώς

¹³³<https://eleftherostypos.gr/ellada/76637-edo-kai-4-mines-perimenoy-n-ta-prosfygopoyla-stin-malakasa-na-pane-sxoleio/>

«Άνθρωποι κάθε λογής, στερημένοι λογικής, ευαισθησίας, φαντασίας και αγάπης κατέχουν θέσεις καίριες και ευλογώντας τα γένια τους ετοιμάζουν “πρωτοποριακά” σχέδια δράσης για την “εκπαίδευση” των προσφυγοπαίδων».

Ολιγάριθμοι και μη ειδικά επιμορφωμένοι εκπαιδευτικοί

Πολύς ο λόγος για τους εκπαιδευτικούς, που σύμφωνα με τις εξαγγελίες της κυβέρνησης, θα στελεχώσουν τα τμήματα που θα φοιτούν παιδιά με προσφυγική προέλευση. Οι λάθος χειρισμοί του ΥΠΕΠΘ έγιναν άμεσα αντικείμενο σχολιασμού σε πληθώρα δημοσιευμάτων στον Τύπο. Μέλος του Τμήματος Παιδείας και Έρευνας της ΚΕ του ΚΚΕ σε άρθρο της εφημερίδας ο Ριζοσπάστης με τίτλο «Οι θέσεις του ΚΚΕ για την Εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»¹³⁴ αναφέρει πως:

«Από τις 500 προσλήψεις αναπληρωτών εκπαιδευτικών που είχαν εξαγγελθεί για να στελεχώσουν τις δομές (που ούτε αυτές καλύπτουν τις ανάγκες) έχουν πραγματοποιηθεί μόλις 140»

και μάλιστα πως:

«Οι εργαζόμενοι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί, που στελεχώνουν τις δομές, εργάζονται με ελαστικό ωράριο μερικής απασχόλησης (έως 15 ώρες τη βδομάδα), ενώ στην πραγματικότητα - λόγω της προχειρότητας και των αντικειμενικών δυσκολιών - δουλεύουν παραπάνω χωρίς αποζημίωση».

Αναπληρωτές εκπαιδευτικοί που δούλεψαν με παιδιά με προσφυγική προέλευση λένε ότι πιο σημαντικό πρόβλημα, ακόμη και από την έλλειψη ειδικών βιβλίων, είναι το ότι στα τμήματα υποδοχής διορίζονται εκπαιδευτικοί μειωμένου ωραρίου. Σε άρθρο της Καθημερινή με τίτλο «Μαθαίνουμε Ελληνικά»¹³⁵, αναπληρωτές εκπαιδευτικοί επισημαίνουν πως:

¹³⁴<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9173890&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

¹³⁵ <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/928573/mathainovme-ellinika/>

«Οι δάσκαλοι αναγκάζονται να αλλάζουν συνεχώς σχολεία, ώστε να συμπληρώσουν το ωράριο, κι επίσης τα παιδιά βλέπουν κάθε τόσο διαφορετικά πρόσωπα στην αίθουσα. Το προηγούμενο διάστημα πολλά καμπ έκλεισαν και εκπαιδευτικοί αναγκάστηκαν να μετακομίσουν σε κοντινές πόλεις». Η συχνή αυτή εναλλαγή διαταράσσει τα προσφυγόπουλα και δυσχεραίνει τη διδασκαλία τους».

Στη συνέχεια το ίδιο άρθρο θίγει το θέμα της ανυπαρξίας ειδικής εκπαίδευσης στους δασκάλους που μπαίνουν στις τάξεις των προσφυγόπουλων και τις καθυστερήσεις στη δράση του ΥΠΕΠΘ τονίζοντας πως:

« υπάρχει πρόθεση της κυβέρνησης να νομοθετήσει σχετικά με το θέμα των ειδικών προσόντων των αναπληρωτών (κάτι αντίστοιχο με τις λίστες ειδικής αγωγής), όμως, ακόμη κι αν αυτό συμβεί, η φετινή χρονιά θεωρείται χαμένη».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης παρήχθησαν αποτελέσματα, τα οποία με τη σειρά τους φαίνεται να απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα, που θέσαμε υπηρετώντας τον σκοπό της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Ειδικότερα, αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα και σε σχέση με τον τρόπο αναπαράστασης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο τύπο, ανακύπτουν δυο τάσεις προβολής. Η μια επικεντρώνεται στην παρουσίαση όλων εκείνων των χαρακτηριστικών, που παράγουν αντιλήψεις και εγείρουν στάσεις που εντάσσονται στο ευρύτερο πνεύμα της συμπαράστασης και της αλληλεγγύης προς το πρόσωπό τους, κινητοποιώντας τους αντίστοιχους λόγους. Ως εκ τούτου, τα εν λόγω παιδιά παρουσιάζονται ως φορείς δικαιωμάτων και επισημαίνεται η πολιτειακή υποχρέωση συμπερίληψής τους στην παρεχόμενη εθνική εκπαίδευση. Αντίθετα, το εύρος της δεύτερης τάσης περιλαμβάνει σωρεία αρνητικών και στερεοτυπικών απόψεων, που αντικατοπτρίζουν ξενοφοβικές και ρατσιστικές αντιλήψεις και συμπεριφορές, οι οποίες κατακρίνονται από τη συντριπτική πλειοψηφία του τύπου.

Το μεγαλύτερο μέρος των αρνητικών απόψεων για τα παιδιά με προσφυγική προέλευση εκφράζεται με τη χρήση συγκεκριμένης επιχειρηματολογίας, η οποία περιστρέφεται γύρω από τρεις θεματικούς άξονες: την υγεία, τον πολιτισμό/κουλτούρα/ νοοτροπία και τέλος τη θρησκεία. Ακολούθως, στα δημοσιεύματα αναπαράγονται λόγοι ιατρικοί, πολιτισμικοί και θρησκευτικοί, οι οποίοι στην υπερβολή τους καταφέρνουν να επηρεάσουν ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας, πως οι πρόσφυγες, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών τους, αποτελούν «άμεση απειλή». Στα δημοσιεύματα, όπου η αναπαράσταση έχει αρνητικό πρόσημο εντοπίζεται μια ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ των «άλλων», των «εισβολέων», των «παράτυπων μεταναστών» και του «εμείς» και «τα δικά μας παιδιά», τα παιδιά των «αθώων Ελλήνων πολιτών». Τα παιδιά των προσφύγων αναπαρίστανται ως «ξένοι» και αντιμετωπίζονται ως «απειλή» τόσο για την κοινωνική συνοχή όσο και για την εκπαιδευτική ευημερία και πρόοδο των γηγενών μαθητών. Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι παρατηρείται μια διαβάθμιση απόψεων ως προς τα αρνητικά στοιχεία, με το κατηγορικό εύρος να κυμαίνεται από απόψεις πιο «ήπιες»

και «εκλογικευμένης» αντίδρασης και να φτάνει ως τις απόψεις που ενσωματώνουν πιο «σκληρές» προσεγγίσεις. Έτσι, εντοπίζονται δημοσιεύματα που επισημαίνουν εκπαιδευτικές «ελλείψεις» και «κενά», που εκ των πραγμάτων χαρακτηρίζουν το μαθητικό προφίλ αυτών των παιδιών, με τους γονείς και την τοπική κοινωνία να εκφράζουν «ανησυχίες» κατά πόσο αυτά τα παιδιά θα μπορέσουν να ενσωματωθούν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η κύρια «ανησυχία» που εκφράζεται αφορά στην υποβάθμιση της παρεχόμενης εθνικής εκπαίδευσης, και στο αν η εμφάνιση των νεοεισερχόμενων μαθητών θα ταράξει τις ισορροπίες και θα αποτελέσει τροχοπέδη στην πρόοδο των γηγενών μαθητών «πηγαίνοντάς τα πίσω» στην εκπαίδευση τους. Παρατηρείται σταδιακά μια αλλαγή στη γλώσσα και στο ύφος γραφής των δημοσιευμάτων του τύπου· οι «ανησυχίες» δίνουν τη θέση σε αισθήματα «αγανάκτησης» και «οργής», που οδηγούν στην επιβεβλημένη «αντίδραση» των μελών της κοινωνίας για «αποτροπή» των «ολέθριων» συνεπειών αυτής της μαθητικής συνύπαρξης. Σε αυτές τις αντιδράσεις, η γλώσσα είναι έντονη, καυστική και αναφέρεται σε «σοβαρά» ζητήματα υγείας, θρησκείας και πολιτισμικού χάσματος ανάμεσα στα «ελληνόπουλα» και «τα άλλα παιδιά», τα οποία δεν αντιμετωπίζονται καν σαν παιδιά, αλλά αναπαρίστανται ομαδοποιημένα ως μια «σοβαρή απειλή». Οι θέσεις ρατσισμού και ξενοφοβίας δεν εκφράζονται αποκλειστικά από μέλη ακροδεξιών και φασιστικών κομμάτων, όπως η Χρυσή Αυγή. Το προηγούμενο θα μπορούσε να λειτουργήσει κατασταλτικά και να περιορίσει αυτές τις αντιδράσεις σε μικρές ομάδες, που θα αποτελούνταν από οπαδούς αυτών των πολιτικών απόψεων. Αντίθετα, οι θέσεις αυτές είναι διάχυτες και εκφραστές τους μπορεί να είναι σημαίνοντα μέλη της κοινωνίας όπως για παράδειγμα κληρικοί, μέλη των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, καθώς και τοπικοί παράγοντες της πολιτικής ζωής του τόπου. Με αυτό τον τρόπο διευρύνεται η απήχηση τους σε ένα κομμάτι της κοινωνίας που ψάχνει για «αποδιοπομπαίο τράγο» και ταυτίζεται με αυτές. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται μια προσπάθεια εκλογίκευσης παράλογων ισχυρισμών αλλά και εκμετάλλευσης πιθανών φόβων και ανησυχιών, που μπορεί να είναι υπαρκτές μέσα σε μια κοινωνία, συνηθέστερα όμως παράγονται λόγω άγνοιας και έλλειψης της πρέπουσας ενημέρωσης. Η διόγκωση αυτών, ως επί το πλείστον, οδηγεί σε αναταραχές και ακραίες αντιδράσεις. Τέτοια παραδείγματα αποτυπώνονται στον τύπο με τις επιθέσεις, είτε λεκτικές είτε σωματικές, τόσο σε πρόσφυγες όσο και σε ομάδες αλληλέγγυων πολιτών, εκπαιδευτικών και μελών της διοίκησης των σχολείων που θα φιλοξενούσαν παιδιά με προσφυγική προέλευση.

Στην αναπαραγωγή θετικών απόψεων παρατηρείται μια εντελώς διαφορετική λεκτική κάλυψη, προκειμένου να απεικονιστούν το «βίαιο μέγλωμα», ο «ξεριζωμός» και οι «κακουχίες», που βιώνουν αυτά τα παιδιά. Συχνή είναι και η χρήση γνωστών συνδυασμών λέξεων, όπως αυτών της «αλληλεγγύης και συμπαράστασης» και της «ελπίδας και αδελφότητας», ως συναισθήματα που γεννιούνται προς στα πρόσωπά τους. Τα παιδιά με προσφυγική προέλευση από «απειλή» αναπαρίστανται ως παιδιά που έχασαν όλα όσα, οι περισσότεροι θεωρούμε δεδομένα, όπως την πατρίδα τους, την οικογένεια τους, τις ρίζες τους, τα σπίτια τους και ως εκ τούτου έχουν ανάγκη από βοήθεια και υποστήριξη. Οι θετικές προσεγγίσεις εκφράζονται από ένα ευρύ κοινωνικό φάσμα που περιλαμβάνει εκπαιδευτικούς, μαθητές, φοιτητικούς συλλόγους, εκπροσώπους της πολιτικής σκηνής, γονείς και κοινωνικούς φορείς. Σε αντίθεση με τις αρνητικές αντιλήψεις, οι οποίες αποτυπώνονται αλλά υιοθετούνται στον τύπο, οι θετικές θέσεις υποστηρίζονται από αυτόν.

Συμπληρωματικά, αναφορικά με τους λόγους, οι οποίοι κινητοποιούνται στον τύπο σε σχέση με το δικαίωμα των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση, τονίζεται η ηθική, η πολιτική και η κοινωνική υποχρέωση διευκόλυνσης της επικείμενης ένταξής τους. Η εκπαίδευση είναι ένα αναφαίρετο δικαίωμα για όλους ανεξαρτήτως εθνικής προέλευσης, φύλου, ηλικίας, πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων και επιβάλλεται από διεθνείς συμβάσεις και νόμους. Επιπλέον, το δικαίωμα στην εκπαίδευση αποτελεί τη μόνη επιλογή στο κλίμα της ευρύτερης συμπαράστασης και αλληλεγγύης στα παιδιά, που έχουν υποφέρει από τόσες κακουχίες και ως εκ τούτου είναι σαφής η υποχρέωση της κοινωνίας, που επιθυμεί να τα ενσωματώσει, να φροντίσει ουσιαστικά για την άμεση και αποτελεσματική παροχή της.

Στη δεύτερη θεματική γίνεται εκτενής αναφορά στα δημοσιεύματα του Τύπου που αφορούν στον πολιτικό σχεδιασμό και τις νομοθετικές πρωτοβουλίες του ΥΠΕΠΘ, αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών με προσφυγική προέλευση. Η τυπική εκπαίδευση των παιδιών προσφυγικής προέλευσης αφορά στο κρατικό, επίσημο σύστημα εκπαίδευσης το οποίο υπάρχει για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα και αφορά στις: πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση (Μορφές Εκπαίδευσης, 2023)¹³⁶. Πρόκειται για ένα κλιμακωτό, οργανωμένο και χρονικά ταξινομημένο εκπαιδευτικό σύστημα που ξεκινάει από την πρωτοβάθμια και

¹³⁶ <https://studyingreece.edu.gr/el/morfes-ekpaidefsis/>.

καταλήγει στο πανεπιστήμιο το οποίο συμπεριλαμβάνει την απόκτηση διπλωμάτων τα οποία αναγνωρίζονται σε όλη την επικράτεια από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές και υπηρεσίες (Μορφές Εκπαίδευσης, 2023). Από την ανασκόπηση των δημοσιευμάτων του Τύπου προκύπτουν τρία ζητήματα σε σχέση με την τυπική εκπαίδευση: το πρώτο θέμα αφορά στη γενικότερη συζήτηση για το αν τα παιδιά με προσφυγική προέλευση είναι καλύτερο να εντάσσονται σε ημερήσιες τάξεις μαζί με τους ημεδαπούς μαθητές (πρωινές ΖΕΠ) ή αν θα ήταν προτιμότερη η ένταξή τους σε «ειδικές» τάξεις (απογευματινές ΔΥΕΠ). Αναφορικά με το πρώτο ζήτημα, παρουσιάζονται απόψεις που υποστηρίζουν την απευθείας ένταξη των παιδιών αυτών στην πρωινή ζώνη εκπαίδευσης και μάλιστα στις ίδιες σχολικές τάξεις με τα υπόλοιπα παιδιά και αντιτίθενται στον εκπαιδευτικό διαχωρισμό τους σε ξεχωριστά πρωινά ή απογευματινά τμήματα, ισχυριζόμενες πως η ως άνω τακτική αποτελεί μια μορφή «γκετοποίησης» και «αποκλεισμού» των προσφυγόπουλων από την εκπαιδευτική διαδικασία και την ευρύτερη ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Η αντίθετη άποψη, η οποία υποστηρίζει ότι η ένταξη των εν λόγω παιδιών θα είναι ομαλότερη και πιο ουσιαστική, εάν και εφόσον πραγματοποιηθεί μέσω «προπαρασκευαστικών» ξεχωριστών τμημάτων αρχικά και στην συνέχεια «κοινών» σχολικών τμημάτων. Η προσέγγιση αυτή θεωρείται από πολλούς μια πιο «στοχευμένη» και «προσαρμοσμένη στις ανάγκες αυτών των παιδιών» προσπάθεια, η οποία θα καλύψει ελλείψεις και κενά μέσα σε ένα κατάλληλο για τις ανάγκες τους εκπαιδευτικό περιβάλλον, προετοιμάζοντάς τα για την περαιτέρω ενσωμάτωσή τους στη σχολική κοινότητα και πραγματικότητα.

Το δεύτερο ζήτημα που ανακύπτει μέσα από την ανασκόπηση του Τύπου, αναφορικά πάντα με την τυπική εκπαίδευση, σχετίζεται με τη στελέχωση και την εκπαίδευση του κατάλληλου προσωπικού. Σε αυτή την ενότητα περιλαμβάνονται δημοσιεύματα του Τύπου, που αναφέρονται σε προσλήψεις προσωπικού καθώς και σε ελλείψεις και προβλήματα που σχετίζονται με αυτό. Πιο συγκεκριμένα γίνονται αναφορές σε κρατικούς φορείς, εκπαιδευτικούς καθώς και πολιτικούς εκπροσώπους της κυβέρνησης, οι οποίοι τονίζουν τις προσπάθειες κάλυψης των κενών και των ελλείψεων, βάσει των αναγκών που έχουν προκύψει. Παράλληλα παρουσιάζονται και απόψεις, οι οποίες προέρχονται κυρίως από εκπαιδευτικούς και μέλη της αντιπολίτευσης, οι οποίοι τονίζουν την αριθμητική και ποιοτική ανεπάρκεια του προσωπικού, επισημαίνοντας την έλλειψη ειδικής κατάρτισης και επιμόρφωσης του προσωπικού αλλά και τις μεγάλες καθυστερήσεις στις προσλήψεις, που οδηγούν σε χαμένες σχολικές χρονιές. Πληθώρα δημοσιευμάτων αναφέρεται εκτενώς σε

καθυστερήσεις στην έναρξη των μαθημάτων, παρά τις όποιες αρχικές εξαγγελίες της κυβέρνησης για ομαλή λειτουργία του εκπαιδευτικού σχεδιασμού εντός ορισμένου χρονοδιαγράμματος. Επιπλέον γίνονται αναφορές σε προβλήματα, που σχετίζονται με υλικοτεχνικούς πόρους όπως για παράδειγμα ακατάλληλες αίθουσες, ανεπάρκεια υποδομών στα σχολικά συγκροτήματα, ανεπαρκή θέρμανση στις δύσκολες καιρικές συνθήκες, έλλειψη βιβλίων, τετραδίων και προβλήματα στη μεταφορά των παιδιών από και προς το σχολείο. Τέλος, το τρίτο θέμα που προκύπτει από την ανασκόπηση του Τύπου στην παρούσα θεματική ενότητα αναφέρεται στην εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικία καθώς και μεγαλύτερης ηλικίας, για παράδειγμα άνω των 15 ετών. Οι ως άνω δύο κατηγορίες παρουσιάζονται ξεχωριστά στον Τύπο ως «ειδικές κατηγορίες» για τις οποίες δεν υπήρξε ουσιαστική προσπάθεια ένταξης εκ μέρους του αρμόδιου Υπουργείου, καθώς οι ΔΥΕΠ για τα Νηπιαγωγεία θα λειτουργούσαν αποκλειστικά εντός των δομών, που φιλοξενούνταν τα νήπια. Εν τέλει όχι μόνο δε λειτούργησαν αλλά δεν έγινε καμιά απολύτως προσπάθεια ώστε τα παιδιά αυτά να ενταχθούν σε δημόσια Νηπιαγωγεία. Η δε εκπαίδευση των μεγαλύτερων παιδιών δεν εφαρμόστηκε πρακτικά.

Ακολουθως, η τρίτη θεματική ενότητα αναφερόμενη στα εμπόδια που συνάντησε η ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην πράξη, απαντά στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα (Πώς παρουσιάζεται στον τύπο ο πολιτικός σχεδιασμός και οι νομοθετικές πρωτοβουλίες του ΥΠΕΠΘ, αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών με προσφυγική προέλευση). Εν προκειμένω, η ανασκόπηση του Τύπου έφερε στην επιφάνεια κενά και ελλείψεις του ίδιου του εκπαιδευτικού σχεδιασμού και των νομοθετημάτων του ΥΠΕΠΘ. Ανέδειξε επίσης το μείζον ζήτημα μειωμένης συμμετοχής του αριθμού μαθητών σε ανώτερες βαθμίδες της βασικής εκπαίδευσης. Ως παράγοντες που επηρέασαν τόσο την ομαλή ένταξη όσο και τη συμμετοχή των παιδιών με προσφυγική προέλευση στη μαθησιακή διαδικασία, παρουσιάζονται η «διακεκομμένη φοίτηση» λόγω «συνεχών μετακινήσεων και μετεγκαταστάσεων» των παιδιών και των οικογενειών τους, πρακτικά θέματα όπως η ανεπάρκεια και η ακαταλληλότητα δομών, η έλλειψη θέρμανσης και υλικοτεχνικού εξοπλισμού, ο γλωσσικός φραγμός και οι επιπτώσεις του στη μάθηση και στην επικοινωνία, καθώς και οι ελλείψεις και προβλήματα σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές της νησιωτικής χώρας, οι οποίες μειονεκτούν συγκριτικά με την ηπειρωτική Ελλάδα ως προς την πρόσβαση στην εκπαίδευση αλλά και στην ποιότητα αυτής.

Η τέταρτη θεματική απαντά στο τέταρτο ερευνητικό ερώτημα (Πώς

παρουσιάζεται στον τύπο η πρόσληψη των νομοθετικών σχεδιασμών του ΥΠΕΠΘ από τους φορείς της εκπαιδευτικής κοινότητας [γονείς, μαθητές, εκπαιδευτικοί] και ποιες οι αντιδράσεις που αυτοί προκαλούν), καθώς παρουσιάζονται εκτενώς οι αντιδράσεις γονέων-μελών σχολικών συλλόγων γονέων και κηδεμόνων και οι αντιδράσεις μαθητών και εκπαιδευτικών αναφορικά με την επικείμενη ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση βάσει του εκπαιδευτικού σχεδιασμού του ΥΠΕΠΘ.

Σχετικά με τους γονείς οι αντιδράσεις είναι μεικτές. Ο Τύπος αναφέρει θετικές αντιδράσεις αλληλεγγύης και υποστήριξης με ενεργή εμπλοκή ομάδων γονέων σε εκδηλώσεις και εθελοντικές δράσεις για τα παιδιά με προσφυγική προέλευση αλλά και έντονες αντιδράσεις θυμού, ρατσισμού και ξενοφοβίας. Οι αντιδράσεις τοποθετούνται στους γνωστούς τομείς που έχουν ήδη αναφερθεί: την υγεία, την θρησκεία, καθώς και την κουλτούρα των παιδιών προσφυγικής προέλευσης. Η γλώσσα είναι αιχμηρή και καυστική και πλαισιώνεται από ρητορική μίσους. Οι αντιδράσεις αυτές περιγράφονται στον Τύπο και ερμηνεύονται ως συνέπεια άγνοιας και έλλειψης ενημέρωσης και δεν υιοθετούνται. Ο Τύπος εκφράζει τις θετικές αντιλήψεις και απόψεις των γονέων καθώς παρουσιάζει συνεχόμενες γιορτές και εκδηλώσεις καλωσορίσματος των «νέων μαθητών» στις τοπικές κοινωνίες και στα κατά τόπους σχολεία. Παράλληλα τονίζεται η κατακραυγή και ο περιορισμός των ρατσιστικών και ξενοφοβικών απόψεων από αυτή τη μερίδα γονέων. Σύμφωνα με τον Τύπο, οι εκπαιδευτικοί, στο σύνολό τους, φαίνεται να εμφανίζουν θετικές και αλληλέγγυες προσεγγίσεις και ως την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση αλλά και ως προς στα ίδια τα παιδιά. Εκφράζουν, ωστόσο, έντονη κριτική στο κυβερνητικό έργο. Σαφώς παρουσιάζονται και θετικές κριτικές εκπαιδευτικών ως προς τις κυβερνητικές πολιτικές αλλά παραμένει διάχυτη η αίσθηση ότι «πολλά πράγματα δεν γίνονται καθόλου σωστά» ή ότι «πολλά πράγματα θα μπορούσαν να έχουν γίνει διαφορετικά». Ασκείται λοιπόν κριτική σε πολλαπλούς τομείς, ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθοι: τομέας προσλήψεων προσωπικού, τομέας κατάρτισης και εκπαίδευσης προσωπικού, τομέας υλοποίησης προγραμμάτων και δράσεων, συνθήκες εργασίας, καθυστερήσεις και ασυνεννοησίες κα. Ένα επιπλέον ζήτημα που αναδεικνύεται στον Τύπο σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς σχετίζεται με επιθέσεις που κάποιοι από αυτούς έχουν δεχθεί από μέλη της Χρυσής Αυγής και ομάδες εξαγριωμένων γονέων. Αυτού του είδους τα φαινόμενα και οι πρακτικές κατακρίνονται από τη συντριπτική πλειοψηφία του Τύπου.

Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι η στάση των παιδιών υπήρξε στη συντριπτική της πλειοψηφία θετική απέναντι στα παιδιά με προσφυγική προέλευση. Τα

παιδιά «αγκαλιάζουν» με αγάπη τους συμμαθητές τους με προσφυγική προέλευση, «ενθουσιάζονται» και ανυπομονούν να γνωρίσουν την κουλτούρα τους και να μάθουν τις ιστορίες τους. Με άλλα λόγια παρατηρείται μια αλληλέγγυα προσέγγιση στις νεαρές ηλικίες, γεγονός που φανερώνει ότι ενδεχομένως η ξеноφοβία και ο ρατσισμός να «διδάσκονται» και να «μεταφέρονται» στα παιδιά από τους ενήλικες μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και όταν αυτό το πλαίσιο απουσιάζει τέτοιου είδους φαινόμενα δεν μπορούν να ανθίσουν. Η θετική στάση των παιδιών μεταδίδει ενθαρρυντικά και ελπιδοφόρα μηνύματα για το μέλλον των προσφυγόπουλων και μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση για τις μεγαλύτερες γενιές.

Στην πέμπτη θεματική περιλαμβάνονται δημοσιεύματα του τύπου που μιλούν για την εμπλοκή ΜΚΟ, δικτύων εθελοντών, οργανώσεων καθώς και Διεθνών Οργανισμών (όπως για παράδειγμα Unicef, UNCHR, Unesco) στη μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση και οι οποίες σε συνεργασία με το κράτος και Ευρωπαϊκές Επιτροπές, που είναι υπεύθυνες για τους πρόσφυγες, υλοποιούν εκπαιδευτικές δράσεις. Η εμπλοκή των ΜΚΟ αντιμετωπίζεται κριτικά στον τύπο. Από τη μια τονίζεται η συνεισφορά και η συμβολή της στο ζήτημα της εκπαίδευσης της εν λόγω μαθητικής ομάδας, καθώς δρα συμπληρωματικά και σε συνεργασία με τις επίσημες κρατικές δομές. Από την άλλη δεν είναι λίγοι αυτοί που μιλούν για την άμετρη εμπλοκή τέτοιων οργανώσεων με τις «ευλογίες» της κυβέρνησης, προκειμένου να καλυφθούν τα κενά και οι ελλείψεις του ελλιπούς εκπαιδευτικού σχεδιασμού του Υπουργείου. Πέρα από τις εκπαιδευτικές δράσεις, όπως για παράδειγμα το «σχολείο χωρίς σύνορα», τις δράσεις του προγράμματος «ΑΠΟΣΤΟΛΗ», το πρόγραμμα που υλοποιείται από την ΕΛΙΞ και άλλες οργανώσεις, αναφέρονται προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης, ψυχοκοινωνικής υγείας, τεχνικής εκπαίδευσης, μουσικοκινητικά και χορευτικά προγράμματα, εκδηλώσεις αλληλεγγύης και εμψύχωσης. Επίσης επισημαίνονται δράσεις που εξασφαλίζουν χρηματοδότηση και παρέχουν τον απαραίτητο υλικό και τεχνικό εξοπλισμό για την υλοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, τα δημοσιεύματα περιγράφουν τη δράση τους ως κάτι θετικό με ελάχιστα να κάνουν αναφορά σε κατάχρηση χρηματοδοτήσεων και σε υποτιθέμενη σύνδεσή τους με πρεσβείες και κατασκόπους. Η παρούσα ενότητα απαντά στο πέμπτο και τελευταίο ερευνητικό ερώτημα που αφορά στην εμπλοκή των ΜΚΟ και συγκεκριμένα στον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται στον Τύπο η σχέση της μη τυπικής εκπαίδευσης (μέσω των ΜΚΟ) με την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση και τον επικουρικό ρόλο των ΜΚΟ στη δεύτερη.

Αναφορικά με την έκτη και τελευταία θεματική ενότητα που αφορά στην κριτική του έργου του ΥΠΕΠΘ σε σχέση με την ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στην τυπική εκπαίδευση και έχοντας ήδη μιλήσει για τα εμπόδια, που αυτή συνάντησε κατά την πρακτική της εφαρμογή, γεννάται το εξής ερώτημα: οι ελλείψεις και τα κενά στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό του ΥΠΕΠΘ ήταν μια ξεκάθαρη πολιτική επιλογή της κυβέρνησης με το ελάχιστο δυνατό πολιτικό κόστος ή μήπως δείχνουν την καταφανή ανεπάρκεια και την ανικανότητά της στην άσκηση ορθής εκπαιδευτικής πολιτικής παρά το γεγονός ότι ευαγγελιζόταν την άμεση ένταξη και ακώλυτη πρόσβαση των παιδιών με προσφυγική προέλευση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα; Η άνιση κατανομή των νέων μαθητών στα σχολεία, η επιλογή ως επί το πλείστον σχολείων, που ήταν ήδη εγγεγραμμένα πολλά παιδιά οικονομικών μεταναστών ή η ένταξη σε περιοχές, που οι κάτοικοι έδειξαν μεγαλύτερη ανοχή σε κοινωνικές αλλαγές κατά το παρελθόν, η διαχωριστική εκπαιδευτική πολιτική που καθιέρωσε τη λειτουργία απογευματινών ΔΥΕΠ στα σχολεία του αστικού ιστού αλλά και ΔΥΕΠ εντός των κέντρων φιλοξενίας με μοναδικό κριτήριο την τυχαία επιλογή μεταφοράς πληθυσμού σε απομακρυσμένα καμπ ή σε διαμερίσματα των πόλεων και ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός των νησιών του Β. Αιγαίου, των νησιών που επιφορτίστηκαν εξ αρχής με το δύσκολο έργο της υποδοχής και ταυτοποίησης του μεγαλύτερου όγκου προσφύγων είναι μερικές από τις επιλογές που έθεσαν το έργο του αρμόδιου Υπουργείου στο μικροσκόπιο.

Συνοψίζοντας όσα εκτενώς έχουν αναλυθεί και παρουσιαστεί στα προηγούμενα μέρη της παρούσας μελέτης, θα λέγαμε πως η διαδικασία της ένταξης των παιδιών με προσφυγική προέλευση δεν έτυχε αποτελεσματικής διαχείρισης, ενώ έφερε στο προσκήνιο αντιδράσεις όμοιες με εκείνες, που πυροδότησε η ίδια η έλευση των προσφύγων στη χώρα μας. Δε θα μπορούσε άλλωστε να συμβεί διαφορετικά, καθώς το θέμα της εκπαιδευτικής ένταξης είναι μέρος της γενικότερης ένταξης στην ελληνική κοινωνία μια ιδιαίτερα ευάλωτης ομάδας. Και ενώ η αυθόρμητη αντίδραση των ανθρώπων απέναντι στη δυστυχία μεταναστών και προσφύγων είναι συνήθως θετική, τα αισθήματα αλληλεγγύης μπορεί να τα αλλάξει ο φόβος που προκαλείται από τις αρνητικές πληροφορίες που προβάλλονται γι' αυτούς (Τσιάκαλος, 2011). Οι πρόσφυγες προβάλλονται ως παράγοντας που ταράζει τις ισορροπίες της ελληνικής κοινωνίας και ειδικότερα σε θέματα εθνικής ασφάλειας και υγείας, καθώς συγκεκριμένοι ξеноφοβικοί κύκλοι τους αποδίδουν σχεδόν δεδομένες εγκληματικές συμπεριφορές και μεταδοτικά νοσήματα. Αποτέλεσμα της σύγχυσης μεταξύ αιτιών και αποτελεσμάτων στο

προσφυγικό ζήτημα αποτελεί η τρομοκρατία, η εσωστρέφεια και η επιφυλακτικότητα –έως και εχθρότητα- απέναντι στον «Άλλο», ιδιαίτερα από εκείνους που υφίστανται αμεσότερα τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, όπως βεβαιώνεται στη βιβλιογραφία¹³⁷. Άλλωστε η αναζήτηση αποδιοπομπαίων τράγων υποδηλώνει την ύπαρξη στερεοτύπων, τα οποία μάλιστα ενεργοποιούνται σε περιόδους κρίσης, όταν οι άνθρωποι δεν μπορούν, λόγω της χειραγώγησης που υφίστανται, ή και δεν θέλουν να κατανοήσουν τα πραγματικά αίτια της κακοδαιμονίας τους (Παπαδημητρίου, 2000).

Η πρόθεση για αποκλεισμό και περιθωριοποίηση του μεταναστευτικού και προσφυγικού πληθυσμού που έρχεται στη χώρα μας γίνεται ολοένα και πιο εμφανής με τις πολιτικές στέγασης που ακολουθεί η κυβέρνηση. Μοιραία ο κοινωνικός και εκπαιδευτικός αποκλεισμός των παιδιών με προσφυγική προέλευση είναι δεδομένος. Η διαμόρφωση αρνητικής στάσης στο δημόσιο λόγο αναφορικά με την επικείμενη ένταξη των παιδιών με προσφυγική προέλευση, ανεξάρτητα από το αν είναι συνειδητά ρατσιστική ή αποτέλεσμα παραπληροφόρησης και χειραγώγησης, οδηγεί σε πρακτικές που αναπαράγουν τον αποκλεισμό. Το επιχείρημα της επιβάρυνσης του εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος που προτάσσουν πολλοί Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων, κυβερνητικοί εκπρόσωποι και μέλη της τοπικής αυτοδιοίκησης, είναι προφανέστατα η ασφαλέστερη αντι-μεταναστευτική στρατηγική, καθώς δε συνεπάγεται άρνηση των μεταναστών λόγω προκατάληψης ή κακής βούλησης, αλλά επειδή είναι αδύνατο, λόγω οικονομικού φόρτου, να γίνουν αποδεκτοί (Van Dijk, 2000). Η νομιζόμενη υποβίβαση της παρεχόμενης εκπαίδευσης υποκινεί πολλούς γονείς να σαμποτάρουν την όποια προσπάθεια συμπερίληψης των παιδιών με προσφυγική προέλευση στις σχολικές κοινότητες. Το Υπουργείο με τη σειρά του ακολουθεί σαφείς θεσμικές πρακτικές διάκρισης, γκετοποίησης και αποκλεισμού, εκπαιδύοντας τα παιδιά με προσφυγική προέλευση είτε εντός των στρατοπέδων είτε μέσα στο σχολικό χώρο, σε διαφορετικό ωστόσο ωράριο, ξέχωρα από το τυπικό πρωινό πρόγραμμα και τους γηγενείς μαθητές. Η δημιουργία των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων στα σχολικά κτίρια τη σχολική χρονιά 2016-2017 συνοδεύτηκε άλλοτε από αλληλέγγυες αγκαλιές κι ορθάνοιχτες πόρτες κι άλλοτε από εντάσεις και λουκέτα στις πόρτες, τοποθετημένα από διαμαρτυρούμενους γονείς που αντιτίθεντο στην από κοινού με τα παιδιά τους ένταξη των προσφυγόπουλων στα σχολεία (Κοκκίδου, 2017).

Εν όλω, η επικείμενη ένταξη των νεοεισερχόμενων μαθητών στο εθνικό

¹³⁷ Βλ. Βεντούρα (2004), Bauman (2009), Ψαρράς (2012), Φραγκουδάκη (2013), Galariotis et al. (2017).

σύστημα τυπικής εκπαίδευσης αντιμετωπίστηκε ως ειδικότερη διάσταση του ευρύτερου προσφυγικού ζητήματος, μέσα από φίλτρα αλληλεγγύης και συμπαράστασης χωρίς να λείπουν τα ιδιαίτερα προπαγανδιστικά φίλτρα, που διαπερνούν τη σκέψη μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού της χώρας. Ο λόγος όσων αντιτάχθηκαν στη συμπερίληψη των παιδιών με προσφυγική προέλευση στα ελληνικά σχολεία και τη συστέγαση με τα παιδιά τους εδράζεται σε υπαρκτές διαστάσεις θεσμικού ρατσισμού στη χώρα, ενός φαινομένου τόσο πολυπαραγοντικού, διαστάσεις του οποίου αφορούν και τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος γενικότερα.

Δεδομένων των περιορισμών της παρούσας έρευνας και των ερευνητικών κενών που τυχόν δε καλύφθηκαν, προτείνεται μελλοντικά η έρευνα να επεκταθεί και στις κυριακάτικες εφημερίδες, που τυπώθηκαν κατά την υπό εξέταση περίοδο (2015-2017) καθώς επίσης και να καλύψει χρονικά όλα τα επόμενα έτη ως και σήμερα. Επιπρόσθετα, θα παρουσίαζε μεγάλο ενδιαφέρον να ληφθούν συνεντεύξεις από εργαζόμενους σε δομές/Κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων (εκπαιδευτικούς, συμβούλους εκπαίδευσης προσφύγων κ.α.), γονείς ενεργούς σε Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων καθώς και υπεύθυνους των τοπικών διευθύνσεων εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βεντούρα, Λ. (2004). Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στη σύγχρονη Ελλάδα. Σε Μ. Παύλου (Επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη* (σσ.174-205). Κριτική.
- Γκαργκάνας, Π., Λούντος Ν., & Μπόλαρης Λ. (2015). *Η πάλη ενάντια στην ισλαμοφοβία*. Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο.
- Γκόβαρης, Χ. (2007). Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Στο Ν. Μήτσης & Τ. Τριανταφυλλίδης (Επιμ.), *Ετερότητα στη σχολική τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών : η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων. Επιμορφωτικός Οδηγός* (σσ.23-37). ΥΠΕΠΘ-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Γκόβαρης, Χ. (2011). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Διάδραση.
- Γούναρη, Π. (2015). Ο νεοφιλελευθερισμός ως Κοινωνική νεκροφιλία: Ο Έριχ Φρομ και η πολιτική της Απελπισίας στην Ελλάδα. *Ουτοπία, 112*.
- Δαμανάκης, Μ.(1995). *Μετανάστευση και εκπαίδευση*. Gutenberg.
- Δαμανάκης, Μ. (1997). *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική Προσέγγιση*. Gutenberg.
- Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (2009). Μετανάστευση. Στο *Γλωσσάριο Για Την Μετανάστευση*.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_20.pdf.
- Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, (1989). Νόμος 2101/1992, Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΦΕΚ 192, τ'Α).
- Ζάγκος, Χ., Κυρίδης, Α. & Φωτόπουλος, Ν. (2019). *Προσφυγική κρίση & σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές από τη συστημική κοινωνική*

ευπάθεια στη δομημένη ένταξη. Κοινωνικό Πολύκεντρο.

Ζάχος, Δ. (2014). *Επίκαιρα θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*. Σταμούλη.

Επιστημονική Επιτροπή για την υποβοήθηση του έργου της Επιτροπής Στήριξης των Παιδιών των Προσφύγων (2016). *Εκπαιδευτικές δράσεις για τα παιδιά των προσφύγων*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων, (2017). *Το Έργο της Εκπαίδευσης των Προσφύγων*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης (χ.χ). *Πολιτική της ΕΕ για τη μετανάστευση και το άσυλο*.
<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-migration-policy/>.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016). *Δήλωση Ε-Ε Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016*.
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>.

Ιατρίδης, Δ. (2006). Παγκοσμιοποίηση και κοινωνικός αποκλεισμός: Οι προκλήσεις για την κοινωνική πολιτική. Σε Χ. Οικονόμου, Α. Φερόνας (Επιμ.), *Οι εκτός των τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες* (σς. 117-129). Διόνικος.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Καμπαγιάννης, Θ. (2012). *Η πάλη ενάντια στον ρατσισμό σήμερα*. Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο.

- Καρύδης, Β. (1996). *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*. Παπαζήσης.
- Κογκίδου, Δ., Τρέσσου, Ε. & Τσιάκαλος, Γ., (1997). Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση. Η περίπτωση γλωσσικών μειονοτήτων στη δυτική Θεσ/νίκη. Σε Ε. Σκούρτου (Επιμ.), *Θέματα διγλωσσίας και Εκπαίδευσης* (σσ. 140-160). Νήσος.
- Κοτζαμάνης, Β., Πετρονώτη, Μ., & Τζωρτζοπούλου, Μ. (2005). Πολιτικοί πρόσφυγες: εξελίξεις και θέματα πολιτικής. Στο Δ. Καραντινός, Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, & Ε. Φρονίμου (Επιμ.), *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής* (Τόμος Α΄) (σ. 307-329). Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Κόντης, Α., Πετράκου, Η., Τάτσης, Ν. & Χλέπας, Ν. (2005). *Ευρωπαϊκή και Ελληνική Πολιτική Ασύλου*. Παπαζήση.
- Κουραχάνης, Ν. (2019). *Πολιτικές στέγασης προσφύγων*. ΤΟΠΟΣ (ΜΟΤΙΒΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ).
- Κουντούρη, Φ. (2008). *Ο μετανάστης στον ελληνικό τύπο: 1950-2005. Η περίπτωση της εφημερίδας Τα Νέα. Κείμενα εργασίας 2008/15*. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Κυρίδης, Α., & Ανδρέου, Α. (2005). *Όψεις της ετερότητας*. Gutenberg.
- Κωνσταντινίδου Χ. (2002). Τα ΜΜΕ και η παραγωγή νοήματος. Θεωρητικές προσεγγίσεις και προοπτικές (μέρος α'). *The Greek Review of Social Research*, 108, 139–188. <https://doi.org/10.12681/grsr.9067>.
- Μαρβάκης, Α., Παρσάνογλου, Δ. & Παύλου, Μ. (2001). Μετανάστες στην Ελλάδα: «προβλήματα», κοινωνικά φαινόμενα και υποκείμενα. Σε Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου, & Μ. Παύλου (Επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Ελληνικά Γράμματα.

Μάρκου, Γ. (1997). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία*. Ηλεκτρονικές τέχνες.

Νικολάου Γ. (2000). *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο-Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα*. Ελληνικά Γράμματα.

Νόμος 3989/1959, άρθρο 1, Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων, Ηνωμένα Έθνη, Συλλογή Συμβάσεων Νο. 2545, Τόμος 189, Σελ. 137 (ΦΕΚ Α' 201).

Νόμος 2413/1996, Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 124/17.06.1996).

Νόμος 3386/2005, Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ Α 212/23.08.2005).

Νόμος 4251/2014, άρθρο 21, παρ. 9, Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 80/Α/01.04.2014).

Νόμος 4415/2016, Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική μεταρρύθμιση και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 159/06.09.2016).

Νόμος 4547/2018, άρθρο 73, Αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 102/Α/12.06.2018).

Οδηγία 2003/9/ΕΚ, Οδηγία 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου της 27^{ης} Ιανουαρίου

2003 σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πανταζής, Β. (2015). *Αντιρατσιστική εκπαίδευση*. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Παντιάς, Ζ. (2015, 22 Ιουλίου). *Η Ελλάδα πρώτη ως πύλη εισόδου και δωδέκατη ως χώρα επιλογής των μεταναστών*. EPTNEWS. <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/i-ellada-proti-os-pili-isodou-ke-dodekati-os-chora-epilogis-ton-metanaston/>.

Παπαδημητρίου, Ζ. (2000). *Ο ευρωπαϊκός ρατσισμός*. Ελληνικά γράμματα.

Παύλου, Μ. (2001). Οι «λαθρέμποροι» του φόβου: ρατσιστικός λόγος και μετανάστες στον τύπο μιας υποψήφιας μητρόπολης. Σε: Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου, & Μ. Παύλου (Επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού «Νίκος Πουλαντζάς», Ελληνικά Γράμματα.

Π.Δ. 220/2007, Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις Διατάξεις της Οδηγίας 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου της 27^{ης} Ιανουαρίου 2003, σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη (ΕΕΛ 31/6.2/2003), Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 251/13.11.2007).

Σηφάκη, Ε., (χ.χ.). *Σημειώσεις για το μάθημα «Λογοτεχνία, Λόγος και Ιδεολογία»*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Π.Τ.Δ.Ε. Ανακτήθηκε στις 23/09/17.

Σίμος, Χ. (2006). Το ζήτημα της εξουσίας στον Αλτουσέρ και τον Φουκώ. *Θέσεις*, 94.

- Σπυροπούλου, Γ. & Χριστόπουλος, Δ. (2016). *Προσφυγικό: «Θα τα καταφέρουμε;»*. Παπαζήση.
- Στεργίου, Λ. & Σιμόπουλος, Γ. (2019). *Μετά το κοντέϊνερ : διαπολιτισμική ματιά στην εκπαίδευση προσφύγων*. Gutenberg.
- Τουρτούρας, Χ. (2010). *Σχολική αποτυχία και αποκλεισμός. Η περίπτωση των παιδιών από τη Σοβιετική Ένωση*. Επίκεντρο.
- Τρουμπέτα, Σ. (2012). *Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα: διαβάσεις και μελέτες συνόρων*. Παπαζήσης.
- Τσιάκαλος, Γ. (2011). *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*. Επίκεντρο.
- Τσιώλης, Γ. (2016). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, Η θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων 125 διαδικασίες. Σε Γ. Πυργιωτάκης & Χρ. Θεοφιλίδης (Επιμ.), *Ερευνητική μεθοδολογία στις κοινωνικές επιστήμες και στην εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη* (σσ.473-498). Πεδίο
- Υπ. Απόφαση Φ10/20/Γ1/708/1999, Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 1789/Β/20.09.1999).
- Υπ. Απόφαση 152360/ΓΔ4/2016, Ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία, συντονισμός και πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), κριτήρια και διαδικασία στελέχωσης των εν λόγω δομών, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 3049/Β/23.09.2016).
- Υπ. Απόφαση Φ1/120367/Δ1/2018, Ένταξη Σχολικών Μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), όπου δύνανται να λειτουργήσουν Τάξεις

Υποδοχής ΖΕΠ, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Φραγκουδάκη Α. (1987). *Γλώσσα και ιδεολογία*. Οδυσσέας.

Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (1997). *Τι είναι η Πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*. Αλεξάνδρεια.

Ajana, B. (2013). Asylum, Identity Management and Biometric Control. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
<https://doi.org/10.1093/jrs/fet030>.

Agamben, G. (2018). *Homo Sacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή* (Π. Τσιαμούρας, Επιμ., Ν. Κατσιαούνης, Μετ.). Έρμα (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1995).

Ansari, H., & Hafez, F. (Eds.). (2012). *From the far right to the mainstream: Islamophobia in party politics and the media*. Campus Verlag.

Bakker, L., Cheung, S. Y., & Plillimore, J. (2016). The Asylum-Integration Paradox: Comparing Asylum Support Systems and Refugee Integration in the Netherlands and the UK. *International Migration*, 54(4), 118-132.
<https://doi.org/10.1111/imig.12251>.

Barthes, R. (1979). *Μυθολογίες*. Ράππας.

Bauman, Z. (2003). *Wasted Lives: Modernity and tis Outcasts*. Polity Press.

Bayrakli, E., & Hafez, F. (2016). *European Islamophobia Report 2015*. SETA.

Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage.

Bloch, R., Fox, S., Monroy, J., & Ojo, A. (2015) *Urbanization and Urban Expansion in Nigeria*. ICF International.

- Braudel, F. (2010). *Γραμματική των πολιτισμών* (Α. Αλεξιάκης, Επιμ., Α. Αλεξιάκης, Μετ.). ΜΙΕΤ (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1963).
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). *Thematic analysis*. American Psychological Association.
- Bora, Z. M. (2010). *Η Εκπαίδευση των Ανήλικων και Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων στην Ελλάδα*. [Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία]. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Borrelli, M. (1986). *Interkulturelle Pädagogik. Positionen- Kontroversen- Perspektiven*. In H. Cooper (Ed.), *APA Handbook of Research Methods in Psychology*. American Psychological Association.
- Champers, R. (1989). Vulnerability: How the Poor Cope. *IDS Bulletin*, 20(2), 2-4.
- Chatzipanagiotou, M., & Zarikos, I. (2017). *Countering Islamophobia through the Development of Best Practice in the use of Counter-Narratives in EU Member States*. CIK Project (Counter Islamophobia Kit).
- Chou, M. H. (2009). The European Security Agenda and the 'External Dimension' of EU Asylum and Migration Cooperation. *Perspectives on European Politics and Society*, 10(4), 211-230.
<https://doi.org/10.1080/15705850903314825>.
- Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panics*. Routledge.
- Colley, H. (2003). Engagement mentoring for socially excluded youth: Problematising an «holistic» approach to creating employability through the transformation of habits. *British Journal of Guidance and Counselling*, 31(1), 77-79.
<https://doi.org/10.1080/0306988031000086189>

- Crul, M., & Schneider, J. (2010). Comparative integration context theory: participation and belonging in new diverse European cities. *Ethnic and racial studies*, 33(7), 1249-1268.
<https://doi.org/10.1080/01419871003624068>
- Dean, H. (Ed.) (2004). *The Ethics of Welfare: Human Rights, Dependency, and Responsibility*. Policy Press.
- Delanty, G. (2008). Fear of others: Social exclusion and the European crisis of solidarity. *Social Policy & Administration*, 42(6), 676-690.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2008.00631.x>.
- De Haas, H. (2017). *Myths of migration: Much of what we think we know is wrong*. heindehaas.blogspot.com.
<http://heindehaas.blogspot.com/2017/03/myths-of-migration-much-of-whatwe.html>.
- Dickopp, K. H. (1986). Begründung und Ziele einer interkulturellen Erziehung. In M. Borrelli (Ed.), *Interkulturelle Pädagogik. Positionen-Kontroversen- Perspektiven* (pp 37-48). Verlag Burgbücherei Scheider, Baltmammanäs weiler.
- Dimitry, L. (2011). A systematic review on the mental health of children and adolescents in areas of armed conflict in the Middle East. *Child: Care, Health and Development*, 38(2), 153-161.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2011.01246.x>.
- Elbardouh, N. (2016). Addressing Islamophobia in schools. *Social Justice Newsletter*.
- Gerbner, G. (1998). Telling stories, or how do we know what we know? The story of cultural indicators and the cultural environment movement. *Wide Angle*, 20(2), 116-131.

- Götze, L., & Pommerin, G., (1986). Ein Kulturtheoretisches Konzept für Interkulturelle Erziehung. In M. Borrelli (Ed.), *Interkulturelle Pädagogik. Positionen- Kontroversen- Perspektiven* (pp 110-126). Verlag Burgbücherei Scheider, Baltmammanäs weiler.
- Guest, G., MacQueen, K. M., & Namey, E. E. (2012). Validity and reliability (credibility and dependability) in qualitative research and data analysis. *Applied thematic analysis*, 79, 106.
- Hafez, F. (2016). Comparing Anti - Semitism and Islamophobia: The State of the Field in: *Islamophobia Studies Journal*, 3(2), 16-34.
- Hall, S. (1982). The Rediscovery of "Ideology": Return of the Repressed in Media Studies. In M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran, & J. Woollacott (Eds), *Culture, Society and the Media* (pp. 89-146).
- Hoogeveen, J., Tesliuc, E., Vakis, R. & Dercon, S. (2005). *A Guide to the Analysis of Risk, Vulnerability and Vulnerable Groups*. Social Protection Unit, The World Bank, University of Oxford.
- Inter- Agency Network for Education in Emergencies (2010). *INEE Minimum Standards for Education: Preparedness, Response, Recovery*. INEE.
- Inter- Agency Standing Committee. (2018). *IASC Subsidiary Bodies Report 2018*. IASC.
- International Organization of Migration (2015). *International Migration Report: Highlights*. United Nations.
- Karyotis, G. (2007). European Migration Policy in the Aftermath of September 11. The Security-migration Nexus. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 20(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/13511610701197783>.
- Kaunert, C. (2018). *European Internal Security: towards Supranational*

Governance in the Area of Freedom, Security and Justice. Palgrave Macmillan.

Kleinman, A., Das, V., & Lock, M. (1997). *Social Suffering*. University of California Press

Konstantinidou, C. (2008). The spectacle of suffering and death: the photographic representation of war in Greek newspapers. *Visual Communication*, 7(2), 143-169.
<https://doi.org/10.1177/1470357208088875>.

Krzyżanowski, M., Triandafyllidou, A., & Wodak, R. (2018). The Mediatization and the Politicization of the Refugee Crisis in Europe. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16(1-2), 1–14.

Lambert, J. E., & Alhassoon, O. M. (2015). Trauma-focused therapy for refugees: meta-analytic findings. *Journal of Counseling Psychology*, 62(1), 28-37. <https://doi.org/10.1037/cou0000048>.

Langdridge, D. (2004). *Introduction to Research Methods and Data Analysis in Psychology*. Pearson, Prentice Hall.

Lavenex, S., & Kunz, R. (2008). The Migration- Development Nexus in EU External Relations. *Journal of European Integration*, 30(3), 439-457.
<https://doi.org/10.1080/07036330802142152>.

Leonard, S. (2010). EU Border security and Migration into the European Union: FRONTEX and Securitization through Practices. *European Security*, 19(2), 231-254.
<https://doi.org/10.1080/09662839.2010.526937>.

Levy, C. (1999). European Asylum and Refugee Policy after the Treaty of Amsterdam: the Birth of a New Regime? In Bloch, A., & Levy, C. (Eds), *Refugees, Citizenship and Social Policy in Europe* (pp 12-50). Palgrave Macmillan.

- Lincoln, Y., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Marecek, J. (2014). Culture- Bound Disorders. In T. Teo (Ed.), *Encyclopedia of Critical Psychology* (pp. 356-358). Springer.
- Marvakis, A., Triliva, S., & Tourtouras, Ch. (2016). Neoliberalismus (nicht nur) in Griechenland und seine Konsequenzen für die Psychologie: neue Arbeitsregime, neue PsychologInnen. *Journal für Psychologie*, 24(2).
- Matthews, J. (2008). Schooling and settlement: refugee education in Australia. *International Studies in Sociology of Education*, 18(1), 31-45.
<https://doi.org/10.1080/09620210802195947>.
- McBride, S., Mahon, R. & Boychuk, G. (Eds) (2016). *After '08: Social Policy and the Global Financial Crisis*. UBC Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications Inc.
- Minkenber, M. (2014). Η ευρωπαϊκή Άκρα Δεξιά και η εχθρότητα κατά των ξένων σε Δύση και Ανατολή: Τάσεις, παραδείγματα και προκλήσεις. Σε R., Mezler & S. Serafin (Επιμ.), *Ο Δεξιός εξτρεμισμός στην Ευρώπη*. Αθήνα.
- Montgomery, E. (2008). Long-term effects of organized violence on young Middle Eastern refugees' mental health. *Social Science & Medicine*, 67(10), 1596-1603.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.07.020>.
- Murray, K. E., Davidson, G. R., & Schweitzer, R. D. (2010). Review of refugee mental health interventions following resettlement: Best practices and recommendations. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(4), 576-585. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01062.x>.

- Müller-Uri, F. & Opratko, B. (2016). Islamophobia as Anti-Muslim Racism: Racism without “Races”, Racism without Racists. In *Islamophobia Studies Journal*, 3 (2), 117-129.
- Navarro, V. (1998). Neoliberalism, ‘Globalization’, Unemployment, Inequalities, and the Welfare State. *International Journal of Health Services: Planning, Administration, Evaluation*, 28(4), 607-82. <https://doi.org/10.2190/Y3X7-RG7E-6626-F>.
- Neal, A. (2009). Securitization and Risk at the EU Border: The Origins of FRONTEX. *Journal of Common Market Studies*, 47(2), 333-356. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2009.00807.x>.
- OECD. (2018). *The Resilience of Students with an Immigrant Background: Factors that Shape Well-being*, OECD Reviews of Migrant Education. OECD Publishing.
- Papadopoulos, Y. (2001). *The relationship between acculturation and racial identity attitudes in Greek immigrants*. Columbia University.
- Papatheodorou, C. (2014). Economic Crisis, Poverty and Deprivation in Greece. The Impact of Neoliberal Remedies. In S. Mavroudeas (Ed.), *Greek Capitalism in Crisis: Marxist Analyses*. Routledge.
- Parekh, B. (1997). Η έννοια της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης. Στο Α. Σιδέρη και Π. Χαραμής (Επιμ.), *Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση: Προβληματισμοί-Προοπτικές* (σ. 44-64). Ελληνικά Γράμματα.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). Sage Publications Inc.
- Pinson, H. & Arnot, M. (2010). Local conceptualisations of the education of asylum seeking and refugee students: from the hostile to holistic models. *International Journal of Inclusive Education*, 14 (3), 247-267.

- Preece, D. (2009). *Dismantling Social Europe: The Political Economy of Social Policy in the European Union*. First Forum Press.
- Ross, A., Watten, B., Silliman, R., Andrews, B., & Bernstein, C. (1989). Reinventing Community: A Symposium on/with Language Poets. *minnesota review*, 32(1), 27-50.
- Rutter, J. (2006). *Refugee Children in the UK*. Open University Press.
- Scipioni, M. (2018). Failing forward in EU Migration Policy? EU Integration after the 2015 Asylum and Migration Crisis. *Journal of European Public Policy*, 25(9), 1357-1375.
<https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1325920>.
- Sirin, R. S., & Rogers- Sirin, L. (2015). *The educational and mental health needs of Syrian refugee children*. Migrational Policy Institute.
- Sotiropoulos, D., & Bourikos, D. (2014). Economic Crisis, Social Solidarity and the Voluntary Sector in Greece. *Journal of Power, Politics and Governance*, 2 (2), 33-53.
- Study In Greece, (χ.χ.). Μορφές Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2013 από <https://studyingreece.edu.gr/el/morfes-ekpaidefsis/>.
- Triandafyllidou, A., Marouf, M., & Nikolova, M., (2009). *Greece: Immigration towards Greece at the Eve of the 21st Century. A Critical Assessment*. IDEA Working Papers.
- Troyna, B. (1993). *Racism and Education*. Open University Press.
- UNHCR (χ.χ.). Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου 2023 από <https://www.unhcr.org/>.
- Valenta, M., Lonning, M. N., Jacobsen, J., & Zuparic- Iljic, D. (2019) European Asylum Policies and Stranded Asylum Seekers. *Southeastern*

Europe Journal of Refugee Studies, 32(Special Issue 1), i162-i171.

<https://doi.org/10.1093.jrs/fey063>.

Van Dijk, T. A. (2000). The Reality of Racism. On analyzing parliamentary debates on immigration. In G. Zurstiege (Ed.), *Festschrift. Für die Wirklichkeit (=Festschrift for Siegfried Schmidt)* (pp. 211-226). Westdeutscher Verlag.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ:

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

«Εκατοντάδες προσφυγάκια εκτός σχολείου και φέτος», 20.09.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/124357_ekatonrades-prosfygakia-ektos-sholeioug-kai-fetos

«Ούτε σπίτι, ούτε πατρίδα. Ούτε σχολείο;», 17.09.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/123879_oyte-spiti-oyte-patrida-oyte-sholeio

«Στοιχίμα» για το Υπ. Παιδείας η εκπαίδευση χιλιάδων προσφυγόπουλων», 19.10.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/127424_stoihima-gia-yp-paideias-i-ekpaideysi-hiliadon-prosfygopouylon

«Παιδεία για πρόσφυγες», 23.06.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/73741_paideia-gia-prosfyges

«Λουκέτα στην Παιδεία για να μείνουν έξω τα προσφυγόπουλα», 08.11.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/89171_loyketa-stin-paideia-gia-na-meinoun-exo-ta-prosfygopouyla

«Στα θρανία τα προσφυγόπουλα», 20.10.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/86945_sta-thrania-ta-prosfygopouyla
τεχνητα ζητήματα και προσκόμματα

«Μάχη ΔΗΣΥ-κυβέρνησης για τα προσφυγόπουλα», 04.08.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/119605_mahi-disy-kybernisis-gia-ta-prosfygopouyla

«Πρώτο κουδούνι για προσφυγόπουλα», 06.10.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/85159_proto-koydoyni-gia-prosfygopouyla

«Δεν θα κάνουμε πίσω», 17.02.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/100474_den-tha-kanoyme-piso

«Πράκτορες ανάμεσα στα προσφυγόπουλα αναζητούν οι σύλλογοι γονέων στην Κω», 04.10.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/84853_praktores-anamesa-sta-prosfygo-pouyla-anazitoun-oi-sylogoi-goneon-stin-ko

«Κόνιτσα: γιορτή για 30 παιδιά», 11.10.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/85825_konitsa-giorti-gia-30-paidia

«Στο καμπ Μόζα έθαψαν το «αυγό του φιδιού», 20.07.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/117946_sto-kamp-moza-ethapsan-aygo-toy-fidiou

«Τσάντες, τετράδια και χαμόγελα», 11.10.2016 https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/85797_tsantes-tetradia-kai-hamogela

«Σχολείο χωρίς σύνορα», 02.08.2016, https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/78063_sholeio-horis-synora

«Το Α βγαίνει από την Αλληλεγγύη», 20.07.2017, https://www.efsyn.gr/oikonomia/giakalo/100708_bgainei-apo-tin-allileggyi

«Εκδήλωση ελπίδας και αδελφότητας», 10.05.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/109812_ekdilosi-elpidas-kai-adelfosynis

«Σχολείο και στη Φιλιπιάδα για τα προσφυγόπουλα», 04.04.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/105820_sholeio-kai-sti-filippiada-gia-ta-prosfygo-pouyla

«Ευτυχώς... υπάρχει και ανθρωπιά», 14.09.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/82481_eytyhos-yparhei-kai-anthropia

«Η ελπίδα όλης της γης σε ένα κοντέινερ», 28.09.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/84022_i-elpida-olis-tis-gis-se-ena-konteiner

«Λάρισα: Μη ζ'γών'ς σ'μά, λέει πρόεδρος γονέων σε προσφυγόπουλα», 24.01.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/97521_larisa-mi-zgons-sma-leei-proedros-goneon-se-prosfygo-pouyla

«240.000 ευρώ στον Ερυθρό Σταυρό», 17.07.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/76478_240000-eyro-ston-erythro-stayro

«Ένταση για τα προσφυγόπουλα στο δημοτικό συμβούλιο Περάματος», 18.01.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/96882_entasi-gia-ta-prosfygo-pouyla-sto-dimotiko-symboylio-peramatos

«Όταν η κλασική παιδεία γίνεται πράξη αλληλεγγύης», 16.03.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/62273_otan-i-klasiki-paideia-ginetai-praxi-allileggyis

«Έκθεση για τα παιδιά προσφύγων που μετακινούνται στην Ελλάδα», 03.05.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/108971_ekthesi-gia-ta-paidia-prosfygon-poy-metakinoyntai-stin-ellada

«Καλαβρύτων Αμβρόσιος: Παιδιά των μεταναστών-κατακτητών στα σχολεία»

,23.01.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/97448_kalabryton-ambrosios-paidia-ton-metanaston-katakition-sta-sholeia

«Αθώωση για τα επεισόδια του Ωραιοκάστρου», 23.02.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/101117_athoosi-gia-ta-epeisodia-toy-oraiokastroy

«Ανοίγει τις πόρτες του το ‘κυριακάτικο σχολείο μεταναστών’», 07.09.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/81623_anoigei-tis-portes-toy-kyriakatiko-sholeio-metanaston

«Κύμα αλληλεγγύης από μαθητές», 17.02.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/58915_kyma-allileggyis-apo-mathites

«Από τις γειτονιές της προσφυγιάς στον Ελαιώνα των προσφύγων» 19.02.2016, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/59207_apo-tis-geitonies-tis-prosfygias-ston-elaiona-ton-prosfygon

«Απορρίπτουν την ξενοφοβία, στηρίζουν τα προσφυγόπουλα», 24.01.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/97516_aporriptoyn-tin-xenofobia-stirizoyn-ta-prosfygoroula

«Υπόθεση υπόδικων Ναζί... με άλλη στολή», 18.01.2017, https://www.efsyn.gr/politiki/96772_epithesi-ypodikon-nazi-me-alli-stoli

«Ανεκτικοί με τους πρόσφυγες δύο στους τρεις Αθηναίους», 20.04.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/107473_anektikoi-me-toys-prosfyges-dyo-stoys-treis-athinaioys

«Τα προσφυγόπουλα πήγαν σχολείο στο Ικόνιο», 02.02.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/98652_ta-prosfygoroula-pigan-sholeio-sto-ikonio

«Γελαστά, πολύχρωμα παιδικά πρόσωπα στη σκηνή παίζουν Αριστοφάνη», 13.06.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/113596_gelasta-polychroma-paidika-prosopa-sti-skini-paizoyn-aristofani

«Η Δραπετσώνα υποδέχτηκε τα προσφυγόπουλα», 17.02.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/100453_i-drapetsona-ypodethike-ta-prosfygoroula

«Δίδαξαν αλληλεγγύη στο Ωραιόκαστρο», 19.02.2017, https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/100486_didaxan-allileggyi-sto-oraiokastro

«Ηράκλειο: τα σχολεία που θα λειτουργήσουν οι τάξεις υποδοχής», 02.08.2017, https://www.efsyn.gr/efkriti/koinonia/119358_irakleio-ta-sholeia-poy-tha-leitourgisoy-n-oi-taxeis-ypodohis

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

«Νηπιαγωγείο για τα παιδιά στο κέντρο φιλοξενίας Ελαιώνα», 21.12.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/940269/nipiagogeio-gia-ta-paidia-sto-kentro-filoxenias-elaiona/>

«Το στοίχημα των δασκάλων στα σχολεία της προσφυγιάς», 04.12.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/937408/to-stoichima-ton-daskalon-sta-scholeia-tis-prosfygias/>

«Θολό τοπίο η εκπαίδευση των προσφυγόπουλων», 19.10.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/931273/tholo-topio-i-ekpaideysi-ton-prosfygoypylon/>

«Με διώξεις απειλούνται οι καθηγητές που δίδαξαν τα προσφυγόπουλα», 05.10.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/929443/me-dioxeis-apeiloyntai-kathigites-poy-didaxan-prosfygoypyla/>

«Μαθαίνουμε ελληνικά», 02.10.2017, <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/928573/mathainoume-ellinika/>

«Εκτός σχολικών αιθουσών περισσότερα από 3,5 εκατομμύρια προσφύγων», 12.09.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/926184/ektos-scholikon-ait Hoyson-perissotera-apo-3-5-ekatommyria-prosfygoypyla/>

«Εγγραφή στα ολοήμερα χωρίς δικαιολογητικά», 04.05.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/907953/eggrafi-sta-oloimera-choris-dikaiologitika/>

«Πολύ μικρό ποσοστό προσφύγων επιθυμεί να παραμείνει στην Ελλάδα, σύμφωνα με έρευνα του δήμου Αθηναίων», 19.04.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/905788/poly-mikro-pososto-prosfygon-epithymeina-parameinei-stin-ellada-symfona-me-ereyna-toy-dimoy-athinaion/>

«Ενισχυτική διδασκαλία σε προσφυγόπουλα στο Εκπαιδευτικό Κέντρο της “ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ” στην Αθήνα», 23.03.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/901895/enischytyiki-didaskalia-se-prosfygoypyla-sto-ekpaideytiko-kentro-tis-apostolis-stin-athina/>

«Καλώς ήλθατε με μπαλόνια και γλυκά», 13.02.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/895959/kalos-ilthate-me-mpalonia-kai-glyka/>

«Κανένα απογευματινό τμήμα δε έχει λειτουργήσει στα νησιά του Β. Αιγαίου», 09.02.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/895525/kanena-apogeymatino-tmima-den-echei-leitoyrgisei-sta-nisia-v-aigaiou/>

«Επαγγελματική εκπαίδευση νέων προσφύγων», 02.02.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/894468/epaggelmatiki-ekpaideysi-neon-prosfygon/>

«Λάρισα: με χορούς και χειροκροτήματα τα πρώτα προσφυγόπουλα σε σχολείο της πόλης (βίντεο)», 27.01.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/893685/larisa-me-choroys-kai-cheirokrotimata-ta-protaprosfygoypyla-se-scholeio-tis-polis-binteo/>

«Γαβρόγλου κατά πρότασης Ζουράρι», 25.01.2017, <https://www.kathimerini.gr/politics/893190/gavrogloy-kata-protasis-zoyrari/>

«“Αδειάζει” τον Ζουράρι ο Υπουργός Παιδείας Κώστας Γαβρόγλου», 24.01.2017, <https://www.kathimerini.gr/politics/893065/adeiazeti-ton-zoyrari-o-yπουργos-paideias-kostas-gavrogloy/>

«“Σύγκρουση” για τη φοίτηση προσφυγόπουλων στη Λάρισα», 24.01.2017,

<https://www.kathimerini.gr/society/893029/sygroysi-gia-ti-foitisi-prosfgopylon-sti-larisa/>

«Το βίντεο της εισβολής των μελών της Χ.Α. σε σχολείο στο Πέραμα», 18.01.2017, <https://www.kathimerini.gr/society/892285/to-vinteo-tis-eisvolis-melon-tis-ch-a-se-scholeio-sto-perama/>

ΤΑ ΝΕΑ

«Φιλιπιάδα, όπως Ωραιόκαστρο», 20.09.2016, <https://www.tanea.gr/2016/09/20/politics/filippiada-opws-wraiokastro/>

«Νέος γύρος προσλήψεων αναπληρωτών», 03.10.2016, <https://www.tanea.gr/2016/10/03/greece/neos-gyros-proslipsewn-anaplrwtwn/>

«Unicef: ένα στα τρία παιδιά στη Συρία έχει μεγαλώσει στον πόλεμο», 15.03.2016, <https://www.tanea.gr/2016/03/15/health/unicef-ena-sta-tria-paidia-sti-syria-exei-megalwsei-ston-polemo/>

«“Όχι” σε 60 παιδιά προσφύγων λένε οι σύλλογοι γονέων 6 δημοτικών σχολείων της Ημαθίας», 26.09.2016, <https://www.tanea.gr/2016/09/26/greece/oxi-se-60-paidia-prosfgwn-lene-oi-sylogoi-gonewn-6-dimotikwn-sxoleiwn-tis-hmathias/>

«Προσφυγόπουλα στα θρανία για μια δεύτερη ευκαιρία», 28.07.2017 <https://www.tanea.gr/2017/07/28/greece/prosfgopoula-sta-thrania-gia-mia-deyteri-eykairia/>

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

«Διεθνές συνέδριο στις Βρυξέλες για την ένταξη των προσφυγόπουλων στην εκπαίδευση», 02.12.2016, <https://eleftherostypos.gr/ellada/58184-diethnes-synedrio-stis-bryxelles-gia-tin-entaxi-ton-prosfgopylon-stin-ekpaideysi/>

«Ελάχιστα προσφυγόπουλα στα ελληνικά σχολεία», 17.12.2016, <https://eleftherostypos.gr/ellada/62462-elaxista-prosfgopoula-sta-ellinika-sxoleia/>

«Μέχρι το τέλος του μήνα άλλα 3.000 προσφυγόπουλα σε σχολεία», 13.01.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/69801-mexri-to-telos-toy-mina-alla-3-000-prosfgopoula-se-sxoleia/>

«Ξεκίνησαν τα σχολικά μαθήματα για τα προσφυγόπουλα στη Μυρσίνη Ηλίας [εικόνες]», 14.01.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/70049-ksekinisan-ta-sxolika-mathimata-gia-ta-prosfgopoula-stin-myrsini-ileias-eikones/>

«Τραμπουκισμοί χρυσαυγίτων σε δημοτικό σχολείο για προσφυγόπουλα», 18.01.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/70880-trampoukismo-i-xrysavgiton-se-dimotiko-sxoleio-gia->

[prosfygo poula/](#)

«Προσφυγόπουλα και στα ιδιωτικά σχολεία θέλει ο Ζουράρις», 24.01.2017, <https://eleftherostypos.gr/politiki/72621-prosfygo poula-kai-sta-idiotika-sxoleia-thelei-o-zoyraris/>

« “Αδειασε” τον Ζουράρι το υπουργείο Παιδείας για τα προσφυγόπουλα στα ιδιωτικά σχολεία», 24.01.2017, <https://eleftherostypos.gr/politiki/72689-adeiase-ton-zoyrari-to-ypourgeio-paideias-gia-ta-prosfygo poula-sta-idiotika-sxoleia/>

«Με χειροκροτήματα και μουσική υποδέχτηκαν τα προσφυγόπουλα σε σχολείο της Λάρισας [εικόνες & βίντεο]», 27.01.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/73648-me-xeirokrotimata-kai-moysiki-ypodextikan-ta-prosfygo poula-se-sxoleio-tis-larissas/>

«Εδώ και 4 μήνες περιμένουν τα προσφυγόπουλα στην Μαλακάσα να πάνε σχολείο», 08.02.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/76637-edo-kai-4-mines-perimenouyn-ta-prosfygo poula-stin-malakasa-na-pane-sxoleio/>

«Γαβρόγλου: Δεν θα κάνουμε πίσω, τα προσφυγόπουλα θα μπουν στα σχολεία», 16.02.2017, <https://eleftherostypos.gr/politiki/79095-gabrogloy-den-yparxei-periptosi-na-ypoxorisoyme-sto-zitima-tis-ekpaideysis-ton-prosfygo poulon/>

«Σε αστυνομικό κλοιό τα σχολεία που δέχονται προσφυγόπουλα για την αποφυγή επεισοδίων», 21.02.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/80359-se-astynomiko-kloio-tha-briskontai-ta-sxoleia-poy-dexontai-prosfygo poula-gia-tin-apofigi-epeisodion/>

«Παραμένουν εκτός σχολικών δομών 13.000 προσφυγόπουλα», 04.03.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/83469-paramenouyn-ektos-sxolikon-domon-13-000-prosfygo poula/>

«Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ: Πάνω από 3,5 εκατ. προσφυγόπουλα δεν πήγαν πέρυσι σχολείο», 12.09.2017, <https://eleftherostypos.gr/diethni/127270-ypati-armosteia-oie-pano-apo-35-ekat-prosfygo poula-den-pigan-perysi-sxoleio/>

«Νέο μπάχαλο για τα προσφυγόπουλα στα σχολεία με ευθύνες Μουζάλα-Γιαβρόγλο : Με τα προβλήματα του νέου δημοτικού σχολείου να παραμένουν και την επόμενη χρονιά, το υπουργείο Παιδείας ανοίγει το ολόημερο και στα προσφυγόπουλα», 04.05.2017, <https://eleftherostypos.gr/ellada/96900-neo-mpaxalo-gia-ta-prosfygo poula-sta-sxoleia-me-eythynes-moyszala-giabrogloy/>

KONTRA NEWS

«Τη Δευτέρα το πρώτο κουδούνι για τα παιδιά των προσφύγων (βίντεο), 09.10.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/ti-deftera-to-proto-koudouni-gia-ta-paidia-ton-prosfygon-vinteo/>

«Αρχές Οκτωβρίου σε Λαγκαδίκια και Δερβένι ξεκινά η εκπαίδευση για τα προσφυγόπουλα», 26.09.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/ti-deftera-to-proto-koudouni-gia-ta-paidia-ton-prosfygon-vinteo/>

<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/arches-oktovriou-se-lagkadikia-kai-derveni-xekina-i-ekpaidefsi-gia-ta-prosfygopoula/>

«Αυτό είναι το σχέδιο της κυβέρνησης για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»,19.09.2016,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/afto-einai-to-schedio-tis-kyvernisis-gia-tin-ekpaidefsi-ton-prosfygopoulon/>

«Στα θρανία τα παιδιά που φιλοξενούνται στο κέντρο προσφύγων των Διαβατών»,30.03.2016,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/sta-thrania-ta-paidia-pou-filoxenountai-sto-kentro-prosfygon-ton-diavaton/>

«Φίλης: θα φροντίσουμε για τη μόρφωση όσων προσφύγων μείνουν στην Ελλάδα»,02.03.2016,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/filis-tha-frontisoume-gia-ti-morfosi-oston-prosfygon-meinoun-stin-ellada/>

«Κανονικά η προσέλευση των προσφυγόπουλων στο 1^ο Δημοτικό Ωραιοκάστρου»,21.02.2017,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/kanonika-i-proselefsi-ton-prosfygopoulon-sto-1o-dimotiko-oraiokastrou/>

«Θερμή υποδοχή για τα προσφυγόπουλα στο 1^ο Δημοτικό Σχολείο Περάματος [εικόνες],02.02.2017,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/thermi-ypodochi-gia-ta-prosfygopoula-sto-1o-dimotiko-scholeio-peramatos-eikones/>

«Ζουράρις : θα προτείνω στο υπουργικό να υποδεχτούν πρόσφυγες και τα ιδιωτικά σχολεία»,24.01.2017,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/zouraris-tha-proteino-sto-ypourgiko-na-ypodechtoun-prosfyges-kai-ta-idiotika-scholeia/>

«Ντου χρυσαυγίτων σε σχολείο που θα φιλοξενήσει προσφυγόπουλα στο Πέραμα»,17.01.2017,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/ntou-chrysavgiton-se-scholeio-pou-tha-filoxenisei-prosfygopoula-sto-perama/>

«Συνεχίζονται οι αντιδράσεις για τη φοίτηση προσφυγόπουλων στα σχολεία στη Λαμία»,09.11.2016,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/synechizontai-oi-antidraseis-gia-ti-foitisi-prosfygopoulon-sta-scholeia-sti-lamia/>

«Λαμία: Συγκέντρωση διαμαρτυρίας γονέως έξω από το 6^ο δημοτικό σχολείο [εικόνες]»,07.11.2016,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/lamia-sygentrosi-diamartyrias-goneon-exo-apo-to-6o-dimotiko-scholeio-eikones/>

«Ένταση με γονείς σε σχολείο της Αυλίδας για τα προσφυγόπουλα»,21.10.2016,<https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/entasi-me-goneis-se-scholeio-tis-avlidas-gia-ta-prosfygopoula/>

«Αναγνωστοπούλου: Μειοψηφικές οι αντιδράσεις στη Λέσβο για τους πρόσφυγες μαθητές», 10.10.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/anagnostopoulou-meiopsifikes-oi-antidraseis-sti-lesvo-gia-tous-prosfyges-mathites/>

«Σήμερα το πρώτο κουδούνι για τα προσφυγόπουλα», 10.10.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/simera-to-proto-koudouni-gia-ta-prosfygapoula/>

«Στις 10 Οκτωβρίου το πρώτο κουδούνι για τα προσφυγόπουλα», 05.10.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/stis-10-oktovriou-to-proto-koudouni-gia-ta-prosfygapoula/>

«Το μήνυμα των μαθητών του 2^{ου} ΓΕΛ Συκεών προς τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου», 03.10.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/to-minyma-ton-mathiton-tou-2ou-gel-sykeon-pros-tous-katoikous-tou-oraiokastrou/>

« “Όχι” στα προσφυγόπουλα και από γονείς στην Κω», 01.10.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/ochi-sta-prosfygapoula-kai-apo-goneis-stin-ko/>

« “Όχι” σε προσφυγόπουλα και από σχολείο στη Φιλιππιάδα», 20.09.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/ochi-se-prosfygapoula-kai-apo-scholeio-sti-filippiada/>

«Δάσκαλοι Ανατολικής Θεσσαλονίκης: τα σχολεία μας ανοιχτές αγκαλιές για πρόσφυγες», 15.09.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/daskaloi-anatolikis-thessalonikis-ta-scholeia-mas-anoichtes-agkalies-gia-prosfyges/>

«Ν.Δ. για Ωραιόκαστρο: “κατανοητές οι ανησυχίες της κοινωνίας, όχι σε κηρύγματα μισαλλοδοξίας”», 15.09.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/n-d-gia-oraiokastro-katanoites-oi-anisychies-tis-koinonias-ochi-se-kirygmata-misallodoxias/>

«Πώς και πότε θα ενταχθούν τα προσφυγόπουλα στα σχολεία», 15.09.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/pos-kai-pote-tha-entachthoun-ta-prosfygapoula-sta-scholeia/>

«Γονείς ζητούν να μην ενταχθούν προσφυγόπουλα στο σχολείο στο Ωραιόκαστρο», 13.09.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/goneis-zitoun-na-min-entachthoun-prosfygapoula-se-scholeio-sto-oraiokastro/>

«Φίλης: θα είμαστε έτοιμοι τον Σεπτέμβριο», 11.08.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/filis-tha-eimaste-etoimoi-ton-septemvrio/>

«Σπουδές για τους πρόσφυγες σε ελληνικά πανεπιστήμια», 02.04.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/spoudes-gia-tous-prosfyges-se-ellinika-panepisthima/>

8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/spoudes-gia-tous-prosfyges-se-ellinika-panepistimia/

«Παιδικούς σταθμούς στα hotspots ετοιμάζει ο Φίλης, 16.03.2016, <https://kontranews.gr/%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b7%cf%84%ce%b1/paidikous-stathmous-sta-hotspots-etoimazei-o-filis/>

«Εισαγγελική παρέμβαση για τα επεισόδια στο Ωραιόκαστρο», 21.02.2017, <https://www.kontranews.gr/%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B7%CF%84%CE%B1/eisangeliki-paremvasi-gia-ta-epeisodia-sto-oraiokastro/>

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

«Απαιτούνται άμεσα μέτρα για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»,15.08.2016, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8970029&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Για τη διαπάλη στους Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων σχετικά με την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»,19.02.2017,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9243351&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Ευθύνες της κυβέρνησης για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων», 02.11.2016,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9098412&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Θα είμαστε ασπίδα για τα προσφυγόπουλα», 11.10.2016, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9069082&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Άμεσα μέτρα για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων», 07.07.2016,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8959205&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Οι θέσεις του ΚΚΕ για την Εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»,24.12.2016, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9173890&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Να δείξουμε στα προσφυγόπουλα πως είναι ευπρόσδεκτα στα σχολεία μας»,
09.11.2016,

<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9109267&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Παρέμβαση του ΚΚΕ στους γονείς για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»,
22.12.2016,

<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9171209&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«ΥΠΕΠΘ: Σε πορεία αναδιαρθρώσεων»,
03.03.2016,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8802938&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Μοιράστηκαν εκατομμύρια ευρώ στις ΜΚΟ για τους πρόσφυγες», 20.04.2016,
<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8863271&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Απαράδεκτη κατάσταση σε βάρος προσφυγόπουλων, μεταναστών και εκπαιδευτικών», 10.10.2017,
<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9535540&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Με καθυστερήσεις η εκπαίδευση των προσφυγόπουλων»,
19.10.2017,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9549697&textCriteriaClause=%2B%CE%94%CE%A5%CE%95%CE%A0>

«Τραμπουκισμοί χρυσαυγιτών σε δημοτικό σχολείο που θα φιλοξενήσει προσφυγόπουλα»,
18.01.2017,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9200378&textCriteriaClause=%2B%CE%94%CE%A5%CE%95%CE%A0>

«Πρόγραμμα εκπαίδευσης των προσφυγόπουλων»,
06.10.2016,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9063126&textCriteriaClause=%2B%CE%94%CE%A5%CE%95%CE%A0>

«Η πρεσβεία των ΗΠΑ επιμορφώνει εκπαιδευτικούς... για τα προσφυγόπουλα!», 29.09.2016,
<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9053379&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Συνεργασία με ΜΚΟ για τα προσφυγόπουλα»,
07.09.2016,<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9024333&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Η πρεσβεία των ΗΠΑ «δασκαλεύει» εκπαιδευτικούς και προσφυγόπουλα», 02.02.2016, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9221492&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Πληθαίνουν οι αποφάσεις φοιτητικών Συλλόγων», 26.01.2017, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9211810&textCriteriaClause=%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97>

«Σκοταδιστικές αντιδράσεις για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων» 14.09.2016, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9033245&textCriteriaClause=%2B%CE%A3%CE%9A%CE%9F%CE%A4%CE%91%CE%94%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%95%CE%A3>

«Δεν κολλάει...», 14.10.2016, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9074007&textCriteriaClause=%2B%CE%94%CE%95+%2B%CE%9A%CE%9F%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%95%CE%99>

«Έκθεση για την Εκπαίδευση των προσφυγόπουλων», 17.06.2017, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9400614&textCriteriaClause=%2B%CE%94%CE%A5%CE%95%CE%A0>

«Χρειάζεται σχέδιο για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων», 30.09.2016, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9055409&textCriteriaClause=%2B%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3+%2B%CE%A3%CE%9F%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%A3+%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97+%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%95%CE%A3>

«Από αναβολή σε αναβολή», 04.02.2017, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9226529&textCriteriaClause=%2B%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97+%2B%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%A9%CE%9D+%2B%CE%94%CE%95%CE%9B%CE%97>